

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÜVENLİKLEŞTİRME VE GÜVENLİK DIŞILAŞTIRMA
KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA KONVANSİYONEL
KUVVETLER ANTLAŞMASI VE VİYANA BELGESİNİN
ANALİZİ**

TOLGA OTABATMAZ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

KIRIKKALE-2022

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÜVENLİKLEŞTİRME VE GÜVENLİK DIŞILAŞTIRMA
KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA KONVANSİYONEL
KUVVETLER ANTLAŞMASI VE VİYANA BELGESİNİN
ANALİZİ**

TOLGA OTABATMAZ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

KIRIKKALE-2022

Tolga OTABATMAZ tarafından hazırlanan “GÜVENLİKLEŞTİRME VE GÜVENLİK DIŞILAŞTIRMA KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI VE VİYANA BELGESİNİN ANALİZİ” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof.Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Uluslararası İlişkiler, Kırıkkale Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/
onaylamıyorum

Üye : Doç.Dr.Murat GÜL

Uluslararası İlişkiler, Kırıkkale Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/
onaylamıyorum

Başkan : Doç.Dr. Celalettin GÜNGÖR

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Kırıkkale Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/
onaylamıyorum .

Üye : Doç.Dr. Mürsel BAYRAM

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı,

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/
onaylamıyorum

Üye : Dr.Hatice ÇELİK

Asya Çalışmaları Anabili Dalı,

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/
onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 30/06/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Unvanı Adı Soyadı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu doktora tezi, dünya toplumlarının barış ve kardeşlik içinde yaşaması için emek verip ter döken tüm insanlara ithaf edilmiştir.

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)
Tolga OTABATMAZ
(30.06.2022)

ÖZET

GÜVENLİKLEŞTİRME VE GÜVENLİK DIŞILAŞTIRMA KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI VE VİYANA BELGESİNİN ANALİZİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Haziran 2022, 249 sayfa

Tez çalışmasının amacı, Kopenhag Okulunun güvenlik anlayışı çerçevesinde konvansiyonel silahlı kuvvetlerle ilgili güvenlik antlaşmalarının güven inşası yoluyla güvenliğin sağlanması konusunda ne şekilde etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktır. Tezin kuramsal çerçevesi Kopenhag Okulunun güvenlik anlayışı olmakla birlikte diğer inşacı yaklaşımlar ve teorilerden de faydalanılmıştır. Tezin kapsamı ise Kopenhag Okulunun güvenlik anlayışı, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ve Viyana Belgesi-2011 (VB-11) ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada veri toplamak amacıyla yazılı kaynakları tarama, içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Veri analizinin yapılması için nitel yöntem, hipotezlerin test edilmesi için ise olay incelemesi tekniği kullanılmıştır.

Devletlerin birbirlerini neden ve nasıl askeri tehdit olarak tanımlamaya başladıkları çalışmanın temel sorusudur. Bu kapsamda devletlerin, tarihi süreçte aralarında yaşanan olayların sonucunda birbirleri hakkında birtakım algılar inşa ettikleri, hakkında olumsuz algılara sahip oldukları devletlerle aralarında yaşanan problemlerden dolayı ise birbirlerini hızlı bir şekilde askeri tehdit olarak tanımlamaya başladıkları öne sürülmüştür.

Bu durumun çözümü olarak ise konvansiyonel silahlı kuvvetlerle ilgili güvenlik antlaşmaları vasıtasıyla devletlerin birbirlerini askeri tehdit olmaktan çıkarıp, olumsuz algılarını değiştirebilecekleri ifade edilmiştir. Avrupa'da bu adımı atmak için en uygun antlaşmaların AKKA ve VB-11 olduğu ifade edilmiş fakat bu antlaşmaların günümüzün şartlarına göre güncellenmeleri gerektiği belirtilerek birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kopenhag Okulu, güvenikleştirme, güvenlik dışılaştırma, AKKA, VB-11, algı.

ABSTRACT

ANALYSIS OF TREATY ON CONVENTIONAL ARMED FORCES IN EUROPE AND VIENNA DOCUMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF SECURITIZATION AND DESECURITIZATION CONCEPTS.

Kırıkkale University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations, PhD Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

June 2022, 249 pages

The purpose of this dissertation is to show how security treaties on conventional armed forces can have an impact on ensuring security through building confidence within the framework of the Copenhagen School's conception of security. The theoretical framework of the dissertation is the security conception of the Copenhagen School, building on other constructive approaches and theories as well. The scope of the dissertation is limited to the Copenhagen School's conception of security, the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, and the Vienna Document-2011. The data collection methods used as part of this study include the review of written sources, content analysis. Qualitative method is used for data analysis, and the case study technique for testing hypotheses.

The primary question of the dissertation is why and how governments begin to identify each other as military threats. In this context, it is suggested that as a result of events between the states in the historical process, states have built a number of perceptions about each other, and due to the problems they experience with negatively perceived states, they rapidly begin to identify each other as threat.

As a solution to this, it has been stated that the states can cease to take each other as a military threat and change their negative perceptions through security treaties on conventional armed forces. The present study sees the CFE and VD-11 as the most relevant treaties to take this step in Europe; however, these treaties must be updated to meet contemporary requirements, and a number of recommendations are offered in the course of this study.

Key Words: Copenhagen School, securitization, desecuritization, CFE, VD-11, perception.

TEŞEKKÜR

İşim dolayısıyla pek çok ülkede bulundum ve farklı ülkelerde farklı kültürden olan insanlarla çalıştım. Yapmış olduğum bu çalışmalar esnasında öncelikle dikkatimi çeken konu algılar olmuştur. Birbirleriyle ilgili olumlu düşüncelere sahip insanlar birbirlerine daha yakın, olumlu düşüncelere sahip olmayanlar ise daha mesafeli davranmaktaydılar. Bu görevler esnasında devletler ile toplumların arasındaki ilişkilerin sadece maddi boyutu olmadığını aynı zamanda algısal bir boyutu da olduğunu anladım. Böylece algıların hayatımızda önemli bir yere sahip olduğunu ve devletler arası ilişkilere de yansımalarının görüldüğünü fark ettim. Devletler arasındaki ilişkiler ne sadece maddi boyuta ne de sadece algısal boyuta dayanmaktadır. Her iki boyut da ilişkilerde belli bir etkiye sahiptir. Fakat gözlemlerim, algıların ilişkileri etkileme potansiyelinin, maddi boyutun ilişkileri etkileme potansiyelinden daha fazla olduğunu düşünmemi sağlamıştır. Algıların temelinde özellikle tarihte yaşanmış olayların yattığı, tarihin ise devletler arası ilişkileri etkilediği aşikardır. Tarih ve algılar arasındaki ilişki hakkında sahip olduğum görüş doktora çalışmamı da etkilemiştir. Görüşüme göre, yaşanmış acılar ile korkuların şekillendirdiği algıların değiştirilmesi için yapılması gereken, bu acıların yaşanmasına sebep olan şeylerin devletler arasındaki ilişkilerden mümkün olduğunca soyutlanmasıdır.

Yukarıda kısaca temel mantığı anlatılan tezimin oluşturulma aşamasında çalışmak istediğim konuyu sevgili hocam “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Prof.Dr. Hüseyin EMİROĞLU’na açtığımda, kendi istediğim konuyu çalışmamın önemli olduğu ve kendisinin bana her zaman destek olacağını söylemesi bu tezi yazabilmemde en büyük gücüm olmuştur. Kendisine yolunu bulmamda bana verdiği destek için çok teşekkür ederim. Doktora öğrenimim boyunca, eğitimin sadece ders anlatmak değil aynı zamanda öğrencinin bakış açısını genişletmek olduğunu öğreten ve bu kapsamda benim önümde yeni ufuklar açan hocalarım “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Prof.Dr. Erol KURUBAŞ, “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Prof.Dr. Haluk ÖZDEMİR, “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Prof.Dr. Muhammet Savaş KAFKASYALI, “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi Doç.Dr. Ümmühan Elçin ERTUĞRUL, belirttikleri değerli görüşleriyle bu tezin yazılmasındaki katkılarından dolayı hocalarım “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Doç.Dr. Celalettin GÜNGÖR, “Kırıkkale Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Doç.Dr. Murat GÜL, tez savunma jürimde yer alan “Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Doç.Dr. Müresel BAYRAM ve “Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi” öğretim üyesi sayın Dr. Hatice ÇELİK’e teşekkür ederim. Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyip her zaman yanımda olan aileme ve bu kapsamda oğullarım Timur OTABATMAZ ile Deniz OTABATMAZ’a özel teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. Güvenlik Kavramı	10
1.1. Tarihsel Süreçte Güvenlik Kavramı.....	10
1.2. Güvenliğin Tanımı.....	14
1.3. Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Güvenlik Kavramı.....	27
1.3.1. Realist Teori ve Neorealist Teoride Güvenlik Kavramı.....	27
1.3.2. Liberal Teori ve Neoliberal Teoride Güvenlik Kavramı.....	78
1.3.3. Marksist ve Eleştirel Teorilere Göre Güvenlik Kavramı.....	91
1.3.4. Kopenhag Okulu ve Güvenlik Kavramı.....	114
1.3.4.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı.....	116
1.3.4.2. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı.....	119
1.3.4.3. Güvenikleştirme Teorisi.....	122
İKİNCİ BÖLÜM	
2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması, Viyana Belgesi-2011 Antlaşması ve Güvenlik	138
2.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması.....	148
2.1.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasının Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlar.....	154
2.1.2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasında Son Durum ve Antlaşmaya Taraf Ülkelerin Politikaları.....	157
2.2. Viyana Belgesi-2011.....	162
2.2.1. Viyana Belgesi-2011 Antlaşmasının Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlar.....	166
2.2.2. Viyana Belgesi-2011 Antlaşmasında Son Durum ve Antlaşmaya Taraf Ülkelerin Politikaları.....	167

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Rusya Federasyonu ve ABD/NATO'nun Birbirlerini Askeri Tehdit Olarak Tanımlama Süreçleri ile İlgili İnceleme.....	180
3.1. Rusya Federasyonu'nun ABD/NATO'yu Askeri Tehdit Olarak Tanımlama Süreci ile İlgili İnceleme.....	182
3.2. ABD/NATO'nun Rusya Federasyonu'nu Askeri Tehdit Olarak Tanımlama Süreci ile İlgili İnceleme.....	193
SONUÇ.....	210
KAYNAKLAR.....	220
ÖZGEÇMİŞ.....	249

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>ŞEKİL</u>	<u>Sayfa</u>
1.1. Askeri Tehdit ve Bileşenleri.....	134
1.2. Problemlerin Farklı Alanlara Taşma İşlemi.....	135

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ASA	Açık Semalar Antlaşması
BM	Birleşmiş Milletler
GGAÖ	Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
İHA	İnsansız Hava Aracı
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ODG	Ortak Danışma Grubu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAKKA	Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
VB-11	Viyana Belgesi-2011
VB	Viyana Belgesi
VD Plus	Vienna Document Plus

GİRİŞ

İncil’de sözü edilen “Mahşerin Dört Atlısı” bir yönüyle günümüzdeki güvenlik sorunlarını da simgeleştiren bir benzetmedir. Buna göre, birincisi beyaz attır ve Hz.İsa sürmektedir. Hz.İsa’nın başında bir taç vardır, elinde ise oku olmayan bir yay taşımaktadır. Bu at yeryüzünden kötülüğün temizlenmesi demektir.¹ İkincisi ise kırmızı attır. Bu atı elinde kılıcı olan bir kişi sürmektedir. Bu at, kan ile savaş temsil etmektedir. Üçüncü at siyahtır ve binicisinin elinde terazi vardır. Açlığı temsil etmektedir. Sonuncu, yani dördüncü at ise soluk renkli bir attır ve ölümü temsil etmektedir.² Yani kısaca atların anlamları kötülüğün temizlenmesi, savaş, açlık ve ölümdür. Söz konusu dört atlı, Hıristiyanlık inancına göre kıyamet olduğu zaman ortaya çıkacaklardır.³ Mahşerin dört atlısının temsil ettiği anlamlara bakıldığında sadece Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemlere ait felaketler olmadıkları, aynı zamanda günümüzde de özellikle fakir ülkelerin yaşamış oldukları felaketlerin aynısı olduğu görülmektedir. Mahşerin Dört Atlısı, dini metinlere göre, yukarıda da belirtildiği gibi kıyamet esnasında görülecektir. Benzetmenin ilk çıktığı dönemlerden farklı olarak bu dört atlının sembolize ettikleri artık günümüzde dünya üzerinde aynı anda görülmektedir. Bir bölgede savaş varken, başka bir bölgede açlık vardır, bir diğer bölgede ise sebepleri farklı da olsa ölüm kol gezmektedir. Birleşmiş Milletler, uluslararası kuruluşlar ve birtakım ülkeler kurtarıcı konumdadırlar.

Bütün bunlar dünya üzerinde aynı anda yaşanıyorsa peki insanoğlu İncil’de belirtildiği şekliyle artık kıyameti mi yaşamaktadır? Bu soruya pek çok kişinin vereceği yanıt kıyamet yaşanmadığı şeklinde olacaktır. O zaman bu durumdan anlaşılması gereken nedir? Anlaşılması gereken bu felaketlerin insanlık var olduğundan itibaren sürekli yaşandıkları, günümüzde ise teknolojinin ve ulaşım olanaklarının gelişmesinin sonucu olarak farklı bölgelerde yaşanan hadiselerin bütün insanlığı etkilediği gerçeğidir. Mahşerin Dört Atlısı benzetmesi ile tanımlanan felaketler günümüzde gelir eşitsizliği, göç, çevresel problemler, kaynakların kıt hale gelmesi, insan güvenliği ve benzeri sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

¹ Yüksel Gögebakan, “Dörtlü Atlı Grup Olarak “Quadruga” ile “Mahşerin Dört Atlısı”nın İlişkilendirilmesi ve Sanatsal Yansımaları”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2017, s.121.

² Four Horsemen of the Apocalypse, (t.y.), Erişim adresi: <https://www.britannica.com/topic/four-horsemen-of-the-Apocalypse>, Erişim tarihi: 31 Ağustos 2020.

³ Yüksel Gögebakan, “Dörtlü Atlı Grup Olarak...”, Anadolu Üniversitesi, 2017, s.120.

Bu sorunlar ise yasadışı göç yoluyla veya çevre kirliliği gibi yollarla diğer ülkeleri etkilemektedir.

Güvenliğin çok uzun bir süre sadece devletler arasında yaşanan “savaş” kavramı çerçevesinde incelenmesi, savaş olgusunun insanlığın üzerine inşa edildiği ve dünyayı şekillendiren temel kavramlardan bir tanesi olduğunu göstermektedir. İnsanoğlunun yeryüzünde ortaya çıkmasından itibaren gruplar arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Çünkü insanoğlu yaşamak için avlanmak zorundaydı. İnsanoğlu, av, bir bölgede hâkimiyet kurmak veyahut farklı bir sebepten dolayı diğer gruplarla çatışmıştır.⁴ Gruplar arasındaki çatışmalar, eski dönemlerde küçük çapta yaşanırken zaman içerisinde devlet yapılanmalarının ortaya çıkmasıyla beraber daha kapsamlı ve örgütlü bir hale gelmeye başlamışlardır. Bu durum ise günümüzde kabul edilen anlamıyla savaşların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Başlangıçta, devletlerin silahlı kuvvetleri arasında yaşanan savaşlar, teknolojinin ilerlemesi ve savaş taktiklerindeki değişikliklerle birlikte artık sivil insanların da savaşın öznesi olmaya başladığı ve etkilendiği bir hale gelmiştir. Bu durum ise savaşın birtakım kurallar çerçevesinde yapılması gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Savaş kavramı, “1864 Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi” ile uluslararası hukukun alanına girmiştir. Günümüzde halen geçerli olan Cenevre Sözleşmesi ve Lahey Anlaşmasında koyulan kurallar, “İnsancıl Hukuk” (Cenevre Sözleşmesi) ve “Savaş Hukuku” (Lahey Anlaşması) olarak adlandırılmışlardır.⁵

Uluslararası hukuk vasıtasıyla savaşın kurallarının konulması çalışmalarının yanı sıra savaşların önlenmesi ve kalıcı barışın yeryüzünde hakim kılınmasına ilişkin çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar ise uluslararası ilişkiler

⁴ Bu noktada savaş kavramının her türlü çatışmayı içermediğinin belirtilmesi önemlidir. Savaş kavramı iki veya daha fazla devletin etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır. Yani savaş bir etkileşim türüdür. (Bkz.: Daniel S.Geller, J.David Singer, **Nations at War, A Scientific Study of International Conflict**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s.22.). Savaşın uluslararası ilişkiler çerçevesinde en çok kullanılan ve kabul edilen tanımı Correlates of War projesi tarafından yapılmıştır. Buna göre, devletler arasındaki savaş askeri bir çatışmadır, askeri personel içerisinde muharebeden kaynaklı en az 1000 ölüme neden olmaktadır ve en azından bir tanesi devlet olan ulusal birimler tarafından yürütülmektedir. (Bkz.: Stuart Bremer, Cynthia Cannizzo, Charles W.Kegley, James Ray (1975) “The Scientific Study of War”, New York, Learning Resources in International Studies, reprinted in John Vasquez and M.Enehan (ed.), **The Scientific Study of Peace and War**, New York, Lexington Books, 1992, ss.373-437., ayrıca “J.David Singer, Melvin Small, (1972) The Wages of War, 1816-1965, New York: John Wiley”, (aktaran: John A.Vasquez) **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.26.)

⁵ Bedia Buran, Sinem Aydın Büyükçınar, Cem Erkat, Sevil Ceylan Erkat, Şenal Sarıhan, **Savaş ve Hukuk**, Ankara, Ankara Barosu İnsan Hakları Kurulu, 2003, s.10.

disiplininin doğuşuna yol açmıştır. İki büyük dünya savaşı ve sayısız yerel savaş yaşamış olan insanoğlu, güvenlik ve savaş kavramlarını bir arada düşünerek iki kavramın birbirinden ayırt edilemeyecek hale gelmesine sebep olmuştur. Çünkü henüz teknolojik devrimlerin yaşanmadığı ve insan ilişkilerinin doğal olarak gelişemediği bir dünyada yaşayan insanoğlunun ne göç, ne kaynak yetersizliği, ne de çevre konuları gibi günümüz dünyasına ait olan problemleri bulunmaktaydı. Dolayısıyla güvenlik konusu uzunca bir süre sadece askeri anlamda algılanmış ve savaşın olmaması eşittir güvenlik gibi bir anlayış hakim olmuştur.

Bu durum yakın dönemde değişime uğramış ve savaşın yanında farklı konuların da güvenlik kavramı çerçevesinde incelenmesine başlanmıştır. Bu değişimin en önemli sebepleri, soğuk savaşın bitmesiyle etnik problemlerin yeniden gündeme gelmesi, göç ve az gelişmişlik gibi insani sorunların ortaya çıkması, nüfusun artması ile birlikte çevre kirliliğinin büyük bir problem haline gelmesi ve ülke sınırlarını aşarak farklı ülkeleri tehdit etmesidir. Ayrıca, iki büyük dünya savaşı ile yaşanmış olan büyük yıkım, devletler arasındaki problemlerin savaşla çözülemeyeceğini insanoğluna göstermiş, bu durum ise savaşların gündemden çıkarılması için çalışmalar yapılmasına vesile olmuştur. Bu çerçevede güven/güvenlik artırmak amacıyla birtakım silahsızlanma ve silahların kontrolü antlaşmaları imzalanmıştır. Fakat tarihe bakıldığında başarıya ulaşabilen bir silahsızlanma/silahların kontrolü antlaşmasının hemen hemen olmadığı görülmektedir. Çünkü bu antlaşmalar her ne kadar “güven ve güvenlik artırmak” amacıyla yapılmış olsalar da sadece maddi yönü, yani silah sayılarını temel almış, devletlerin arasındaki psikolojik ve tarihsel durumları dikkate almamıştır. Bu antlaşmaların en başarılıları diyebileceğimiz AKKA, VB-11, Açık Semalar Antlaşması (ASA) da kendilerinden önceki antlaşmalarla aynı makus talihi paylaşmışlardır ve ne yazık ki her ne kadar yürürlükte olsalar da artık ülkelerin birbirlerinden tehdit algılamasını önleyemeyecek duruma gelmişlerdir.

Güvenlik; caydırıcılık ve silahsızlanma ile ilişkilendirilmesinden dolayı 1970’li yıllardaki eleştirel güvenlik araştırmacılarınca çözümün değil problemin bir parçası olarak görülmüştür.⁶ Yani askeri mantıkla yaklaşılan güvenlik anlayışı çözüm üretmekten ziyade problem üretmiştir. Aynı durum günümüzde de geçerlidir.

⁶ Ole Waeber, “Peace and Security, Two Concepts and Their Relationship”, **Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research**, (ed.: Stefano Guzzini, Dietrich Jung), London, Routledge, 2004, s.61.

Silahların kontrolü antlaşmaları maddi yöne ağırlık verdiklerinden dolayı, güvenliği karşılıklı güven inşası yoluyla sağlamaktan ziyade artık problem üretir olmuştur.

Güvenlik konusunun önemli bir boyutu da öznel ve nesnel yönlerinin bulunmasıdır. Öznel güvenlik, nesnel olanın algılanması ile ilgilidir. Yani nesnel güvenlik gerçekte ne kadar tehdit altında bulunulduğu, öznel güvenlik ise bu durumun nasıl algılandığıdır (veya yanlış algılandığıdır).⁷

Tez çalışmasının amaçlarından birincisi, AKKA ve VB-11 antlaşmalarının ülkeler arasında güven inşası yoluyla güvenlik sağlanmasındaki rollerini ortaya koymaktır. Çalışmada, devletlerin birbirlerini neden ve nasıl askeri tehdit/düşman olarak tanımlamaya başladıkları sorusu temel alınacaktır. Devletlerin birbirleri hakkında oluşturdukları algılar ile bu antlaşmaların uygulanması arasındaki ilişki incelenecektir. Daha sonra ise söz konusu antlaşmalar analiz edilecek ve devletlerin birbirlerini düşman/askeri tehdit olarak algılamaktan vazgeçmeleri için nasıl rol oynayabilecekleri ortaya konulacaktır.

Devletlerin neden ve nasıl birbirlerini askeri tehdit/düşman olarak tanımlamaya başladıkları sorusunu temel alan çalışmada ulaşılması planlanan üç amaç daha bulunmaktadır. Öncelikle, uluslararası İlişkiler disiplinde “güvenlik” kavramı hakkında yapılmış tanımlar, teoriler, yaklaşımlar ele alınarak, ülkelerin birbirleri hakkında inşa ettikleri olumsuz algıların güvenlik konusunda önemli bir rol oynadığını tespit etmek amaçlanmaktadır. Daha sonra, inşa edilmiş olan bu algıların güvenlik antlaşmalarının uygulanmasını da olumsuz yönde etkilediğini ve bundan dolayı söz konusu antlaşmaların artık kendilerinin güvenlik problemi yaratmaya eğilimli hale geldiklerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Son olarak ise bu olumsuz algıların söz konusu silahların kontrolü antlaşmaları vasıtasıyla değiştirilebilecekleri, bunun için ise antlaşmaların, antlaşmalara taraf olan devletlerin tamamının kabul edeceği fikirler çerçevesinde tekrar ele alınması gerektiği veriler ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Tezin kuramsal çerçevesi, Kopenhag Okulu'nun yaklaşımı olacaktır. Ancak gerektiği yerlerde diğer inşacı yaklaşımlar ve teorilerden de faydalanılacaktır. Tezin analiz çerçevesi olan inşacı teori ve bu kapsamda Kopenhag Okulu, devletlerin birbirleri hakkında inşa ettikleri olumsuz algıların güvenliğe etkisinin olduğu

⁷ Ole Waeber, “Peace and Security, Two Concepts and...”, Routledge, 2004, s.55.

düşünüldüğünden dolayı tercih edilmiştir. Öte yandan, devletlerin arasındaki ilişkiler özellikle askeri çerçevede ele alınacağı için “kimlik”, “çıkart”, “maddi ve beşeri unsurlar arasındaki ilişkileri” ele alan inşacı teori “kimlik ve tehdit algılamaları” konusunda önemli bir perspektif sunacaktır. Tezde, devletlerin birbirlerini nasıl askeri tehdit olarak tanımladıkları açıklanırken okulun “güvenlikleştirme” ve “güvenlik dışılaştırma” kavramları model olarak kullanılacaktır. Kapsamlı bir çözüm oluşturabilmek amacıyla aynı zamanda Kopenhag Okulu’nun ortaya koymuş olduğu “güvenlik sektörleri” kavramının askeri, siyasi ve sosyal bölümlerine de vurgu yapılacaktır.

Tezin kapsamı, Kopenhag Okulu’nun güvenlik konusundaki yaklaşımı ve Avrupa’da imzalanmış olan AKKA ve VB-11 antlaşmaları ile sınırlandırılmıştır. Ancak tez konusu ile bağlantılı olarak inşacı yaklaşımlar ile farklı teorilerin güvenlik konusundaki yaklaşımları da incelenecektir. Bu kapsamda, konunun işlenmesi sırasında Realist Teori, Neorealit Teori, Liberal Teori, Neoliberal Teori ve Marksist yaklaşımlar ile eleştirel yaklaşımlara da yer verilecektir. Realist ve Neorealit teorilere güvenlik kavramını ele alış biçimleri askeri çerçevede olduğu için yer verilecektir ve devletlerin birbirleri hakkında olumsuz algıları nasıl inşa ettikleri konusunda kullanılacaktır. Liberal ve Neoliberal teoriler, uluslararası kurumlara önemli bir rol biçmelerinden dolayı güvenliğin sağlanmasında kurumların rolleri ve devletler arasında güven inşasını açıklamak konusunda katkı sağlayacaktır. Marksist teori ise güvenlik konusuna farklı bir bakış açısıyla yaklaşmasından dolayı değişik bir perspektif sağlayacaktır.

Uluslararası ilişkilerde uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin, ulusüstü aktörlerin ağırlıkları artmakla birlikte, devletler halen asıl aktörler olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler. Devletler, önemleri azalmamakla birlikte uluslararası örgütler ile birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Bu kapsamda, güvenlik konusunda da devletler asıl aktörler olmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla çalışmanın analiz düzeyi devlet düzeyidir.

Çalışmada, devletlerin birbirlerinden algıladıkları askeri tehditlerin temelinde sadece silahların ve orduların değil, birbirleri hakkında inşa ettikleri olumsuz algıların da yattığı savunulmaktadır. Devletler, kültür ve tarih olarak kendilerine yakın buldukları, çıkarlarının çatışmadığı devletlerin ellerindeki silahlardan çekinmemekte veya söz konusu devletlerin askeri faaliyetlerinden endişe

duymamaktadırlar. Öte yandan, kendilerine tarihi olarak düşman/rakip veyahut kültürel anlamda uzak gördükleri devletlerin yaptıkları askeri faaliyetlerden tedirgin olmakta ve tehdit olarak algılayabilmektedirler. Bu tür algılar ise güvenlik ikilemini tetiklemekte ve uluslararası alanda işbirliği yapılmasını engelleyici bir etki yapmaktadır. Bundan dolayı çalışmada, güvenliğin silah yoluyla değil karşılıklı güven yoluyla sağlanabileceği, güvenin sağlanmasının yolunun da birbirleri hakkındaki olumsuz algıların bertaraf edilmesinden geçtiği fikri savunulmaktadır. Ayrıca, olumsuz algıların bertaraf edilmesi ve güven inşasında ise silahların kontrolünün önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Devletlerin birbirleri hakkında inşa ettikleri olumsuz algıların bertaraf edilmesi ve tehdit algılarının azaltılması için ise Avrupa kıtasında imzalanmış olan AKKA ve VB-11 antlaşmalarının olumlu etkilerinin olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan, antlaşmaların şu anki halleriyle Avrupa'da güvenliğin sağlanmasından ziyade güvenlik sorunu yaratmaya yatkın hale geldikleri, günümüzdeki güvenlik ihtiyaçlarına cevap verebilmeleri amacıyla tekrar ele alınarak en baştan analiz edilmeleri ve bunu yaparken de antlaşmalara taraf olan ülkelerin güvenlik konusundaki hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulması gerektiği savunulmaktadır.

Tezde bağımsız değişken olarak konvansiyonel silahların kontrolü ile ilgili antlaşmalar ele alınacaktır. Bağımlı değişken ise devletler tarafından inşa edilen olumsuz algılar olacaktır. Tezde, güvenlik antlaşmalarının olumsuz algıların olumlu yönde değiştirilebilmesine yardımcı olabileceği savunulmaktadır. Devletlerin birbirleriyle ilgili olarak inşa ettikleri olumsuz algıların temelinde tarihsel süreçte yaşanan olaylar yatmaktadır. Tarih boyunca birbirleriyle savaşmış, toprak kayıpları yaşamış veya katledildiğini düşünen toplumlar karşısındaki devlete/devletler grubuna güvensizlik duymakta ve muhatapları olan devleti/devletler grubunu daha çabuk bir şekilde askeri tehdit/düşman olarak tanımlamaktadırlar. Böylesine olaylar yaşamadıkları devletler ilgili olarak ise düşman/askeri tehdit algısı inşa etmemektedirler çünkü o devletle ilgili inşa ettikleri algı genelde olumlu olmaktadır. Yine tarihsel sürece bakıldığında, silahların kontrol altına alındıkları dönemlerde devletlerin birbirleri ile ilgili algılarının iyi yönde değişmeye başladığı ve birbirlerini düşman olarak görme eğiliminden uzaklaştıkları görülmektedir. Olumsuz algıların temelinde silahlar ve bu silahların kullanılması sonucu ortaya çıkan tablonun etkisi

büyükür. Bu kapsamda, silahların kontrolü ile ilgili antlaşmaların (bağımsız değişken), devletler tarafından inşa edilen olumsuz algıların (bağımlı değişken) olumlu yönde değiştirilmesinde etkisi olabileceği öne sürölmektedir.

Çalışmada veri toplama teknikleri olarak yazılı kaynakları tarama ve içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. Kaynaklar teorik ve kavramsal çerçevenin ortaya konulmasında uygun olmalarından dolayı içerik analizi tekniği ile incelenecektir. Teorisyenlerin ifade ettiklerinin analiz edilmesi bu yöntemle mümkün olacaktır. Ortaya konan hipotezlerin test edilmesi amacıyla tez çalışmasına katkı sağlayacağı düşünölen olay incelemesi tekniği kullanılacaktır.

Tez çalışmasında veri analizi yapılırken nitel yöntemlerden yararlanılacaktır. Nitel yöntem çalışmada kullanılan kaynaklarda belirtilen görüşleri aktarabilmek açısından katkı sağlayacaktır. Artı olarak anket sonuçlarına yer verilecektir.

Tez çalışmasının hipotezleri şunlardır:

1. Devletlerin birbirlerinden algıladıkları askeri tehditler temelde konvansiyonel silahlı kuvvetlerden kaynaklı tehditlerdir.
2. Devletlerin birbirleri hakkında inşa ettikleri olumsuz algılar, birbirlerini düşman/askeri tehdit olarak tanımlamalarında ve askeri tehdit algısını oluşturmalarında önemli bir unsurdur.
3. Devletlerin birbirleri hakkındaki olumsuz algılarını bertaraf etmeleri askeri çerçevede güvenliğin sağlanması için önemli bir unsurdur.
4. Devletlerin birbirleri hakkındaki olumsuz algılarının bertaraf edilmesi ve güven inşasında silahların kontrolü önemli bir rol oynar.
5. AKKA ve VB-11 antlaşmaları Avrupa devletlerinin arasındaki güvenin inşası için önemli roller oynayabilirler fakat bu antlaşmaların devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden ele alınmaları gerekmektedir.

Yapılan çalışmada, güvenlik ile ilgili analizlerin doğru ve bütöncöl bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle güvenliğin ne olduğu ve tarihi gelişimi kısa bir şekilde ele alınmış, güvenlik anlayışındaki değişimlere değinilmiştir. Bu kapsamda genel olarak iki dönem halinde incelenebilecek olan güvenlik kavramını daha ayrıntılı inceleyebilmek maksadıyla 1648'e kadar olan dönem, 1648'den 1945'e kadar olan

dönem, soğuk savaş ve soğuk savaş sonrası olarak dört dönem halinde ele alınmıştır.⁸ Çünkü güvenlik kavramı, devlet yapılarındaki değişimler, teknolojinin gelişmesi, uluslararası sistemin farklılaşması ile birlikte değişimlere uğramıştır ve uğramaya da devam etmektedir.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, tarihsel süreç içerisinde devamlı surette değişime uğrayan güvenlik kavramının ortaya çıkışı ve yaşamış olduğu dönüşüm ele alınmıştır. Güvenliğin askeri yönünün yanı sıra farklı konuları da içerecek şekilde çok boyutlu bir kavram haline geldiği ve maddi boyutu ile birlikte algısal boyutunun da bulunduğu açıklanmıştır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında güvenlik konusu incelenmiştir. Uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında yapılan incelemede klasik ve modern güvenlik anlayışları ortaya konmuş, kavramın ne şekilde değişime uğradığı gösterilmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra değişen güvenlik anlayışı ile birlikte kavramın sadece askeri anlamda ele alınamayacağı, artık güvenliğin referans nesnesinin sadece devlet olmadığı, bunun yanı sıra insan ile toplumun da devletin yanında yerini aldığı ve algılarla kimliklerin de önem kazandığı vurgulanmıştır. Bu kapsamda güvenliğin artık sınırları aşan bir boyutu olduğu ve devletlerin güvenliklerini kendi başlarına sağlayamayacakları ortaya konmuştur. Ayrıca, tezin teorik temelini oluşturan ve güvenliği diğer yaklaşımlara göre daha kapsamlı bir şekilde ele alan Kopenhag Okulu’nun bakış açısı ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Güvenlik kavramının çok boyutlu bir kavram olduğu vurgulanmakla birlikte devletlerin tehdit algılarının askeri boyutu işaret ettiği gösterilmiştir. Birinci bölümde, uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına bakış açıları ortaya konmuş, algısal ve tarihsel boyutlarına vurgu yapılmıştır.

İkinci bölümde, devletlerin algıladıkları tehditlerin askeri konulardan kaynaklandığı düşüncesi temel alınarak, söz konusu tehditlerin bertaraf edilmesinde VB-11 ile AKKA’nın önemli roller oynayabileceği öne sürülmüştür. Bu kapsamda söz konusu tehditlerin bertaraf edilmesi sürecinde algıların değiştirilmesinin önemli olduğu ve söz konusu algıların olumlu yönde değiştirilebilmeleri için ise AKKA ile VB-11’in etkili birer araç olabilecekleri ortaya konmuştur.

⁸ J.Frederik, M.Arends, “Homeros’tan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde “Güvenlik” Kavramı”, Çeviren: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.199.

Üçüncü bölümde ise Rusya ile ABD/NATO'nun birbirlerinden askeri tehdit algıladıkları ve tarihsel süreçte yaşanan olayların sonucu olarak her iki tarafın da yaşanan en küçük bir anlaşmazlıkta birbirlerini çok hızlı bir şekilde askeri tehdit/düşman olarak tanımladıkları ortaya konmuştur. Bu kapsamda Rusya ile ABD/NATO'nun birbirlerini nasıl ve neden askeri tehdit olarak tanımlamaya başladıkları ile ilgili inceleme yapılmıştır. Söz konusu inceleme ile tezin giriş kısmında belirtilen hipotezlerin doğrulukları sınanmıştır.

Sonuç olarak, devletlerin birbirlerinden askeri tehdit algıladıkları, bu tehdit algılarında devletler arasındaki ortak tarihsel geçmişin önemli olduğu, tarihsel süreçte inşa edilen olumsuz algıların, devletlerin birbirlerini askeri tehdit/düşman olarak tanımlamalarında rollerinin bulunduğu belirtilmiştir. Devletlerin birbirlerini askeri tehdit/düşman olarak tanımlamaktan vazgeçmeleri için öncelikle algıların değişmesi gerektiği, algıların değişmesi için ise silahların kontrolünün etkin bir rol oynayabileceği bütüncül bir yaklaşımla ifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Güvenlik Kavramı

1.1. Tarihsel Süreçte Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramıyla ilgili üç felsefi gelenek temelinde yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar Hobbesçu, Kantçı ve Grotiusçu gelenekler olarak isimlendirilirler. Hobbesçu yaklaşıma göre insan kötüdür, içinde yaşadığımız dünya şiddet eğilimlidir ve bu dünya değişmeyecektir. Kantçı geleneğe göre ise insan iyidir, çatışmalar aşılabılır ve barışçıl bir yaşam kurulabilir. Üçüncü yaklaşım ise Grotius tarafından ortaya konulan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, şiddet ve savaş yok edilemez fakat kontrol altına alabilecek kurallar geliştirilebilir. Grotius, Hobbes'a göre olumlu Kant'a göre ise olumsuz bir görünüm sergilemektedir.⁹

Güvenlik kavramının tarihi boyutuna bakıldığı zaman insanlık tarihi boyunca var olduğu, insanlığın gelişimi ve içinde bulunduğu şartlara göre değişim gösterdiği görülmektedir. Bu kapsamda güvenlik kavramı kimi zaman dini anlam, kimi zaman ise dünyevi anlam taşımıştır. Zaman içerisinde kavram, iç güvenliğin veya dış güvenliğin sağlanması gibi farklı amaçları hedeflemiş ve farklı anlamlar taşımıştır. Güvenlik kavramının gelişimi iki dönem halinde incelenebilir. Bunlardan bir tanesi Thomas Hobbes'a kadar olan dönemdir ve ortaçağa kadar dini anlamı olan "securitas", ortaçağdan itibaren "certitudo" kavramı şeklinde kendisini gösterir. İkinci dönem ise Thomas Hobbes ile başlar. Bu dönemde kullanılan güvenlik kavramı iç güvenlik ile ilişkili bir şekilde kullanılmıştır.¹⁰

Söz konusu kavram Latineden gelmektedir ve 'se' (olmaksızın) ve 'cura' (endişe) kelimelerinin birleşimidir ve "endişenin olmaması" anlamındadır. Romalıların, Yunanca "ataraxia" (sakinlik) kelimesinden etkilendikleri ve securitas kavramını kullanmaya başladıkları düşünülmektedir.¹¹ M.S. 4-7 yüzyıllar arasında ise certitudo kavramı securitas kelimesinin yerine, inancın güvencesi anlamında

⁹ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Çeviren: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss. 69-85.

¹⁰ J.Frederik, M.Arends, "Homeros'tan Hobbes ve Ötesine...", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, ss.199-200.

¹¹ a.g.e., ss.200-201.

kullanılmaya başlanmıştır.¹² Güvenlik kavramının ikinci döneminin başlangıcı sayılan Hobbes ile birlikte (Vestfalya Barışının da etkisiyle) devlet ön plana çıkmış ve “güvenlik” devletlerin temel kavramı haline gelmiştir. Hobbes’a göre, başkalarından güvenliğimizi sağlamasını bekleyemeyeceğimiz gibi güvenliği tek başımıza da sağlayamayız. Bu durum Hobbes’a göre, korkuyu ortaya çıkarmaktadır ve securitas kavramının karşılığı olarak yerini almaktadır. Hobbes’da korku kavramı temel bir öneme sahiptir. Herkesin herkesle savaştığını ve insanın doğuştan kötü olduğunu temel alarak fikirlerini oluşturan Hobbes’a göre, sadece insanların hukuka uymasını sağlayacak bir devlet savaşa son verebilir. Bu kapsamda güvenlik, yani securitas ise sadece devletin vereceği cezalarla sağlanır, antlaşmaların kendileri ile değil. Bu güce ve otoriteye sahip bir devlet olmadan kurallar sadece kağıt üzerinde kalırlar.¹³ Hobbes’a göre, devlet insanlar üzerinde korku oluşturmalıdır. Korkuyu yaratacak bir gücün olmadığı durumlarda insanlar savaş hali içinde olurlar. Savaş, savaş yapılmasına yönelmiş bir eğilimin kendisidir ve sadece silahlı çatışmayı kapsamaz. Dolayısıyla herşeye hakim olan bir güç olmadığından dolayı insanlar arasındaki ilişkiler her zaman için savaşa yönelmiş bir durumdadır. İnsanlar güvenlik içinde değil aksine her zaman güvensizlik içindedirler.¹⁴ Tıpkı Hobbes gibi Waltz da savaşların engellenmesi ve bu anlamda güvenlik için uluslararası bir hükümetin var olması gerektiğini düşünmektedir. Fakat Waltz’a göre bu ulaşılmaz bir düşüncedir.¹⁵

Tarih boyunca Hobbes’un “doğal yaşam hali” benzetmesi temelinde oluşturulan güvenlik kavramı olumsuz anlamıyla, yani “güvensizlik” temelinde ele alınmıştır.¹⁶ Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Carr, Morgenthau gibi fikir insanları tarafından oluşturulan ve çatışma ile devlet temelinde ele alınan güvenlik kavramı uzun yıllar güvenlik anlayışını etkilemiştir. Fakat bu anlayışın güvenlik sağlamaktan oldukça uzak olduğu anlaşılmıştır. Bu kapsamda yeni güvenlik anlayışları ve yaklaşımları uluslararası ilişkiler çalışmalarında gündeme gelmeye başlamışlardır.

¹² J.Frederik, M.Arends, “Homeros’tan Hobbes ve Ötesine...”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.211.

¹³ a.g.e., ss.213-215.

¹⁴ Thomas Hobbes, **Leviathan**, Çeviren: Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s.101.

¹⁵ Kenneth Waltz, “Kenneth Waltz (Man, State and War)”, Çeviren: Asena Günalp, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.326.

¹⁶ Atilla Sandıklı, Bilgehan Emekler, “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, **21’inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği**, (ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar), Kocaeli, Uluslararası Balkan Kongresi (International Balkan Congress), 2011, s.22.

18'inci yüzyıl ile birlikte idealizm kendisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde barış ön plana çıkarılmış, dünyadaki devletlerin barış içinde olmaları ve tehdit hissetmemelerinin güvenlik ihtiyacını ortadan kaldıracağı düşüncesi hakim olmuştur. Güvenlik anlayışında bir değişim gerçekleşmiştir. Bu fikrin savunucularından olan John Locke'a göre, doğada bir savaş hali yoktur ve insan doğası kötü değildir. Dolayısıyla doğa halinde de iş birliği yapılabilir.¹⁷ Bir diğer önemli düşünür J.J.Rousseau ise devletlerin kendilerini düşündükleri ve dolayısıyla diğer devletleri düşünmeyebilecekleri fikrini öne sürerek ortaya konfederasyon düşüncesini atmıştır. Bu düşünceye göre, devletler birbirlerine eşit olacaklardır.¹⁸ Bu, daha sonra uluslararası kurumların ortaya çıkması fikrine temel oluşturmuştur. Kişisel güvenliğe vurgu yapan Leibniz'e göre ise güvenlik devletle ilişkilidir. Devlet, amacı ortak güvenlik olan büyük bir topluluktur.¹⁹ Montesquieu'ya göre ise güvenlik siyasi özgürlüğü kapsar, diğer bir deyişle siyasi özgürlüktür.²⁰ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Grotius'un ülkeler arasında dayanışma fikrine ilgi artmıştır.²¹ Grotius'a göre, uyuşmazlıklarda üçüncü bir tarafın adaletine başvurmak akıllıca bir davranıştır ve böyle kurumların desteklenmesi önemlidir.²² İdealist düşünce iki dünya savaşı arasındaki dönemde hakim olmuştur. Bu dönemde Kant'ın Ebedi Barış'ından etkilenen Woodrow Wilson Milletler Cemiyeti fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir uluslararası düzen için bir umut vaatmiş, geniş bir destek bulmuştur. Wilson, Milletler Cemiyeti ile ortaya koyduğu güvenlik kavramını “kolektif güvenlik” anlayışı üzerine oturtmuştur. Bu, her ne kadar iyi niyetli bir girişim olarak başlamışsa da başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır.²³

¹⁷ A.Nuri Yurdusev, ““Uluslararası İlişkiler” Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ed.: Atila Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.48.

¹⁸ Jan Jacques Rousseau, **A Lasting Peace Through the Federation of Europe and the State of the War**, London, London Constable And Company Limited, 1917, s.38.

¹⁹ “Gottfried Wilhelm Leibniz, Letter of 1705 in Die Werke von Leibniz, vol IX, ed.Onno Klop, (Hannover: Klindworth, 1864-1873), 143”, (aktaran: Emma Rothschild), “What is Security”, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, s.7.

²⁰ Montesquieu, De l'esprit des Lois, (aktaran: Emma Rothschild), “What is Security”, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, s.7.

²¹ Hedley Bull, “Uluslararası İlişkilerin İncelenmesinde Grotius'un Önemi”, Çeviren: Burç Beşgül, **Hugo Grotius ve Uluslararası İlişkiler**, (ed.: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, Adam Roberts), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2015, s.89.

²² Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, Çeviren: Seha L.Meray, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s.42.

²³ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Çeviren: Zeynep Arkan, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan**

Güvenlik kavramı, özellikle Soğuk Savaş yıllarından itibaren askeri manada anlamlandırılmış ve “devletin güvenliği” olarak algılanmıştır. Dönemin koşullarının da etkisiyle realizm ve neorealizmin güvenlik anlayışları baskın bir rol oynamıştır. Bu kapsamda güvenlik, ülkelerin kendi güvenliklerini sağlamasını, başka bir deyişle ülke sınırlarının ve egemenliğin korunmasını ifade etmiştir. Bu dönemde güvenilecek tek araç askeri güç olarak düşünülmüştür.²⁴

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte güvenlik anlayışında yeniden değişiklikler meydana gelmiştir. Soğuk Savaş döneminin yüksek politika konularının yanı sıra ikincil politika konuları olarak tanımlanan pek çok konu da güvenlik kavramının alanına girmiştir. Yetersiz kaynaklar, ormanların yok olması, sağlık koşullarının yetersizliği gibi problemler ülkelerin güvenliklerine tehdit olarak görülmeye başlanmıştır.²⁵ Bu dönemde güvenliğin kapsamı genişleyerek çok boyutlu bir hale gelmiş ve askeri, siyasi, toplumsal, çevresel ve ekonomik yönleri de öne çıkmıştır.²⁶ Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik anlayışı, nükleer silahların yayılmasından iklim değişikliklerine kadar pek çok konuyu kapsamaktadır. Bu dönemin güvenlik anlayışına göre, uluslararası güvenliğe yönelik dört tehdit; nükleer silahların yayılması, ulusötesi terörizm, insan güvenliği ve çevresel bozulma tehdididir. Küresel sağlık, uluslararası ekonomi, iklim sorunları, uluslararası terör örgütleri devletlerin sınırlarını aşan ve küresel etki yaratan sorunlardır. Bundan dolayı güvenlik sorunları küresel işbirliğine dayalı çözümleri gerektirmiştir. Aslında hem uluslararası alanda güvenliği hem de devletin iç güvenliğini etkileyen sorunlar sadece Soğuk Savaş’a özgü değildir. Fakat bu sorunların çözümü için tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki kadar küresel işbirliğini gerektirecek bir karşılıklı bağımlılık oluşmamıştır.²⁷

Güvenliğe, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.168.

²⁴ Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, “Introduction”, **Europe’s New Security Challenges**, (ed.: Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, Erich Reiter), London, Lynne Rienner Publishers, 2001, ss.1-2.

²⁵ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, DER Yayınları, 2014, ss.374-375.

²⁶ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler ve Korku**, Çeviren: Hüseyin Alper Özcan, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.107.

²⁷ Kyle Amonson, (2018, 08 Ağustos), **International Security in the Post-Cold War Era: A Security Evaluation**, Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/international-security-post-cold-war-era-security-evaluation>, Erişim tarihi: 10 Haziran 2022.

Güvenlik konusunda 21. yüzyıldaki en önemli değişiklik, güvenlik anlayışının devlet odaklı değil insan odaklı olarak ele alınması olmuştur.²⁸ Soğuk Savaş sonrasında geleneksel anlamdaki güvenlik ile insan güvenliği arasındaki ilişkinin önemi artmıştır. Geleneksel güvenlik sorunlarını paralel bir şekilde ele almadan insan güvenliğini ele almak zordur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, devlet içi çatışmalar devletler arası çatışmalardan daha sık olmuştur. Bu çatışmalar, etnik sürtüşmelerin yaşandığı, zayıf kurumlara sahip ve yüksek gelir eşitsizliğinin olduğu ülkelerde yaşanmıştır. Bu durum terörizmin gelişmesi ve ulusötesi hale gelmesi için fırsat sağlamaktadır. Ulusötesi terörizm; uluslararası güvenlik, devlet içi çatışma ve insan güvenliği arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde çevresel güvenlikle ilgili kaygılar, insani güvenlikle ilgili kaygıların gölgesinde kalmıştır. Fakat buna mukabil çevresel güvenlikle ilgili kaygılar uluslararası güvenlikle ilgili pek çok tanımın içinde kendine yer bulmuştur. Çünkü çevresel sorunların, devlet içi çatışmalar, kitlesel göç, ulusötesi terörizm gibi uluslararası güvenlik sorunlarına yol açabilecek bir kaynak olduğu anlaşılmıştır.²⁹ Bu kapsamda barış ve güvenliğin Adler'in deyimiyle savaş gibi hareketli bir hedef olduğu söylenebilir. Bu kavramı eski çağlardaki insanlar kendi torunlarından daha farklı anlamışlar, onların torunları ise kendilerinden sonra gelen nesilden daha farklı anlamışlardır. Gelecekte ise muhtemelen daha farklı bir anlamı olacaktır.³⁰

1.2. Güvenliğin Tanımı

Güvenlik kavramını incelediğimizde ise henüz üzerinde herkesin mutabık kaldığı bir şekilde tanımının yapılamadığı fakat çeşitli düşünürlerce birtakım fikirlerin öne sürüldüğü görülmüştür. Ortak bir kavramlaştırma yapılamamasının sebebi güvenliğe duyulan ihtiyaçların, siyasi ve ideolojik görüşlerin devletten devlete farklılık göstermesidir.³¹ Çünkü güvenlik türetilmiş bir kavramdır.³² Örnek vermek

²⁸ Maria Stern, Joakim Öjendal, "Mapping the Security–Development Nexus: Conflict, Complexity, Cacophony, Convergence?", *Security Dialogue*, Vol. 41, No. 1, February 2010, s.15.

²⁹ Kyle Amonson, (2018, 08 Ağustos), *International Security in the Post-Cold War Era: A Security Evaluation*, Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/international-security-post-cold-war-era-security-evaluation>, Erişim tarihi: 10 Haziran 2022.

³⁰ Emanuel Adler, "Condition(s) of Peace", *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999*, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.165.

³¹ Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar*, 8 (14), Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Ocak 2010, s.76.

³² Ken Booth, *Dünya Güvenliği Kuramı*, Çeviren: Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, ss.137-139.

gerekirse, Morgenthau'ya göre, ortak güvenlik mantığı çerçevesinde korunmaya çalışılan bir düzende her zaman statükoya karşı çıkan devletler olacaktır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde de toprak konusundaki statükoyu korumaya çalışan devletler ve onlara karşı çıkan devletler bulunmaktaydı. Bunlardan toprak statükosunu savunanlar, 1919 sonrası Avrupa'da ortaya çıkmış olan sınırların olduğu gibi kalması ve kendi üstünlüklerini devam ettirme çabası içindeydiler. Birinci Dünya Savaşı'nın mağlupları ve toprak paylaşımında hakkı olanı alamadığını düşünen devletler ise ortak güvenlik anlayışı tarafından korunan statükoya karşıydı. Statükoyu koruyanlar için güvenlik, sınırların olduğu gibi kalması ve kıtadaki üstünlüklerinin devamı, statükoya karşı olanlar için ise güvenlik, bu sınırların yeniden çizilmesi ve güçlerinin artırılması demektir.³³ Morgenthau bu durumu insanın her zaman iktidar peşinde koşan politik bir hayvan olduğu savı ile açıklar. Morgenthau'ya göre bu durum, insanı başkalarının gücünün kölesi haline getirir ve insan her ne kadar aslında köle olarak doğsa da her yerde hâkim olmayı ister. İnsanın bu isteği ve içinde bulunduğu gerçek durum arasındaki farklılıktan dolayı insanın diğerleri üzerindeki gücünü haklı çıkarması ve bu gücü sınırlaması sorunu ortaya çıkar. İnsanın hakim olma isteği güç kullanmasına sebep olur, dolayısıyla bu durum güvensiz bir ortam oluşmasına ve savaşa neden olabilir.³⁴

Vasquez de çalışmalarında Morgenthau gibi bir sonuca vararak statükodan memnuniyetsizlik duyan büyük devletlerin kurduğu ittifakların ve yapmış olduğu son savaştan galip çıkan devletlerin beş yıl içinde savaş çıkarma olasılıklarının yüksek olduğu tespitinde bulunmuştur.³⁵

Tarih boyunca güvenlik konusundaki kavramlaştırmalar genel olarak askeri çerçevede yapılmış ve ulusal güvenlik hakim bir anlayış haline gelerek devlet sınırlarının güvenliği ile ilişkilendirilmiştir. Anarşik sistemde devletler, kendi güvenliklerinden sorumlu olarak görülmüşlerdir. Güvenliklerini sağlayacakları güvenilir tek aracın ise askeri tedbirler olduğu düşünülmüştür.³⁶ Çünkü uluslararası sistemin bağımsız yapıları olan devletler arasında ekonomik, siyasi ve sosyal konularda çatışma potansiyeli taşıyan anlaşmazlıklar ortaya çıkmakta ve bazen söz

³³ Hans J.Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Çeviren: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, s.528.

³⁴ Hans Joachim Morgenthau, **Scientific Man vs Power Politics**, London, Latimer House Limited, 1947, s.145.

³⁵ John A. Vasquez, **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.383.

³⁶ Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, "Introduction"..., Lynne Rienner Publishers, 2001, s.1.

konusu anlaşmazlıklar askeri güç kullanımıyla sonuçlanabilmektedir.³⁷ Bundan dolayı küçük devletler, büyük güçler veya devletler grubuyla müttefiklik ilişkileri kurarak veyahut söz konusu devletlerden güvenlik garantileri alarak kendi güvenliklerini sağlama yoluna gitmişlerdir. Büyük güçler açısından ise askeri anlamda güç dengesi kurmak çok kutuplu bir dünyada güvenliklerini sağlamalarının yolu olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında güvenlik, tehditlerin olmaması veya tehditleri bertaraf edebilecek kapasiteye sahip olmak olarak tanımlanabilir.³⁸ Güvenliğin sözlük anlamı ise; korkusuzca yaşamak, tehdit hissetmemek ve tehlikelerden uzak olmaktır.³⁹

Uluslararası ilişkiler alanında güvenlik konusundaki ilk kavramlaştırmayı yapan kişi Arnold Wolfers'tir.⁴⁰ Wolfers'a göre, güvenlik iki yönlüdür. Bir yönü "nesnel", diğer yönü ise "öznel"dir. Güvenliğin nesnel yönü, kazanılmış değerlere yöneltilen tehditleri ölçmektedir. Öznel yönü ise elde edilen değerlere yönelik bir tehlike ve tehdit korkusunun olmaması, yani tehlikeden uzak olma hissidir.⁴¹ Güvenlik ile ilgili tanımlamalar yapılırken dikkat çeken nokta tehdit olgusu ile güvenlik olgusunun ilişkili bir şekilde kullanılmasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında güvenlik, tehdidin olmaması durumudur. Bu, aynı zamanda güvenliğin, gerçek olguların yanı sıra algılara da dayandığını göstermektedir.⁴² Melvyn Leffler'e göre güvenlik sadece dış tehdit olarak ele alınmamalıdır. Güvenlik iç ve dış etkilerin birleşiminden oluşan bir olgudur. Leffler, Wolfers'ın tanımından yola çıkarak güvenliği, temel değerlerin tehditlerden korunması olarak tanımlamaktadır. Fakat bu noktada Wolfers'a bir ekleme yaparak bu tehditler ile ilgili değerlendirmelerin ülkenin temel değerlerine göre yapılması gerektiğini ve karar vericilerin önemli rolleri olduğunu altını çizmektedir.⁴³ Kenneth Waltz'a göre, devletlerin en çok

³⁷ Barry Buzan, **An Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations**, London, The Macmillan Press, 1987, s.6.

³⁸ Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, "Introduction"..., Lynne Rienner Publishers, 2001, ss.1-2.

³⁹ Güvenlik ne demek TDK Sözlük Anlamı, (t.y.), Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 13 Nisan 2020.

⁴⁰ Oktay F.Tanrısever, "Güvenlik", **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (ed.: Atilla Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s.108.

⁴¹ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No. 4. (Dec., 1952), ss. 484-485.

⁴² Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.369.

⁴³ "Melvyn P.Leffler, "National Security", Michael J.Hogan and Thomas G.Paterson, eds., *Explaining the History of American Foreign relations*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2004,

önem verdiği konu güvenlidir ve devletlerin diğer bütün hedefleri güvenlik sağlandıktan sonra gerçekleştirilebilir.⁴⁴ Bu kapsamda uluslararası güvenlik, bütün yerküreyi kapsayan bir tehditten ziyade, uluslararası arenada sözü geçen aktörlerin bir konuyu güvenlik çerçevesinde önemli olduğunu belirlemesi ve diğer aktörlerin bu konuya dikkat çekmesidir.⁴⁵ Price'a göre güvenlik, iki boyutlu bir kavram olup birinci boyutu savaştan kaçınmak, ikinci boyutu ise barış inşa etmektir.⁴⁶ Buzan ise güvenliği devletin acil durum seferberliği yoluyla çatışma veya tehdit içeren ilişkilerini istikrara kavuşturması olarak tanımlar.⁴⁷

Morgenthau'ya göre, ortak güvenlik kurulmasının amacı, devletlerin değiştirmeye cesaret edemeyeceği bir güç vasıtasıyla statükonun devamı ve bu yolla savaşın önlenmesidir. Morgenthau, bu kapsamda ortak güvenlik için üç koşulun olması gerektiğini belirtir. Bunlar ilk olarak, düzenin herhangi bir ülke tarafından değiştirilebilmesinin önlenmesi için ortak sistemin güçlü olması gerektiğidir. İkinci olarak, sistemi kuran devletlerin ortak bir güvenlik kavramı etrafında birleşmeleri gerektiğidir. Üçüncü olarak ise devletlerin kendi çıkarlarından önce ortak güvenliği sağlamaya istekli olmalarıdır. Öyleyse ortak güvenlik, devletlerin belirlenmiş ulusal politikaları çerçevesinde hareket etmelerini değil ülkelerin birbirlerine gerektiğinde savaştan kaçmadan yardımda bulunmaları demektir. Fakat ahlaki bir durum olmadığı anarşik ortamda devletler bu şekilde davranmazlar ve kendi çıkarlarının peşinde koşmaya devam ederler. Bu durum ise ortak güvenliğin sağlanmasını imkansız hale getirir. Morgenthau'ya göre, ortak güvenliğin oluşturulması için gerekli olan koşullardan üçüncüsü asla gerçekleştirilemeyeceği için ortak bir güvenlik sistemi kurmak olanaksızdır.⁴⁸ Richard Ullman, güvenliğin amaç değil sonuç olduğunu ve bundan dolayı güvenliği kaybetme riski ile karşı karşıya kalana kadar onun “ne olduğunu” veya “ne kadar önemli” olduğunu farkedemeyebileceğimizi söylemektedir. Yani Ullman'a göre güvenlik, kendisine

s.123-136.”, (aktaran: Faruk Sönmezoğlu), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, DER Yayınları, 2014, s.368.

⁴⁴ Kenneth N.Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, Çeviren: Osman S.Binatlı, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015, s.158.

⁴⁵ Michael E.Smith, **Uluslararası Güvenlik**, Çeviren: Ramazan Gözen, Ankara, Felix Kitap, 2020, s.34.

⁴⁶ Adrian Hyde Price, “Beware The Jabberwock”, **Europe's New Security Challenges**, (ed.: Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, Erich Rieter), London, Lynne Rienner Publishers, 2001, s.28.

⁴⁷ Barry Buzan, “Rethinking Security After the Cold War”, **Cooperation and Conflict**, vol. 32 (1):5-28, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Sage Publications, 1997, s.11.

⁴⁸ Hans J.Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.527-532.

meydan okuyan tehditler tarafından tanımlanır ve yine o tehditlere göre değeri biçilir. Bu kapsamda milli güvenliğe tehdit birinci olarak, bir devletin vatandaşlarının yaşamlarının kalitesini düşürecek boyutta şiddetli ve kısa bir süre içerisinde olmalıdır. İkinci olarak ise devleti yönetenlerin politika seçeneklerinin daraltılmasına sebep olmalıdır.⁴⁹ Ole Waever güvenliği “konuşma eylemi” olarak tanımlamaktadır. Waever’e göre, bir devlet yöneticisi “güvenlik” kelimesini kullanarak yaşanan gelişmeyi özel bir alana taşır ve bu gelişmenin engellenmesi amacıyla özel bir hakkı kullanmayı talep eder.⁵⁰

Soğuk savaş sonrası yaşanan değişim ile güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir. Fakat her ne kadar değişim yaşanmış olsa da söz konusu kavramın genişlemesinin ardında yatan sebepler ile bu çerçevede yapılan çalışmalar soğuk savaş dönemlerinde de bulunmaktaydı. Bunlar, insanların hayat standartları ve bu kapsamda geçim derdine vurgu yapan feminist düşünürlerin çalışmaları, dünyada güvenlik sorunlarının sadece ABD ve SSCB arasında olmadığını dile getiren Bağlantısızlar Hareketi, yeni ekonomik düzenin kurulması için yapılan çağrılar ve bu kapsamda kuzey-güney konusuna dikkat çeken çalışmalar, üçüncü dünya ile ilgili güvenlik çalışmaları yapan akademisyenlerin çalışmaları gibi çabalardır. Bu çalışmalar günümüzdeki değişimin altyapısını oluşturmaktadırlar.⁵¹

Güvenlik kavramlaştırmalarında üç yaklaşım öne çıkmıştır. Bunlar realist, liberal kurumsal ve eleştirel yaklaşımlardır. Geleneksel yaklaşıma, yapısal anarşi ve güç siyasetine vurgu yapan realist yaklaşım damgasını vurmuştur. Bu yaklaşıma göre, iç ve dış olarak adlandırılan iki alan bulunmaktadır. İç alanda devlet egemendir ve istediği şekilde sistem kurmakta özgürdür. Buna mukabil dış alanda ise anarşi hüküm sürmektedir. Bundan dolayı devletlerin birinci öncelikleri bekalarının devamı olmaktadır. Devlet egemenliğinin en önemli prensip olduğu söz konusu yaklaşıma göre, devletin güvenliği en öncelikli konudur. Güvenlik ise güç siyaseti ve askeri güç vasıtasıyla elde edilmektedir. Dolayısıyla güvenlik ikilemleri kaçınılmaz olarak

⁴⁹ Richard Ullman, “Redefining Security”, **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, ss.299-300.

⁵⁰ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, s.73.

⁵¹ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında...”, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Ocak 2010, ss.74-75.

yaşanmaktadır. Ülkeler güvenliklerini müttefikler bularak ve güç dengesi kurarak sağlamaktadırlar.⁵²

Morgenthau'ya göre ulusal çıkarın içeriği, politik gelenekler ve devletin politikalarının oluşturulduğu kültürel bağlam tarafından belirlenir. Bu durumda ulusal çıkar kavramının biri mantıksal olarak gerekli olan, diğeri ise değişken ve koşullara göre belirlenen iki unsur içerdiği görülür. Devletler tarafından yürütülen dış politikanın ulus olarak adlandırılan politik ve kültürel olguya atıfta bulunması gerekir ve bu politikaların asgari amacı beka olmalıdır. Devletler bu yolla fiziksel, siyasi ve kültürel kimliklerine diğerk devletlerin zarar vermesini engellerler. Devletler bu şekilde davranmak zorundadırlar çünkü güç mücadelesi ve rekabetin olduğu anarşik bir uluslararası ortamda varlıklarını sürdürmek zorundadırlar.⁵³ Waltz da Morgenthau ile aynı düşüncede olup devletlerin her ne kadar beka dışında farklı amaçlar peşinde koşsa da öncelikle bekalarını sağlamaya çalıştığı ve bunun devletlerin diğerk amaçlarına ulaşabilmeleri için ön şart olduğu görüşündedir.⁵⁴

Klasik güvenlik anlayışında güvenlik kavramı tehditler ve kapasiteler temelinde oluşturulmuştur. Bu kapsamda eğer tehditler kapasitelerden fazla ise ülke güvenliği tehlikeye girer, eğer kapasite tehditlerden fazla ise güvenlik ikilemi ortaya çıkar. “Kapasiteler” elde edilmek istenen sonuçların alınması için kullanılan kaynaklar, “güvenlik” ise elde edilmek istenen sonuçtur. Askeri anlamda güç kazanmak, yenilgi olasılığını azaltarak güvenliğin artması olasılığını sağlamakla birlikte aynı zamanda karşı tarafı tahrik etmek yoluyla savaş olasılığını artırma kapasitesine de sahiptir. Dolayısıyla askeri yaklaşımlar güvenlik sağlamayı amaçlarken güvensiz bir ortamın doğmasına da sebep olabilir. Yeni güvenlik yaklaşımlarına göre ise karşılıklı güven ve işbirliği de savaş olasılığının azaltılması yoluyla güvenliği sağlayabilmektedir.⁵⁵

Bir devletin daha güvenli olması o devletin diğerklerinden daha iyi olduğu anlamına gelmemektedir⁵⁶ çünkü güvenlik günümüzde her ülkeyi eşit derecede etkileyen bir kavram haline gelmiştir. Güvenlik ile ilgili yeni dönemde yapılan

⁵² Adrian Hyde Price, “Beware The Jabberwock”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, s.28.

⁵³ Hans Joachim Morgenthau, “Another “Great Debate”: The National Interest of the United States”, **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, ss.38-39.

⁵⁴ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**..., Phoenix Yayınevi, 2015, s.116.

⁵⁵ Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, “Introduction”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, ss.2-3.

⁵⁶ David A.Baldwin, “The Concept Of Security”, **Review of International Studies**, 1997, 23, s.11.

çalışmalar devletler arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacını taşımaktadır. Ortak normların ve kuralların oluşturulması, iletişim ve bilgi alışverişi, saldırgan davranışlardan kaçınma, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü gibi konular ön plana çıkmaktadır. Yeni dönemde realist yaklaşımın uluslararası ilişkilere bakışı eski önemini kaybetmeye başlamış ve yerini uluslararası kuruluşların güvenlik konusunda devletler arasındaki işbirliğini kolaylaştırıp düzenleyebileceğini öngören yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda soğuk savaş sonrası ortaya çıkan yaklaşımlardan bir tanesi de liberal kurumsal yaklaşımdır. 1970’li yıllarda realizmin klasik güvenlik anlayışına bir meydan okuma olarak ortaya çıkan yaklaşıma göre, dünya realist yaklaşımın öne sürdüğü gibi anarşiktir ve güç siyaseti uluslararası ilişkilerde çok önemlidir. Fakat kurumsal yapılar uluslararası ilişkilerde güç ve çıkar kavramlarının doğasından kaynaklanan gerilimleri azaltma işlevi görebilirler.⁵⁷

Realizmin ortaya koymuş olduğu güvenlik anlayışının açıklama yapmakta yetersiz kalması, karşılıklı bağımlılığın güvenlik konusuna etkisini inceleyen bir düşüncenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁵⁸ Liberal yaklaşıma göre, kendi içinde özgürlük ve serbest piyasaya sahip olan devletlerin söz konusu barışçıl yapıları uluslararası alanda da kurulabilir.⁵⁹ Bu mantıkla ortaya çıkan rejimler güvenlik açısından büyük önem taşımaktadırlar. Liberal yaklaşıma göre, artık askeri tedbirler güvenliğin sağlanmasında etkisiz kalmaktadır. Bundan dolayı yeni bir bakış açısının geliştirilmesi gerekmektedir.⁶⁰

Uluslararası alanın anarşik bir yapıya sahip olmasından dolayı devletlerin aralarındaki ilişkiler birtakım kurumlar vasıtasıyla düzenlenmektedir. Bunun sebebi, uluslararası ortamın anarşik olması ve devletlerin kendi ülke topraklarında düzeni sağlamak için sahip oldukları otoriteye uluslararası ortamda sahip olmamalarıdır. Dolayısıyla, uluslararası alanda kurumlar vasıtasıyla düzenlemeler yapılmadığı takdirde sistemde yaşanacak olumsuzluklar engellenemez hale gelme tehlikesini taşımaktadırlar.⁶¹ Bundan dolayı devletler birtakım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu çerçevede Karl Deustch tarafından “güvenlik toplumu” kavramı ortaya konmuştur.

⁵⁷ Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, “Introduction”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, ss.3-4.

⁵⁸ Oktay F.Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, ss.110-111.

⁵⁹ Scott Burchill, “Liberalizm”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s.120.

⁶⁰ Oktay F.Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, s.112.

⁶¹ Harald Müller, “Uluslararası Rejim ve Dünya Düzenine Katkısı”, Çeviren: Müjdat Kayayerli, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, (ed.: Karl Kaiser, Hans-Peter Schwarz), Ankara, Sinemis Yayınları, 2005, s.401.

Buna göre güvenlik toplumları, kurumsal çerçevede bütünleşmiş ve barışçıl değişim hissine sahip toplumlardır. Barışçıl değişim, devletler arası ilişkilerde mantık değişikliğine gidilmesi ve askeri seçeneğin devre dışı bırakılmasını öngörmektedir.⁶²

Bir diğer yaklaşım ise “fonksiyonalizm” ve “neo-fonksiyonalizmdir”. David Mitrany tarafından ortaya konulan fonksiyonalizm yaklaşımına göre, barışın tesis edilmesi için bölgesel yaklaşımlardan vazgeçilmelidir.⁶³ Barışın tesis edilmesi için üç adet yol bulunmaktadır. Bunlar, BM tarzı bir birliktelik, federal yapı ve içerisinde düzenlemeler yapılabilecek fonksiyonalist bir sistemdir.⁶⁴ Mitrany’ e göre, en uygun olan sistem fonksiyonalist sistemdir. Bu sistem devletlerin ortak çalışması prensibine dayanmaktadır.⁶⁵

Neofonksiyonalizm ise Ernst Haas ve arkadaşları tarafından ortaya konulan bir yaklaşımdır. Neofonksiyonalizmin fonksiyonalizmden temel farkı ekonomik konulara verdiği değerde yatar. Buna göre, entegrasyon öncelikle ekonomik alanda gerçekleşmelidir. Ayrıca, bu süreçte en önemli aktörler olarak uzmanlardan ziyade devlet dışı aktörler ve çıkar grupları önem taşımaktadırlar. Neofonksiyonalistler tarafından siyasi süreç, entegrasyonu başlatan ana güç olarak görülmekte ve bundan dolayı siyasi boyutun önemine vurgu yapmaktadırlar.⁶⁶

Üçüncü olarak öne çıkan yaklaşım ise eleştirel yaklaşımdır. Söz konusu yaklaşım feminizm, post Marksizm, post modernizm ve barış çalışmalarından etkilenmiştir fakat bu yaklaşımlardan herhangi birisi ile özdeş bir yapısı yoktur. Eleştirel yaklaşımın en önemli özelliklerinden bir tanesi güvenlik ilişkilerinin inşa edilmiş olduğunu savunmasıdır.⁶⁷ Wendt’ e göre, devletler dost gördükleri ülkelere düşman gördükleri ülkelere daha farklı davranırlar. Bu durum, devletlerin politikalarını belirleyen ortak anlamlardan kaynaklanır.⁶⁸ Ayrıca, inşacı bakış açısına

⁶² Karl Wolfgang Deutsch, **Political Community and the North Atlantic Area, International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 2015, ss.5-6.

⁶³ Haluk Özdemir, **Avrupa Mantığı, Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2015, ss.62-63.

⁶⁴ “David Mitrany, “The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), cilt 24, sayı 3 (Temmuz 1948), ss.351-353”, (aktaran: Haluk Özdemir), **Avrupa Mantığı, Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2015, s.64.

⁶⁵ Haluk Özdemir, **Avrupa Mantığı...**, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2015, s.65.

⁶⁶ a.g.e., s.68-70.

⁶⁷ Adrian Hyde Price, “Beware The Jabberwock”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, s.31.

⁶⁸ Alexander Wendt, “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992), s.397.

göre, “ben” ve “öteki” kavramları canlı kavramlar olup her daim yeniden üretilirler. Yani sosyal inşa süreci sürekli ve durmayan bir süreçtir.⁶⁹ Eleştirel yaklaşım, askeri güç ve güç siyasetini güvenlik konusunun merkezine oturtmaktan ziyade güvenliğin insani yönünü ele almaktadır. Güvenliğin referans nesnesi olarak insanları veya grupları öne çıkartmaktadır. Ayrıca, devlet dışı aktörler ile güvenliğin askeri olmayan boyutlarına vurgu yapmakta ve güvenliği daha geniş çerçevede ele alarak siyasi, çevresel, ekonomik, sosyal konuları da incelemektedir.⁷⁰

Eleştirel teoriler çerçevesinde incelenebilecek birtakım yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar; Marksizm, Kopenhag Okulu, Feminizm, eleştirel yaklaşım, inşaıcılıktır.

Marksizm açısından güvenlik, kapitalizm ile ilişkili bir konudur. Buna göre, dünyadaki zenginliklerin paylaşımı için büyük devletlerin aralarındaki çekişmeler ve savaşlar kaçınılmaz olarak dünyanın geri kalanını da ekilemektedir. Lenin’e göre, kapitalizm emperyalizme dönüşmüş, bundan dolayı ise sermaye aktarımı ve tekel oluşturmak amacıyla başka devletlerin topraklarına ve yer altı zenginliklerine el koymak için güçlü devletler birbirleriyle karşı karşıya gelmeye başlamışlardır. Bu durumun korunması çabaları da savaşları çıkarmaktadır.⁷¹ Emperyalist devletlerin arasında yaşanan savaşlar, diğer devletlerin de istemedikleri halde savaşlara girmelerine sebep olmaktadır.⁷² Emperyalist güçlerin ekonomi alanındaki çatışan çıkarları savaşların çıkmasında büyük bir paya sahiptir.⁷³

İnşacı yaklaşıma göre ise kimlik güvenlik alanında çok önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre, uluslararası ilişkiler sadece maddi yapıların etkin olduğu değil aynı zamanda düşünsel yapıların da etkili olduğu bir alandır.⁷⁴ Güç kavramı inşaıcı yaklaşımda farklı şekillerde tanımlanmış ve gücün meşru olup olmadığı konusunda çalışmalar yapılmıştır. Yani güce sahip olmanın yanı sıra sahip olunan

⁶⁹ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, Çeviren: Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul, Küre Yayınları, 2016, s.56.

⁷⁰ Adrian Hyde Price, “Beware The Jabberwock”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, s.31.

⁷¹ Vladimir İlyiç Lenin, **Sosyalizm ve Savaş**, (Çeviren bilgisi yok), Ankara, Eriş Yayınları, 2003, ss.13-14.

⁷² Vladimir İlyiç Lenin, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, Çeviren: Cemal Süreyya, Ankara, Eriş Yayınları, 2003, s.11.

⁷³ Grigori Yevseyeviç Zinovyev, **Rusya Komünist Partisi Tarihi**, Çeviren: İ.Kılıç, A.Yalman, İstanbul, Akış Yayıncılık, 1991, s.83.

⁷⁴ Christian Reus-Smit, “Konstrüktivizm”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013, ss.285-286.

gücün meşru olması da önemlidir.⁷⁵ İnşacı yaklaşıma göre, anarşi kavramı devletler tarafından yaratılmıştır.⁷⁶ Realizm tarafından bu çerçevede ortaya konan “kendine yardım”, “güç politikası” gibi kavramlar inşa edilmiş kavramlardır.⁷⁷ İnşacılığın güvenlik anlayışında kimlikler önem kazanmıştır. Güvenlik, devletlerin birbirleriyle oluşan etkileşim sonucunda ortaya çıkan kimliklerce üretilen fakat bunun yanı sıra maddi yönü de bulunan bir olgudur.⁷⁸

Feminizme göre ise cinsiyet analiz birimi olarak alınmaktadır. Feminizimin güvenlik anlayışına göre, güvenlik konusunda dünyada erkek egemen bir söylem hakimdir ve kadınlar geri plandadırlar.⁷⁹ Realizmin bazı kavramlarına karşı çıkan feminist yaklaşıma göre, güvenliğin askeri boyutunun yanı sıra sosyal boyutu da bulunmaktadır. Feminizm, güç kavramına karşı çıkmaktadır ve sadece güç kavramının olmadığını, aynı zamanda eşitlik, toplumsal gruplar arasında saygı gibi farklı alanların da olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁰ Kimlik, feminist yaklaşımda da önemlidir ve güvenlik konusunun bir parçası olması gerektiği ifade edilmektedir. Aile içi şiddet güvenlik alanındaki en önemli tehdit olarak görülmektedir. Aile içinde başlayan şiddetin devletler arası alanda da yansımaları olduğu öne sürülmektedir.⁸¹

Eleştirel teori temel olarak insanı ve insan özgürlüğünü kısıtlayan şeyleri ele almaktadır.⁸² Eleştirel teori, güvenlik çerçevesinde devlet ve toplum ilişkisini incelerken bunun insan üzerindeki etkilerine de odaklanır.⁸³ Eleştirel teoriye göre, artık insanlar kendi devletlerinden gelen tehditlerle karşı karşıyadırlar.⁸⁴ Eleştirel teorinin güvenlik anlayışına göre amaç, insanların insani bir şekilde yaşamaları yani

⁷⁵ Christian Reus-Smit, “Konstrüktivizm”..., Küre Yayınları, 2013, s.309.

⁷⁶ Alexander Wendt, “Anarchy is What...”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992), s.395.

⁷⁷ a.g.e., s.395.

⁷⁸ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Ankara, Barış Kitap, 2015, s.87.

⁷⁹ J. Ann Tickner, “Güvenlik Revizyonu”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.190-191.

⁸⁰ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, ss.96-97.

⁸¹ a.g.e., s.97.

⁸² Richard Devetak, “Eleştirel Teori”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s.221.

⁸³ Oktay F. Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, s.121.

⁸⁴ Ken Booth, “Bilmeye Cesaret Etme: Uluslararası İlişkiler Kuramına Karşı Gelecek”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.343.

özgürleşmeleri olmalıdır.⁸⁵ Ken Booth'a göre, özgürleşmek insanların kısıtlamalardan kurtarılmasıdır, bu ise güvenlik anlamına gelmektedir.⁸⁶

Kopenhag Okulu güvenlik konusuna daha geniş bir perspektiften bakmaktadır. Buna göre, güvenlik etkileşimlerin sonucudur. Bu kapsamda okul tarafından “güvenlik sektörleri”, “güvenlikleştirme”, “bölgesel güvenlik kompleksleri” gibi kavramlar ortaya konulmuştur. Kopenhag Okulu güvenlik konusuna inşacı bir anlayış ile yaklaşmaktadır.⁸⁷ Güvenliğin incelenmesi ile ilgili olarak okul tarafından ortaya konulan en önemli kavramlardan bir tanesi güvenlik sektörleridir. Bunlar askeri, siyasi, çevresel, ekonomik ve sosyal sektörlerdir. Söz konusu sektörlerin arasında güvenlik anlamında ilişki bulunmaktadır.⁸⁸

Güvenlik kavramı ile ilgili en önemli konulardan biri de neyin güvenlik konusu olduğu neyin olmadığıdır. Bu, tehditlerden daha önemli bir konudur çünkü bir ülkeye tehdit her alandan gelebilir fakat bunların tehdit olup olmadıkları bir ölçüt ile belirlenmelidir.⁸⁹ Bu çerçevede güvenlik konusunda akademik tartışmalar yaşanmaktadır. Bunlardan birincisi, güvenliğin referans nesnesinin ne olduğu konusudur. Klasik anlayışa göre, güvenliğin referans nesnesi devlettir ve onun güvenliği en ayrıcalıklı konudur. Liberal yaklaşıma göre ise referans nesnesi insanlardır.

Yaşanan bir diğer tartışma ise tehdidin doğası ile ilgilidir. Bu tartışma çerçevesinde güvenliğin genişletilmesi gerektiği öne sürülmekle birlikte çevresel problemlerin tehdit olarak ele alınıp alınmaması gerektiği önemli bir nokta olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda tartışmanın bir tarafı çevre sorunlarının uzun vadede güvenlik üzerinde etkisi olabileceği düşüncesiyle çevresel sorunların tehdit olarak ele alınması gerektiğini söylemekte, tartışmanın bir diğer tarafı ise çevresel sorunların insan toplulukları arasında çatışmaya sebep olabileceği durumlarda tehdit olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır.⁹⁰

⁸⁵ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.81.

⁸⁶ Ken Booth, “Security and Emancipation”, **International Security, Volume II: The Transition to the Post-Cold War Security Agenda**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, ss.204-205.

⁸⁷ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework For Analysis**, London, Lynne Rienner Publishers, 1998, ss.204-207.

⁸⁸ a.g.e., s.167.

⁸⁹ a.g.e., s.5.

⁹⁰ Adrian Hyde Price, “Beware The Jabberwock”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, s.32.

Bu tartışmaların yanı sıra güvenliği kimin ve hangi enstrümanlarla sağlayacağı konuları da güvenlik çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu kapsamda klasik güvenlik anlayışı olan realist yaklaşım devlet ve askeri enstrümanlara vurgu yapmakta, realist yaklaşıma karşı olanlar ise artık güvenliğin doğası gereği küresel bir hale geldiği, tehditlerin sadece askeri olmadığı ve hiç bir ülkenin tek başına bu güvenlik problemleri ile başa çıkamayacağı için çoğulcu bir şekilde çözümleri ve işbirliği yapılması gerektiğine vurgu yaparak askeri enstrümanlara karşı bir duruş sergilemektedirler.⁹¹ Wendt'e göre, şiddet olgusunu kontrol altına alabilmek en önemli sorunlardan bir tanesidir çünkü şiddetin nasıl uygulandığı, onu uygularken kullanılan teknolojinin kimin kontrolünde olduğu gibi sorular toplumlar arasındaki ilişkileri önemli derecede etkilemektedir. Çünkü insanlar birbirlerine karşı şiddet uyguladıkları durumlarda herhangi bir sosyal, ekonomik vs. ilişkiye girmemektedirler.⁹²

Uluslararası ilişkiler ve dolayısıyla güvenlik aynı anda hem realist, hem liberal, hem de eleştirel okulların kuramcılarının öne sürdükleri fikirlerin aynı anda görüldüğü bir alandır. Bu kapsamda güvenlik, eleştirel güvenlik kuramcılarının belirttikleri gibi çok boyutludur, realist kuramcılarının belirttiği gibi uluslararası ilişkilerde askeri güç önemlidir ve güç siyaseti sürdürülmektedir, neorealist kuramcılarının belirttiği gibi devletler güç değil güvenlik ararlar ve sistem zaman zaman devletleri aynı şekilde hareket etmeye zorlar ya da bu görüşün tam tersi olarak sistem zorlarsa da bir devlet, yöneticisinin veya yönetici elitlerinin kararıyla bu duruma karşı gelebilir, yani klasik realizmde de ifade edildiği gibi yöneticiler önemlidir. Her teori aynı anda farklı bölgelerdeki durumları açıklayabilir. Bu durum uluslararası ilişkilerin tek bir bakış açısıyla açıklanamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler ve bu bağlamda güvenlik konusu çok yönlü ele alınmak zorundadır. Bir analiz yapıldığında farklı teoriler göz ardı edilmemelidir.

Soğuk Savaş'ın ilk yirmi yılında güvenlik konusuna damgasını vuran realist anlayış, 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başında fonksiyonalizm, pluralizm, transnasyonalizm ve neo-Marksist yaklaşımlar tarafından sorgulanmaya başlanmışsa da dönemin hakim anlayışı olmaya devam etmiştir.⁹³ Fakat bu dönemde ortaya çıkan

⁹¹ Adrian Hyde Price, "Beware The Jabberwock"..., Lynne Rienner Publishers, 2001, ss.32-34.

⁹² Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal...**, Küre Yayınları, 2016, ss.24-25.

⁹³ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde...", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss. 69-85.

yaklaşımlar, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte realist anlayışı sorgulayan yeni akımlara (eleştirel, postmodern, inşacı, feminist, Kopenhag Okulu vs.) teorik anlamda temel oluşturmuşlardır. Devlet temelli olan ve askeri konuları en önemli öncelik olarak ele alan realizmin güvenlik konusundaki dönüşümü açıklayamaması, yeni güvenlik anlayışlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Güvenlik kavramı yeni anlayışlar tarafından, devlete ait bir kavram olmaktan çıkarılarak insanlara ait bir kavram haline getirilmiş, güvenlik konusu ise askeri anlamından uzaklaşmış çevre, insan, ekonomi, askeri, siyasi vb. yeni başlıklar altında ve bütüncül bir şekilde incelenmeye başlanmıştır.⁹⁴ Bu yaklaşımlar güvenliğin, kimlik, inanç, değerler, toplumsal hafıza, önyargılar gibi pek çok boyutu içerdiği söylemiyle ortaya çıkmışlardır.

Güvenlik kavramı ile ilgili olarak şimdiye kadar yazılanları kısaca özetleyerek, elde edilen bilgiler ve veriler ışığında ulaşılan bulguları açıklamak gerekirse;

- Henüz bütün kesimler tarafından kabul edilen ortak bir tanımlı yapılamayan güvenlik kavramı, tarihi süreç içerisinde devamlı değişime uğrayan bir kavram olarak öne çıkmıştır.
- Güvenlik kavramında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 11 Eylül hadisesinden sonra yeniden bir dönüşüm yaşanmıştır. Söz konusu dönüşüm sonucunda güvenlik konusunun tek aktörünün devlet olmadığı, farklı aktörlerin de bulunduğu görülmüştür.
- Güvenlik kavramı, askeri yönünün yanı sıra çevresel, ekonomik, siyasi, toplumsal boyutları da içerecek şekilde çok boyutlu bir kavram olarak genişlemiştir.
- Güvenliğin sadece maddi boyutlarının bulunmadığı aynı zamanda algısal boyutunun da bulunduğu ortaya konulmuştur.

Güvenlik konusu ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra kavramın uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde incelemek de gerekmektedir.

⁹⁴ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.107.

1.3. Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Güvenlik Kavramı

1.3.1. Realist Teori ve Neorealist Teoride Güvenlik Kavramı

İnsan kötüdür. Bu cümle, realizm anlayışının temelini oluşturur. Realizmin güce, çıkara ve savaşa olan vurgusu hep bu cümlenin üzerinde temellendirilmiştir. En basitiyle insan kötü olduğu için savaşır, savaşabilmek için güç peşinde koşar. Devletler arası ilişkilerde fırsatları vurgulayan idealizmin aksine realizm her zaman hayattaki kısıtlılıkları vurgular.⁹⁵ Carr'a göre, idealizmin varsayımlarının temelleri 19'uncu yüzyıla dayanır. Bu varsayımların yıkılması bu anlayışın da sonunu getirmiştir. Buna göre, devletlerin birbirlerine zarar vererek herhangi bir fayda sağlamayacağı düşüncesi iflas etmiştir. Çünkü her devlet kendisinin ve kendi vatandaşlarının çıkarlarını takip etmektedir.⁹⁶ İşte iki savaş arasındaki bu düzenin ve anlayışın iflası realizmin doğuşuna sebep olmuştur.

Realizmin uluslararası ilişkiler ile ilgili olumsuz görüşü üç yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, realistler de liberaller gibi devletleri ana aktör olarak kabul ederler. Fakat realistler, büyük ve güçlü devletler dünya siyasetine şekil verebilme kabiliyetinde oldukları ve ölümcül savaşlara sebep olduklarından dolayı büyük güçlere odaklanırlar. İkinci olarak realistler, büyük devletlerin iç dinamiklerinden değil dış çevrelerinden etkilendiklerini düşünürler. Bu çerçevede uluslararası sistemin yapısının büyük güçlerin davranışlarını etkilediğini öne sürerler. Sistemin yapısı büyük güçlerin politikalarını etkilediğinden dolayı da aynı mantıkla hareket ederek keskin bir şekilde "iyi" ve "kötü" ayrımı yapmazlar. Bu durumda "güç farklılığı" devletler arasındaki ayrımların yapılması için ana ölçüt olarak ortaya çıkar. Üçüncü olarak ise devletler güç hesaplamaları yaparlar ve güç için rekabete girerler. Söz konusu rekabet ise bazen savaşların çıkmasına sebep olur. Bu rekabet sıfır toplamı olup rekabeti daha yoğun hale getirir. Bundan dolayı her ne kadar işbirliğine de gitseler aslında devletlerin temelde birbirleriyle çatışan çıkarlara sahiplerdir.⁹⁷

Realizmin bazı temel prensipleri bulunmaktadır. Bunlar;

⁹⁵ Michael Nicholson, "Realism and Utopianism Revisited", **The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.65.

⁹⁶ Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)**, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.109.

⁹⁷ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, London, W.W.Norton&Company, 2001, s.17.

- Devletler uluslararası ilişkilerde ana aktörlerdir. Devletler varlıklarını ve güvenliklerini sürdürmeye çalışırlar.
- Uluslararası sistem anarşiktir ve sistemdeki devletleri kontrol edecek herhangi bir güç yoktur.
- Uluslararası ilişkilerde baskın etkileşim biçimi güç-güvenlik anlayışıdır.
- Bazı devletler için savunma amaçlı güvenlik önemlidir fakat bazı devletler gücü izin verdiği takdirde saldırganlaşarak daha zayıf olan devletlerden tavizler koparmak ister.
- İç ve dış politika ayrıdır. Bir devletin diğer devletlere karşı olan davranışı diğer devletlerin davranışları açısından açıklanabilir.⁹⁸

Uluslararası ortamda insanların ve dolayısıyla diğer devletlerin hırslarını engelleyecek bir otorite olmaması, devletlerin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Realizme göre, güvenlik eşittir güçtür. Bu, realizm açısından devletin dış tehditlere karşı korunması anlamına gelmektedir ve devletler güvenliğe sadece askeri güç elde etme sonucu ulaşabilir. Bu ise güvenlik ikilemi adı verilen durumun ortaya çıkmasına ve diğer devletlerin de tehdit algılayarak silahlanmasına sebep olur. Bu durumun yol açtığı silahlanma yarışı ise güç dengesini ortaya çıkarır.⁹⁹

Güç kavramının üç ana yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, güç aktörler arasındaki ilişkilerde önemli bir faktördür ve çıkar çatışması yaşandığı durumlarda bir aktörün diğer aktörün direnmesine rağmen ona iradesini kabul ettirmesidir. İkinci olarak güç, basit bir niceliksel kapasitedir. Üçüncü olarak ise güç, sıfır toplamı bir oyundur ve bir aktör kazandığında diğeri kaybeder. Bundan dolayı aktörlerin kapasiteleri sonuçlara göre değerlendirilir, yani güce sahip olan galip gelir.¹⁰⁰

Güç elde ederek çıkarların gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir dünyada her ülke aynı şekilde davranacağı için kaçınılmaz olarak çatışmalar yaşanacaktır. Güç dengesi görüşüne göre, devletler maddi güce sahip olmalı ve bu gücü askeri güce dönüştürmelidir. Bu yaklaşımın üç yönü bulunmaktadır. Birinci yönü, ülke içindeki kaynakların geliştirilmesi suretiyle dengelemedir, buna “iç dengeleme” adı verilir.

⁹⁸ Michael Nicholson, “Realism and Utopianism...”, Cambridge University Press, 1998, s.67.

⁹⁹ J. Ann Tickner, “Güvenlik...”, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.176.

¹⁰⁰ Paul Hirst, “The Eighty Years’ Crisis, 1919-1999-Power”, **The Eighty Years’ Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.133.

İkinci yönü, birbirine benzeyen güvenlik endişeleri taşıyan devletlerle müttefiklik ilişkisine girmektir, buna “dış dengeleme” adı verilir. Üçüncü olarak ise her iki yönü de kapsayacak şekilde yapılan dengelemedir, buna ise “toplam dengeleme” adı verilir.¹⁰¹

Carr’ın “refah devletleri” adını verdiği ülkeler, diğer ülkelere göre güç anlamında üstün olan ülkelerdir. “Güç ülkeleri” adını verdiği diğer ülkeler ise güç bakımından daha geride olan ülkelerdir. Bu ülkeler güçlerinin yetersiz olduğunu hissettiklerinden dolayı onu artırmaya çalışırlar ve kaynaklarını güçlerini artırmak için seferber ederler. Devletler, güç için gerekli olduğunu düşündükleri silah sayısına ulaştıkları zaman refah peşinde koşmaya başlarlar.¹⁰² Bu ise güç dengesini sağlamanın devletlerin ekonomik refahlarından daha önemli olduğunu göstermektedir.

Tüm politikalar temelde bir güç mücadelesidir ve askeri konular en önemli konulardır. Realizmle bağlantılı üç adet varsayım vardır. Buna göre, devletler egemen aktörlerdir, diğer araçlar da kullanılabilir olmakla birlikte güç kullanımı etkili bir araçtır. En önemli politik sorunlar askeri güvenlik ile ilgili sorunlardır ve bu kapsamda askeri güvenlik sorunları yüksek önemli politikalar, ekonomik ve sosyal sorunlar ise daha düşük önemli politiklardır.¹⁰³ Güç mücadelesi devletin güvenliğini en önemli kavram haline getirir, bu çerçevede ulusal güvenlik kavramı ortaya çıkar, söz konusu kavramın tanımı dış askeri tehditler çerçevesinde yapıldığında devlet egemenliği kavramı güçlendirilir.¹⁰⁴ Bu anlayış çerçevesinde devlet uluslararası ilişkilerde asıl aktör olarak görülür.

Güvenlik konusunda halen baskın teori özelliğini koruyan realizmin daha iyi anlaşılması için Morgenthau’nun belirtmiş olduğu ve realizmin temeli olan altı ilkenin anlaşılması önem arz eder. Bu ilkeler şunlardır;

- Birinci ilkeye göre, insan doğası en önemli unsurlardan bir tanesidir ve toplum gibi siyaset de insan doğası tarafından yönlendirilir. Bu yasalar insanların isteklerinden, beğenilerinden bağımsız olarak işlerler. Buna göre, devlet adamları rasyonel kararlar veren kişilerdir.

¹⁰¹ Michael E.Smith, **Uluslararası Güvenlik...**, Ankara, Felix Kitap, 2020, s.51.

¹⁰² Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.162.

¹⁰³ Robert Owen Keohane, Joseph S.Nye, **Power and Interdependence**, Boston, Longman, 2012, s.19.

¹⁰⁴ J.Ann Tickner, “Güvenlik...”, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.189.

- İkinci ilke ise güç olarak ifade edilen çıkarıdır. Çıkar kavramı, akıl ile gerçekler arasındaki bağlantıyı kurarak uluslararası politikanın anlaşılmasını sağlar. Siyaset, çıkarlardan dolayı din, ahlak gibi konularla aynı alan içerisinde ele alınmaz, onlardan ayrı ve bağımsız olarak ele alınır. Devlet adamının çıkarlar çerçevesinde düşünüp karar aldığı düşünülür ve gelecekte nasıl kararlar vereceği tahmin edilebilir.¹⁰⁵
- Üçüncü ilke, güç olarak ifade edilen çıkar kavramı sabit ve değişmez değildir. Güç, insanın insan üzerinde egemen olma durumunu kapsar ve kullanımı tıpkı dış politikada da olduğu gibi o gücü kullanan çevre tarafından belirlenir. Güç olgusu, insanın diğer insanlar üzerinde denetim sağlayabileceği her türlü aracı kapsar.
- Dördüncü ilkeye göre, siyasette ahlaki değerler vardır ve bunlar değerlidir. Bununla birlikte ahlaki değerler ile politikanın gerçekleri arasında gerilimler de bulunmaktadır. Ahlaki değerler devletlerin politikalarına uygulanamazlar. Çünkü devletler sorumluluk taşımaktadırlar ve kişiler gibi davranamazlar. Devletin varlığını sürdürmesi başlı başına ahlaki bir değerdir. Siyasette dikkatli olmak ve önlem almak en yüksek erdemdir.
- Beşinci ilkeye göre ise realizm, ahlaki değerleri, bir ulusun etik şekilde hareket edip etmediğinin belirlenmesinde ölçüt olarak almaz. Gerçek ve gerçek olduğu düşünülenler arasında bir ayrım yapar. Uluslar ahlaki değerlere uymalıdır fakat neyin etik olduğunun neyin etik olmadığını dayatılması kabul edilemez. Bu dayatmalar siyasi açıdan istismar edilmeye açıktır. Çıkar kavramı ise diğer ulusların da kendi çıkarları peşinde koşan birimler olduklarının anlaşılmasını sağlar ve ulusların birbirlerine anlayışlı şekilde davranmalarına sebep olur.¹⁰⁶
- Altıncı ve son ilkeye göre ise politik alan bağımsız bir alandır. Realizm çıkar açısından düşünür ve politik olmayan kavramların politik alana empoze edilmeye çalışılmasına karşı çıkar. Her düşüncenin kendi alanı olduğunu ve sınırları aşmaması gerektiğini savunur. Realizm insan doğası hakkında çoğulcu bir anlayışı benimser. Bu anlayışa göre insan, farklı

¹⁰⁵ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.2-5.

¹⁰⁶ a.g.e., ss.11-13.

insan tiplerinin birleşimidir. Bir insan tipini anlayabilmek için diğer insan tiplerini bir kenara bırakıp sadece o tipin çerçevesi içinde değerlendirme yapılmalıdır. Politika da bu şekilde ele alınmalıdır.¹⁰⁷

Politika insan doğası tarafından yönlendirilir, devletler çıkarları peşinde koşarlar, çıkarları için güç kullanırlar, herhangi bir ahlaki değer devletlerin politikalarına uygulanamaz çünkü politika ayrı ve bağımsız bir alandır, bu yüzden moral değerler politik alana uygulanamazlar.

Güç uluslararası ilişkilerdeki en önemli kavramlardan bir tanesidir. Bu noktada güç kavramının açıklanması önem kazanmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanındaki en temel kavramlardan biri olan güç kavramı basit bir şekilde açıklanmaya çalışıldıkça anlam kaybına uğrayan, doğru olarak açıklanmaya yaklaşıldığında ise karmaşıklaşan bir kavramdır. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde farklı durumlarda farklı şekillerde uygulanan güç kavramı halen açıklanamamış bir şekilde karşımızda durmaktadır.¹⁰⁸ Güç, kendi başına bir anlam ifade etmekten ziyade diğer aktörlerin ellerindeki kaynakların kendi elimizdekilerle karşılaştırılması sonucunda bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla görelî bir kavramdır. Fakat aktörlerin ellerindeki kapasitelere göre gücün tanımlanması dünyada hüküm süren devletlerin sayısı dikkate alındığında çok zor hale gelmektedir. Ayrıca, kapasiteler üzerinden yapılmaya çalışılan tanımlamalar da yetersiz kalmaktadır. Çünkü elde edilen güç elde edilmek istenen sonuçlara ulaştırmıyorsa o zaman sadece potansiyel olarak kalmaktadır. Belirlenen hedeflere varılamadığı takdirde güçten değil sadece potansiyel gücün varlığından söz edilebilmektedir. Yani güç, irade ile yönlendirilmeli ve sonuç elde edilmelidir. Gücün tanımlanmasındaki zorluklardan bir tanesi, devletlerin sahip oldukları hemen hemen her şeyin güç kavramının içine girmesidir. Bundan dolayı da kavram belirsizleşmekte ve tanımlanması zor olmaktadır. İkinci olarak ise gücün zaman içerisinde niteliğinin değişmesidir. Eskiden gücün bir parçası olarak tanımlanan nitelikler zamanla önemlerini kaybedebilmekte veya yeni teknolojiler ve yeni unsurlar güç açısından değerli hale gelebilmektedirler. Ayrıca güç, sorunlar ve aktörler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir kavram olup unsurlarının tanımlanması imkansızdır.

¹⁰⁷ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.14-18.

¹⁰⁸ Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", Ankara, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-3, 2008, s.115.

Çünkü güç, tek bir aktörün sahip olduklarına dayalı olarak tanımlanmamaktadır. Bu kapsamda güç kavramının, aktörlerin sahip olduklarıyla ilişkili olarak aktörler arasındaki gerçek veya algıya dayalı ilişki türü olduğu söylenebilir.¹⁰⁹

Dahl'a göre güç, A'nın B'ye normal şartlarda yapmayacağı birşeyi yaptırabilmesidir.¹¹⁰ Derian'a göre ise uluslararası ilişkilerde üç yeni güç (kuvvet) bulunmaktadır. Bunlar simülasyon, gözlem ve hızdır.¹¹¹ Buna göre simülasyonlar, gerçek hayattaki aktörlerle minimum temas sağlayan, aktörlerin hareket ettiği, olayların gerçekleştiği yeni bir alan yaratmıştır. Derian'a göre, düzgün olarak uygulanan simülasyonlar insanları savaşın dehşetinden haberdar etmekte rol oynayabilmektedir.¹¹² İkinci güç ise gözleme dayalı disiplindir. Derian, Bentham'ın panoptik yaklaşımına atıfta bulunarak bu yaklaşımı uluslararası ilişkiler alanına uyarlamıştır. Buna göre, büyük güçler önceleri ellerindeki güçleri birleştirerek "Rus tehdidi", "uygarlaştırılması gerekenler" gibi öteki konumunda bulunanları normal hale getirebiliyorlardı. Fakat bu normalleştirme öteki kavramına ihtiyaç duymaktaydı ve öteki kavramı çerçevesinde somutlaştırılan tehditlerin azalması veya yok olması ile birlikte normalleştirme ve istikrar için farklı bir güç arama noktasına gelinmiştir. İşte bu güç Derian'a göre, gözlemin gücüdür. Bu güç, modern panoptik güçtür ve elektronik istihbaratı, foto istihbaratı, radar istihbaratı, iletişim istihbaratı gibi yeni şekiller almıştır.¹¹³ Derian'a göre, üçüncü güç ise hızdır. Burada askeri alandaki intikal, iletişim vb. konularla ilgili hız söz konusudur. Günümüzde ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte hız, farklı teknolojik gelişmelerle ilişkili hale geldikçe savaş alanında değişikliğe sebep olmuştur. Bu anlamda artık hızın uygulandığı alan coğrafya değil elektronik dünyadır.¹¹⁴ Derian'a göre önemli olan, tahmin kabiliyeti, bilmek ve zamanında müdahale edebilmektir.

Richard K.Ashley de Bentham'ın panoptik yaklaşımına atıf yaptığı "The Eye of Power: The Politics of World Modeling" isimli makalesinde panoptik yaklaşımın bir güç ve tahakküm yöntemi olduğunu öne sürmektedir. Fakat bu güç ve tahakküm

¹⁰⁹ Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç:...", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-3, 2008, ss.116-119.

¹¹⁰ Robert A.Dahl, "The Concept of Power", **Behavioral Science**, 2:3 (1957:July), ss.202-203.

¹¹¹ James Der Derian, "The (S)pace of International Relations, Simulation, Surveillance, and Speed", **Critical Practices of International Relations, Selected Essays**, New York, Routledge, 2009, s.45.

¹¹² a.g.e., ss.48-50.

¹¹³ a.g.e., ss.51-52.

¹¹⁴ a.g.e., ss.54-55.

zora dayalı bir şekilde değil herkesin normlar, beklentiler, değerler ve kurumlar üzerinde uzlaşması ile uygulanmaktadır.¹¹⁵

Keohane, refah ve gücün uluslararası ilişkilerde birbiriyle ilişkili kavramlar olduklarını öne sürmüştür. Bu ilişki ise anarşik bir ortamda hüküm süren devletler ve bağımsız aktörlerin faaliyetleri aracılığıyla olmaktadır. Refahı ise ihtiyaçları tatmin eden araçlar olarak tanımlamaktadır. Keohane'e göre, refah ve güç arayışı birbirlerini tamamlar niteliklere sahiptirler. Buna göre Keohane, ekonomik alandaki politikaların refah, ekonomik alanın dışındaki arayışların ise güç arayışı olduğunu öne sürmektedir. Güç kavramı yoluyla davranışların açıklanması için gücün eylemlerden önce ölçülmesi gerekmektedir. Fakat güç eylemlerden sonra ölçülen bir kavramdır. Dolayısıyla güç, tanımlanabilen bir kavram olmaktan çok siyasi eylemlerin tanımlanabilmesi için söylemler sunan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Devletlerin farklı amaçları bulunmaktadır. Bundan dolayı, bir devletin bir alana ayırmış olduğu kaynak, o alana ilgi duymayan bir devletin ayırdığı kaynaktan daha fazla diye ikinci devletten daha güçlü olmamaktadır.¹¹⁶

Güç kavramı ile ilgili yapılan tanımlamalarda gücün birtakım özellikleri öne çıkmaktadır. Buna göre güç, uygulanan veya uygulanmayan yetenekler ile kapasiteleri tanımlayan bir kavramdır. İkinci olarak ise tamamen "üzerine güç uygulamaya" odaklanmıştır (A'nın B üzerine güç uygulaması ve B'nin A'ya olan bağımlılığı). Üçüncü olarak, sözü edilen bağımlılık tahakküm (hakimiyet) ile eşit tutulmaktadır (B'nin kendi çıkarlarının aksine dahi olsa A'nın istediklerini yapması) ve bu kapsamda güç dönüştürücü, otoriter yönlere sahiptir. Dördüncü olarak güç kavramı, bir aktörün çıkarlarını bütüncül olarak ele almaktadır. Fakat onun çıkarlarının arasındaki etkileşimleri, çatışmaları ve farklılıkları ele almamaktadır. Son olarak ise güç kavramı, A ve B arasındaki ilişkiler çerçevesinde işlemektedir. Steven Lukes'a göre, güç kavramı ile ilgili olarak yukarıda yapılan tanımlamalar tatmin edici olmaktan uzaktır. Çünkü bu tanımlamalarda anlatılan gücün ne olduğu ile değil tahakküme itaat etmenin güvence altına alınması ile ilgilidir.¹¹⁷ Lukes güç kavramını yukarıda üçüncü madde temelinde tanımlamıştır. Buna göre güç kavramı,

¹¹⁵ Richard Kent Ashley, "The Eye of Power: The Politics of World Modeling", **International Organization**, 37, 3, The Massachusetts Institute of Technology and the World Peace Foundation, 1983, ss.524-525.

¹¹⁶ Robert O.Keohane, **After Hegemony, Cooperation and Discord in the World Political Economy**, New Jersey, Princeton University Press, 1984, ss.18-20.

¹¹⁷ Steven Lukes, **Power a Radical View, Second Edition**, New York, Palgrave Macmillan, 2005, s.109.

A'nın B üzerinde güç kullanması ve B'nin kendi çıkarlarının aksine olacak şekilde hareket etmesidir.¹¹⁸

Güç ile ilgili genel tanımlamaların ardından, güç kavramının uluslararası ilişkilerin temel kavramı olduğunu öne süren realizm açısından incelenmesi gerekmektedir. Güç mücadelesi kapsamında Waltz, güç kullanarak diğer devletlerin güç kullanmasını engellemenin, her zaman olduğu gibi günümüzde de güvenlik ile ilgili konularda en önemli araç olduğunu öne sürmektedir.¹¹⁹ Morgenthau'ya göre ise uluslararası politika bir güç mücadelesidir ve amacı güç kazanmaktır. Güç ise insanların diğer insanların eylemlerine ve düşüncelerine etki edebilme kapasitesidir. Bir devletin politik gücü, gücü uygulayan ve üzerine güç uygulanan arasındaki psikolojik bir ilişkidir. Politik güç, güç sahibinin, güç uygulanan taraftaki nüfuzu sayesinde onun bazı politikaları üzerinde kontrol imkanı sağlar. Bu nüfuz üç sebepten oluşur. Bunlar çıkar beklentisi, kayıp korkusu, kişi ve kurumlara duyulan saygı. Nüfuz ise emir, otorite, tehdit gibi yollarla sağlanır. Uluslararası alanda bir devletin maddi gücünü oluşturan en önemli faktör askeri güçtür. Devletlerin uluslararası siyaset ile ilişkileri dinamik bir yapıdadır ve devletlerin uluslararası siyaset ile olan ilişkileri sahip oldukları güçlerinin derecesine göre değişiklik göstermektedir. Yine Morgenthau'ya göre, uluslararası arenada güçlü devletler aktif aktörler olabilirler ve bu çerçevede düşünüldüğünde bir devlet gücü nispetinde uluslararası güç mücadelesinin bir tarafı olabilir. Gücü olmayan devletler ise bu mücadeleye aktif olarak katılamazlar.¹²⁰ Askeri güç kullanımının hedefi politik amaçları gerçekleştirmektir. Bu kapsamda askeri gücün politik anlamda hedefi de karşıdaki devletin veya potansiyel düşmanların askeri güç kullanmalarını henüz harekete geçmeden engellemek, devletleri askeri güç kullanmaktan vazgeçirmeye çalışmaktır. Amaç bir anlamda boyun eğdirmektir. Farklı politikalar farklı amaçlarla uygulanır. Fakat politikalar arasında bir ayrıma gitmek önemlidir. Bazı politikalar ikili anlamda kullanılabilir. Örneğin ekonomik anlamda güdülen politika, hem ekonomik anlamda hem de siyasi anlamda kullanılabilir. Bu politikalar amaçlarına

¹¹⁸ Steven Lukes, **Power a Radical View, Second Edition...**, Palgrave Macmillan, 2005, s.37.

¹¹⁹ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, s.262.

¹²⁰ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.30-33.

göre değişiklik gösterir. Ekonomik amaçlı politikalar ile siyasi amaçlara ulaşmak için ekonomik politikaların kullanılması birbirlerinden farklı konulardır.¹²¹

Devletler tarafından izlenen uluslararası politikalar güç edinmek amacıyla yürütülür. Bu politikalar üç şekilde karşımıza çıkar. Bu, ya güç elde etmek ve elde edilen bu gücü korumak ya söz konusu gücü artırmak ya da elde edilen gücün gösterilmesi şeklinde olur. Her devlet duruma göre bu üç yaklaşımdan bir tanesini kullanır. Bu politikaların uygulandığı üç adet de siyaset şekli vardır. Bunlardan birincisi statüko siyasetidir. Bu siyaset tarzının amacı eldeki gücü ve kendi lehindeki güç dağılımının devamını sağlamaktır. İkincisi emperyalizm siyasetidir. Bu siyaset, elindeki güç ile yetinmeyip onu artırmaya çalışan devletler tarafından uygulanır. Üçüncü tarz siyaset ise saygınlık siyasetidir ve elindeki gücü göstermek amacıyla olan devletler tarafından izlenir.¹²²

Morgenthau, devletlerin ellerindeki gücün ölçülebilmesi için birtakım unsurlar gerektiğini belirlemiştir. Milli güç unsurları olarak adlandırılan bu unsurlar coğrafya, doğal kaynaklar, ülkenin endüstriyel kapasitesi, ülkenin askeri hazırlık derecesi, nüfusu, ulusal karakteri, ulusal morali, diplomasinin ve hükümetin niteliğidir.

Coğrafya özellikle askeri anlamda önemlidir. Coğrafya kuvvete etki eden en değişmez faktördür çünkü sabittir ve eğer savaşlar olmazsa değiştirilemez. Savunma ve saldırı yönünden önemlidir. İklim göz önüne alınıp yapılan askeri planlar, askeri hareketlerin başarısı veya başarısızlığında belirleyicidir. Dağlar, geniş stepler, nehirler gibi doğal engeller ülkeyi işgal eden veya etmeye çalışan ordular için büyük sıkıntılar çıkarıp işgali engelleyebildiği gibi işgalin kolaylıkla yapılmasına da sebep olabilir.

Coğrafya ile ilgili olarak dile getirilebilecek unsurlardan bir diğeri ise doğal kaynaklardır. Doğal kaynaklar da değişmez bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda yiyecek açısından kendine yeterli olmak büyük bir avantajdır ve kuvveti artıran bir unsurdur. Eğer bir ülkenin ihracatı yeterli değilse yiyecek ithal etmek için yapmış olduğu harcama zaman içerisinde ekonomiye büyük zarar verir. Bu durum artan nüfus baskısıyla birleştiği takdirde kitlesel açlık tehlikesi ortaya

¹²¹ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, s.35.

¹²² a.g.e., s.47.

çıkarm ve o ülkenin politik gücünü etkiler. Doğal kaynaklar alt başlığına dahil edilebilecek ikinci unsur ise ham maddelerdir. Hammaddeler sanayi için büyük önem taşır ve savaş gücünü belirleyen bir unsurdur. Fakat hammaddelerin önemi, içinde bulunulan dönemdeki savaş teknolojisi ile ilgili olarak azalır veya artabilir. Günümüzde savaş teknolojisi için en önemli hammadde olarak petrol göze çarpmaktadır. Bunun sebebi, günümüzdeki savaş teknolojisinin özellikle petrol ve petrol ürünlerine bağımlılığıdır. Petrol sadece askeri yönüyle değil, aynı zamanda ekonomik yönüyle de değerlidir. Silah teknolojisi geliştikçe daha farklı ham maddeler de değer kazanmaktadır. Bunların başında nükleer bombaların yapımında kullanılan maddeler gelmektedir.

Üçüncü unsur ise devletlerin endüstriyel kapasiteleridir. Sadece bazı güç unsurlarına sahip olmak güçlü bir devlet olmak için yeterli değildir. Ham maddelere sahip olmak ne kadar önemliyse endüstriyel kapasiteye sahip olmak da o derece önemlidir. Günümüzde savaşı etkileyebilecek silahlar ve ekipman, iletişim araçları, ulaştırma araçları ve bu araçların kullanılabilceği yollar, köprüler gibi altyapı, sağlık araç gereçleri, bu araçlar ile silahları üretebilecek ve kullanabilecek kapasitedeki insan gücü çok büyük önem taşımaktadır. Bütün bu sayılanlar endüstriyel kapasiteyi oluşturan önemli unsurlar olarak dikkati çekmektedir.¹²³

Dördüncü unsur ise askeri hazırlık kapasitesidir. Askeri anlamda hazır olmak, devlet tarafından izlenen dış politikayı askeri açıdan destekleyebilecek derecede hazır olmak anlamına gelir. Bu hazırlık bazı alt unsurları içermektedir. Bunlar teknoloji, liderlik, ordunun nitelik ve niceliğidir. Askeri anlamda üstünlük teknolojik anlamda üstün olmayı gerektirmektedir. Tarihte üstünlük kazanan bütün devletlerin kendi dönemlerinde askeri anlamda teknolojik olarak en ileri devletler olduğu görülmektedir. Yirminci yüzyılda askeri teknoloji alanında dört adet yenilik yaşanmıştır. Bunlardan birincisi denizaltının kullanılması, ikincisi tankın kullanımı, üçüncüsü kara ve deniz kuvvetlerinin müşterek hareket yapma kabiliyetine erişerek ortak hareket yapmaya başlamaları, dördüncüsü ise nükleer silahlar ve onları uzak noktalara hatta kıtalar arası atma kapasitesine erişilmesidir. Askeri hazırlık kapasitesi alanındaki diğer alt başlıklar ise liderlik ile silahlı kuvvetlerin nitelik ve niceliğidir. Teknolojik olarak ileri olmak önemlidir fakat askeri liderlik olmadan çok fazla birşey

¹²³ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.141-152.

ifade etmemektedir. Askeri liderlik, elindeki teknolojik güç ile insan gücünü uygun ve faydalı bir şekilde kullanmayı kapsar. Ayrıca, ordu da önem taşımaktadır. Teknolojik anlamda güçlü ve liderlik anlamında ileri bir durumda olursa bile, eğer teknolojik silahları kullanacak ve verilecek emirleri yerine getirecek olan ordu kendisine verilen görevleri ifa edecek yeterlilikte değilse, o devlet askeri ve siyasi yönden güçlü olamaz.

Milli güç unsurlarından bir diğeri ise nüfustur. Nüfus konusunda ikili bir ayrım söz konusudur. Bunlardan birincisi, nüfusun nitelik özellikleridir. İkincisi ise nüfusun büyüklüğü yani nicelik özellikleridir. Büyük bir nüfusa sahip olmak bir devletin gücünün de büyük olması anlamına gelmemektedir. Fakat büyük bir nüfusa sahip olmak diğere devletlerin nüfuslarıyla karşılaştırıldığında önem kazanmaktadır. Eğer bir ülkenin nüfusu artarken diğerekininki azalıyorsa bu durum nüfusu azalan devlet için tehlikenin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Öte yandan fazla nüfus da ülkeler için problemler yaratabilir. Fazla nüfusun getirdiği eğitim eksikliği, hastalık ve benzeri olumsuz faktörlerle uğraşan devletler ekonomik açıdan da sıkıntı yaşarlar ve kaynaklarını bu alanlara harcamak zorunda kalırlar. Nüfustaki gerileme ulusal güçte gerilemeye, artış ulusal güçte artışa, fazla nüfus artışı ise yine güçte gerilemeye yol açar.¹²⁴

Altıncı sıradaki milli güç unsuru ise ulusun karakteridir. Değerlendirilmesi zor bir unsur olmakla birlikte ulusal karakter devletlerin politikalarında rol oynamaktadır. Ulusların düşünce sistemleri ve moral özellikleri yürütülen politikalara etki etmektedir.¹²⁵ Dolayısıyla bu durum devletlerin farklı farklı politikalar izlemelerine sebep olabilir. Bir devletin inatçı ve güçlü ulusal karakterinden dolayı izlemiş olduğu politikayı diğere bir devlet izleyemeyebilir. Öte yandan aynı devlet de farklı bir ulusal karaktere sahip diğere bir devletin izlediği politikaları izleyemeyebilir. Devletlerin, başka ülkelerin gücü ile ilgili yapacakları değerlendirmelerde bu durumu da göz önünde bulundurmaları gerekir.¹²⁶

Yedinci unsur ise ulusal moraldir. Bu unsurun da ulusun karakteri gibi değerlendirilmesi oldukça zordur. Bu unsur, devletin tehlikede olduğu durumlarda oldukça önemlidir. Devletin bütün faaliyetlerini ve politikalarını etkileyen bir

¹²⁴ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.152-161.

¹²⁵ a.g.e., ss.162-165.

¹²⁶ a.g.e., ss.170-171.

unsurdur. Ulusal moral, birbirine destek olmak ve zorluklara dayanmayı kapsar. Bu dayanma belli bir noktaya kadar devam eder ve belli bir seviyeye geldiğinde yıkılması kaçınılmazdır. Bazı halkların morali daha çabuk yıkılırken bazılarının ise hemen yıkılmaz, zaman içinde yıkıma uğrar. Yine bazı halkların morali yenilgilerle, başarısızlıklarla yıkıma uğrarken bazılarının ise daha farklı sebeplerle yıkılır.¹²⁷

Morgenthau'nun milli güç unsurlarından sekizincisi ise diplomasinin niteliğidir. Bu unsur diğer milli güç unsurları içerisinde en önemli olanıdır. Çünkü bu unsur diğer bütün milli güç unsurlarının bir araya getirilerek bütünlüğe kavuşturulduğu ve kullanıldıkları unsurdur. Diğer milli güç unsurları bu unsur sayesinde ulusal politikalarda kullanılırlar ve potansiyel olma durumlarından çıkarak fiili duruma geçerler. Diplomasinin niteliği bir nevi ulusal gücün beyni görevini görür. Diplomasisi iyi olmayan devletler ellerindeki diğer güç unsurları yeterli de olsa bu üstünlüklerini gerektiği şekilde kullanamazlar ve hedeflerine ulaşmak konusunda geride kalırlar. Bunun aksi durumda olan yani diplomasisi iyi olan devletler ise diğer güç unsurları kıt dahi olsa onları iyi kullanmayı becerebildiklerinden dolayı başarılı olurlar ve güçlerini yüksek seviyeye çıkarabilme fırsatını yakalarlar.¹²⁸

Dokuzuncu milli güç unsuru ise hükümetin niteliğidir. Ulusal politikaların başarılmasında en önemli unsurlardan bir tanesi de bu politikayı yürütecek olan hükümetin niteliğidir. Eğer hükümet nitelikli değilse politika çok iyi belirlenmiş olsa dahi sonucu başarısız olacaktır. Nitelikli hükümet ile anlatılmak istenen üç olgu vardır. Bunlar, maddi ve sosyal kaynaklar ile dış politika arasındaki denge, kaynakların kendi aralarındaki denge ve halk desteğidir.

Kaynaklar ve politika arasındaki denge, hükümet tarafından eldeki gücün destekleyebileceği politikalar ile bu politikaya uygun hedef ve yöntemler seçmek demektir. Kendi gücünden daha düşük hedefler belirlemiş devletler uluslararası arenada hak ettikleri yere gelemezler. Yine ellerindeki gücün yetmeyeceği politikalar izlediğinde de belirlenen hedeflere ulaşmakta başarısız olacaklardır. Bir devlet gücüne göre politikalar izlemelidir. Bunun istisnası devletin varlığının tehlikeye

¹²⁷ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.172-174.

¹²⁸ a.g.e., ss.181-182.

girmesidir. Bu takdirde varlığı tehlikede olan devlet güç ile ilgili hesapların dışında hareket etmek durumunda kalır.

Kaynakların arasındaki denge, milli güç unsurlarının birbirleriyle uyumlu olmalarıdır. Örnek vermek gerekirse, askeri gücü yüksek olan bir devlet ekonomik açıdan yetersizse veya doğal kaynakları yetersiz ama askeri gücü yüksekse başarısız olur. Ama sahip olduğu güçlerini zayıf olduğu tarafı güçlendirmek için kullanabilir ve bu şekilde bir denge oluşturabilir.

Halk desteği, halkın devletin yürüttüğü politikaları desteklemesidir. Milli güç unsurlarının harekete geçirilmesini sağlayacak bir iç politika bunun esasıdır. Devlet, rasyonel ve uzun vadeli düşündüğünden, halkın düşüncelerini kimi zaman çok dikkate almamalıdır. Çünkü halk daha basit şekilde ve ahlaki veya hukuki çerçevede düşünür. Bu durum ise daha uzun vadeli düşünen devletin neyi amaçladığını anlamadığından dolayı devleti yanlış yönlendirmesine yol açabilir. Fakat devlet tamamen halkın isteklerini göz ardı edecek politikalar da takip etmemelidir. Aksi takdirde yürütülen politikaların başarısız olma ihtimali vardır. Kendi halkının desteğini alan bir hükümet aynı zamanda diğer halkların da desteğini alma ihtiyacını hissedebilir. Bu destek propaganda ile sağlanır. Propaganda, diğer halkların düşünceleri üzerinde egemenlik kurmak olarak adlandırılabilir. Örnek vermek gerekirse, bir devlet kendi ülkesindeki standartları yükselttiği takdirde kendinden daha zayıf ülkelerin nazarında güçlü olarak gözükecektir. Bu noktada iç politika ve dış politika ayrımı kalkmaktadır. Kendi ülkesinde diğer devletler tarafından hayran olunacak işler yapan devletler güçlenir, bunu yapamayan devletler ise zayıflarlar.¹²⁹ Güç, pek çok bileşenin ortaya çıkardığı bir üründür ve ekonomi, silahlı kuvvetler, nüfus, teknoloji gibi olguları içerir.¹³⁰

Carr'a göre güç, politikanın asıl unsurudur ve politik alanda büyük güçlerin baskın olmaları kaçınılmazdır. Dolayısıyla politikada sadece konunun kendisi değil aynı zamanda o konuyu ortaya getiren devletler de önemlidir. Çünkü güçlü olanlar etki yaratırlar. Carr'a göre, yönetebilmek için güç gerekmektedir.¹³¹ Siyasi güç birbiriyle bağlantılı üçlü bir yapıdadır ve bunlar birleştiğinde asıl güç ortaya çıkar. Güç bölünmezdir. Bunlar askeri güç, ekonomik güç ve algı oluşturma gücüdür.

¹²⁹ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.186-194.

¹³⁰ Stephen M.Walt, **The Origins of Alliances**, New York, Cornell University Press, 1987, s.265.

¹³¹ Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, ss.147-151.

Askeri güç, siyasette etkin olan bir güçtür ve uluslararası siyasette ortaya çıkan problemleri çözmek için son çaredir. Bu durum askeri güce büyük önem atfedilmesinin sebebidir. Askeri güç, ülkenin amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır. Bu durumda devletler amaçlarına sadece politika yoluyla değil ülkenin askeri gücünün kullanımı ile de ulaşırlar. Bir ordunun diğer ülkelerin orduları karşısındaki gücü, devletin amaçlarına ulaşip ulaşamayacağını belirleyen önemli bir unsurdur.¹³²

Ekonomik güç, siyasetin kullanmış olduğu bir güç biçimidir ve askeri güç ile ilişki içerisindedir. Ekonomik güç, bir devletin savaş gücü potansiyelidir, politika ile ilişkilidir ve aynı zamanda politik güç anlamına da gelmektedir. Ekonomik güç, askeri güç ile desteklenmediği takdirde başarısızlığa uğrar. Askeri ve ekonomik güç, gücün farklı araçları olup bölünmez bir yapıdadırlar. Gerçek gücü elde etmek için ekonomik ve askeri gücün her ikisi de kullanılmalıdır. Bu kapsamda ekonomik olarak kendi kendine yeterlilik siyasi güçtür ve savaşa hazır olmanın bir yoludur.¹³³

Carr'ın bahsetmiş olduğu üçüncü güç ise algı oluşturmaktır. Bu güç, propaganda olarak da adlandırılır ve ekonomik güç ile askeri güç kadar önemlidir. Teknolojik gelişmeler, sanayinin gelişmesi ve halk ordularının ortaya çıkması algı oluşturma'nın önemini ortaya çıkarmıştır. Artık politika halk kitlelerinin düşüncelerine bağımlı bir hale gelmiştir. Bu güç şeklinin dış politikada kullanımı her ne kadar Birinci Dünya Savaşı'ndan önce görülse de asıl kullanımı söz konusu savaşla birlikte başlamıştır. Kanaat üzerindeki güç uluslararası arenada etkili olmak için öncelikle ulusal bir zemin bulmalı, ondan sonra uluslararası hale getirilmelidir. Bundan sonra ise askeri ve ekonomik güç ile irtibatlı hale getirilmelidir aksi takdirde herhangi bir etkisi olmamaktadır.¹³⁴ Söz konusu güç, maddi olarak değil manevi açıdan önemli olup insanların hislerine ve algılarına hitap etmektedir. Bu kapsamda kanaatler, çıkarlar tarafından oluşturulup güçlü devletler veya devletler grubu tarafından diğer devletlere dayatılabilir. Ama aynı zamanda kanaat üzerinde oluşturulan gücü sınırlayan etkenler de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, gerçekle uyumlu olması gerektiği, ikincisi ise yapılan propagandanın kendisine karşı ters tepki

¹³² Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, ss.153-154.

¹³³ a.g.e., ss.157-163.

¹³⁴ a.g.e., ss.173-179.

doğurması sonucu etkisiz hale gelmesidir. Dolayısıyla kanaatler üzerinde oluşturulmaya çalışılan güç mutlak değildir.¹³⁵

Neorealist ve realist yaklaşımlar arasında temel bir fark bulunmaktadır. Realistler devletlerin dış politikalarını incelemekte ve sistem ile sistemi oluşturan devletler arasında bir ayırım yapmamaktadır. Neorealist yaklaşımda ise sistemi oluşturan devletler ile sistem arasında bir ilişki vardır. Devletler ve takip ettikleri dış politikalarının arasındaki alanda sistemsel zorluklar konumlanmışlardır.¹³⁶

Waltz'a göre, siyasal yapılar üç olguyla tanımlanır. Bunlar, birimlerin birbirleriyle nasıl ilişkili oldukları, gücün ne şekilde dağıldığı ve siyasal işlevlerin ne şekilde tahsis edildiğidir. Waltz, anarşinin hakim olduğu bir ortam ile belirli kuralların olduğu bir ortamda yürütülen siyaset arasında fark olmasından dolayı siyasette iki temel ilke bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu ilkeler, anarşi ve hiyerarşidir. Bu ilkeler temel belirleyicilerdir. Anarşik düzen ulusal düzenler gibi değildir. Anarşik düzende ulusal düzenlerdeki gibi farklı işlevleri olan birimler bulunmaz. Dolayısıyla anarşi devletler arasında işlevsel farkı ortadan kaldırmıştır. Anarşik düzende devletler, güç ve kapasiteleri ile birbirlerinden ayrılmışlardır ve kendilerini koruyacak bir güç olmadığından dolayı kendi başlarının çaresine bakmak zorundadırlar. Her türlü düzen anarşik olduğu için işlevsel olarak aralarında hemen hemen hiç fark yoktur. Sistemler, kendi içlerindeki birimlerin güç ve kapasite dağılımı açısından farklılaşmaktadır. Bu durumda aradaki farkı ortaya koyan şey ise sistemin içindeki büyük güçlerin yani kutupların sayısıdır.¹³⁷

Waltz'a göre bir devlet, diğer devletleri o devletlerin kendisini etkilediğinden daha fazla etkilediği takdirde güçlüdür. Güç kullanmak ise kendi gücünün diğerlerinin davranışlarını değiştirmek için kullanılmalıdır.¹³⁸ Güç, uluslararası arenada son başvurulacak değil ilk başvurulacak araçtır. Devletler tarafından çıkarlarını gerçekleştirmek ve kendini savunmak için kullanılır. Devletler arasında kimin daha güçlü olduğu sorusunun cevabı ile kazanç ve kayıpların dağılımı savaşlar tarafından belirlenir. Eğer güçsüz bir devlet güçlü bir devlet ile karşı karşıya

¹³⁵ Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, ss.182-183.

¹³⁶ Andrew Linklater, "Kuramda ve Pratikte Neorealizm", Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.242-243.

¹³⁷ Jack Donnelly, "Realizm", Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013, ss.59-60.

¹³⁸ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, s.239.

gelmişse, güçsüz devlet güçlü devletle savaşmanın mantıksız olduğunu anlar ve onunla savaşmaktan vazgeçer. Dolayısıyla uluslararası arena güç, mücadele ve uyumun aynı anda görüldüğü bir alandır.¹³⁹

Gücün dört tane işlevi vardır. Bunlardan birincisi, güç diğer devletlere karşı koruma sağlar. İkinci olarak, daha fazla güce sahip olduğunda eylem gerçekleştirmek için daha fazla alana sahip olunur. Üçüncü olarak, güçlü bir devlet kendinden zayıf bir devletle çatışma yaşadığında oyunun kurallarını koyma imkanına sahip olur. Dördüncü olarak ise diğerlerinden daha fazla güce sahip olan devletler, sistem içinde fırsatlar ortaya çıktığı vakit bunlardan daha fazla pay alabilirler ve kendi amaçlarını gerçekleştirebilmek için gerekli olan yeteneklere kavuşabilirler.¹⁴⁰

Sadece gelişmiş silahlara sahip olmak -bunlar nükleer silahlar bile olsalar- bir ülkeyi sistemdeki en güçlü devletlerin seviyesine yükseltmez. Çünkü o devletlerin büyüklüğü nükleer silaha sahip olmalarından değil, ekonomik ve teknolojik anlamda ileri olmalarından kaynaklanmaktadır. Ekonomik olarak büyümek de teknolojik olarak gelişmiş olmakla ilgilidir. Artık ekonomik ve teknolojik konuda ileri olmak uluslararası politikada daha önemli hale gelmektedir.¹⁴¹ Yani alçak politika olarak adlandırılan siyaset alanı, artık yüksek politika olarak adlandırılan askeri meselelerin yerini almıştır.¹⁴² Çünkü devletler farklı araçları farklı amaçlar için kullanabilirler. Bu kapsamda ekonomik bir araç askeri amaçlar için, askeri araçlar ise ekonomik amaçlar için kullanılabilirler. Devletlerin farklı alanlardaki -özellikle de ekonomi alanındaki- kapasitelerini diğer alanlardaki kapasitelerinden ayırmak olası değildir. Dolayısıyla alçak politika ile yüksek politika arasında ayırım yapmak gereksizdir.¹⁴³

Mearsheimer da diğer realistler gibi uluslararası ilişkileri büyük güçler temelinde ele almaktadır. Bu kapsamda güç konusunu da büyük güçler çerçevesinde ele almıştır. Mearshemier'a göre güç arayışı, özellikle büyük güçler için kaçınılmaz bir kaddedir. Diğer devletlerle sorunları olmasa ve sadece kendi bekalarını devam ettirmeyi amaçlasalar dahi mecburen güç peşinde koşarlar ve diğer devletler üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmaya mecbur kalırlar. Bu durum uluslararası sistemin yapısından kaynaklanmaktadır.

¹³⁹ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, ss.141-143.

¹⁴⁰ a.g.e., ss.243-244.

¹⁴¹ a.g.e., ss.222-225.

¹⁴² a.g.e., s.191.

¹⁴³ a.g.e., ss.119-120.

Uluslararası sistemin yapısının üç özelliği bulunmaktadır. Bunlar uluslararası ortamın anarşik olması, devletlerin taarruzi anlamda askeri kapasitelere sahip olmaları ve diğer devletlerin niyetlerinden emin olamamalarıdır. Bu durumdan kaynaklı olarak ortaya çıkan korku ise devletleri güç arayışı ve hegemon olmak için fırsatlar arama davranışına iter. Bu çerçevede düşünüldüğünde devletlerin bekalarını devam ettirmelerinin en garantili yolu hegemon olmaktan geçmektedir. Bu durumda devletler birtakım davranışlar geliştirirler. Bunlardan birincisi, sistemin yapısından dolayı devletlerin güç ve hegemonya arayışına girmeleridir. Hiç bir devletin hegemon olmayı başaramayacağı bir uluslararası ortamda güç rekabeti de doğal olarak daimi bir arayış haline dönüşür. Bir diğer deyişle devletler güç aramaya mahkum olurlar. Devletler, gücü elde etmek için devamlı saldırıya hazır bir halde bulunurlar fakat bunu diğer devletlerin pahasına yapmazlar. Bu durumda diğer devletleri engellemeye çalışarak güç dengesini kendi lehlerine değiştirmeye çalışırlar. Bu, ikinci davranış biçimidir. Eğer içinde buldukları durum bu politikayı uygulama müsait değilse uygun zamanı beklerler. Eğer sistemdeki güç değişimi başka ülkelerin lehine ise dengeyi korumaya çalışırlar, değişim kendi lehine ise o takdirde güç dengesini geçersiz hale getirmeye çabalarlar. Bu ise üçüncü davranış biçimidir.¹⁴⁴ Dolayısıyla güç olgusunun uluslararası ilişkilerdeki temel kavram olduğu söylenebilir. Ekonomi biliminde para kavramı ne kadar temel önemdeyse uluslararası ilişkilerde güç kavramı da aynı şekilde temel önemdedir.¹⁴⁵

Saldırgan realist olarak adlandırılan Mearsheimer iki tür gücün olduğunu öne sürmektedir. Bunlar, potansiyel ve fiili güçtür. Bu iki kavram Mearsheimer tarafından örtülü ve askeri güç olarak da isimlendirilmektedir. Potansiyel güç, ülkenin nüfusu ve zenginliğidir. Potansiyel güç önemlidir çünkü bu yolla güçlü bir ordu oluşturulabilir. Fiili güç ise kara, hava ve deniz kuvvetlerinden oluşan askeri güçtür. Bu kuvvetlerden en önemlisi ise kara gücüdür. Çünkü kara gücü bir yeri fethetmek ve kontrol etmek için ana unsurdur.¹⁴⁶

Güç olgusu maddi yeteneklere dayanmaktadır. Dolayısıyla gücün her iki tarzı da birbiriyle ilişkilidir fakat eş anlamlı değildir. Potansiyel güç her ne kadar güçlü bir ordu kurmaya yardımcı olsa da bir devletin asıl etkin gücü askeri gücüdür. Bu güç devletlerin kendi askeri güçleri ile diğer devletlerin askeri güçleri arasında yapılan

¹⁴⁴ John J.Mearsheimer, *The Tragedy of...*, W.W.Norton&Company, 2001, ss.2-3.

¹⁴⁵ a.g.e., s.12.

¹⁴⁶ a.g.e., s.43.

karşılaştırma sonucunda ortaya çıkar. Bu kapsamda güç dengesi, büyük güçlerin sahip oldukları askeri yeteneklerin bir sonucudur.¹⁴⁷

Mearsheimer büyük devletlerin neden güç aradığı ile ilgili olarak uluslararası sistemle ilişkili beş adet çıkarım yapmıştır. Bunlar uluslararası sistemin anarşik olması, büyük devletlerin birbirlerine zarar verme ve yok etmeleri için gerekli araçları sağlayan taarruzi anlamda askeri kapasiteye sahip olmaları, devletlerin birbirlerinin niyetleri hakkında emin olamamaları, bekanın sağlanması ve büyük devletlerin rasyonel aktörler olmalarıdır.¹⁴⁸

Devletler güç dağılımını yansıtan ve aldatma ile ilgili endişelerini yatıştıran birtakım antlaşmalar yapsalar da yapılan hiçbir işbirliği dünyada hakim olan güvenlik rekabeti mantığını ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla devletler anarşik bir ortamda varlıklarını sürdürdükleri sürece gerçek bir barışa ve güç rekabetinin olmadığı bir dünyaya ulaşılması imkansızdır.¹⁴⁹

Anarşik ortam büyük korkuya, bu korku ise yoğun güvenlik rekabetine ve savaşa neden olabilir. Bundan dolayı devletler amaçlarına ulaşmak için riskli politikalar izlemeye başlayabilirler. Anarşi ortamı ile diğer devletlerin niyetleri hakkındaki belirsizlik korkunun artmasına ve korkan devletlerin güçlerini artırma çabasına sebep olur. Fakat korkunun bazen daha fazla hissedilmesinin sebebi kapasitelerdir. Kapasiteler korkunun seviyesini belirleyen bir etkiye sahiptirler. Devletlerin birbirlerinden hissettikleri korkunun miktarı onların güvenlik konusunda giriştikleri rekabetin ciddiyeti ile savaşa girme olasılıklarını belirler. Bir devlet ne kadar güç sahibi olursa rakiplerini o derece korkutur. Bu durum savaşa gidebilecek bir yolun taşlarını döşeyebilir.¹⁵⁰ Devletler anarşik bir ortamda bulduklarından, korku içinde yaşadıklarından ve güven konusunda şüpheler taşıdıklarından dolayı güvenlik ikileminin ortadan kaldırılması veyahut sürdürülebilir duruma getirilmesi için çok az şey yapılabilir.¹⁵¹

Devletler, güç elde etmek için veya güç dengesi başka bir devlet tarafından bozulmakla tehdit edildiğinde bazı stratejileri hayata geçirirler. Bunlar şantaj, savaş,

¹⁴⁷ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of...**, W.W.Norton&Company, 2001, s.55.

¹⁴⁸ a.g.e., ss.33-31.

¹⁴⁹ a.g.e., s.53.

¹⁵⁰ a.g.e., ss.42-43.

¹⁵¹ a.g.e., s.36.

güç dengesi ve sorumluluk yüklemidir (buck passing¹⁵²). Savaş ve şantaj güç elde etmek için kullanılan stratejilerken, güç dengesi kurmak ve sorumluluk yüklemek ise güç dağılımında tehlikeli bir rakiple karşılaşıldığında kullanılan stratejilerdir. Güç dengesinde devlet, karşısındaki tehlikeli rakibini caydırma yükünü kendi omuzlarına alır ve kaynaklarını buna göre harekete geçirir. Sorumluluk yüklemeye ise tehlike altındaki devlet tehdit eden devleti caydırma veya yenilgiye uğratma sorumluluğunu başka bir devlete yüklemeye çalışır.¹⁵³

Her ne kadar devletlerin asıl amacı bekalarının devamı ise de zaman zaman güvenlik dışında hedefler belirleyerek onları gerçekleştirmeye de çalışabilirler. Önemli olan devletlerin bu arayışlarının güç dengesi mantığı ile çatışmamasıdır.¹⁵⁴

Devletler ister realizmdeki gibi güç peşinde koşsun, isterse neorealizmdeki gibi güvenlik peşinde koşsun iki kavramın temelde birleştiği nokta güç olgusudur. Her iki yaklaşım da sonuçta gücü elde etmeye veya gücü dengelemeye odaklanmıştır. Bu noktada güvenlik açısından önemli ve realizmin temel kavramlarından olan güç dengesi kavramı realist akademisyenlerin açısından incelenmelidir.

Güç dengesi siyaseti Morgenthau'ya göre, devletlerin statükocu veya revizyonist politikalar izleyebilmek için güç elde etmeye çalışmaları neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu dengeyi her sistem kendi içinde kurmaktadır ve bu durum kaçınılmazdır. Morgenthau, denge kurmanın temelinde iki adet varsayım olduğunu savunmaktadır. Bunlar dengelenmeye çalışılan birimlerin korunmaya değer olmaları ve dengenin bulunmadığı durumlarda birimlerden bir tanesinin diğerleri üzerinde egemenlik kurup sistem üzerinde tamamen yıkıcı bir etki yaratmasıdır.¹⁵⁵

Uluslararası arenada pek çok devlet bulunmaktadır ve bu devletlerin güç elde etme çabaları birbirleriyle çatışmaya girmelerine sebep olur. Bu çatışmalar iki farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Devletler ya dolaysız biçimde karşı karşıya gelirler ya da rekabet ederler. Dolaysız karşı karşıya gelme, bir devletin başka bir devlet üzerinde üstünlük kurmaya çalışması veya iki devletin üçüncü bir devlet üzerinde üstünlük kurmak istemesi sonucu birbirleriyle karşı karşıya gelmeleri şeklinde olur.

¹⁵² Bir şeyin sorumluluğunu başka birine yüklemek anlamındaki terim.

¹⁵³ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of...**, W.W.Norton&Company, 2001, s.13.

¹⁵⁴ a.g.e., s.46.

¹⁵⁵ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.217-220.

Kendi gücünü üçüncü devlet üzerinde egemen kılmaya çalışan bir devlet başarılı olmak için gücünü artırma yoluna gider. Bu durum aynı şekilde diğer devletin de üçüncü devlet üzerinde egemenlik sağlamak için gücünü artırmaya çalışmasına yol açar. Yani güvenlik ikilemi adı verilen kavramın ortaya çıkmasına sebep olur. Bu sürecin sonunda ya devletlerden bir tanesi vazgeçer ya da savaş çıkar. Bu, dinamik bir durum yaratır ve kırılğan da olsa bir istikrar ortaya çıkmasına yardımcı olur.

Rekabet ise dolaysız biçimde karşıya gelme ile aynı olmakla birlikte önemli olan üçüncü ülkenin bağımsızlığıdır. Üçüncü ülkenin bağımsızlığı rekabet halindeki iki devletin ilişkilerinde bir fonksiyon olur. Statükoyu savunan devlet, revizyonist devlete üstünlük sağlarsa üçüncü devletin bağımsızlığı korunur. Bu takdirde revizyonist devlet başka bir devlete yani dördüncü bir devlete ilgisini yöneltebilir.¹⁵⁶ Güç elde etmeye çalışılan politikalar doğal olarak güç dengesizliğinin giderilmesi için yürütülmektedir. Güç dengesi kurulması için bir gereklilik olan güç dengesizliği, sistemde bulunan en güçlü devletin veya bir koalisyonun sistemdeki en güçlü ikinci devletten daha güçlü olduğu zamanlarda ortaya çıkar.¹⁵⁷

Güç dengesi farklı yöntemlerle icra edilebilir. Bunlar böl ve yönet politikası, tazminat, silahlanma ve ittifaklardır. Böl ve yönet politikasına göre devletler, potansiyel rakiplerini bölmeye veya bölünmüş vaziyette iseler de o durumda kalmalarını sağlamaya yönelik politikalar yürütürler. Bu yöntemi icra eden devletin amacı, diğer devletlerin bir araya gelerek kendisine karşı bir blok oluşturmalarının önüne geçmek ve kendi gücünü artırmak için uygun bir ortam yaratmaktır.

Tazminat ise toprak kaybından dolayı yaşanan güç kaybının önüne geçmek amacıyla özellikle 18 ve 19'uncu yüzyılda uygulanmış bir yöntemdir. Bu yöntemin mantığı, devletlerin yeni aldıkları topraklardaki güç unsurlarını kullanmalarınıdır.

Silahlanma, güç dengesi kurulmasında önemli yöntemlerden biridir. Silahlanma ile güç dengesi kurulabilir veya devam ettirilebilir fakat bu yöntem ekonomiye büyük bir yük getirir, korkuları ve güvensizlik duygusunu artırır.¹⁵⁸ Aynı

¹⁵⁶ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.224-228.

¹⁵⁷ Stephen M.Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, s.265.

¹⁵⁸ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.231-235.

şekilde Mearsheimer da güç dengesinin askeri olarak dengeyi ifade ettiğini düşünür ve askeri çözümlerin uluslararası politikadaki son çare olduğunu vurgular.¹⁵⁹

Güç dengesi kurmak için silahlanmak günümüze özgü bir yöntem olmayıp eskiden de uygulanan bir yöntemdir. Rousseau'ya göre, devletleri silahlanmaya iten altı adet sebep vardır. Bunlar fetih isteği, saldırganlardan korunmak, aşırı derecede güçlenmiş bir komşu devleti zayıflatmak, kendi haklarını korumak, dostane bir şekilde çözüme ulaştırılamayan anlaşmazlıkları çözmek ve bir anlaşmanın yükümlülüğünü yerine getirmektir.¹⁶⁰ Rousseau'nun silahlanma ile ilgili yazdığı nedenler incelendiğinde de güç dengesi sisteminin varlığı görülür.

Son yöntem ise ittifaklar kurmaktır. İttifak kurmak, güç dengesinde en çok uygulanan yöntemdir. İttifak kurmak her zaman karşılaşılan bir durumdur. Devletler, güç dengesi yöntemini ya kendi gücünü artırmak amacıyla silahlanarak ya başka bir devletin gücünü kendisinininkine katarak ya da rakip devletlerin gücünü artırmalarını engelleyerek icra ederler. Bu yöntemlerden son ikisi ittifaklar yoluyla gerçekleştirilir. Bu, devletin içinde bulunduğu koşullarla ilgilidir. Kendi gücüne güvenen veya ittifaklardan istediği şekilde yararlanamayacağını düşünen bir devlet ittifaklar kurmayı düşünmeyebilir. İttifak kuran devletler belli ortak çıkarların etrafında birleşmelidirler.¹⁶¹ İttifak üyesi olan devletler genelde ittifaka sağladıkları yarar kadar kendilerine yarar sağlarlar. İttifaklarda genel olarak karşılıklılık ilkesi işler. Bu, güç dağılımı ilkesinin ittifakların içinde de bulunduğu anlamına gelmektedir. Fakat bunun tersi olarak ittifaka sağladığı yarar küçük olmakla birlikte ittifak için vazgeçilmez olabilen devletler de bulunabilir. Bu devletler diğer devletlerin sunamayacağı bir yarar sunabilir. Bu durum küçük devletlerin ittifak içindeki statülerinin güç dağılımından etkilenmeden oluşmasını sağlar.

Genelde ittifaklar belirli bir amacı gerçekleştirmek için geçici olarak kurulur ve bir devletin hakimiyet kurmasına karşı farklı bir kaç ülkenin bir araya gelmesi veya karşı ittifaklar kurmaları şeklinde olabilirler.¹⁶² Karşılıklı ittifakların bulunduğu bir güç dengesi sisteminde üçüncü bir öge ortaya çıkabilir. Bu öge dengenin

¹⁵⁹ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of...**, W.W.Norton&Company, 2001, s.56.

¹⁶⁰ J.J.Rousseau, "Rousseau (Avrupa Federasyonu Aracılığı ile Daimi Barış)", Çeviren: Faruk Yalvaç, Nur Ziyal, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.150.

¹⁶¹ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.235-236.

¹⁶² a.g.e., ss.240-245.

dengeleyicisi olarak isimlendirilir. Dengenin dengeleyicisinin tek amacı ittifaklardan birinin diğerine üstün gelmemesini sağlamaktır. Dolayısıyla dengeleyici olan devletin daimi bir düşmanı bulunmamaktadır. Bu devlet, güç dengesinin değiştiği durumlarda önceden rakibi olan bir devlet ile dengenin bozulmaması için tekrar ilişki kurabilir. Dengeleyici devletin daimi dostu veya düşmanı yoktur, daimi çıkarları vardır, bu da güç dengesinin devamının sağlanmasıdır. Bu, dengeleyici için oldukça yararlı bir durumdur zira dengeleyici rolü ile desteklediği taraftan kendisi için oldukça büyük yarar sağlayabilir. Çünkü güç dengesi mücadelesinin alacağı şekil onun ellerindedir. İttifakların birbirlerine üstünlük kuramamaları onun eseridir. Bu onu en önemli devlet konumuna getirir.¹⁶³

Waltz'a göre ise güç dengesini oluşturan iki tane olmazsa olmaz öğe vardır. Bu öğelerin bulunduğu her yerde güç dengesi oluşur. Bu öğeler, anarşik bir düzen ve bekalarını devam ettirmek isteyen devletlerdir.¹⁶⁴

Stephen Walt, güç dengesi anlayışına alternatif bir bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısına göre, devletler gücü değil tehditleri dengelerler.¹⁶⁵ Tehdit, dört adet olgudan dolayı ortaya çıkan bir kavramdır. Bunlar güç, coğrafi olarak yakınlık, saldırı kapasitesi ve niyetleri algılamadır. Devletler, ittifakları bu olgulardan kaynaklı olarak ortaya çıkan tehdidi dengelemek amacıyla kurarlar. Buna karşılık ise güç her zaman devletleri cezbeder. Bundan dolayı devletler daha güçlüler ile ittifak kurmaya eğilimli olur. Devletin gücündeki azalış ise müttefiklerinin ayrılmasına, karşı tarafla ittifak ilişkisine girmesine veya tarafsız davranmasına sebep olur.¹⁶⁶ Dolayısıyla güç, devletler açısından bir yandan tehdit unsuru olarak görülürken öte yandan onları çeken bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Devletler tehdide karşı koyabilmek için diğer bir güç ile ittifak ilişkisine girerler. Güç politikası ikiden daha fazla devlet tarafından yürütüldüğü takdirde ittifak sistemini ortaya çıkarır. Bu durum ittifak içindeki bir devletin diğer ittifaka geçebileceğinden dolayı devletlerin politikayla ilgili seçeneklerini azaltır. Genelde ittifaklar, bütün çıkarları ortak olan devletlerden

¹⁶³ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.252-253.

¹⁶⁴ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, s.152.

¹⁶⁵ Stephen M.Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, s.vi (önsöz kısmı).

¹⁶⁶ a.g.e., ss.20-21.

ziyade bazı çıkarları ortak olan devletler tarafından kurulur ve bu çıkar ise genelde olumsuzdur.¹⁶⁷ Niyetlerle ilgili algılar da ittifak edinmekte önemli bir unsurdur.¹⁶⁸

İdeolojik olarak ortak görüşte olmak istikrarlı işbirliğinin garantisi olmadığı gibi radikal derecede farklı görüşlere sahip olmak da diplomatik koordinasyona engel değildir.¹⁶⁹ Bundan dolayı birbirleriyle işbirliği yapmalarına imkan vermeyecek ilişkilere sahip devletler denge oluşturmak için ittifak kurabilirler. Fakat devletlerin birbirlerini dengelemek veya güçlü bir devletin peşine takılmak arasındaki tercihleri sistemdeki yapıyla ilgili bir durumdur. Sistemin devletlere en çok dayattığı davranış biçimi dengelemedir. Çünkü devletler için güçten ziyade sistem içindeki konumlarını korumak daha önemlidir. Bu kapsamda güç dengesi, dünyayı rekabetçi olarak görür. Devletlerin kaderleri diğer devletlerin davranışlarına verebildikleri cevaba bağlıdır. İki devlet arasındaki anlaşmazlık güç kullanma boyutuna geldiği takdirde, devletler arasında askeri açıdan rekabet baş gösterir. Bu durum ise devletleri aynı şekilde davranmaya götürür.¹⁷⁰

Devletler bazen daha zayıf devletleri de tehdit oluşturmalarından dolayı dengeleme ve ittifak kurma ihtiyacı hissedebilirler. Dolayısıyla güç, her ne kadar dengeleme açısından önemli bir olguysa da tek değildir. Walt'a göre tehdit olgusu, devletlerin ittifak kurma veya dengeleme politikası gütmelerinin asıl sebebidir. Dengeleme ve peşine takılma tehditlere verilen cevaplardır. Tehdit için birtakım farklı faktörler de gereklidir. Bunlar coğrafi yakınlık, toplam güç, saldırgan niyetler ve saldırgan güçtür.¹⁷¹

Stephen Walt'a göre dengeleme, dış bir tehdite karşı başkalarıyla ittifak ilişkisi içine girmektir. Peşine takılma ise söz konusu dış tehdit ile uyumlu hale gelmektir. Devletlerin müttefiklerini nasıl seçecekleri, dış tehdite karşı mı gelecekleri yoksa onunla birlikte mi olacaklarına göre değişiklik gösterir. Dengenin tercih edilmesi devletler için daha güvenlidir. Çünkü dış tehdit birleşik bir cephe ile karşı karşıya kalacaktır. Peşine takılma tercih ediliyorsa o zaman devletler daha az

¹⁶⁷ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, ss.206-207.

¹⁶⁸ Stephen M.Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, s.25.

¹⁶⁹ a.g.e., s.89.

¹⁷⁰ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, ss.157-159.

¹⁷¹ Stephen M.Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, ss.21-22.

güvende olacaklardır. Çünkü bu durumda diğer devletler tehdit unsuru ile işbirliği yapma yolunu seçecekler ve tehdidin karşısındaki devletlerin güçleri azalacaktır.¹⁷²

Güçsüz devletler, başka devletlerin peşine takılmaya güçlü devletlerden daha yatkındırlar. Buna üç sebep sayılabilir. Güçsüz devletlerin müttefiklerinin olmaması ve güçlü devletin peşine takılma yoluyla yatıştırılabileceğine inanmaları bu durumu daha olası haline getirir. Çünkü güçsüz devletler güce karşı daha duyarlıdır ve yeterli güçleri olmadığından dolayı kendi kaderlerini belirlemeleri zordur.¹⁷³ Etkili müttefiklerin olmaması da peşine takılma politikasının takip edilmesine sebep olur. Çünkü zayıf devletler eğer müttefik edinemezlerse tehditleri yalnız başlarına karşılamak zorunda kalırlar. Son olarak ise peşine takılma politikasının güçlü devletin saldırgan niyetlerini yumuşatabileceği düşüncesi söz konusu politikanın takip edilmesine sebep olur.¹⁷⁴

Çok kutuplu bir dünyada askeri alandaki karşılıklı bağımlılık yüksektir. İki kutuplu dünyada ise bunun tersi olarak düşüktür çünkü çok kutuplu dünyada üçüncü tarafın desteğinden emin olmak gerekir. İki kutuplu dünyada üçüncü tarafın desteği veya ittifaktan ayrılması belirleyici değildir.¹⁷⁵ İki kutuplu dünyada, ittifakları içinde lider konumda olan güçlü devletler, müttefiklerinin yeteneklerinden ziyade kendi güçlerine güven duyarlar. Bunun sonucu olarak karşısındaki ittifakın lideri olan güçlü devleti kendi müttefikleri sayesinde değil kendi güçleriyle dengelerler. Bu dengeleme biçimi her zaman daha güvenilirdir.¹⁷⁶

Bölgesel bir güçle ittifak kurmanın risk veya tehlike arz ettiği durumlarda tek alternatif, bölge dışındaki büyük güçten destek almak olmaktadır.¹⁷⁷ Öte yandan güçlü devletler, ittifak kurmak için herhangi bir bölge içinden de müttefikler arayabilirler. Bölge içinde müttefik bularak ittifaklar kurmanın amacı o bölgeye yakın olan diğer güçlü devletin dengelenmesidir.¹⁷⁸ Bu bölgelerde oluşturulacak ittifak ilişkilerinde küçük bölgesel güçler ile büyük güçlerin davranışlarındaki itici gücün açıklanması üç şekilde yapılabilir. Bunlardan birincisi, küresel dengeleri değiştiremeyeceğini bilen küçük devletler, büyük güçlerden hangisinin daha büyük

¹⁷² Stephen M. Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, s.17.

¹⁷³ a.g.e., s.173.

¹⁷⁴ a.g.e., ss.175-176.

¹⁷⁵ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, s.211.

¹⁷⁶ a.g.e., s.209.

¹⁷⁷ Stephen M. Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, s.51.

¹⁷⁸ a.g.e., s.161.

ve daha güçlü olduğundan ziyade hangisinin kendi bölgesel amaçlarına ulaşması için yardım edebileceğine bakarlar. İkinci olarak, bölgesel küçük güçler, büyük güçlerden çok fazla tehdit algılamazlar. Büyük güçlerden ziyade kendilerine coğrafi olarak daha yakın olan küçük güçlerden tehdit algırlar. Üçüncü olarak, her büyük güç bir diğerinin bölgede genişlemesine karşı çıkacağından dolayı bölgesel güçler her iki büyük güçle ilgili olarak az endişe duyarlar. Bölgesel güçler büyük devletlerin güçlenmesinden endişe duymamaktadırlar. Onlar için asıl olan bölgesel güçler arasındaki ilişkilidir.¹⁷⁹

Geleneksel güvenlik düşüncesinde “güç dengesi” kavramının yanı sıra temel önemde olan ikinci kavram “güvenlik ikilemi” kavramıdır.¹⁸⁰ Robert Jervis bu durumu, kendi güvenliğini artırırken diğerlerininkini azaltma niyeti olarak isimlendirmektedir.¹⁸¹ Bir devlet kendi güvenliğini artırmak için silahlandığında askeri denge kendi lehine döner. Bu durum diğer devletlerin saldırıya uğramaktan korkmalarına, ilişkilerin eski duruma gelmesi ve diğerlerinin gücü altında ezilmemek için kendilerinin daha fazla güç elde etmeye çalışmalarına ve diğer devlete cevap vermek zorunda kalmalarına sebep olur. Sonuçta karşı taraf daha fazla güvensiz hisseder ve her iki tarafın da güvensizlik sarmalı içerisinde kalacakları bir durum ortaya çıkar. Buna “güvenlik ikilemi” adı verilmektedir.¹⁸²

İnsanoğlu, ortaya ilk çıktığı andan itibaren çeşitli sebeplerden dolayı diğer gruplarla çatışmıştır. Devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte çatışmalar daha yıkıcı hale gelmiştir. İnsanlık tarihinde binlerce çatışma yaşanmış ve savaş yapılmıştır. Bunun sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Realizmin güvenliğe askeri açıdan yaklaşması ve insan doğasını temel alması sebebiyle savaş/çatışma ve insan doğası arasındaki ilişkinin incelenmesi de realizmin güvenlik konusundaki bakış açısının anlaşılmasında önemli rol oynayacaktır.

Savaşın insanla ilgili olduğunu göstermesi bakımından Amerikalı kültürel antropolog ve etnolog Raymond C.Kelly'nin “Warless Societies and the Origin of War” isimli çalışmasında yapmış olduğu savaş tanımına göz atmak yararlı olacaktır.

¹⁷⁹ Stephen M.Walt, **The Origins of...**, Cornell University Press, 1987, ss.162-163.

¹⁸⁰ Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, ”Introduction”..., Lynne Rienner Publishers, 2001, s.2.

¹⁸¹ Robert Jervis, “Cooperation Under The Security Dilemma”, Cambridge University Press, Princeton University Press, **World Politics**, Vol. 30, No. 2 (Jan., 1978), s.169.

¹⁸² John Herz, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, The Johns Hopkins University Press, **World Politics**, Vol. 2, No. 2 (Jan., 1950), s.157.

Kelly'ye göre savaş, aşağıdaki özelliklerin tümünü barındıran öldürücü şiddet eylemidir.

- Savaşlar toplu olarak yürütülür,
- Savaşlar toplum tarafından onaylanır,
- Savaşa katılanlar tarafından ahlaki açıdan haklı olduğu düşünülür,
- Savaşa katılanlara kendi topluluk üyeleri tarafından saygı duyulur,
- Savaşlar planlanır ve önceden düzenlenir,
- Eylemler, tanımlanabilir araçsal amaçlara hizmet eder,
- Sosyal ikame ilkesi bireylerin ölümcül şiddete maruz kalmasını yönetir. Yani daha önce kendi grubunda yaşamış bir ölümden dolayı karşı gruba mensup, herhangi bir çatışmaya katılmamış suçsuz insanların öldürülmeleri sosyal ikame ilkesi çerçevesinde karşılık olarak görülür ve ahlaki açıdan uygun, duygusal açıdan tatmin edici, sosyal açıdan ise anlamlı hale getirilir.¹⁸³

Yukarıda yapılan tanıma göre savaşın öncesi, icrası ve sonrası tamamen insan ile alakalıdır. Savaşın katılımcıları, planlayıcıları, destekleyicileri insandır ve insanların amaçlarına ulaşmasını sağlar.

Doğada bir hareketin gerçekleşmesi için zorunlu olarak bir tetikleyicinin olması gerekmektedir.¹⁸⁴ Savaş varsa bunun olmasını gerektiren bir şey de olmalıdır. Bu noktada, yapılan çalışmalar savaşın sebebinin ne olduğu konusunda tıkanıp kalmış ve halen savaşın asıl sebebinin ne olduğu konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Savaşın sebepleri, yıllar boyunca insan, devlet ve sistem düzeyinde açıklanmaya çalışılmıştır.

İnsanların doğuştan iyi ve kötü olduğu yönde iki zıt görüş bulunmaktadır. İnsanın iyi olduğu görüşünü savunanlara göre, akla ve ahlaka dayalı bir siyasi düzenin kurulması mümkündür. İnsan, doğuştan gelen bir şekilde başkalarıyla ilişki içinde bulunan varlıktır ve doğasında işbirliği bulunmaktadır. Fakat öte yandan her ne kadar akıl sayesinde insanların yardım etme istekleri artsa da insanlar kendileri için istedikleri şeyleri başkalarına vermekte pek de istekli değillerdir ve bu

¹⁸³ Raymond C.Kelly, **Warless Societies and the Origin of War**, Michigan, The University of Michigan Press, 2003, ss.6-7.

¹⁸⁴ Aristoteles, **Oluş ve Bozuluş Üzerine**, Çeviren: Celal Gürbüz, İstanbul, Ara Yayıncılık, 1990, s.149.

davranışları sınırlıdır.¹⁸⁵ Bu görüşü savunanlara göre, insan doğası iyidir fakat aynı zamanda kötü olma potansiyeline de sahiptir. İstenen toplum seviyesine ulaşamıyorsa bu insandan değil bilgi yetersizliğinden, yetersiz kurumlardan ve bazı kişilerin ahlaki yetersizliklerinden kaynaklanır. Bu fikri savunanlar, bu durumun aşılması için eğitimin önemi olduğunu, kurumlarda reform yapılmasının ve söz konusu yetersizliklerin düzeltilmesi için güç kullanılmasının gerektiğini düşünür.

İnsanın kötü olduğu görüşünü savunanlara göre ise dünya kusurludur ve dünyanın bu şekilde kusurlu olmasının sebebi de insanın doğasıdır. Dünyanın bu hale gelmesinin sebebi olan güçlerle çatışmaktan ziyade ona uyum sağlayarak birlikte hareket etmek gerekmektedir. Çünkü çıkar temelinde şekillenmiş böyle bir dünyada soyut olan ahlaki ilkeler asla hayata uygulanamayacaktır. Morgenthau'ya göre, bu durumdan dolayı çıkardan kaynaklanan, her an yıkılması muhtemel olan ve geçici dengeler üzerinde kurulu bir dünya oluşacaktır. Toplum ve siyaset insan doğasında var olan yasalar tarafından yönetilmektedir ve toplumun gelişmesini sağlamak için öncelikle toplum yaşamında var olan bu yasaların anlaşılması gerekmektedir.¹⁸⁶

Savaşın sebebini “insan doğası” olarak açıklayan çalışmaların yanı sıra bu konuyla ilgili olarak yeni dönemde de çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı insanoğlunun davranışlarını hayvan davranışları, bir diğer kısmı ise insan psikolojisi ile açıklamaya çalışmıştır. Bu kapsamda, savaşın sebeplerini araştıranlar insanın saldırgan olduğunu öne çıkarmışlar ve bu saldırganlığın psikolojik mi yoksa fiziksel bir olgu mu, insanoğlunda doğal olarak mı var olduğu yoksa öğrenilmiş mi olduğu konularını tartışmışlardır.

Saldırganlık, insan doğası ve savaş konusunu araştıranlar için temel önemde olan bir kavramdır. Öyle ki savaşın sebebinin insan saldırganlığı ve insan davranışları olduğu konusunda genel bir kabul vardır. Bu saldırganlığın kaynağı konusunda farklı yaklaşımlar görülmektedir.

İnsan, ruhunda yıkıcı, vahşi nitelikli içgüdülerle donatılmıştır ve bu içgüdüler insan bir toplumun parçası olduğu zaman harekete geçerler.¹⁸⁷ Bu içgüdüler bir dengeye göre çalışmaktadırlar. Buna göre, içgüdüsel olarak tatmin edilmesi gereken

¹⁸⁵ Reinhold Niebuhr, **Ahlaki İnsan Ahlsız Toplum**, Çeviren: Sara Akad, Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003, ss.24-25.

¹⁸⁶ Hans Joachim Morgenthau, **Uluslararası Politika...**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, ss.1-2.

¹⁸⁷ Sigmund Freud, **Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi**, Çeviren: Elif Yıldırım, İstanbul, Oda Yayınları, 2017, s.16.

gereksinim bir noktaya ulaşır ve tatmin edildikten sonra tekrar önceki denge pozisyonuna döner.¹⁸⁸ İnsan, bir topluluğun içindeyken normalde tek başına kaldığında önüne geçebileceği bu saldırgan içgüdüleri engelleyememektedir. Bunun sebebi, kendisinin toplum içindeyken güç sahibi olduğuna inanmasıdır.¹⁸⁹ İki insanın duygusal ilişkisi, bastırılmış bir nefret ve düşmanlık duyguları içerir. Bu, toplumdaki en küçük birimden halklar arasındaki ilişkiyi etkileyecek kadar güçlü bir duygudur ve iki aileden, iki toplumun birbiri hakkında olumsuz düşünmesine kadar geniş bir yelpazede görülebilir. Bu duygu aynı zamanda yabancılara da yöneltilen bir duygudur. Altında kendini beğenmişlik ve kendini sevmeye duyulan duyguları yatmaktadır.¹⁹⁰ Fakat bu saldırganlık içgüdüünü yönlendirecek başka bir grup olduğu sürece insanların birbirlerine bağlanmaları da mümkündür. Bu içgüdüden dolayı oluşan sevgi bağı insanları birbirine bağlar.¹⁹¹ Saldırganlık içgüdüü, kendisini bir kışkırtma veya ortaya çıkmasını engelleyen durumlar ortadan kalktığında gösterir. Bu içgüdü henüz mülkiyet kavramının olmadığı dönemlerde de kendini sınırsız bir şekilde göstermiştir.¹⁹² İnsan davranışlarında acımasızlık ve ahlak bir karışım halinde bulunmaktadır. Bu durum doğal olarak iktidar sahibi olanlarda da bu şekildedir.¹⁹³

Realist görüş açısından savaş olgusunu tetikleyen ana unsur olarak görülen insan saldırganlığının incelenmesi, “savaşların sebebi insan doğası mıdır?” sorusunun cevaplanması için önem arz etmektedir.

Savaş ve insan doğasının ilişkisiyle ilgili klasik görüşlere göre, insanda var olan saldırganlık içgüdüünü ortaya çıkartan sebeplerden bir tanesi kıskançlıktır. Kıskançlık, toplumla birlikte ortaya çıkan bir duygudur. İnsanın, toplumun oluşumunu da etkilediği göz önüne alındığında, bu duygunun toplumsal ilişkiler ve uluslararası ilişkileri etkilemesi, insanın içindeki saldırganlık içgüdüünü tetikleyerek savaşlara sebep olması mümkündür. İnsan ve toplum birbirinden ayrılması imkânsız olan iki olgudur, insan kendi yapısıyla içinde bulunduğu kitleleri etkileme ve o kitlenin ruhunun oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.¹⁹⁴ Toplum ise insanların

¹⁸⁸ Sigmund Freud, **Uygurhğın Huzursuzluğı**, Çeviren: Haluk Barışcan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.88.

¹⁸⁹ Sigmund Freud, **Kitle Psikolojisi...**, Oda Yayınları, 2017, ss.10-11.

¹⁹⁰ a.g.e., ss.44-46.

¹⁹¹ Sigmund Freud, **Uygurhğın...**, Metis Yayınları, 2009, s.71.

¹⁹² a.g.e., ss.69-70.

¹⁹³ Reinhold Niebuhr, **Ahlaklı İnsan...**, Yeryüzü Yayınevi, 2003, s.34.

¹⁹⁴ Sigmund Freud, **Kitle Psikolojisi...**, Oda Yayınları, 2017, s.78.

bireysel olarak sahip oldukları bencilliklerinin birleştiği toplu bir bencillik içeren olgudur ve bu ise daha yığinsal bir etkinin ortaya çıkmasına sebep olur.¹⁹⁵

İnsanların yaşam amacı, mutluluğa ulaşmak ve mutlu olarak kalmaktır.¹⁹⁶ Dolayısıyla insan, yaşamaya istekli olan ve içinde bu isteği güçlü bir şekilde duyan varlıktır. Bu yüzden devamlı olarak yararlı olduğunu düşündüğü şeyleri arzular ve¹⁹⁷ elde etmek için çaba gösterir.¹⁹⁸ İnsanlar, iyi olduğunu düşündüklerine her zaman sahip olamayabilirler. Başkasının elinde olup da elde etmek istediklerinin peşinde koşarlar. Bu ihtiyaçtan kaynaklanmaz, amaç sadece kısıkanılan şeylerin elde edilmesidir. İnsanların içlerindeki bu elde etme isteği ihtiyaçlarını aştığı takdirde kiskançlıklarını doyuma ulaştırmanın yolu suç işlemek olmaktadır.¹⁹⁹ Dolayısıyla insanlar doğaları gereği birbirlerine rakip/düşman olarak doğarlar.²⁰⁰ Bu noktada rekabet durumu ortaya çıkar. Bu, kiskançlığın ve elde edilmek istenenleri ele geçirme çabasının yol açtığı bir durumdur.

Hobbes, insanları kavgaya yönlendiren üç sebepten bahseder. Bunlar rekabet etmek, güvensiz hissetmek, şan ve şeref peşinde olmaktır. Rekabet insanı kazanç için, güvensiz hissetmek güvenliğin sağlanması için, üçüncüsü de şeref için mücadeleye sürükler.²⁰¹ İnsanın yaşama içgüdüsünden kaynaklanan istekleri vardır. Bu yaşama isteği zamanla güç isteğine dönüşmektedir.²⁰² Spinoza'ya göre, insanın kendi doğal halini korumak ve ona göre davranmak hakkıdır. Bu hak insanın elindeki gücü ile örtüşmektedir.²⁰³ İnsanların doğal hakları, sağduyuları tarafından değil istekleri ve güçleri tarafından yönlendirilirler. İnsan kendisine yararı olduğunu düşündüğü şeyleri elde etme hakkına sahiptir. Elde etme kaba kuvvetle, yalanla veya başka bir şekilde olabilir ve bunun karşısındaki herkes potansiyel düşmandır.²⁰⁴

İstediklerini elde etmek için gücü olduğunu varsayan bir insan, onu elde etmek için gücünü kullanacak ve gerekirse savaşıacaktır. Dolayısıyla doğadaki herşey gibi savaş da doğa tarafından tasarlanmıştır. Bu, doğallığın bir parçasıdır ve istenen

¹⁹⁵ Reinhold Niebuhr, **Ahlaklı İnsan...**, Yeryüzü Yayınevi, 2003, s.10.

¹⁹⁶ Sigmund Freud, **Uygurluğun...**, Metis Yayınları, 2009, s.36.

¹⁹⁷ Aristoteles, **Politika**, Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, s.22.

¹⁹⁸ a.g.e., ss.7-9.

¹⁹⁹ a.g.e., s.46.

²⁰⁰ Benedictus de Spinoza, **Siyaset Üzerine Seçmeler**, Çeviren: Afşar Timuçin, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2003, s.32.

²⁰¹ Thomas Hobbes, **Leviathan...**, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s.101.

²⁰² Reinhold Niebuhr, **Ahlaklı İnsan...**, Yeryüzü Yayınevi, 2003, s.38.

²⁰³ Benedictus de Spinoza, **Siyaset Üzerine...**, Morpa Kültür Yayınları, 2003, s.74.

²⁰⁴ a.g.e., ss.74-76.

şeyleri elde etmek için kullanılan yollardan bir tanesidir.²⁰⁵ Bu durum devletler için de geçerlidir. Devletler, diğer devletleri kıskanmakta ve uyuşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir.²⁰⁶ Bir ülkenin zenginliği kendisinden daha güçlü olan komşularından fazla ise komşularının kıskançlığı bu ülkeye yönelebilir ve ülke büyük bir saldırının kurbanı olabilir.²⁰⁷

Yukarıda yazılanlar çerçevesinden baktığımızda, Clausewitz'in yaklaşımı önem kazanmaktadır. Clausewitz'e göre, savaş politik bir durumun sonucu olarak ortaya çıkar yani savaş politik bir eylemdir. Politika savaşa yön verir fakat elindeki araçların durumuna göre değişikliğe uğrayabilir. Savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır ve bu kapsamda politika amaç, savaş araçtır. Bu yüzden ikisi hiçbir zaman ayrı olarak düşünülemezler.²⁰⁸

Kıskançlık ve açgözlülük gibi duyguların savaşın tetikleyicisi olduğunu vurgulayan fakat bunun insanın doğuştan gelen bir özelliği olmaktan ziyade sosyolojik bir olgu olduğunu düşünen Quincy Wright, hayvanların aralarında yapmış oldukları savaşlarda görülen birtakım dürtülerin insanların yapmış oldukları savaşlarda da görülebildiğini savunmaktadır. Buna göre, yaşanan yerin savunulması bütün hayvanlarda görülmekle birlikte bölgenin savunulması özellikle insanlarda görülen bir davranıştır. Bazı sosyal böcek türleri ile insanlar kendi türlerine ait olan toprakları istila etmek için kasıtlı bir şekilde saldırganlık gösterirler. Bu, kişilerin özelliklerinden çok toplumların özelliği olarak gözlenmektedir. Savaş, insan kaynaklı olmaktan ziyade sosyolojik bir olgudur ve insan doğası ile toplum arasındaki ilişkinin ürünüdür. Propagandalar ve eğitim insanı etkilemektedir, insanın biyolojik ihtiyaçları ise grubun kültürünü etkilemektedir. Dolayısıyla insan doğası, birey ile grubun etkileşimi sonucunda şekillenen bir olgudur denebilir. İnsanda savaş için özel bir içgüdü bulunmamaktadır. İnsanda bulunan pek çok farklı dürtü insan topluluklarını saldırganca davranışlar sergilemeye itmiştir.²⁰⁹

Morgenthau'ya göre insan, her zaman iktidar peşinde koşan politik bir hayvandır. Bu durum insanı başkalarının gücünün kölesi haline getirir. Her ne kadar

²⁰⁵ Aristoteles, **Politika...**, Remzi Kitabevi, 1993, s.19.

²⁰⁶ Benedictus de Spinoza, **Siyaset Üzerine...**, Morpa Kültür Yayınları, 2003, s.59.

²⁰⁷ Aristoteles, **Politika...**, Remzi Kitabevi, 1993, s.47.

²⁰⁸ Carl Von Clausewitz, "Carl Von Clausewitz (Savaş Üzerine)", Çeviren: Alp İçen, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme** (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, ss.218-219.

²⁰⁹ Quincy Wright, **A Study of War**, Volume 2, Chicago, Illinois, The University of Chicago Press, 1942, ss.1199-1200.

insan aslında köle olarak doğsa da her yerde hâkim olmayı ister. İnsanın bu isteği ve içinde bulunduğu gerçek durum arasındaki farklılıktan dolayı insanın diğerleri üzerindeki gücünü haklı çıkarması ve bu gücü sınırlaması sorunu ortaya çıkar.²¹⁰

Freud'a göre, insanların savaşmasında veya anlaşmaya varmasında kıskançlık gibi etkin rol oynayan duygulardan biri de korku duygusudur. İnsan benliğindeki en önemli içgüdüler olduğu söylenebilecek dört içgüdü bulunmaktadır. Bunlar, kendini koruma içgüdüğü, sürü içgüdüğü, seks içgüdüğü ve beslenme içgüdüğüdür.²¹¹ Kendini koruma içgüdüğü, insanda var olan ölüm korkusu ile bağlantılıdır ve iki şekilde ortaya çıkar. Bu, dışarıdan gelen bir tehlike ve insanın içinde yaşattığı bir süreç sonucunda olur.²¹² Korku, insanların başka insanlara zarar vermesinin en önemli sebeplerinden biridir.²¹³ Yok olma korkusu yaşadığı için varlığını devam ettirebilmek amacıyla gerektiğinde saldırganlık gösterebilen insanın tehdit karşısında duymuş olduğu korku, onu işbirliği yapmaya ve diğer devletlerle anlaşma yapmaya da zorlar. Bu anlaşma sadece tehlikeden duyulan korku veya çıkar söz konusu olduğu sürece gerçekleştirilebilir. Fakat insan, tehlike olmadığı sürece veya çıkarının söz konusu olmadığı durumlarda böyle bir anlaşmaya yanaşmaz ve yapılan anlaşmaya sadık kalmaz.²¹⁴

İnsan, istediği şeyleri elde etmeye çalışmanın yanı sıra hayatını güvence altına almaya da çalışır²¹⁵ ve bunun için de barış ister. İnsanların barışı istemelerine yol açan duygular ölüm korkusu, arzuladıklarını elde etme isteği ve onları elde edebilmesi için yaşattığı umuttur. İnsanlar, akıllarını kullanarak anlaşmaya varabilecekleri barış şartlarını bulabilirler.²¹⁶ Korku, insanın saldırganlaşması için olduğu kadar işbirliği yapması için de tetikleyici etki yapan bir duygudur.

Varlığını sürdürme içgüdüğüyle hareket eden insanlar, doğada herkesin tek başına ve eşit olduğu durumlarda yaşadığı korku duygusuyla birbirinden uzaklaşır ve saldırganlık göstermekten kaçınır. Fakat zamanla karşılıklı korku duyguları onları birbirine yakınlaştırmaya başlar. Böylece insan toplum içinde yaşamaya başlar. Bu ise zayıflıktan kaynaklanan eşitlik durumunun yok olmasına ve insanın toplum içinde

²¹⁰ Hans Joachim Morgenthau, **Scientific Man...**, Latimer House Limited, 1947, s.145.

²¹¹ Sigmund Freud, **Kitle Psikolojisi...**, Oda Yayınları, 2017, s.66.

²¹² Sigmund Freud, **Ben ve O**, Çeviren: Oya Kasap, İstanbul, Telos Yayınevi, 2013, s.101.

²¹³ Niccolo Machiavelli, **Prens**, Çeviren: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s.69.

²¹⁴ Benedictus de Spinoza, **Siyaset Üzerine...**, Morpa Kültür Yayınları, 2003, ss.83-84.

²¹⁵ Thomas Hobbes, **Leviathan...**, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s.81.

²¹⁶ a.g.e., s.103.

kendisini güçlü hissetmesine yol açar. İnsanın ve dolayısıyla toplumun kendisini güçlü hissetmesiyle birlikte devletler arası savaş durumu ortaya çıkar.²¹⁷

Her insanın korkudan ve güvensizlikten uzak bir şekilde yaşamak amacıyla olduğunu Spinoza da Hobbes gibi aklın önemli olduğunu düşünmektedir ve aklın yardımı olmadan insanların perişan bir halde yaşamaya mahkûm olduğunu savunmaktadır. İnsanın güven içinde, korkularından ve tehlikeden uzak yaşaması için korku ile kıskançlık duygularının kontrol edilmesi kadar, tutkularının kontrol edilmesi de önemlidir. Zira tutkularının esiri olduğu, aklını kullanmadığı, tutkularıyla hareket etmeye başladığında her insan farklı bir yöne çekilecek ve istenen güven ortamı yaratılamayacaktır. Bunun için gerekli olan, toplum içinde veya komşu devletlerle anlaşmaya varmaktır.²¹⁸ Bu anlaşma ise korku ve tehdit olduğu sürece geçerli olacaktır.

İnsan, tutkularının esiri olan ve onları kötüye kullanabilecek bir varlıktır. Duyarlı olması sebebiyle pek çok tutkuya maruz kalmaktadır. Dolayısıyla kanunları değiştirmeye, ihlal etmeye ve istediği şekilde davranmaya eğilimlidir. Bunun sebebi sınırlı bir zekâyâ sahip olması ve hatalar yapmasıdır. Bundan dolayıdır ki her zaman Tanrı, filozoflar, kanun koyucular tarafından görevleri hatırlatılır ve uyarılır.²¹⁹ İnsanlar, akıllarını kullanabildikleri sürece tutkuları üzerinde hâkimiyet sağlayabilirler,²²⁰ tutkularına egemen oldukları sürece de daha iyiye ulaşabilirler. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla insanlar ilişkilerinin düzenlenmesi için hukuk kurallarını ortaya koymuşlardır.²²¹

Kant'a göre, savaş hali ve kötülük insanlığın temel ilkelerinin uygulanmamasından dolayı yaşanmaktadır.²²² Yasaların olmadığı doğal bir durumda bulunmak, tek tek kişiler için olduğu gibi devletler için de tehdit yaratmaktadır.²²³ Dolayısıyla dünyada doğal bir şekilde bulunmayan barış ortamı, insanların tutkularına egemen olmaları yoluyla kurulmalıdır.²²⁴ Bu durum komşuların diğer

²¹⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhunu Üzerine**, Çeviren: Berna Günen, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, ss.6-8.

²¹⁸ Benedictus de Spinoza, **Siyaset Üzerine...**, Morpa Kültür Yayınları, 2003, ss.74-76.

²¹⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhunu...**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, ss.5-6.

²²⁰ Rene Descartes, **Ruhun Tutkuları**, İstanbul, Say Yayınları, 2016, s.52.

²²¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhunu...**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, ss.6-8.

²²² Immanuel Kant, **Yaşamın Anlamı, 200.Ölüm Yıldönümü Anısına, Immanuel Kant**, Çeviren: Gürsel Uyanık, Ahmet Sarı, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004, s.49.

²²³ Immanuel Kant, **Fikir Mimarları-2 Kant, Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme**, Çeviren: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 2005, s.292.

²²⁴ Immanuel Kant, **Yaşamın Anlamı...**, Birey Yayıncılık, 2004, s.82.

komşularına güvenliklerini garanti etmeleri ile yaratılabilir. Çünkü karşıdakinin herhangi bir eylem yapmaması savaşın çıkmaması için gerekli güvenceyi sağlamaz, bunun için garanti verilmesi lazım gelir, bu ise hukuk yolu ile gerçekleştirilebilir.²²⁵

Rousseau'ya göre savaş, insan ile insan arasında değil devlet ile devlet arasında yaşanan bir durumdur ve insanların ilişkileri neticesinde değil olaylar arasındaki ilişkiler neticesinde ortaya çıkar.²²⁶ İnsan, doğada yaşamak için gerekli olan içgüdülerle donatılmıştır fakat toplumda yaşamak için gerekli olan donanım doğuştan verilmemiştir. Yine de aklı ile bu donanıma sahip olabilir. Öyleyse toplumsal ilişki için donatılmamış olan insanların arasında ahlaki ilişkiler olmadığı için iyi veya kötü olarak nitelendirilemezler.²²⁷ Dolayısıyla doğa tarafından toplum içinde yaşamak için donatılmamış insan kendisini korumak amacıyla bir güç birliği kurmak zorundadır. Bu güç birliği farklı insanların diğerleriyle bir araya gelmesi sayesinde kurulabilir. Kendi özgürlüğünü korumada başlıca aracı kendi gücü olan insan, toplumsal sözleşme sayesinde bir araya gelir. Bu sözleşme uyarınca herkes tüm gücünü genel bir istemin yönetimine devreder ve her üye bu bütünün bir parçası olarak kabul edilir.²²⁸

İnsanları saldırgan bir şekilde davranmaya iten duygularla ilgili olarak klasik görüşler incelendiğinde insanların saldırgan davranış sergilemesine kıskançlık, korku ve insanın içinde var olduğu kabul edilen tutkuların sebep olduğu görülmektedir. Bu duygular bireysel olarak insana ait olmakla birlikte, insan bu özellikleri sayesinde içinde yaşadığı toplumun şekillenmesine sebep olmakta ve bireysel özellikleri bir anlamda toplumun da özellikleri haline gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal davranışlar kişisel dürtülerden beslenmektedir. Ayrıca, toplumun yapısı da insan doğasının ne şekilde oluşacağına etki etmektedir. İnsan doğası ve toplum arasında ilişki söz konusudur. Bu noktada insan aklı devreye girmektedir. İnsanın doğasında var olan saldırganlık içgüdü, onu tetikleyen duygular ve tutkular insan aklı tarafından kontrol altına alınabilmektedir. Bu kontrol gerçekleştirilemediği zaman insanlar perişan bir halde yaşamaya mahkûm olurlar. Gerçekleştirildiğinde ise güvenlik içinde ve korku duygusunu hissetmeden yaşamayı başarabilirler.

²²⁵ Immanuel Kant, **Fikir Mimarları-2 Kant...**, Say Yayınları, 2005, s.287.

²²⁶ Jan Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çeviren: Vedat Günyol, İstanbul, Adam Yayınları, 1994, ss.20-21.

²²⁷ Jan Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çeviren: Rasih Nuri İleri, İstanbul, Say Yayınları, 2001, ss.109-110.

²²⁸ Jan Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi...**, Adam Yayınları, 1994, ss.24-26.

Savaş ve insan doğası üzerine modern görüşlere göre ise insan, biyolojik olarak hayatta kalmaya programlanmış bir varlıktır. Bunun için insana en gerekli olan özellik zihinsel yaşamının gelişmesidir. İnsanın biyolojisi, sinirsel yapısının ana unsurları, kendiliği ve bilişsel uygulamaları en azından kısmi olarak hayatta kalma içgüdüleri tarafından organize edilmektedir. İnsani ilişkiler kaybolma, yok olma, psikik boşluk korkuları için bir çözümdür. Bu kapsamda korku duygusu insanın güvenliği ve bağlanma sisteminin aktive veya deaktive olması için önemlidir. Hayatta kalma korkusu, fiziksel ve psikolojik yakınlığı düzenlemektedir. Sağlıklı bir bağlanma ilişkisi, güvenlik ve özgürlük duygularının keşfedilmesine dayanır. İnsanlar, ilişki kurarak ve başka insanlara uyum sağlayarak hayatta kalır. Düzensiz yaşanan korkular zihinsel yaşamın gelişmesini bozabilir.²²⁹ Korku, insan için çok önemli bir rol oynamaktadır ve insan beyninde sabit bir şekilde yer almaktadır. Bu duygu insanı diğer memeli türlerine bağlar ve insanın hayatta kalması için hayati derecede önemlidir. İnsan, hayatta kalmak için diğer insanlarla ilişki arayışı içerisindeydir. Saldırganlık ve cinsellik ise insanın sağlıklı olarak gelişmesi için hayati bir önemdedir. Bu iki duygu, insanın zihinsel olarak bozulduğu durumlarda gönderdiği sinyaller vasıtasıyla insanın vücudunda ve ilişkilerinde tam olarak doyuma ulaşmasını sağlar.²³⁰

Korku duygusunun insanın güvenliğini sağlaması ve hayatta kalması için onu sosyalleşmeye zorlamasının yanı sıra sosyalleşmenin diğer bir yönü de insanın doğuştan geldiği varsayılan içgüdülerini oluşturmasıdır. Korku insanı sosyalleştirmekte, sosyalleşme ise insanın içgüdülerinin oluşmasını sağlamaktadır. Buna göre, içgüdüsel davranışlar kalıtsal değildir. Bu, çevrenin organizma üzerindeki etkisidir ve çevre sayesinde farklı davranışlar ortaya çıkmaktadır. Çevrenin, türlerin yaşadıkları ortama adapte olabilmeleri için türlere yapmış olduğu zorlamayı hesaba katmazsak, hiçbir organizmanın her ortama uyum sağlayabilecek kadar esnek bir yapıda olmadığını görürüz. Fizyolojik yapı ve davranışlar içinde bulunulan ortamın sınırları içerisinde faaliyet gösterirler. Biyolojik organizmaların söz konusu olduğu durumlarda yapı, evrim sırasında içinde bulunduğu ortama göre belirlenir. Organizma sadece uyum gösterdiği ortamda iyi çalışabilir, bazı durumlar

²²⁹ Arietta Slade, "The Place of Fear in Attachment Theory and Psychoanalysis the Fifteenth John Bowlby Memorial Lecture", **Terror Within and Without Attachment and Disintegration: Clinical Work on the Edge**, (ed.: Judy Yellin, Orit Badouk Epstein), Great Britain, Karnac Books Ltd., 2013, ss.41-42.

²³⁰ a.g.e., ss.46-47.

ise hayatta kalmak için en sıra dışı ve en kötü ihtimalle olumsuz olan davranışlara yol açar.²³¹

Çevresel faktörler içgüdüleri oluştururken, hormonlarla etkileşim halinde bulunarak davranış kalıplarının oluşmasına da sebep olur. Yüksek miktardaki erkek cinsiyet hormonu kavga, yuva inşası ve kur yapmaya sebep olabilir. Memeliler erkeksi davranışa sebep olabilecek fiziksel yapıdadırlar ve bu sistemlerin büyük bir kısmı hormonlar tarafından harekete geçirilirler. Hormonların aktif olduğu dönemlerde erkeksi hareketlerden bir kısmı icra edilir. Bu, hormon dışında başka faktörlerin de etkili olduğunu göstermektedir. Sözü edilen diğer faktörler çevresel faktörlerdir. Örnek vermek gerekirse, bir erkeğin hormonları aktif olduğu dönemde başka bir erkeğin varlığı saldırganlık dürtüsünü harekete geçirip savaş yapmaya sebep olurken bir dişinin varlığı ise kur yapılmasına sebep olmaktadır. Bir davranış, ne tam olarak sadece hormon ne de sadece çevresel faktörle açıklanabilmektedir. Davranışlar, onun gerçekleşmesine sebep olan faktörlerin etkileşim içinde bulunmalarıyla gerçekleşmektedir. Bu, sadece hormon ve çevre ilişkisi şeklinde değil, bu ikisinin dışında kalan diğer faktörlerin de etkileşimidir. Hormonun ve çevresel uyarıların rolleri farklı farklıdır. Hormon davranış sistemini uyarır ve güçlendirir. Çevresel faktörler ise bu davranış sistemlerini çalışması için tetikler veya tam tersi şekilde çevresel faktörler hormon seviyesini belirlerler.²³² Bu durum bilginin kabul edilip edilmemesi ile alakalı bir durumdur. Bazı bilgiler kişi tarafından kabul edildiğinde, kişinin acı çekmesine sebep olmaktadır. Bu, kabul edilen bilginin kişinin duygularını uyarması ve kişinin değerlendirmesi sonucunda olumsuz davranışlara sebep olur. Sonuç olarak çatışma ve suçluluk durumu ortaya çıkar.²³³

Çevresel faktörler çerçevesinde değerlendirebileceğimiz “ayrılma” ve “reddedilme” de düşmanlık uyandırır ve düşmanca eylemlere sebep olur. Saldırganlık, bazı psikiyatristlere göre tepkisel bir davranıştır ve hayal kırıklığına verilen tepkidir. Bazılarına göre ise insanın doğasından gelen ve dışarıya doğru yönlendirilmesi gereken bir ölüm içgüdüünün ifadesidir.²³⁴

²³¹ John Bowlby, **Attachment and Loss, Volume 1 Attachment**, New York, Basic Books, 1982, ss.56-58.

²³² a.g.e., ss.88-89.

²³³ John Bowlby, **Attachment and Loss, Volume 3 Loss, Sadness and Depression**, New York, Basic Books, 1980, s.60.

²³⁴ John Bowlby, **Attachment and Loss, Volume 2 Separation, Anxiety and Anger**, New York, Basic Books, 1973, s.195.

Uygarlaşma süreçlerine katılan yerel gruplar, yerel farklılıkların duygusal olarak ele alınmasıyla birbirlerinden kopmaya başlarlar. Bu yerel farklılıkların duygusal olarak ele alınması millet ve milliyetçilik halini almıştır. Suçlu olan, kendini daha aşağı gören ve kendisine boyun eğdirmeye çalışanlara karşı tepkiyle karşılık verenler daha fazla saldırgan eğilimlere sahiptir. Bu insan tipi dışlanmış insan tipidir ve yapmış olduğu yıkıcı eylemler stres altında kendini gösterir. Bu davranış sadece bireyler arasında değil toplumsal olarak da görülür. Kendilerini aşağı hisseden ve özgüven eksikliği yaşayan topluluklar da taşkın öfke ve toplu yıkım eylemlerine eğilimli olurlar. Yani enerji dışa doğru yönlendirilir.²³⁵

İnsanı saldırgan bir şekilde davranmaya iten duygularla ilgili olarak modern görüşler incelendiğinde korku duygusu, çevresel ve hormonal faktörlerin öne çıktığı görülmektedir. Her üç faktör de birbirleriyle etkileşim halindedir ve birbirlerini tetiklemektedir. İnsan için en önemli duygulardan bir tanesi olan “korku” çok önemlidir. Çünkü hayatta kalma korkusu, insanları sosyalleşmeye ve diğer insanlarla ilişki kurmaya zorlamaktadır. İnsanlar diğer insanlarla ilişki kurarak hayatta kalmaya çalışmaktadır. Sosyalleşme, insanın içgüdülerinin oluşmasını sağlamakta ve onu etkilemektedir, bu “çevresel faktördür”. Sosyalleşen insanlar, toplumsal olarak hareket etmektedirler. Bu durum insanların “ben” ve “o” kavramlarını inşa etmesine, yıkıcı eylemlere girmesine sebep olmaktadır. Çevresel faktör tek başına insan davranışlarını yönlendirememektedir. Bu noktada devreye hormonlar girmekte veya hormonlar çevresel faktörler tarafından uyarılmaktadır.

Farklılıklar temelinde “ben” ve “o” kavramlarının oluşturulması, modern zamanlarda “milliyetçilik” kavramını ortaya çıkartmıştır. Milliyetçilik ideolojisi de savaşların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve güvenlik konusunda önemli bir parametre haline gelmiştir. Milliyetçiliğin uluslararası ilişkiler ile olan ilişkisi üzerine pek fazla çalışma ortaya konmamıştır. Bundan dolayı milliyetçilik olgusunun uluslararası ilişkilerle olan ilişkisinin kısaca açıklanması da insan doğası ve saldırganlık arasındaki ilişkinin açıklanması gibi önem arz etmektedir. Milliyetçilikle ilgili yapılacak olan açıklamalar sadece milliyetçilik ideolojisini anlatmak için değil, aynı zamanda kimlik olgusunun açıklanmasına yardımcı olması sebebiyle de önemlidir. Çünkü inşa edilmiş kimlikler, milliyetçilikte olduğu gibi “ben” ve “o”

²³⁵ Harold. D.Lasswell, **The Political Writings of Harold D.Laswell**, Illinois, The Free Press, 1951, ss.440-441.

kavramlarını ortaya çıkararak insanlar arasında ayırım yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu ayrımlar etnisite, din, bölge, kültür, dil gibi farklı olgular üzerinden yaşanabilmekte ve Müslüman-Hristiyan, Müslüman-Yahudi, Avrupalılık-Asyalılık gibi kimliklerle kendini gösterebilmektedir. Fakat bu ayrımların temelinde “ben” ve “o” kavramları her zaman yerlerini korumaktadır.

Avrasyacılık düşüncesinin fikir babalarından birisi olan Nikolay Trubetskoy’a göre, “o” incelendiği zaman sadece bizimle ortak olan kültürel değerleri anlaşılabilir. Bizim değerlerimizden ayrı olan kültürel değerleri ise anlayamamaktadır. Aynı şey toplumların ruhsal durumları ve karakterleri için de geçerlidir. Buna göre, toplumların doğuştan getirdikleri bizler için anlaşılır olurken sonradan edindikleri karakter özellikleri bizlere anlamsız gelmeye başlamaktadır. Bir toplumun sonradan geliştirdiği karakter ve ruhsal durum bizim geliştirdiğimizden ne kadar farklılaşırsa o kadar daha ilkel ve bizim kültürümüzden aşağı görünmeye başlar. Toplumlar arasındaki farklılıklar, toplumlar arasındaki anlayış eksikliğini tetikler.²³⁶

“Şimdi geçmişten büyür (doğar), geçmiş ise gelecektir.”²³⁷ Ermeni hukukçu Yuri Sargisyan’ın “Ararat Dağlarının Gizemleri” isimli çalışmasında kullanmış olduğu bu cümle içinde önemli anlamlar barındırmaktadır. Öncelikle, geçmişten doğmak (geçmişten büyümek) önemlidir. Geçmiş, yani tarih kavramının günümüzü doğurduğu, geçmişin günümüzü etkilediği anlamına gelmektedir. Buna göre, tarihsellik devletlerin yaşamında önemli bir olgudur. İkinci olarak ise geçmişin gelecek olduğu, yani geleceğimizin geçmişin üzerine inşa edileceğidir. Bu anlayışa göre, tarihte yaşananlar bugünkü ve gelecekteki ilişkilerin alacağı şekli belirler. Bu noktada, gerçekten yaşanıp yaşanmadığı önemli olmayan bir tarih yazımı üzerine inşa edilen “millet” ve “ulus” gibi kavramların, devletlerin günümüzdeki politikalarına yön veren ve toplumlar arasındaki algılamaları etkileyen önemli parametreler olarak öne çıktıklarını belirtmek önemlidir. Öyle ki bu kavram hem ülke içi hem de devletler arası çatışmalara dahi sebep olabilmektedir. Milliyetçiliğin devletler arası politikayı etkileyen bir yönü bulunmaktadır. Bundan dolayı milliyetçilik kavramı, uluslararası ilişkilerde önemli bir parametre olarak göze çarpmaktadır.

²³⁶ Nikolay Trubetskoy, **Avrupa ve Beşeriyet**, Çeviren: Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, ss.38-39.

²³⁷ Yuri Sargisyan, **Taini Araratskih Gor**, Erivan, 2014, s.219.

Günümüzün en yaygın ideolojisi olan milliyetçilik, 18. yüzyılda Batı Avrupa’da kendini göstermiş ve yarattığı sosyo-ekonomik düzen sayesinde “millet” oluşmuştur. Millet, kurmuş olduğu devlet ile milliyetçilik akımını ortaya çıkarmıştır.²³⁸ Milliyetçilik ortaya çıktıktan sonra diğer toplulukları da etkileyerek ilham vermiş ve milliyetçilik olgusu dünyanın başka bölgelerinde de görülmeye başlanmıştır.²³⁹ Milliyetçilik, bir yandan birleştirici unsur olurken, diğer yandan ayrılıkçı bir unsur haline gelmiş, bir yandan yayılmacı politikalar ve sömürü anlamına gelmiş, diğer yandan emperyalizm karşıtlığı anlamına gelmiştir.²⁴⁰ Milliyetçilik, sadece saldırgan bir düşünce ve dönem dönem ortaya çıkan bir şey değil, insan bilincini şekillendiren, insan davranışlarını yönlendiren yorumlama ve algılama biçimidir. Duygular aynı olgunun farklı yansımaları şeklinde kendini gösterir. Örnek vermek gerekirse, bir örgüt militanı ile orduda görev yaparak ülkesini koruyan vatandaş aynı saikle hareket ederler. Bu duygu milliyetçilik duygusudur.²⁴¹

Millet ve milliyetçilik kavramları zaman zaman karıştırılabilen kavramlardır. Millet kavramı sosyal bir örgütlenme şeklidir, milliyetçilik ise his, düşünce, hareket biçimidir. Bunun yanı sıra ulusal bilinç kavramı da zaman zaman milliyetçilikle karıştırılabilmektedir. Ulusal bilinç milliyetçiliği oluşturan öğelerden bir tanesidir.²⁴²

Milliyetçilik farklı şekillerde bulunabilmektedir. Ulusal birliği olan milliyetçilikler, bir dile sahip olmayan milliyetçilikler veya ulusal devlet kurma amacı gütmeyen milliyetçilikler bulunmaktadır.²⁴³ Dünyada farklı milliyetçilik anlayışları bulunmaktadır. Bunlardan en öne çıkanları Alman ve Fransız milliyetçilikleridir. Bu milliyetçiliklerin arasındaki fark, üzerine inşa edildikleri kavramlardır. Alman milliyetçiliğine göre dil, millet, devlet kavramları büyük önem taşımaktadır. Bu düşünceye göre, ortak bir dile sahip insanlar, millet kavramının ilk aşamasını oluşturur. İnsanlar bir dilin ve topluluğun ürünüdür, dolayısıyla her topluluğun kendine ait bir düşünce tarzı vardır. Fakat burada bahsedilen dil, sadece konuşulan dil değil, aynı zamanda dil gibi işlev gören gelenek göreneklerdir. Bir

²³⁸ Baskın Oran, **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1997, s.20.

²³⁹ Craig Calhoun, **Milliyetçilik**, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.34.

²⁴⁰ Baskın Oran, **Az Gelişmiş...**, Bilgi Yayınları, 1997, ss.21-22.

²⁴¹ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015, ss.14-15.

²⁴² Baskın Oran, **Az Gelişmiş...**, Bilgi Yayınları, 1997, s.25.

²⁴³ a.g.e., s.23.

toplumu anlayabilmek için o toplumun kendini ifade ediş biçimlerini öğrenmek gerekmektedir. Dolayısıyla o toplumun tarihini öğrenmek toplumu anlamamızı sağlayacak önemli bir olgudur. Alman milliyetçiliğine göre, toplumları doğa yaratmıştır ve birbirlerine karışması doğaya aykırı bir harekettir. Bir topluluk özünü unutmuş olsa da bu, eski ve doğal haline dönmeyecek manasına gelmez. Bir millet kendi devletini kurabilmeli ve kendi kaderini tayin edebilmelidir.²⁴⁴

Fransız milliyetçiliği ise Alman milliyetçiliğinin aksine etnik temele dayanmamaktadır. Milleti cumhuriyetçi ideoloji ile dil ekseninde tanımlamaktadır. Fransız milliyetçiliği dil merkezli ve gayri etnik bir yapıdadır. Cumhuriyetçilik, laiklik gibi birtakım değerler ile Fransız dilinin benimsenmesi, Fransa’da yaşayanlara Fransız vatandaşlığının verilmesi için yeterlidir.²⁴⁵

Marks ve Engels’e göre ortak bir dil, gelenekler, tarihsel türdeşlik bir millet oluşturmaya yetmemektedir. Millet olabilmenin başlıca koşulu, ekonomik ve toplumsal gelişmişlik düzeyine ulaşmaktır. Bu düşünürlere göre “millet”, devlete sahip topluluk, “milliyet” ise devlet kuramamış topluluklardır. Milliyetler, ya devlet kurup millet kategorisine geçecekler ya da “tarihsiz halklar” olarak kalmaya devam edeceklerdir.²⁴⁶

Renan’a göre ise milletlerin doğuşunda siyaset ve ortak geçmiş önemlidir. Millet bir ruhtur ve bireylerin onayına bağlıdır, dolayısıyla bir başlangıcı ve sonları da vardır. Ortak bir geçmiş, büyük liderler ve zaferler milletleri millet yapar.²⁴⁷ Ayrıca, diğer önemli nokta ise toplu unutulardır, yani geçmişteki başarıların hatırlanmasının yanı sıra kötü anıların unutulması.²⁴⁸

Anthony Smith’in millet tanımı ise şu şekildedir; “Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı.”²⁴⁹

²⁴⁴ Umut Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları...**, Doğu Batı Yayınları, 2015, ss.37-38.

²⁴⁵ Şener Aktürk, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 38, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2006, ss.48-49.

²⁴⁶ “Nimni Ephraim, 1991, *Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Crisis*, Londra: Pluto, s.23”, (aktaran: Umut Özkırmı), **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.47.

²⁴⁷ “Micheline R.Ishay, 1995, “Introduction”, Omar Dahbour vs Micheline R.Ishay (der.), *The Nationalism Reader*, New Jersey: Humanities Press International Inc. içinde: 1-21”, (aktaran: Umut Özkırmı), **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.56.

²⁴⁸ Umut Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları...**, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.56.

²⁴⁹ Anthony D.Smith, **Milli Kimlik**, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s.32.

Otto Bauer'e göre millet, bir kader topluluğudur ve kendine özgü karakteri ile kültürü bulunmaktadır.²⁵⁰ Bauer'e göre, milletin oluşumu koşullara bağlıdır. Bu kapsamda üretim biçimleri, ekonomik ilişkiler ve konuşulan lehçelerin birbirlerine yakınlaşması önemlidir. İkinci aşama ise kültür topluluğu aşamasıdır, bu aşamada değişik lehçelerden farklı olarak herkesin anlayabileceği bir dil oluşur. Bu dönem kültür topluluğu ile millet arasında köprü görevi gören dönemdir. Kültür topluluğundan millete geçişte önemli olan şey ise duygudur yani ortak kadere olan inançtır. Bauer'e göre, ortak geçmişten belki de daha önemli olan şey ortak gelecek duygusudur. Bu yüzden millet, Bauer tarafından kader topluluğu olarak tanımlanmaktadır.²⁵¹

Milliyetçilik üçlü yapıdan oluşur. Buna göre, milliyetçilik duygu, ideoloji, toplumsal harekete gereksinim duyar.²⁵² Duygu boyutundan ele alındığında milliyetçilik, öncelikle bir zihniyettir ve parçası olduğu millete duyulan bağlılıktır. Birey kendi huzur ve güvenliği için bir tutunuma ihtiyaç duyar ve bunu iki yolla sağlar. Bunlardan birincisi “biz” bilinci, diğeri ise “öteki” bilincidir. Biz bilinci, toplumun entellektüel kesimi tarafından topluma hatırlatılır. “Biz” bilincinin toplumun önemli bir kesimi tarafından kabul edilmesi lazım gelir, aksi takdirde milliyetçilik bir toplumda etkinlik kazanamaz. “Onlar” bilinci ise toplumun tutunum ihtiyacını olumsuz olarak destekleyecek bir düşman kavramını gerektirir. Bunun için sadece bir dış düşman olması gerekmez, toplumun içindeki bir kesim de “öteki”, “onlar” unsuru olarak kullanılabilir. “Öteki” unsuru, ülkedeki sıkıntılı dönemlerde olduğu gibi “biz” bilincinin toplumda güçlü bir şekilde hissedilmediği zamanlarda da milliyetçilik duygusunu ayakta tutar.²⁵³

Etnik gruplar, kendilerini kendilerine ait ölçütlerle tanımladıkları takdirde süreklilik gösterirler. Bu, etnik grupların sınırlarını koruyabilmesine bağlıdır. Bu sınırları belirleyen kültürel unsurlar zaman içerisinde değişime uğrayabilirler. Gruplar arasındaki büyük farklılıklar grupların sürekliliklerinin teminatlarıdır. Bir

²⁵⁰ “Anthony D.Smith, 1996, “Nationalism and the Historians”, Gopal Balakrishnan (der.), Mapping the Nation, Londra: Verso içinde: 175-97”, (aktaran: Umut Özkırmı), **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.53.

²⁵¹ “Nicholas Stargardt, 1995, “Origins of the Constructivist Theory of the Nation”, Sukumar Periwal (der.), Notions of Nationalism, Budapeşte: Central European University Press içinde: 83-105”, (aktaran: Umut Özkırmı), **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.53.

²⁵² Baskın Oran, **Az Gelişmiş...**, Bilgi Yayınları, 1997, s.33.

²⁵³ a.g.e., ss.34-35.

grubun üyeleri başka etnik grupların üyeleriyle etkileşimde bulunduğu halde kendi grup kimliğini koruyabiliyorsa, o zaman aidiyet ve dışlama kavramları çalışıyor demektir. Bu kapsamda etnik gruplar sadece coğrafi sınırlar ile ayrılamazlar, varlıklarını devam ettirebilmek için aynı zamanda “aidiyet” ve “dışlama” kavramlarının da etkin olması gerekir.²⁵⁴ Bir etnik grubun devlet mekanizması kullanılarak merkezi bir unsur konumuna geldiği ve isim olarak milleti tanımladığı durumlar olmakla birlikte millet kavramının temelinde etnik bir tanım olmak zorunda değildir. Milletler zaman zaman din, mezhep, dil gibi unsurlar üzerinden de tanımlanabilirler.²⁵⁵ Bu kapsamda millet, dil, tarih, din gibi unsurların bir olduğu topluluklar şeklinde tanımlanabildiği gibi aynı toprak üzerinde yaşayan, ortak ekonomik ve toplumsal çıkarları olan insanların aynı yönetime bağlılık duyması ile de tanımlanabilir.²⁵⁶

İdeoloji yönünden bakıldığında ise toplumda bir ideoloji oluşmaya başladığı görülür. Bu ideoloji, bireyin sadakatini başka ideolojilere kaymasını engeller ve toplumu örgütleyen grup tarafından ortaya konan ideoloji yoluyla tutunum yaratılır.²⁵⁷ Kedourie'ye göre, düşüncelerin ortaya çıkması ve toplum tarafından kabullenilmesi toplumsal koşullara bağlıdır.²⁵⁸ Milliyetçilik, milleti ulusal devlet içinde, toplumun sadakat göstereceği odak olarak gösteren ideolojidir.²⁵⁹

Toplumsal hareketin üç koşulu vardır. İlk koşul ideolojidir. Fakat ideoloji duygu olmadan, duygu da ideoloji olmadan bir işe yaramaz. Toplumsal hareket olarak bakıldığında milliyetçilik duygu ve ideolojiye ihtiyaç duyar. İdeolojik açıdan yönlendirilmeden, sadece milliyetçi duygu ile hareket edilmesi milliyetçilik anlamına gelmemektedir. İkinci koşul olarak ise milliyetçi hareketin sadakatini yönlendirdiği millet kavramıdır. Bu kavram diğer bütün kavramlardan üstündür ve sadakat odağı olarak milletten başka bir kavram kabul edilemez.²⁶⁰ Öyle ki millet kavramı örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmasından itibaren insan hayatından daha değerli

²⁵⁴ Fredrik Barth, “Giriş”, Çeviren: Ayhan Kaya, Seda Gürkan, **Etnik Gruplar ve Sınırları, Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu**, (ed.: Fredrik Barth), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2001, ss.17-18.

²⁵⁵ Şener Aktürk, “Etnik Kategori...”, Doğu Batı Yayınları, 2006, ss.27-28.

²⁵⁶ Recep Boztemur, “Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 38, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2006, s.163.

²⁵⁷ Baskın Oran, **Az Gelişmiş...**, Bilgi Yayınları, 1997, s.38.

²⁵⁸ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları...**, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.63.

²⁵⁹ Baskın Oran, **Az Gelişmiş...**, Bilgi Yayınları, 1997, s.38.

²⁶⁰ a.g.e., s.41.

olarak görülmektedir.²⁶¹ Üçüncü koşul ise bağımsız ulusal devletin varlığıdır ve millet bu devletin içinde örgütlenmektedir.²⁶² Fichte'ye göre, bireyler birer hayalettir, bir bütünün içinde gerçeklik kazanabilir ve kendini ancak bir bütünün içinde gerçekleştirebilir. Bu kapsamda devlet bireyden önce gelmektedir. Birey ve devlet bir oldukları zaman bireysel özgürlük gerçekleşir²⁶³ fakat uluslar devletler tarafından yaratılamaz, bunun için siyasi bir proje lazım gelir.²⁶⁴

Milliyetçilik, bazı unsurların bir araya gelmesiyle oluşur. Bu unsurlar dil, millet, devlet, kültür, ortak bir ekonomi, ortak bir mit, tarih, kültür ve tarihi bir topraktır. Örnek vermek gerekirse, “Ermeni Sen Kimsin?” isimli kitabın yazarı Yuri Sargisyan'a göre Ermenilerin kendileri, Ermeni halkı veya ülkeleri ile ilgili olup bitenler konusunda zihinsel altyapılarında üç olgu vardır. Bunlar, Ermenistan ve Ermenilerin sembolü Ağrı Dağı, Hıristiyanlık dinini devlet dini olarak kabul eden ilk devlet olmak ve 1915 olaylarıdır.²⁶⁵ Yani bu olgular toprak, din ve tarihtir.

Bir milletin parçası olmak ulus devlete giden sürecin en temel dinamiğidir.²⁶⁶ Ulusal devleti oluşturan ulusun beş adet temel unsura dayandığı görülmektedir. Bu unsurlar dil, din, soy, tarihsel ve kültürel birlik ile kendinden olmayan unsur yani “onlar” kavramıdır.²⁶⁷ Ulus olarak kabul görmek için kolektif kimlikle beraber toplumsal dayanışmanın da olması gerekmektedir.²⁶⁸

Yukarıda sayılan unsurlardan dil kavramı, siyasi içeriği olan bir kavramdır ve siyasi bir proje ile bütünleştirilmeden anlam kazanmaz. Bu kapsamda dil birliğinin, gerçekleştirilmesi gereken siyasi bir proje olduğu söylenebilir. Bunun için ise tekçi bir eğitim sistemi gerekmektedir.²⁶⁹ İkinci unsur ise kültür ve tarih birliğidir. Unutturma ve hatırlatma süreci kapsamında oluşturulan kültür ve tarih birliği, ulusal bir tarihsel birikimin toplumun hafızasında türdeşlik bilinci yaratması olarak tarif edilebilir. Bu unsur da objektif değildir ve içeriği siyasi bir proje çerçevesinde belirlenir. Üçüncü unsur olan soy birliğinin belirlenmesi de çok zordur. Çünkü kabile, etnik grup gibi toplulukların tanımlarında da soy birliği unsuru yer alır.

²⁶¹ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları...**, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.11.

²⁶² Baskın Oran, **Az Gelişmiş...**, Bilgi Yayınları, 1997, s.42.

²⁶³ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları...**, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.35.

²⁶⁴ Craig Calhoun, **Milliyetçilik...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.15.

²⁶⁵ Yuri Sargisyan, **Kto Tıy Yest Armiyanin**, Erivan, 2010, ss.152-153.

²⁶⁶ Fatma Şimşek, **Popüler Milliyetçilik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.6.

²⁶⁷ Ozan Erözden, **Ulus Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1997, s.106.

²⁶⁸ Craig Calhoun, **Milliyetçilik...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.5.

²⁶⁹ Ozan Erözden, **Ulus Devlet...**, Dost Kitabevi Yayınları, 1997, s.109.

Dördüncü unsur ise dindir. Ulus fikriyle doğrudan ilişkisi olmayan din unsuru zaman zaman bir topluluğun türdeşliği kapsamında kullanılabilir,²⁷⁰ bazen etnik gruplar en dindar topluluklar haline gelebilir. Buna verilebilecek örnekler Ermeniler, Yahudiler, Kıptilerdir. Ayrıca, dini bir cemaat olan topluluk zaman içerisinde etnik bir topluluk da olabilir.²⁷¹ Beşinci unsur ise olumsuz bir öğedir. Bu öğe bir düşman algısı yaratarak toplumun türdeşleşmesini sağlar. Düşman algısı zaman zaman kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bunun sebebi, devletin kurulurken yaptığı mücadele veya ülkenin işgale uğramasıdır. Toplumsal seviyede bu algıyı benimsetmek için en başta gelen kurum zorunlu askerlik kurumudur.²⁷²

Yapısal unsur olarak ise ulus devlet ikiye ayrılır. Bunlar, siyasi ve ülkesel bütünlüktür. Siyasi bütünlük, bireylerin vatandaşlık bağı ile ulus çerçevesinde bütünlendirilmeleri, ülkesel bütünlük ise vatan kavramı ile eş anlamlıdır. Burası türdeş bir insan topluluğunun yaşadığı türdeş bir coğrafyadır ve kutsallık atfedilmiştir.²⁷³ Ulusu oluşturan bireyleri türdeşleştirmek amacıyla üç araç kullanılır. Bunlar eğitim, zorunlu askerlik ve siyasi katılımıdır.²⁷⁴

Calhoun'a göre ise ulus söyleminin on adet özelliği bulunmaktadır. Bunlar, sınırları belli olan toprak parçasının veya belirli nüfusun veya bunların her ikisinin de bulunması, ulusun bir bütün olduğu ve bölünmezliği, egemenlik, meşruiyet kavramı, halkın katılımı, bireylerin ulusun bir parçası olması ve diğerleriyle eşitliği, kültür, zamansal olarak ulusun geçmiş nesilleri de içerdiği ortak bir tarih anlayışı, ortak ırk veyahut mezhep özellikleri, toprak ile kurulan tarihi ve kutsal bağıdır.²⁷⁵

Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında, milliyetçilik konusunda dikkat çeken noktalar özellikle “toprak” ve “öteki” kavramlarıdır. Söz konusu kavramlar, topluluklar veya devletler arasında çatışmalara zemin hazırlayan kavramlardır. Ayrıca din, dil, kültür gibi kimliğin ögesi olan kavramlar ise çatışmalara zemin hazırlayan unsurlar olmalarının yanı sıra günümüzde insan güvenliği konusunun alanına girmektedirler.

Milliyetçilik ve algıların politikaya etkisi konusunda ünlü psikanalist Vamık Volkan'ın yazdıkları da konuya ışık tutmaktadır. Volkan'a göre, bağlı olunan grup

²⁷⁰ Ozan Erözden, **Ulus Devlet...**, Dost Kitabevi Yayınları, 1997, ss.110-113.

²⁷¹ Anthony D.Smith, **Milli Kimlik...**, İletişim Yayınları, 2016, s.21.

²⁷² Ozan Erözden, **Ulus Devlet...**, Dost Kitabevi Yayınları, 1997, ss.114-115.

²⁷³ a.g.e., s.116.

²⁷⁴ a.g.e., s.123.

²⁷⁵ Craig Calhoun, **Milliyetçilik...**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.6.

baskı altında olduğunda veya aşağılandığında toplumun bir bütün haline gelmesini milliyetçilik ve etnisite düşünceleri sağlar.²⁷⁶ Üzerinde stres hisseden grup, kimliğine tutunmaya başlar. Bu tutunum hissedilen stresin yoğunluğuna bağlı olarak değişir.²⁷⁷

“Geniş Grup Kimliği” adı verilen kavram, hayatları boyunca yanyana gelmeyecek insanların aynılık duygusu yaşayarak bir gruba ait olma temelinde birbirlerine bağlanması anlamına gelmektedir. Volkan’a göre, toplumlar geniş grup kimlikleri ile birbirlerine bağlanmaktadır. Bu bağlanma etnik, dini, ideolojik, ulusal temellerde olmaktadır. Grup kimliği saldırıya uğramadığı sürece hayatın normal akışı içerisinde farkedilmeyen bu duygu neticesinde insanların benlik duyguları ile grup kimliği iç içe geçer, bazı durumlarda grup kimliğinin kişisel kimliğin önüne geçtiği durumlar da yaşanabilir.²⁷⁸ Geniş grup kimliklerinin oluşmasında ve grupların farklılıklarının ortaya konulmasında kan önemli bir unsurdur. Fakat tarih, seçilmiş travmalar ve zaferler, inançlar, ortak psikoloji farklılıklarının oluşmasında kandan daha fazla önem taşımaktadırlar.²⁷⁹ Bunların yanı sıra din kavramı da grup kimliğinin belirlenmesinde önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Din kavramı da tarih kavramı gibi grubun geçmişiyle bağlantılıdır ve “biz” ile “onlar” anlayışının oluşmasına sebep olabilmektedir.²⁸⁰ Gruplar arasında önyargılar ortaya çıktığı zaman “biz” ve “onlar” ayrımı yapılmaya başlanmakta ve gruplar birbirleri arasındaki farklılıklara odaklanmaktadır.²⁸¹

Volkan’a göre, geniş gruplar arasında zaman zaman çatışmaların veya problemlerin ortaya çıkmasında, önceden yaşanmış ve kronik hale gelmiş psikolojik sorunlar etkili olmaktadır. Buna göre, grupların birbirleri hakkında inşa ettikleri algılar, grupların etkileşime girmeleri durumunda ilişkileri etkiler bir hale gelmektedir. Grupların psikolojilerinin bozulmasında karşıdaki grubun fiziki olarak varlığının yanı sıra o gruba ilgili oluşturulmuş düşünceler de etkili olmaktadır.²⁸² Geniş gruplar ile kişisel anlamdaki insan ilişkileri arasında fark bulunmaktadır.

²⁷⁶ Vamık D.Volkan, **Politik Psikoloji**, Çeviren: Abdülkadir Çevik, Birsen Ceyhun, Ankara, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993, s.35.

²⁷⁷ Vamık Volkan, **Psychoanalysis, International Relations, and Diplomacy**, London, Karnac Books, 2014, s.117.

²⁷⁸ Vamık D.Volkan, **Körü Körüne İnanç, Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, Çeviren: Özgür Karaçam, İstanbul, Okuyan Us, 2005, ss.14-15.

²⁷⁹ Vamık Volkan, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, Çeviren: M.Banu Büyükkal, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2002, s.92.

²⁸⁰ Vamık D.Volkan, **Körü Körüne...**, Okuyan Us, 2005, s.34.

²⁸¹ Vamık Volkan, **Psychoanalysis...**, Karnac Books, 2014, s.17.

²⁸² Vamık Volkan, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar...**, Bağlam Yayıncılık, 2002, s.19.

Farklı bir ülkede kendi gruplarından ayrı olarak ilişki kurmuş iki insan dost olabilmektedir. Fakat bu durum gruplar söz konusu olduğunda geçerli olmamaktadır. Grup psikolojisi ortaya çıktığı zaman kişisel ilişkilerdeki anlayış ortadan kalkmaktadır. Bu kapsamda gruplar arasındaki iletişim önem kazanmaktadır. Çünkü iki grup arasında yeterli temas ve iletişim bulunmadığı durumlarda grupların birbirleri hakkında inşa etmiş oldukları algılar ve düşünceler gerçek olarak kabul edilmeye başlanmaktadır. Böyle durumlarda gruplar gerçeklikten kopmaya başlamakta ve yaşanan olumsuz duygular daha fazla hissedilmektedir.²⁸³ Gerçeklikten kopulmaya başlandıkça kendi grubunun içinde düşmanın nasıl görüldüğü de önem taşımaya başlamaktadır.²⁸⁴ Grupların karşı karşıya gelmeleri halinde ise ortaya çıkan eski sorunlardan ve yaşanan acılardan kaynaklanan olumsuz duygular bireylerden ziyade karşıdaki gruba yöneltilmektedir.²⁸⁵

Grupların aralarındaki sorunların büyük bölümünün tarihte yaşananlardan kaynaklandığı söylenebilir. Grupların atalarının yaşadıkları olaylar grup bireyelerinin zihinlerinde yaşamaya devam etmektedir. Zihinlerde yaşatılan bu olaylarda kahramanlara ve şehitlere referans yapılmaktadır. Bu olaylar, o toplumun atalarının yaşamış olduğu travma ile ilgili olduğu takdirde buna “seçilmiş travma” adı verilmektedir. Yaşanan bütün trajediler seçilmiş travma kapsamına girmemektedir. Bu trajedilerin seçilmiş travma olması için olayın kahramanlarının mitolojik hale getirilmesi, sanatsal olarak kullanılması ve yeri geldiğinde politikacılar tarafından kullanılmaları gerekmektedir.²⁸⁶ Seçilmiş travma, bir grubun başka bir grup yüzünden kendisini mağdur edilmiş olarak hissetmesidir.²⁸⁷ Yaşanmış olaydan dolayı ortaya çıkmış olan psikolojik etki gelecek nesillere aktarılmakta ve kimliği belirleyen olgulardan birisi haline gelmektedir. Bundan sonra artık önemli olan, yaşandığı söylenen olayın gerçek olup olmadığından ziyade grubun kimliğini oluşturan olgulardan birisi haline gelmiş olmasıdır. Bir olay seçilmiş travma haline getirildikten sonra artık gerçeğin önemi kalmamaktadır.²⁸⁸ Seçilmiş travmalar zaman

²⁸³ Vamık Volkan, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar...**, Bağlam Yayıncılık, 2002, ss.213-214.

²⁸⁴ Vamık D.Volkan, **Politik Psikoloji...**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993, s.72.

²⁸⁵ Vamık Volkan, **Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, Çeviren: Berna Kılınçer, İstanbul, Everest Yayınları, 2008, s.84.

²⁸⁶ Vamık Volkan, **Psychoanalysis...**, Karnac Books, 2014, s.24.

²⁸⁷ Vamık D.Volkan, **Politik Psikoloji...**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993, s.88.

²⁸⁸ a.g.e., s.89.

içerisinde devletlerin politikalarını etkileyecek boyuta gelmektedirler.²⁸⁹ Seçilmiş travma ile ilişkilendirilmiş politik bir ideolojiyi unutmanın grup için çok zor olduğu söylenebilir. Bunun sebebi ise seçilmiş travmaların içerdiği bilinçli veya bilinçsiz görevlerdir. Yunanlıların Megali İdea düşüncesi ideolojiye dönüşmüş olan seçilmiş travmaya verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesidir. Bu düşünce, Kıbrıs adasının birleşmesi için 2004 yılında yapılan referandumun sonucunu etkilemiş ve Kıbrıs'ın tamamına sahip olma düşüncesi Yunanlıların referandumda hayır oyu kullanmalarında çok büyük bir etken olmuştur.²⁹⁰

Vamık Volkan'ın çalışmalarından da anlaşılmaktadır ki tarihte yaşanmış olaylar, toplumların “biz” ve “onlar” ayrımını yaratmalarına yardımcı olmakta ve devletlerin yürüttükleri politikaları etkilemektedir. Toplumlar tarafından seçilmiş travma haline getirilmiş olaylar devletlerin politikalarını etkilemektedir fakat öte yandan devletlerin politikalarını etkileyen tarihi olaylar sadece seçilmiş travmalardan da ibaret değildir. Bu bölümde anlatılmak istenen, sadece seçilmiş travmaların değil, genel olarak tarihi olayların toplumların belleklerinde önemli bir yer kapladığı, devletlerin politikalarını ve toplumların birbirleri hakkında inşa etmiş olduğu algıların oluşumunu etkilediğidir.

Milliyetçilik ve uluslararası ilişkiler arasındaki ilişki, uluslararası ilişkiler yazınında çok fazla üzerinde durulmayan bir konu olmuştur. John Mearsheimer bu konuda çalışma yapan az sayıdaki akademisyenden birisidir. Bu kapsamda Mearsheimer'in çalışmalarına göz atmak, milliyetçiliğin uluslararası ilişkiler konusundaki yerini anlamak açısından önemlidir.

Mearsheimer milliyetçilik kavramına realist bir açıdan bakmakta ve milliyetçiliğin, devletlerin güçlü, büyük ordular kurmasını sağlayan bir saik olduğunu düşünmektedir. Bu durum, milliyetçi ideolojiye dayalı devletlere güç dengesini değiştirebilmeleri için gerekli potansiyeli sağlamaktadır.²⁹¹ Fakat milliyetçilik, sadece bir devletin asker sayısının artması anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda ordusunun daha güvenilir olması anlamına da gelmektedir.

²⁸⁹ Vamık D.Volkan, **Politik Psikoloji...**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993, ss.89-90.

²⁹⁰ Vamık Volkan, **Psychoanalysis...**, Karnac Books, 2014, s.43.

²⁹¹ John J.Mearsheimer, **Kissing Cousins: Nationalism and Realism**, Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde uluslararası ilişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri, s.23.

Milliyetçilik duygusu sayesinde, savaşan insanlar, ülkeleri için kendilerini feda etmeye daha istekli olmaktadır.²⁹²

Milliyetçilikte kimliğin rolü çok büyüktür. Kimlik olgusu, insanların kendilerini ülkelerine feda etmeleri için istekli olmalarını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra milliyetçilikten dolayı insanlar, dünyayı farklı etnik gruplar ve milletlerden oluşmuş olarak görürler. İnsanlar, yabancılara az, kendi insanlarına ise derin bağlılık hissi beslemektedirler. Bu yüzden, kendi milletinden olan insanların haklarına yabancı uyruklu insanların haklarına olduğundan daha fazla değer verirler. Diğer ülkelerle yaşanan rekabet ile savaşlar, insanlar arasındaki farklı olma duygusunu güçlendirir ve aşırı milliyetçiliği de besler.²⁹³ Aşırı milliyetçiliğin bir sonraki seviyesi ise ırkçılık olarak kendisini gösterir. Irkçılık, toplumların kendilerini diğer toplumlardan ayırmalarını sağlayan deri rengi, ana dil, din gibi olguların etrafında oluşur. Kendi toplumunu diğer toplumlardan korumak ve ayırmak için ortaya konan fikirlerde, söylemlerde veya hareketlerde kendini gösterir.²⁹⁴

Kimliklerini öne çıkararak kendilerini diğer halklardan ayıran halkların en büyük istekleri kendilerine ait devletlerini kurmaktır. Bu anlamda halkların bekası için en iyi yol kendilerine ait bir devlete sahip olmalarıdır. Kendi devletine sahip olma dürtüsü ulus devlet anlayışının yükselmesine sebep olmuştur. Anarşi ortamında varlıklarını sürdüren uluslar kendi bekalarını sürdürebilmek için devletlerinin özellikle güçlü olmasını arzulamışlardır. Öte yandan halkların yanı sıra devletler de halkının bir ulus oluşturmasını arzular. Fakat devletler, halklarının ulus oluşturmasını sadece askeri anlamda bir güç kaynağı olmalarından dolayı değil aynı zamanda askeri olmayan nedenlerle de isterler. Bu kapsamda devletler, halklarının ortak bir dil ve ortak bir kültüre sahip olmaları için çabalarlar. Bunun sebebi, ortak bir kültüre sahip olan ve devlete karşı güçlü bir bağlılık hisseden vatandaşlardan oluşan bir ülkenin daha rahat yönetilebilmesidir. Kısaca söylemek gerekirse devletler ulus, uluslar ise devlet isterler. Bu durum ise ulus devletin en baskın siyasi birim olarak ortaya çıkmasına sebep olur. Denebilir ki ulus devlet, halkların hayatta kalma güdüsü ile ortaya çıkmış olan milliyetçilik ve devletlerin hayatta kalabilmek için

²⁹² John J.Mearsheimer, **Kissing Cousins:...**, Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde uluslararası ilişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri, s.24.

²⁹³ John J.Mearsheimer, **The Great Delusion, Liberal Dreams and International Realities**, New Haven and London, Yale University Press, 2018, s.121.

²⁹⁴ Etienne Balibar, "Bir "Yeni Irkçılık" Var mı?", **Irak, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler**, Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 1993, ss.25-26.

uyguladıkları güç dengesi siyasetinin ortaya çıkardığı bir yapıdır. Hem milliyetçilikte hem de güç dengesi siyasetinde devletin temel önemde olduğu görülmektedir.²⁹⁵ Liberal devletler de ulus devletlerdir yani milliyetçilik liberal devletlerin dünya ile kurmuş oldukları ilişkilerdeki yaklaşımlarını da şekillendirmektedir.²⁹⁶

Devlet, realizmin ana analiz birimidir. Milliyetçiliğin ana analiz birimi ise ulustur. Bir önceki paragrafta ulusların kendi devletlerini kurmak istediği belirtilmişti. Bu isteğin beka isteği ile ilişkili olarak ikinci sebebi ise politik aktörler olan ulusların gücün elde edilmesi ve kullanımı amacıyla yürüttükleri faaliyetlerini politik kurumlar vasıtasıyla yapmak mecburiyetinde olmalarıdır. Dolayısıyla denebilir ki, politik kurumların en güçlüsü olan devlet, uluslar için en önemli kurumdur çünkü ulusların varlıklarını devam ettirmeleri için devlete gereksinimi vardır. Devlet, hem millet hem de realizm için kilit aktördür ve temel öneme sahiptir.²⁹⁷ Ulus devletler, diğer ulus devletlerin kendi siyasal sistemlerini nasıl düzenlemeleri gerektiğini dikte etmelerini istemezler.²⁹⁸ Dolayısıyla milliyetçiliğin en güçlü ideoloji olduğu bir dünyada self determinasyon ve bağımsızlık her devlet için çok büyük önem taşımaktadır.²⁹⁹ Ulus devletler, oluşumlarından itibaren imparatorluklar ve diğer politik yapıların yerini almıştır. Çünkü ulus devlet, gerek ekonomi gerekse güvenlik alanında imparatorluklar ve diğer politik birimlerden daha etkili olmuşlardır. Bunun sonucunda insanlar devlete bağlılık göstermeye başlamışlardır. Günümüzde çatışan başlıca birimler ulus devletlerdir.³⁰⁰

Mearsheimer'a göre, milliyetçilik savaş olasılığını hem azaltma hem de artırma işlevi görebilir. Buna göre, bazen devletler arasındaki siyasi ilişkiler savaşa yol açabilecek kadar yoğun bir düşmanlık yaşanmasının sebebi olabilir. Fakat öte yandan milliyetçiliğin yatıştırıcı etkisi de olabilir. Bunun iki yolu vardır. Birincisi, milliyetçilik olgusunun etkisiyle savaşlar daha ölümcül hale gelebileceğinden dolayı savaşların çıkması daha az olası hale gelebilir. Çünkü savaşın maliyetli olacağını gören devletler savaştan vazgeçerler. İkinci olarak ise bir devlet savaştan galip çıksa ve diğer bir devleti fethetse bile milliyetçilik, galip devletin yenilen devletin

²⁹⁵ John J.Mearsheimer, **The Great Delusion...**, Yale University Press, 2018, ss.128-129.

²⁹⁶ a.g.e., s.107.

²⁹⁷ John J.Mearsheimer, **Kissing Cousins:...**, Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde uluslararası ilişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri, s.4.

²⁹⁸ John J.Mearsheimer, "Bound to Fail, The Rise and Fall of the Liberal International Order", **International Security**, Vol. 43, No. 4 (Spring 2019), s.32.

²⁹⁹ a.g.e., s.34.

³⁰⁰ Robert G.Gilpin, "No One Loves a Political Realist", **Security Studies**, 5:3, 1996, s.7.

topraklarını işgal etmesini ve o toprakları yönetmesini zorlaştırır. Milliyetçiliğin savaşa yol açması ise iki şekilde olur. Bunlardan birincisi, devleti olmayan ve başka grup veya gruplar tarafından tehdit edilen uluslar kendi devletlerini kurmak için savaşabilirler. İkinci olarak ise başka bir devletin sınırları içerisinde yaşayan soydaşların olduğu bir toprağı ele geçirmek suretiyle daha geniş bir milli birim oluşturmak düşüncesi savaşa neden olabilir.³⁰¹ Bu kapsamda milliyetçiliğin bir yönüyle çatışmaya sebebiyet veren, öbür yönüyle ise barışı mümkün kılan bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan eski sömürge ülkeleri, yeni uluslararası düzenin oluşmasına yardımcı olmuşlardır. Bu yönüyle milliyetçilik barışın sağlanmasına destek olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitimiyle ise milliyetçiliğin parçalayıcı yüzü ortaya çıkmıştır. Günümüzde milliyetçilik sebebiyle yaşanan parçalanma, en az entegrasyon olgusu kadar büyük bir güçtür.³⁰²

Milliyetçiliğin savaşların nasıl yapılacağı ve alacağı şekil üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Avrupa'da milliyetçilik ortaya çıkmadan önce büyük güçlerin yaptıkları savaşlar incelendiğinde genelde araçların ve kapsamların sınırlı olduğu görülmektedir. Fakat milliyetçilik kavramının etkisiyle ulus devletler arasında yapılan savaşların topyekün savaşa dönme olasılığı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden günümüzde ulus devletler arasında yapılan savaşların sınırlı amaçları olduğu ve bu savaşlarda sınırlı güç kullanılacağını söylemek zordur.³⁰³

Savaş konusunda, milliyetçilik ve insan doğası çerçevesindeki yaklaşımların yanı sıra farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır. Buna göre savaşın ana sebebi, uluslararası sistemdir. Sabit bir şekilde her zaman anarşik olan uluslararası ortamda savaşlar bazen çıkar bazen ise çıkmaz. Dolayısıyla anarşi kavramı güç rekabetinin neden bazen savaşlara yol açtığını bazen yol açmadığını açıklayamaz. Bunun anlaşılması için güç dağılımına bakılmalıdır. Sistemin tek kutuplu mu yoksa çok kutuplu mu ve eğer çok kutupluyorsa büyük güçlerin içinde potansiyel hegemon olup olmadığına bakılmalıdır.³⁰⁴ Önemli olan sistemdeki büyük devletlerin sayısı ve bu devletlerin ne kadar güce sahip olduklarıdır. Devletler arasındaki güç dağılımı istikrarı belirler. Fakat en önemlisi sistemdeki en güçlü iki devletin elinde

³⁰¹ John J.Mearsheimer, **Kissing Cousins:...**, Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde uluslararası ilişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri, s.28-31.

³⁰² Kalevi Holsti, **Kalevi Holsti: Major Texts on War, the State, Peace, and International Order, Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice 42**, Switzerland, Springer, 2016, s.106.

³⁰³ John J.Mearsheimer, **Kissing Cousins:...**, Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde uluslararası ilişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri, s.27.

³⁰⁴ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of...**, W.W.Norton&Company, 2001, ss.334-335.

bulundurduğu güç miktarıdır. Bu iki devletin sahip oldukları güç miktarı arasında büyük bir fark varsa o zaman sistemdeki en güçlü devlet hegemon devlet olarak öne çıkar. Bu şekilde yükselen bir hegemon devlet var ise o sistem dengesizdir. Devletler arasındaki güç dağılımı önemlidir fakat belirleyici değildir. Asıl önemli olan sistemdeki en güçlü iki devlet arasında çok fazla güç farkı olmamasıdır.³⁰⁵

Anarşik sistemdeki birimler birbirlerinden kapasiteleri ile ayrılırlar. Kapasite dağılımı ise sistemin yapısını belirleyen bir unsurdur. Sistemin yapısı kapasite dağılımlarına göre değişim gösterir. Bu değişimler ise birimlerin davranışlarını etkiler ve etkileşim sonucunda oluşacak sonuçlara dair beklentilerde değişim yaratır.³⁰⁶ Sistemler tarafından eylemler gerçekleştirilmez. Eylemleri sistemin içindeki birimler gerçekleştirir fakat sistemlerin yapıları bu eylem biçimlerini etkiler. Yapılar davranışları dolaylı bir biçimde etkiler. Sonuçlar ise iki yolla ortaya çıkar. Aktörlerin sosyalleşmesi veya rekabet.³⁰⁷

Anarşik bir sistemde kendine yardım prensibiyle hareket eden devletler çabalarının bir kısmını kendilerini savunmaya yarayacak olan araçları elde etmek için yoğunlaştırırlar. Dolayısıyla devletler birbirleriyle olan ilişkilerinde kimin daha fazla kazanacağını düşünmek zorundadırlar. Çünkü karşı taraftaki devlet elde ettiği fazladan kazancı diğer devlete zarar vermek için uygulamaya koyacağı politikaları için kullanabilir. Devletler birbirlerinin artan yeteneklerini nasıl kullanacağından korku duydukları sürece işbirliği ortaya çıkmaz. Bu noktada her iki devlette de karşı taraf hakkında kötü niyetli bir politika yürütme düşüncesi olmayabileceği önemlidir. Önemli olan taraflardan en azından bir tanesinin güvensizlik duymasıdır.³⁰⁸

Devletler, kendilerini savunmaya yarayacak olan araçları elde etmeye çalışırken aynı zamanda kendileri için yaşamsal önemde olan birtakım malların tedariğinde diğer devletlere bağımlı olmamak için de çabalarlar.³⁰⁹ Devletlerin ilişkileri neticesinde ortaya çıkan ihracatları ve ithalatları ne kadar fazlaysa karşılıklı bağımlılıkları da o oranda fazla olmaktadır. Bundan dolayı devletler bağımlı oldukları şeyleri denetimleri altına almak veya bağımlılık derecelerini azaltma çabasına girişirler. Bunun sonucunda ise emperyalist ve kendi kendine yetme

³⁰⁵ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of...**, W.W.Norton&Company, 2001, s.337.

³⁰⁶ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, s.123.

³⁰⁷ a.g.e., s.94.

³⁰⁸ a.g.e., ss.132-133.

³⁰⁹ a.g.e., s.194.

politikaları gütmeye başlarlar. Güvenlik kaygıları ekonomik kazançları siyasi çıkarılara tabi kılar.³¹⁰ Karşılıklı bağımlılığın sıkı olması çatışma ihtimalinin artmasına sebep olur. Birbirleriyle sıkı ilişkilere sahip devletlerin de savaştıkları zamanlar olmuştur.³¹¹

Emperyalist veya kendine yetme politikalarının takip edilmesi rekabetin doğmasına sebep olur. Bu rekabetlerin yoğun ve geniş olması ile krizlerin devamlı surette tekrarlanmaları ise her an şiddet kullanımına dönüşebilecek daimi krizlerin ortaya çıkmasına sebep olur.³¹² Devletler birbirleriyle devamlı surette ilişki içinde olurlar ve bu ilişki durumu devletler arasında çatışma yaratır, çatışmalar ise zaman zaman şiddet boyutuna ulaşır. Bundan dolayı devletler her an şiddet kullanmaya hazır olmalıdırlar. Devletler şiddete başvurmaya kendileri karar verdiğinden dolayı savaşın her an çıkması olasıdır. Devletler arası arenadaki doğa durumu bir savaş halidir. Devletler anarşik bir ortamda varlıklarını sürdürdüklerinden dolayı kuvvet kullanımının önlenmesini beklemek de gerçekçi değildir.³¹³

Devletler arasındaki rekabetten dolayı ortaya çıkan veya tekrarlanan tehditler ve krizler tehlikeyi azaltıp istikrarı artırmaz. Krizler, bir devletin yapmaya çalıştığı değişikliğe karşı çıkarları zarar gören bir diğer devletin direnç göstermesi ve bunu gerekirse kriz boyutuna yükseltmesi ile ortaya çıkar. Krizlerde çatışmayı oluşturan şartlar değişmeden kalırsa ve krizler çözülmezlerse bu durum krizlerin tekrar etmesi halinde daha büyük problemlere sebep olur. Çünkü problemler katlanarak büyürler.³¹⁴ Endişe duygusuna yol açan bu durum gerginliklerin yükseleceği sınır ile rekabetin inebileceği en son seviyeleri belirler. Bundan dolayı yıkıcı silahların olduğu bir ortamda en önemli şey uluslararası istikrar olarak ortaya çıkar. Fakat yine de bu her devletin amacı olmayabilir. Uluslararası istikrardansa kendisinin bulunduğu bölgenin savunması daha büyük bir amaç olabilir.³¹⁵ Devletlerin istikrarlı olması uluslararası arenanın da istikrarlı olacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü her devletin elinde yıkıcı silahlar bulunmaktadır ve bir devlet diğer devletlerle ilgili

³¹⁰ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, ss.134-135.

³¹¹ a.g.e., s.174.

³¹² Kenneth Waltz, "The Stability of a Bipolar World", **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007, s.90.

³¹³ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, ss.129-131.

³¹⁴ Kenneth Waltz, "The Stability of...", SAGE Publications, 2007, s.76.

³¹⁵ a.g.e., s.91.

olarak kötü niyetli planlara sahip olmasa dahi elinde bulundurmuş olduğu silahlar yaradılışları itibariyle diğer devletler için tehdit unsurudur.³¹⁶

Devletlerin uluslararası arenadaki konumları onların savaşa girme durumlarını etkilemektedir. Eğer devletler güç sıralamasında listenin üst basamaklarında bulunuyorlarsa savaşa olasılıkları yüksektir. Buna mukabil aynı devletler üst basamaktaki konumlarını kaybetmeye başladıkça savaşa olasılıkları daha az olmaktadır.³¹⁷ Bu kapsamda Waltz'a göre, devletler arasındaki eşitsizlik barışın ve istikrarın oluşmasını mümkün kılar fakat bunun garantisi yoktur.³¹⁸ Yine Waltz'a göre, devletler savaşlardan önemli faydalar sağlamazlar ve savaşların nedeni belirsizliklerle yanlış hesaplamalardır. Dolayısıyla devletler ne kadar bilgi sahibi olurlarsa savaşı başlatma olasılıkları o kadar düşük olur.³¹⁹

1.3.2. Liberal Teori ve Neoliberal Teoride Güvenlik Kavramı

Realizmin insan yaradılışıyla ilgili olarak önermesi “insan kötüdür” ise liberalizmin önermesi realizmin tam aksine “insan iyidir” anlayışıdır. Bu anlamda realist görüşün tam tersi bir bakış açısına sahiptir. Liberalizm, akılcılık, özgürlük gibi kavramların hakim olmasını arzulayan bir görüştür. İnsan hakları, demokrasi ve refahın yükseltilmesine vurgu yapan bir anlayıştır. Bir taraftan kamu yönetimi diğer taraftan ekonomi ile ilgilidir.³²⁰ Realizmin güvenlik kavramının yetersizliği, güvenlik çerçevesinde uluslararası sistemde devletlerin arasındaki karşılıklı bağımlılıkların etkisini inceleyen anlayışın gelişmesine vesile olmuştur.³²¹

En büyük özelliği yaşamış olduğu çevreye uyum sağlayabilmek olan insanoğlu, çevreye uyum göstermek için çabalarken farkına varmadan çeşitli düzenler kurmuş, bu düzen çabası öncelikle kendi yaşadığı çevrede başlamış, ardından kurmuş olduğu siyasi sistemler vasıtasıyla iletişimde olduğu diğer devletleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Devletler kendi içlerinde kurmuş oldukları sistemlerini yaşatmak, toplumsal hedeflerine ulaşabilmek, güvenlik, istikrar ve anlaşmalara sadık kalınması için yürüttükleri faaliyetlerini gerçekleştirebilmek amacıyla belirli bir düzene ihtiyaç duymuşlardır. Dolayısıyla

³¹⁶ Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika...**, Phoenix Yayınevi, 2015, s.80.

³¹⁷ a.g.e., s.233.

³¹⁸ a.g.e., s.167.

³¹⁹ John J.Mearsheimer, **The Tragedy of...**, W.W.Norton&Company, 2001, s.20.

³²⁰ Scott Burchill, “Liberalizm”..., Küre Yayınları, 2013, s.85.

³²¹ Oktay F.Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, ss.110-111.

düzen bir amaca yönelik olarak kurulmuştur.³²² Devletler kurulmuş olan bu düzenin devamını sağlamaktadırlar. Devletler tarafından düzen oluşturulduğu dönemlerde, kurallara uyumun denetlenebilmesi ve düzene mugayir hareketlerin önlenmesi amacıyla çeşitli mekanizmalar hayata geçirilmektedir. Bu kapsamda kültür, din ve din dışı aktörler, ekonomik ve toplumsal yapılar düzen tesis etmede mekanizma rolü oynarlar.³²³ Devletler tarafından kurulmuş olan dünya devletler sisteminin de düzene ihtiyacı bulunmaktadır. Bu düzenin amacı, sistemin istikrarlı bir şekilde devamının sağlanmasıdır.³²⁴ Ticaret, finans, deniz, insan hakları ve nükleer silahların yayılmasının engellenmesi konusunda oluşturulan düzenlere uyulması devletler arası düzenin gerçekleştirilmesi için olmazsa olmaz şartlardır.³²⁵ Günümüzde ülkesel devletler halen siyaseti yapılandırmaya devam etmektedirler. Fakat öte yandan devletler tarafından oluşturulan bu yapı içerisindeki dünya siyasetinin süreçleri köklü bir değişim geçirmektedir.³²⁶

Liberal görüş içten dışı doğru çalışan bir mantığa sahiptir. Öncelikli olarak baktığı yer devletin iç yapısı ve işleyişidir. Çünkü iç yapısında özgürlükler ve sağlıklı işleyen bir serbest piyasanın bulunduğu devletlerin barışçıl olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, özgürlüklerin ve serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu barışçıl toplum yapısının uluslararası ortamda da kurulabileceği öne sürülmektedir.³²⁷ Bu kapsamda liberaller tarafından savaşların sona erdirilmesi için birtakım koşullar ortaya konulmuştur. Bunlara göre, serbest ticaret ve demokrasinin savaşların ortaya çıkmasına engel olduğu düşünülmektedir. Bu görüşe göre, demokratik yapılar iktidarları dizginleyerek, serbest ticaret ise insanlar arasındaki engelleri kaldırmak suretiyle savaşların engellenmesini sağlayabilir. Liberal anlayışa göre eşitlik, bireysel haklara saygı, özgürlük gibi kavramlar çerçevesinde kurulan devletler savaşa değil barışa yatkın olurlar. Bu kavramların karşılıklı kabul edilmesi, devletlerin birbirleriyle savaşmak veya çatışmakta bir çıkarları veya gerekçelerinin kalmadığı

³²² Hedley Bull, **Anarchical Society**, New York, Palgrave, 2002, ss.3-4.

³²³ Şükrü Yazğan, **Sistem ve Kriz: Sistemsel Kriz ve Uluslararası Sistemin Yeniden Kurgulanması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.102

³²⁴ Mesut Özcan, Muzaffer Şenel, **Modernite ve Dünya Düzen(ler)i**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s.15

³²⁵ Richard Fontaine, Daniel M. Kliman, "International Order and Global Swing States", **The Washington Quarterly**, Washington, Center For Strategic And International Studies, 2013, s.94-95.

³²⁶ Joseph S.Nye Jr., **Understanding International Conflicts, An Introduction to Theory and History**, New York, Longman, 2003, s.234.

³²⁷ Scott Burchill, "Liberalizm"..., Küre Yayınları, 2013, s.120.

manasına gelmektedir.³²⁸ Liberal yaklaşıma göre oluşturulan rejimler, işbirliği, entegrasyon ve güvenliğin sağlanması için önem taşımaktadır. Liberal yaklaşım yeni tehditlerin ortaya çıkmasından dolayı artık askeri tedbirlerin etkisini kaybettiğini ve güvenliğin sağlanması için farklı yaklaşımlar geliştirilmesinin zorunluluğunu vurgulamaktadır. Bu anlayış, liberal yaklaşımın güvenlik konusunda yapmış olduğu temel katkıdır.³²⁹

David Fabbro tarafından sekiz maddelik barış ölçütü oluşturulmuştur. Bu ölçütler incelendiğinde genelde içten dışa doğru bir yaklaşımın benimsendiği görülür. Fabbro'ya göre, toplumlar bu ölçütlerin tamamına sahip değildir fakat bir veya bir kaç ölçüte uyan toplumlar mevcuttur. Fabbro bu ölçütleri barış düzeyi olarak adlandırmaktadır. Bu maddeler;

- Toplumun kendi toprakları üzerinde savaşmamış olması,
- Toplumun herhangi bir dış savaşa karışmamış olması,
- İç savaş veya dahili toplu şiddetin olmaması,
- Daimi askeri/polis teşkilatının olmaması,
- Kişiler arası fiziksel şiddetin çok az veya hiç olmaması,
- Yapısal şiddetin çok az veya hiç olmaması,
- Toplumun barış içerisinde değişime uğrama kapasitesinin olması,
- Özgün gelişim için fırsat olması.³³⁰

Uluslararası ilişkiler sadece kötümser yaklaşım temelinde incelenmemektedir. Farklı yaklaşımlar da kendi görüş açılarına göre anarşik ortamın yarattığı durumun aşılabileceğini öne sürmektedirler. Liberalizm, insanların akılcılığını dikkate almaktadır. Bu yaklaşıma göre savaş, realizmin öne sürdüğü gibi insan doğasının bir sonucu değil insanlar tarafından yapılan yanlışlıkların sonucudur. Ayrıca, savaş doğal bir olgu da değildir ve demokratik değerleri bulunmayan, askeri bakış açısına sahip hükümetler tarafından kendi çıkarlarının korunması için çıkarılmaktadır. Halk ise normalde savaş istememesine rağmen kendilerini yönetenler tarafından zorla savaşa sokulmaktadır. Barış ortamının oluşması için demokrasinin, ticaretin

³²⁸ Scott Burchill, "Liberalizm"..., Küre Yayınları, 2013, s.89-91.

³²⁹ Oktay F.Tanrısever, "Güvenlik"..., İletişim Yayınları, 2012, s.112.

³³⁰ David Fabbro, "Peaceful Societies: An Introduction", **Journal of Peace Research**, No.1, Vol.XV, 1978, s.67.

gelişmesi, silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi, diplomasinin gizli değil açık şekilde yapılması, hukuk ve kurumlara inanmak gereklidir.³³¹

Kant, liberal yaklaşım için önemli bir düşündürdür. Kant'a göre tarih, gelecekte ahlakın hakim olacağı bir yolda ilerlemektedir.³³² Fakat öte yandan Kant, doğada her an çıkabilecek bir savaş durumu olduğunu öne sürmüştür. Bundan dolayı barışın insan eliyle oluşturulması gerekmektedir. Çünkü Kant'a göre, düşmanca davranışlardan kaçınmak barışın kurulmasını garanti etmemektedir.³³³

Kant'ın barış ile ilgili üç ayrı görüşü vardır.

- Kant'ın ilk görüşü kozmopolit dünya yaratılması ile ilgili görüşüdür. Buna göre, adalet ve barışın tesis edilebilmesi için insanların sosyal ve siyasi yaşamları düzenlemesi gerekmektedir. Siyasi hayat sadece insanlığın maddi yönleri ile ilgili değil aynı zamanda ahlaki yönüyle de ilgilidir. Buna göre, insanlığın ahlaki olarak mükemmel hale gelebilmesi evrensel ahlak ilkelerine uymaktan geçer. Bu, insanlığın sadece devlet içinde değil devletler arasında da barışı tesis etmesini mecbur kılar.
- İkinci görüşü ise serbest olarak yapılan ticaretin savaşları da önleyeceği düşüncesidir. Bu görüşe göre, devletlerin refahları savaşta değil barışın tesis edilmesindedir.
- Kant'ın barış ile ilgili üçüncü görüşü ise demokrasi ile ilgilidir. Kant'ın bu görüşü demokrasi ile yönetilen devletlerin daha barışçıl olacakları ve barışın tesis edilmesiyle birlikte demokratik olmayan devletlerin engelleneceği, akabinde demokratik devletlerin oluşacağı varsayımına dayanır.

Kant'ın felsefesi, her ne kadar kozmopolit çerçevede inşa edilse de ebedi barış ile ilgili yaklaşımı anarşik bir düzen üzerinde tesis edilmiştir. Ayrıca Kant, despotizme dönüşeceği düşüncesiyle dünya devleti fikrine de karşı çıkmıştır.³³⁴

Kant'ın fikirleri kendisinden sonra gelen pek çok düşünürü ve insanı etkilemiştir. Bu kapsamda Michael Doyle tarafından ortaya konan ve Kant'ın fikirleri

³³¹ Faruk Yalvaç, "Savaş ve Barış", **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (ed.: Atila Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, ss.267-268.

³³² a.g.e., s.269.

³³³ Immanuel Kant, **Toward Perpetual Peace: A Philosophical Sketch, Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace, and History**, New Haven and London, Yale University Press, 2006, s.73.

³³⁴ Faruk Yalvaç, "Savaş ve...", İletişim Yayınları, 2012, ss.270-273.

çerçevesinde oluşturulan “demokratik barış teorisine” göre, demokratik devletler birbirleriyle savaşmak ve anlaşmazlıkları tırmandırmaktan ziyade müzakereyi tercih etmektedirler. Demokratik devletler, birbirleriyle barışçıl ilişkiler kurma eğiliminde olan devletlerdir. Dolayısıyla birbirlerine saygı duyma ve uyum sağlamaya eğilimlidirler. Demokratik devletler için diğer demokratik devletler onların doğal müttefikleridir. Liberal devletler, neredeyse 200 yıldır birbirleriyle sınır komşusu olsalar da savaşmamaktadırlar. Fakat aynı şey demokratik olmayan devletler için söylenemez. Doyle’a göre, genel olarak Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkmış olan liberal barış toplulukları 18’inci yüzyıldan beri birbirleriyle savaşmamaktadırlar. Liberal devletlerin sayısındaki artış sürekli bir barışa ulaşabilme olasılığını göstermektedir.³³⁵ Öte yandan liberal devletler savaflara da girmektedirler. Bu savaflar birbirleri arasında değil liberal olmayan devletlerle yaşanmaktadır. Söz konusu savafların pek çoğu savunma savafları şeklinde cereyan etmiştir. Bu savaflarda liberal devletler, liberal olmayan devletler tarafından saldırıya uğramışlar veya tehdit edilmişlerdir.³³⁶

Liberal yaklaşıma göre realistlerin en büyük yanılması, mutlak güvenliğin sağlanamayacağını göz önünde bulundurmamalarıdır. Liberalizmin realizmle ilgili diğer eleştirisi ise tehditin kaynağının farklı olmasından dolayı onun belirlenmesinin gerektiğidir. Bundan dolayı, güvenliğin anlaşılması için tehditin iyi tanımlanması gerekmektedir.³³⁷ Liberal teoriye göre, devletler arası çatışmaların sebebi genel olarak insanlar arasındaki çıkar uyumunu bozan devlettir. Bunun çözümü ise emek, sermaye ve malların ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmesi yani liberal politikalarıdır. Bu durum karşılıklı bağımlılığı yaratacaktır, karşılıklı bağımlılığın olduğu bir dünyada ise karşılıklı bir anlayış ortaya çıkacak ve çatışma azalacaktır. Ayrıca, karşılıklı bağımlılık durumu, savafların ticaret yoluyla elde edilen refahı engellediğinin anlaşılmasını sağlayacak, böylece ekonomik olarak kendine yetme (merkantilist) amaçlı görüşten dolayı ortaya çıkan savaflar ve dolayısıyla onlara verilen destek de azalacaktır.³³⁸ Bu noktada, çatışmaların ve savafların azalması için önemli olduğu düşünülen “karşılıklı bağımlılık” kavramının ne olduğunu açıklamak, barışın tesis edilmesine olası katkılarını görebilmek açısından önem kazanmaktadır.

³³⁵ Michael W.Doyle, “An International Liberal Community”, **Liberal Peace, Selected Essays**, New York, 2012, Routledge, s.146.

³³⁶ a.g.e., ss.149-150.

³³⁷ Oktay F.Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, ss.111.

³³⁸ Scott Burchill, “Liberalizm”..., Küre Yayınları, 2013, s.96.

Dünya siyasetinin doğası değişim göstermiştir. Bunun sonucu olarak artık karşılıklı bağımlılığın olduğu bir dünyada yaşanmaya başlanmıştır.³³⁹ Realizmin ortaya koymuş olduğu kavramlar artık ekonomi, çevre gibi konulardaki problemler ve bağımlılıkları açıklayamamaktadır. Devletler sadece klasik görüşte bahsedilen güvenlik sorunları ile karşılaşmamaktadır. Farklı problemler için farklı güç kaynaklarının kullanılması gerekmektedir. İç ve dış siyaset birbirleriyle bağlantılı hale gelmişlerdir. Karşılıklı bağımlılık politikasında yerel ve uluslararası çıkarlar birbirleriyle bağımlıdır. Karşılıklı bağımlılık, devletlerin veya farklı devletlerde bulunan aktörlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri manasına gelmektedir. Bu etkileşim insanların, malların, paraların, fikirlerin uluslararası sınırları aşarak birbirleriyle etkileşime girmelerinin sonucudur.³⁴⁰

Birimlerin birbirlerine bağımlı olması anlamına gelen karşılıklı bağımlılığın seviyesi az veya çok olabilir. Karşılıklı bağımlılığın temelinde, fiziksel veya toplumsal konular bulunabilir. Dört yaklaşım karşılıklı bağımlılığın ne olduğunu açıklama konusunda yardımcı olur. Bunlar karşılıklı bağımlılığın simetrisi, maliyetleri, faydaları ve kaynaklarıdır.³⁴¹

- “Karşılıklı bağımlılığın kaynakları”, iki yanlı veya karşılıklı bağımlılık durumlarındaki seçimlerin anlaşılmasını sağlar. Askeri ve ekonomik bağımlılık konularıyla ilgilenir. Askeri bağımlılık, iki yanlı bağımlılığın kapsamına giren bir durumdur. Algılama, askeri konularda önemli bir unsurdur. Askeri bağımlılık, devletler tarafından yürütülen askeri politikalarından karşılıklı olarak askeri anlamda etkilenmeyi içerir. Algılar değiştikçe karşılıklı bağımlılık seviyesi de değişir. Ekonomik bağımlılık da askeri karşılıklı bağımlılığa benzer şekildedir. Malın değer ve maliyeti ile ilgili seçimlerle ilgilenir. Ekonomik anlamdaki karşılıklı bağımlılığı devletlerin seçimleri ve kıtlık gibi olgular belirler.³⁴²
- İkinci yaklaşım ise karşılıklı bağımlılığın faydalarıdır. “Karşılıklı bağımlılığın faydaları” ekonomik anlamdaki kazanç ve kayıplar ile ilgilidir. Genel olarak karşılıklı kazanç temelinde düşünülen karşılıklı bağımlılık çatışmaya meyilli bir ortam da yaratır. Karşılıklı bağımlılıkta

³³⁹ Robert Owen Keohane, Joseph S.Nye, **Power and...**, Longman, 2012, s.3.

³⁴⁰ a.g.e., s.7.

³⁴¹ Joseph S.Nye, Jr., David A.Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Kurama ve Tarihe Giriş**, Çeviren: Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.351.

³⁴² a.g.e., s.352.

faydaların eşit dağıtılmaması bu çatışmanın sebebidir. Karşılıklı bağımlılık işbirliğini artırdığı gibi çatışmaya da sebep olabilir ve ticari yaptırımlar yoluyla bir silah olarak da kullanılabilir. Devletler kendi kazançlarının yanı sıra diğer devletlerin kazançlarıyla da ilgilenirler.³⁴³

- “Karşılıklı bağımlılığın maliyetleri” konusu ülkelerin duyarlı olma durumu ve korunmasızlıkları ile ilgilenir. Duyarlılık, sistemde bir noktada yaşanan değişimlerin veya gelişmelerin başka bir yerdeki değişimi nasıl etkilediğidir. Bir ülkede yaşanan ekonomik bir sorun veya gelişme başka ülkeleri etkiler. Korunmasızlık ise karşılıklı bağımlılık sisteminin değişimi sonucunda ortaya çıkacak maliyetlerle ilgilidir. Sisteme dahil olmamak veya sistemin kuralları değiştirildiği takdirde ödenecek bedeli inceler. Korunmasız olmanın dereceleri bulunmaktadır. Değişimlerden her devlet eşit derecede etkilenmemektedir. Korunmasız olmanın derecelerini etkileyen şeyler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, devletlerin sistemdeki değişime hızlı bir şekilde cevap verebilme yetenekleridir. Bu yetenek malların fiyatlarının ani artış ve azalışları ile bu artışın sebepleri ile ilgilidir. İkinci olarak, elde edilmesi veya alınması istenen malların farklı kaynaklardan elde edilmesi ve yerine ikame mal bulunup bulunmaması ile ilgilidir. Hammaddeye artan bağımlılık, hammaddeye bağımlı devletlerin korunmasızlığını artırıp hammadde sağlayan devletlerin güçlerinin artmasına sebep olabilir. Fakat günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık üretilen malların ileri teknoloji ürünü olmaları söz konusu malların üretiminde kullanılan bilginin hammaddenin kendisinden daha değerli olmasına sebep olup hammaddelerin değerini düşürebilmektedir.³⁴⁴
- “Karşılıklı bağımlılığın simetrisi” ise bağımlılık durumlarını inceler. Az veya çok bağımlı olma konularıyla ilgilidir. Bağımlılığın derecesi ilişkilerdeki güç dengesini de belirleyebilir. Bu, daha az bağımlı olan devletin elinde muhatap olduğu devlete göre daha fazla güç vardır anlamına gelmektedir. Her iki tarafın da aynı derecede bağımlı olduğu durumlar olabilmekle birlikte karşılıklı bağımlılık genel olarak asimetric temelde şekillenen ilişkilerdir. Bu asimetricin derecesi ise konulara göre

³⁴³ Joseph S.Nye, Jr., David A.Welch, **Küresel Çatışmayı ve...**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, ss.353-355.

³⁴⁴ a.g.e., ss.355-358.

değişir. Böylesine durumlarda devletler konuları birbirleriyle ilişkilendirmeyi veya tam tersini tercih edebilirler. Yani aynı devletler daha az bağımlı oldukları konuları politik olarak kullanmayı, daha fazla bağımlı oldukları konuların ise kendilerine karşı kullanılmamasını isterler. Karşılıklı bağımlılığın sonucu olarak devletler arasında ticaret anlaşmaları imzalanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar ise karşılıklı bağımlılık sonucunda ortaya çıkacak durumlar için kurallar yapmak suretiyle düzenlemeler getirmektedirler.³⁴⁵

Doğa, insanlara işbirliği yapmalarını dayatmaktadır. Bu anlamda savaş üretilmiştir. İnsan aklının önemli bir yeri olduğunu savunan liberal anlayış, insanlığın akıl sayesinde ilerleyeceğini savunmaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde insanlar akıllarını kullandıkları sürece doğal bir kurum olmayan savaşları da engelleyebilir.³⁴⁶ İnsanoğlu yaşamış olduklarından ders çıkaran bir varlık olduğundan dolayı, her zaman tarihte kırılma noktası olarak tabir edilebilecek olaylardan ders almış ve yeni bir düzen arayışı içerisine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra da aynı durum yaşanmıştır. Devletler arasındaki düzen uluslararası düzenlemeler ve kurumlar yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu düzenlemeler olmadan, anarşik sistem içerisinde meydana gelebilecek olumsuzlukların önüne geçilemez ve zor durumlar karşısında devletlerin birlikte karar vermesi imkânsız hale gelir.³⁴⁷

Devletler işbirliği için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Devletler arası işbirliği ile ilgili ortaya konan kavramlardan bir tanesi Karl Deutsch'un "güvenlik toplumu" kavramıdır. Deutsch'un tanımına göre güvenlik toplumu, topluluk hissi ve barışçıl değişim hissi ile kurumsal çerçevede bütünleşmiş bir toplumdur. Entegre olmak ise toplumların topluluk hissi ve kurumlar yoluyla barışçıl değişim beklentisinde olmalarıdır. Topluluk hissi, farklı toplumların üyeleri olan insanların toplumları arasındaki sosyal anlaşmazlıkları barışçıl değişim yoluyla çözebileceklerine inanmalarıdır. Barışçıl değişim ise problemlerin kurumsal çerçevede çözülebilmesidir. Güvenlik toplumlarının kendi aralarında savaş yapmamalarından ziyade aralarındaki ilişkilerde askeri seçeneği düşünmemeleri ve

³⁴⁵ Joseph S.Nye, Jr., David A.Welch, **Küresel Çatışmayı ve...**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, ss.358-361.

³⁴⁶ Scott Burchill, "Liberalizm"..., Küre Yayınları, 2013, s.89.

³⁴⁷ Harald Müller, "Uluslararası Rejim ve Dünya Düzenine Katkısı"..., Sinemis Yayınları, 2005, s.401.

savaş beklentisinin olmaması önemlidir. Kısacası önemli olan, problemlerin çözümüne askeri bakış açısının dışında farklı bir bakış ile yaklaşmak ve çözüm için mantık değişikliğine gidilmesidir. Güvenlik toplumlarında, toplumların ve devlet yapılarının tek bir birim altında toplanmaları gerekli değildir. Bu tarz toplumlarda danışma ve müzakere mekanizmaları bulunmaktadır. Güvenlik/savunma konularında devletlerin bağımsız olması bütünleşmiş toplumların ortaya çıkmasına engel oluşturmamaktadır.

Güvenlik toplumunun iki tipi vardır. Bunlar amalgam ve çoğulcu güvenlik topluluklarıdır. Amalgam topluluk, önceden bağımsız olan iki veya daha fazla devletin tek bir yapı altında birleşmesidir. Bu ortak yapı üniter veya federal biçimlerde olabilir. Çoğulcu güvenlik toplumları ise bağımsız birimlerin aynı yönetim altında toplanmadan oluşturdukları yapılardır.³⁴⁸ Emanuel Adler'e göre, barış sosyal olarak inşa edilmektedir. Adler, barışın tarihsel, kültürel, politik bağlamlarda aldığı anlamlardan kaynaklandığını öne sürmektedir. Bu kapsamda anlamlar Adler'e göre, doğrudan tasvirler değil fiziksel gerçekliklerin yorumlarıdır. Dolayısıyla güvenlik topluluklarının sosyal olarak inşa edilmeleri tarihi, kültürel, siyasi bağlamlarda paylaşılan deneyimlere, sembollere, anlatılara bağlıdır. Birbirleriyle savaşmayan devletlerin güvenlik topluluğu haline gelip gelmeyecekleri sadece zamana bağlı değildir. Bu devletlerin güvenlik topluluğu haline gelip gelmeyecekleri aynı zamanda özel bağlamlara da bağlıdır. Yani tarih, kültür, politika gibi bağlamlar içerisinde anlamlar ve kimlikler sosyal olarak inşa edilirler. Bu anlamlar ve kimlikler ise diğerleriyle paylaşılırlar.³⁴⁹

Devletler arasında savaşların ve çatışmaların önlenmesi açısından yapılan çalışmaların yanı sıra yani devletin sınırları dışındaki dünyaya değil, devletin içine bakan çalışmalar da vardır. Bu kapsamda ülke içindeki şiddetin engellenmesi için de çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda uzun yıllardır çalışmalarını sürdüren Johan Galtung'a göre, devletler arası şiddetin yanı sıra devletin içinden gelen şiddet de bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşıma "yapısal şiddet" adı verilmektedir. Galtung'a göre, barış kavramını anlamak için üç temel prensip vardır. Öncelikle barış, şiddetin olmamasıdır. İkinci olarak, "barış" teriminin insanların çoğunluğu tarafından olmasa da pek çok kişi tarafından kabul edilen "sosyal amaçlar" için kullanılması yani

³⁴⁸ Karl Wolfgang Deutsch, **Political Community and the North Atlantic Area, International Organization in the Light of Historical Experience...**, Princeton University Press, 2015, ss.5-6.

³⁴⁹ Emanuel Adler, "Condition(s) of Peace"..., Cambridge University Press, 1998, s.168.

amaçlara ulaşmanın barış olarak kabul edilmesi. Üçüncü olarak ise bu sosyal hedeflere yani barışa ulaşmanın zor olabileceği fakat imkansız olmadığıdır.³⁵⁰

Bu prensipler çerçevesinde bakıldığında barış kavramı veya barışçıl bir sosyal düzen, şiddetin sosyal amaçların gerçekleştirilmesinin önünde engel olmadığı alandır. Bu kavrama göre şiddet, “potansiyel” ile “güncel” olan arasındaki, başka bir ifadeyle “olması gereken” ile “olanın” arasındaki farkın “sebebi” olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, tehditler sadece silahlı gruplardan, devletlerden veya birtakım politikalarından kaynaklı değildir. Tehditler sistemden dolayı ortaya çıkmışlardır. Bu noktada Galtung, “kaçınılabilecek” ve “kaçınılamayabilecek” olaylar olarak ayırma gitmektedir. Kaçınılmaz olarak yaşananlar yapısal şiddet kapsamına girmemektedir. Örnek vermek gerekirse, tıp konusunda dünyada henüz büyük bir ilerleme yaşanmadığı dönemlerde hastalıklardan dolayı yaşanan ölümler şiddet kapsamına girmemektedir. Çünkü hem tıp alanında büyük bir ilerleme yoktur hem de tedaviye ulaşmak mesafeler ve imkanlardan dolayı daha zordur. Kaçınılabilecek olaylar ise şiddet kapsamına girmektedir. Örnek vermek gerekirse, günümüzde tedavi edilebilecek bir hastalığın tedavisinin yapılmaması sonucu yaşanan ölümler yapısal şiddetten kaynaklanan ölümler olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre tehditler, insanlar arasındaki eşitsizliklerden ve baskılardan kaynaklanır. Yapısal şiddet yaklaşımında, çekilen acıların sadece silahlı yönü değil aynı zamanda psikolojik yönü de ele alınmıştır. Bu kapsamda kaynakların eşitsiz olarak dağıtılması, açlık, kimlik veya ideoloji üzerindeki baskılar, hastalıklar, yoksulluk gibi kavramlar incelenmektedir.³⁵¹ Yapısal şiddetin sebebi kaynakların belli bir kesimin elinde olması ve kullanımına sunulması veya söz konusu kaynakların farklı amaçlar için kullanılmasıdır. Kaynakların bu şekilde kullanılması ve gelirin adaletsiz dağılımı, toplum içindeki barışı zedeleyerek şiddeti artırır. İnsanların sosyal konumlarından dolayı yaşadıkları şiddete ise “dolaysız şiddet” adı verilmektedir. Dolaysız şiddet anlayışına göre, toplumdaki adaletsiz hiyerarşik yapılanma insanların insanca yaşamalarına engel olmaktadır.³⁵² Yapısal şiddet yaklaşımında doğrudan şiddete maruz kalınmasından ziyade adaletin ve eşitliğin

³⁵⁰ Johan Galtung, “Violence, Peace and Peace Research”, **Journal of Peace Research**, Vol. 6, No. 3 (1969), ss.167-168.

³⁵¹ a.g.e., ss.168-171.

³⁵² Fikret Birdiqli, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, Kavram-Teori-Uygulama**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2019, ss.175-176.

olmaması incelenmektedir. Şiddetten dolayı zarar gören insanlar değil adaletsiz durumu yaratan sistemin kendisi konu edilir.³⁵³

Bu yaklaşım BM tarafından da benimsenmiştir. Bu kapsamda insanlığı etkileyen hastalık, açlık, eşitsizlik, yoksulluk gibi problemlerin de içinde bulunduğu birtakım kavramlar insanlığın karşılaştığı sorunlar olarak tanımlanmış ve bu sorunların çözümü için 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi belirlenmiştir.³⁵⁴

Yapısal şiddet yaklaşımı zaman zaman eleştirilere uğrasa da iki konuda uluslararası ilişkilere katkısı olduğu inkar edilemez. Bunlardan birincisi, ulusal düzeye odaklanması, ülke içindeki insan topluluklarının gereksinimlerini vurgulamasından dolayı devletin bütünlüğünü güçlendirici etki yapması ve bunun sonucu olarak uluslararası ortamda devletin güçlenmesini sağlamasıdır. İkinci olarak ise devletin dikkatini dışarıdaki düşmandan içerideki sorunlara çekmesidir. Bu sayede, bir devlet için ülke içi çatışmaların bazen dış tehditlerden daha fazla tehlikeli olduğunu ve ülkenin karşı karşıya kaldığı tehlikelerin sadece dış tehditlerden kaynaklanmadığını ortaya koyar.³⁵⁵

Liberalizm çerçevesinde oluşturulan bir diğer yaklaşım ise entegrasyon temelli olan “fonksiyonalizm” ve neo-fonksiyonalizm” adı verilen yaklaşımlardır. Bu kapsamda ilk ele alınacak yaklaşım fonksiyonalizmdir.

Fonksiyonalizm, David Mitrany tarafından ortaya konan ve amacı dünyada barışın sağlanması olan bir yaklaşımdır. Fonksiyonalizme göre, bölgesel yaklaşımlar barışın sağlanmasında etkisizdirler ve eğer dünyada barış isteniyorsa bu bölgesel yaklaşımlarla yapılamaz.³⁵⁶ Fonksiyonalizme göre, bu amacın uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi için üç adet olasılık vardır. Bunlardan birincisi, BM gibi gevşek bir birliktelik, ikincisi federal yapı, üçüncüsü ise içinde düzenlemelerin yapılacağı fonksiyonalist bir sistem.³⁵⁷ Bu olasılıklardan en uygun olanı fonksiyonel sistemdir.

³⁵³ Fikret Birdişli, **Teori ve Pratikte...**, Seçkin Yayınları, 2019, s.178.

³⁵⁴ Sustainable Development Goals, (t.y.), Erişim adresi: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>, Erişim tarihi: 06 Eylül 2020.

³⁵⁵ Fikret Birdişli, **Teori ve Pratikte...**, Seçkin Yayınları, 2019, s.174.

³⁵⁶ Haluk Özdemir, **Avrupa Mantığı...**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, ss.62-63.

³⁵⁷ “David Mitrany, “The Functional Approach to World Organization”, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944), cilt 24, sayı 3 (Temmuz 1948), ss.351-353”, (aktaran: Haluk Özdemir)..., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.64.

Fonksiyonel sistem, devletlerin uluslararası ortamda birlikte ve ortaklaşa çalışmalarını temeline dayanmaktadır.³⁵⁸

Fonksiyonel yaklaşımda entegrasyon iki aşamalı şekilde gerçekleştirilir. Bu aşamalar teknik ve siyasi aşamalardır. Başlangıçta teknik konular ele alınır, ardından siyasi alana geçilir. Böyle bir yol izlenmesinin sebebi devletlerin ortak çıkarları çerçevesinde işbirliğine daha yatkın oldukları alanlarda başlatılan entegrasyonun zamanla siyasi alana doğru ilerlemesini sağlamaktır.³⁵⁹ İnsanların ihtiyaçlarının tatmin edilmesi fonksiyonel faaliyetlerin sebebidir.³⁶⁰ Fonksiyonel yaklaşıma göre, otorite bir devlete ait olmaktan ziyade bir faaliyete ait olmalı ve insanların ihtiyaçlarına hizmet etmelidir. Fonksiyonel işlevleri yerine getiren örgüt, devletin yabancılaştırıcı otoritesine karşı koruma sağlamalıdır.³⁶¹

Fonksiyonalizm aşamalı bir çalışma yöntemi benimsemiştir. Bu kapsamda, konusunda uzman olan kişilerin başlattığı çalışmalar sonucunda gündem, siyasilerden ziyade uzmanlar tarafından belirlenecektir. Devletler arasında işbirliği başladıktan sonra ise bu işbirliği siyasi konuları da kapsayacak şekilde farklı alanlara yayılacaktır. Buna fonksiyonalizmde “dallanma” (ramifikasyon) adı verilmektedir.³⁶²

İkinci olarak ele alınacak olan yaklaşım ise neofonksiyonalizm adını taşıyan ve Mitrany'nin fonksiyonalizm yaklaşımından etkilenilerek oluşturulan yaklaşımdır.

Neofonksiyonalizm, öncülüğünü Ernst Haas'ın yaptığı bilim adamları tarafından ortaya konmuştur. Neofonksiyonalistler de entegrasyon için fonksiyonalistler gibi aşamalı bir ilerlemeyi yararlı görürler fakat ekonomik konuların önemli olduğunu düşünerek entegrasyonun öncelikle ekonomik alanda gerçekleştirilmesi gerektiğini öne sürerler. Entegrasyon sürecinde çıkarlara vurgu yapan neofonksiyonalistlere göre, uzmanlar değil devlet dışı aktörler ile çıkar grupları önemli rollere sahiptirler. Ayrıca, entegrasyon sürecinin siyasal kararlar sayesinde başladığını vurgulayarak siyasal boyutunun göz ardı edilemeyeceğini öne sürerler. Bir diğer husus ise fonksiyonalistlerin refaha yapmış oldukları vurgu ile ilgilidir. Neofonksiyonalistlere göre, siyasiler için asıl kaygı güç kaygısıdır. Bundan

³⁵⁸ Haluk Özdemir, **Avrupa Mantiği...**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.65.

³⁵⁹ a.g.e., s.66.

³⁶⁰ Leonie Holthaus, **Pluralist Democracy in International Relations**, Cham, Switzerland, Palgrave, 2018, s.182.

³⁶¹ a.g.e., s.193.

³⁶² Haluk Özdemir, **Avrupa Mantiği...**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.67.

dolayı refah güçten sonra gelmektedir çünkü refah için gösterilen çabalar siyasetin çizmiş olduğu sınırların dışında yürütülemez.³⁶³

Bu yaklaşım çerçevesinde “taşma” (spill over) kavramı önem taşımaktadır. Taşma kavramına göre, bir alanda başlayacak olan işbirliği diğer alanlara yayılarak entegrasyonu doğurur. Bu alan, özgül bir alan olmanın yanı sıra refahın yayılması için ekonomik boyutlu da olmalıdır. Fakat ticaret duvarlarının indirilmesi, endüstriyel üretim yeterli gelmemektedir. Ortak bir pazar kurmak, ulaşımı birleştirmek, bazı endüstriyel alanlarda kısıtlamaları kaldırmak gibi spesifik yaklaşımlar daha önemlidir. Çünkü bu spesifik yaklaşımlar siyasi topluluğu oluşturmak açısından önem taşımaktadırlar.³⁶⁴ “Taşma” kavramının tersi olan “gerileme” (spill back) kavramı da bulunmaktadır. Bu kavram ise entegrasyon sürecinin daralması veya entegrasyon öncesi duruma geri dönmeyi ifade eder.³⁶⁵

Çatışma çözümü yöntemleri uluslararası entegrasyon için yardımcı olabilecek içeriklere sahiptir. Bu kapsamda üç çatışma çözümü yöntemi önemlidir ve bu çözümler belirli entegrasyon seviyelerinin göstergeleridir. Bunlardan birincisi, tipik diplomatik müzakeredir. Bu yöntem, en az talepkar olunan yöntemdir ve minimum ortak payda üzerinde durur. Bu yöntemde eşit derecede tavizler verilir ve kar ile zarar açık olarak görülür. Fakat yapılan müzakerelerde en az işbirliği yapan devletin kabul ettiğinin ötesine geçilemez. İkincisi, müzakere, aracı veya aracılar vasıtasıyla gerçekleştirilir. Aracılar, konuyla ilgili uzmanlar grubu veya genel sekreter gibi önemli pozisyonda olan kişiler veya gruplar olabilir. Bu yöntemde de ilk yöntemde olduğu gibi talepler azdır ve tavizler eşit derecede yapılır. Çatışma, ilk yöntemde olduğu gibi en az işbirliği yapanın sınırları dahilinde değil tarafların nihai pazarlık pozisyonlarına yakın bir seviyede çözülür. Genelde ekonomik alanda uygulanır ve entegrasyona bir adım daha yaklaştırır. Üçüncüsü ise tarafların fedakarlık yapmalarına gerek kalınmayan ve isteklerinin karşılandığı çözüm biçimidir. Bu çözüm biçimine “entegrasyon” adı verilmektedir. Bu çözümü Ernst Haas’ın “taşma” olarak adlandırdığı durum ortaya çıkarır. Buna göre tarafların ortak çıkarlarının hayata geçirilmesi kurumsal bir arabulucu tarafından gerçekleştirilir. Bu arabulucu, bir kişi olabildiği gibi bir kurul da olabilir. Hükümetler arası müzakereler,

³⁶³ Haluk Özdemir, *Avrupa Mantığı...*, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, s.68-70.

³⁶⁴ Ernst Haas, “International Integration: The European and the Universal Process”, *International Organization*, Vol.15, No.3 (Summer, 1961), s.372.

³⁶⁵ Haluk Özdemir, *Avrupa Mantığı...*, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2015, s.73.

parlamentolar, siyasi partiler, uzmanlar, çıkar gruplarının katılımıyla yürütülür. Grupların ve farklı çıkarların bulunduğu bu bileşime “uluslarüstü” adı verilmektedir. Böylesi bileşimle yaratılan kurumlar, “uluslarüstü” bir uzlaşma olmadan devletlerin çıkarlarını koruyamayacaklarını öğretir. Bu durum, uluslarüstü organizasyon kurulduğu zaman özdeş veya birbirine yakın politika hedeflerinin birbirine karşıt, uzlaşmaz politika hedeflerine göre daha baskın ve çözüme yakın olduklarını gösterir.³⁶⁶

1.3.3. Marksist ve Eleştirel Teorilere Göre Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkilerde güvenlik konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Disiplindeki en baskın güvenlik anlayışı realizmin devlet temelli güvenlik anlayışıdır. Fakat özellikle 1980'lerden başlayarak güvenlik kavramına bakış değişmiştir. Bu yeni bakış açısına göre güvenlik sadece devletin güvenliğinden ibaret değildir. Realizmin bakış açısı halen varlığını sürdürmektedir. Fakat aynı zamanda insanın temel alındığı ve insanoğlunu etkileyen durumların güvenliğin öznesi olarak görüldüğü bir anlayış da öne çıkmıştır. Bu anlayış, eleştirel teoriler tarafından ortaya konmuştur. Bu bölümde güvenlik konusu eleştirel teori olarak adlandırılan anlayış çerçevesinde incelenecektir. Bu kapsamda eleştirel kampa ait olduğu kabul edilebilecek olan Marksizm, inşacılık, feminizm, eleştirel teori, Kopenhag Okulu gibi anlayışların bakış açıları yansıtılacaktır.

Yukarıda adı geçen teorilerin güvenlik anlayışları kısaca aşağıda özetlenmiştir. Bu çerçevede;

- Marksizm, güvenlik konusunda temel aktör olarak ekonomik sınıfları görmektedir. Güç ise maddiyata dayanmaktadır. Güvenlik konusunda odaklandığı konu, kapitalizmden dolayı ortaya çıkan problemler ve sosyalist alternatiflerdir.
- Sosyal inşacılık, temel aktör olarak insanların oluşturduğu birimleri ve sosyal yapıyı almaktadır. Güç ise sosyal olarak inşa edilmiştir. Sosyal düzenin yeniden yapılandırılmasına odaklanmaktadır.

³⁶⁶ Ernst Haas, “International Integration:...”, **International Organization**, Vol.15, No.3 (Summer, 1961), ss.367-368.

- Eleştirel teori, insanları ve yeryüzünü temel aktör olarak görmektedir. Gücün değişken olduğunu öne sürmektedir. İnsanların özgürleşmesi ve zarar görmemesi konularına odaklanmaktadır.
- Feminist teori, toplumsal cinsiyetleri temel aktör olarak görmektedir. Gücün erkeksi bir olgu olduğunu düşünmekte ve cinsiyetler arasındaki eşitlik gibi konulara odaklanmaktadır.³⁶⁷
- Kopenhag Okulu ise güvenlik konusunda devleti temel aktör olarak görmektedir. Güvenikleştirme, güvenlik dışılaştırma, sektörel güvenlik ve bölgesel güvenlik kompleksi gibi yaklaşımlar geliştirmiştir. Kopenhag Okulu'na göre güvenlik, söylemle ilgili bir eylemdir ve güvenikleştirme yaklaşımı bu eylemin üzerine inşa edilmiştir. Kopenhag Okulu, güvenliğin sadece askeri yönü olmadığı, bunun yanı sıra ekonomik, çevresel, siyasi, sosyal yönleri de olduğunu öne sürerek güvenliğin daha derin bir şekilde incelenmesine odaklanmıştır.

Marksizm için güvenlik, sınıfsal bir sorun olup sermaye ve bu kapsamda kapitalizm ile ilgili bir sorundur. Kısaca özetlemek gerekirse, dünya üzerindeki varlıkları paylaşmak için güçlü devletler tarafından verilen savaşlar diğer devletleri de etkilemektedir. Lenin'e göre, kapitalizm gelişerek 20. yüzyılda emperyalizme evrilmiştir. Kendi meşhur sözüyle emperyalizm kapitalizmin en yüksek aşaması olmuştur. Kapitalizm, ulus devletler aracılığıyla feodalizme karşı üstünlük sağlamış ve onu yıkmıştır. Fakat kapitalizmin artık ulus devletleri de kendini engelleyen bir yapı olarak görmekte olduğunu belirtmektedir Lenin. Kapitalizmin emperyalizme dönüşmesi ile birlikte serbest ticaret, tekel oluşturma, sermaye aktarımı için başka ülkelerin topraklarına göz koyma ve onları ele geçirme, bu ülkelerden ham madde ithalatı çabaları başlamıştır. Böylece kapitalizm gerici ve toplumları ezen bir hale gelmiştir. Kapitalizmin korunma çabaları ise devletler arası savaşa sebep olmuştur.³⁶⁸ Bu kapsamda Lenin, kapitalizmin bir kaç güçlü devletin diğer devletlerin üzerinde ekonomik açıdan baskı kurup onları boğduğu bir sisteme dönüştüğünü öne sürmektedir. Ayrıca, dünyadaki en güçlü bir kaç devletin kendi paylaşım savaşlarından dolayı diğer devletleri de savaşa sürükledikleri görüşündedir.³⁶⁹

³⁶⁷ Michael E. Smith, **Uluslararası...**, Felix Kitap, 2020, s.67.

³⁶⁸ Vladimir İlyiç Lenin, **Sosyalizm ve Savaş...**, Eriş Yayınları, 2003, ss.13-14.

³⁶⁹ Vladimir İlyiç Lenin, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması...**, Eriş Yayınları, 2003, s.11.

Emperyalizmin temelinde ekonomik sebepler yatar. Emperyalist amaçlar ve yeni pazarlar yaratma arzuları savaşların ortaya çıkmasında önemli paya sahiptir.³⁷⁰

Lenin'e göre, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına yeni pazar arayışları ve silahlanma sebep olmuştur. Bu savaşın anlamı ve içeriği, rakipleri yenerek kaynaklarına el koymak, toprak ele geçirmek ve işçileri milliyetçilik ideolojisi ile aptallaştırarak onların dikkatlerinin başka yöne çekilmesidir. Bu kapsamda Birinci Dünya Savaşı'nın amacı, İngiltere ve Fransa'daki burjuva sınıflarının kendilerine rakip olarak gördükleri Almanya'yı yenmek ve onun sömürgelerini ele geçirmektir.³⁷¹

Emperyalizm, sanayileşmiş bölgelerin de elde edilmesi için uğraş vermektedir. Bundan dolayı en güçlü devletler birbirlerinin topraklarından pay istemektedirler. İkinci olarak ise toprağın yanı sıra büyük güçler arasındaki rekabet de çok önemlidir. Büyük güçler kendileri için toprak istemenin yanı sıra diğer büyük glerin zayıflatılması için de toprak istemektedirler. Almanya'ya karşı bir destek noktası olarak kullanmak amacıyla İngiltere'nin yüzyılın başında Bağdat'ı istemesi veya Almanya'nın İngiltere'ye karşı kullanmak için Belçika ile ilgilenmesi bu duruma iyi birer örnektir.³⁷²

Emperyalist devletler arasındaki rekabet, dünya ekonomisinde görülen kapitalist rekabetin ekonomik alandan politik alana taşınmasına sebep olur. Bunun sebebi, ekonomik olarak ortaya çıkan rekabetin sonucunda dünyadaki ekonomik birliğin zarar görmesi ve bundan dolayı da koruyucu tedbirlerin alınması eğilimlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu tarz bir gelişme kapitalist sistemin özünde olan çelişkiler nedeniyle her zaman ortaya çıkma eğilimleri taşır.³⁷³ Bu erveden bakıldığında devletler arasında yaşanan ekonomik rekabetler devletler arasında çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olur, bunun sonucunda ise savaşlar ortaya çıkar.³⁷⁴ Devletler retim süreçlerinde farklı rollere sahiptirler. Merkezde konumlanmış olan güçlü devletler tekelleri koruma konusunda çaba gösterirken zayıf

³⁷⁰ Grigori Yevseyeviç Zinovyev, **Rusya Komnrist Partisi Tarihi...**, Akış Yayıncılık, 1991, s.83.

³⁷¹ Vladimir İlyiç Lenin, "Savaş ve Rus Sosyal Demokrasisi", eviren: Süheyla Kaya, **Seçme Eserler, Cilt 5, Emperyalizm ve Emperyalist Dünya Savaşı**, İstanbul, İnter Yayınları, 1995, ss.133-134.

³⁷² Vladimir İlyiç Lenin, **Emperyalizm Kapitalizmin...**, Eriş Yayınları, 2003, ss.92-93.

³⁷³ Giovanni Arrighi, "Bir Hegemonya Bunalımı", eviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984, s.105.

³⁷⁴ "Giovanni Arrighi, La Geometria Dell İmperialismo, 1972", (aktaran: Samir Amin), "Bunalım, Ulusçuluk ve Toplumculuk", eviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984, s.195.

devletler iş bölümünü etkilemek konusunda oldukça güçsüz olduklarından dolayı birşey yapamazlar ve kendilerine biçilmiş rolü oynamaya mahkum olurlar.³⁷⁵ Tekellerin oluşumu da rekabetin bir parçasıdır ve emperyalist devletler arasında savaşların çıkmasına yol açan bir unsur olarak göze çapmaktadır.³⁷⁶

Wallerstein'a göre, rekabet şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Daha önceden tekel olan bir pazara farklı firmalar girdiği zaman üretim de artış yaşanmaya başlanır. Bu artış fiyat rekabetinin yaşanmasına sebep olur ve karlar düşmeye başlar. Dolayısıyla bu durum fazla mal biriktiği için üretimde yavaşlamaya sebep olur. Yaşanan durum dünya ekonomisinde durgunluğa sebep olduğu takdirde ise işsizlik yaşanmaya başlar. Pazar paylarını korumaya çalışan üreticiler ise maliyetleri azaltmaya çalışırlar, bunun için ise üretimi ücretlerin daha düşük olduğu yerlere kaydırırlar. Bu durum merkezdeki ücretlerin de düşmesine yol açar. Önceden aşırı üretim sebebiyle düşen talep artık tüketicilerin kazançlarındaki azalmadan dolayı düşmeye başlar. En sonunda firmalar kendi devletlerinin desteğiyle diğer firmalar ile rekabete girişmeye başlarlar.³⁷⁷

Sınıf savaşları ile devletler arasında yaşanan savaşlar devletlerin birbirleriyle ilgili savaşlardır. Lenin bu savaşları “ilerici savaşlar” olarak adlandırmaktadır. Savaşlar, sadece sınıfların kaldırılıp sosyalizmin kurulması ile sona erdirilebilir. Aksi takdirde asla sona ermeyecektir. Bundan dolayı Lenin, sömürülenlerin kendilerini sömürönlere karşı yapmış oldukları savaşları haklı bulmakta ve desteklemektedir. Böyle savaşlar Lenin'e göre “ilerici savaşlardır”. Bu savaşlar zulme ve sefalete karşı verildikleri için haklı savaşlardır ve insanlığın ilerlemesine hizmet ederler.³⁷⁸

Hegemonya oluşturan gücün bu hegemonyanın devamının sağlanması için siyasi ve askeri olarak da rol üstlenmesi gerekmektedir. Bu, pahalı ve yıpratıcı bir yoldur. Zaman içerisinde diğer güçler hegemonu meydan okumaya başlarlar. Bu durumda hegemon olan güç, kuvvet kullanma tehdidi ile ortaya çıkar ve kullanır. Bu, söz konusu gücün zayıflığını gösterir ve zamanla onun gücünü azaltır. Hegemonik

³⁷⁵ Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş**, Çeviren: Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, İstanbul, BGST Yayınları, 2014, s.61.

³⁷⁶ Samir Amin, “Bunalım, Ulusçuluk ve Toplumculuk”, Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984, s.198.

³⁷⁷ Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri...**, BGST Yayınları, 2014, ss.62-63.

³⁷⁸ Vladimir İlyiç Lenin, **Sosyalizm ve...**, Eriş Yayınları, 2003, ss.11-12.

güç zayıfladıkça onun yerini almaya çalışan diğer güçler ortaya çıkmaya başladılar. Sonuç olarak gücün el değiştirmesi savaşların çıkmasına sebep olur.³⁷⁹

Marksizmin savaşla ve güvenlikle ilgili en net ve yalın açıklamalardan biri, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışı ile ilgili yayınlamış olduğu bildiride görülür.

“Onlarca yıldır, tüm ülkelerin burjuva partileri ve hükümetlerinin hazırladıkları Avrupa savaşı patlak verdi. Silahlanma yarışı, sosyalizmin gelişiminin bu evresinde pazar kapma mücadelesinin artması, Doğu Avrupa'nın geri kalmış monarşi hükümdarlıklarının çıkarları, kaçınılmaz olarak bu savaşı doğurdu. Yabancı ulusları egemenliği altına almak ve topraklarını işgal etmek, rakip halkları yok etmek ve mal varlıklarına el koymak, emekçi yığınların dikkatini Almanya, İngiltere, Rusya ve diğer ülkelerdeki iç krizlerden uzaklaştırmak, işçileri bölmek, milliyetçilik fikrini kafalarına sokarak onları kandırmak, devrimci hareketi zayıflatmak için öncülerini yok etmek. İşte bu savaşın gerçek anlamı ve amacı budur.”³⁸⁰

Samir Amin'e göre, ekonomik rekabetin bir parçası olarak sömürge elde etme amacıyla gerçekleştirilen emperyalist yayılma Amerika kıtasının fethiyle başlamıştır. Sanayiye dayalı ikinci yayılma ise 19'uncu yüzyılda gerçekleşmiş ve Asya ile Afrika'nın fetihlerinin ardından bu kıtaların Batı dünyasına bağımlı hale getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Günümüzde ise emperyalist yayılmanın üçüncü dalgası yaşanmaktadır. Yayılmanın ikinci döneminde amaç batı sermayesine yeni pazarlar bulmaktır. Bu durum emperyalist güçler arasında kutuplaşmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Akabinde ise söz konusu güçler arasında devamlı olarak çatışmalar yaşanmıştır.³⁸¹ Bu emperyalist yayılma, emperyalist güçler tarafından çeşitli şekillerde meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Avrupa'nın dünyanın farklı bölgelerine yayılma politikasının amacı kapitalist temelde bir ekonomi kurmaktır. Bu yayılma, dünya halklarına yapılan haksızlıkları, sömürüleri ve askeri müdahaleleri de beraberinde getirmiştir. Yayılmacılar tarafından birtakım gerekçelerin arkasına sığınarak bu politikayı haklı gösterme çabasına girişilmiştir. Yayılma politikasının medeniyet götürme, ekonomik ilerleme gibi

³⁷⁹ Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri...**, BGST Yayınları, 2014, ss.108-109.

³⁸⁰ Grigori Yevseyeviç Zinovyev, **Rusya Komünist Partisi...**, Akış Yayıncılık, 1991, s.157.

³⁸¹ Samir Amin, **Değişim Halindeki Dünya Sistemi**, Çeviren: Fikret Başkaya, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı, 2000, ss.76-77.

amaçları güttüğü ileri sürülmüştür. Ayrıca, insanlığa yarar getirdiği söylenen bu politika, aynı zamanda doğal hukuk söylemi ile de desteklenmeye çalışılmış ve bu çerçevede söz konusu yayılmanın kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Bu politika ile ilgili söylem kimi zaman dini bir dil, kimi zaman ise seküler bir dil kullanmıştır.³⁸²

Medeni olmadığı ileri sürülen bölgelere yapılan müdahaleleri haklı göstermek için emperyalistler tarafından kullanılan dört argüman bulunmaktadır. Bunlar, “öteki” olarak nitelenenlerin barbar oldukları, evrensel değerlerin çiğnenmesine son vermek, evrensel değerleri yaymak ve zalimler tarafından acı çektirilen masumları savunmaktır.³⁸³ Evrenselcilik olarak adlandırılan politikanın ise üç yaklaşımı vardır. Bunlardan birincisi, Avrupa politikalarının insan hakları ve demokrasiyi ileriye götürmeyi amaçladığı iddiasıdır. İkinci olarak ise evrensel değerler üzerine inşa edilen tek uygarlığın Batı medeniyeti olduğudur. Bu yaklaşım Batı medeniyetinin diğer medeniyetlerden daha üstün olduğu anlayışını benimser. Üçüncü olarak ise dünya hükümetlerinin neo liberal ekonomiyi uygulamaktan başka bir şansları olmadığını ileri sürülmesidir.³⁸⁴

Sömürgecilik dönemi sona erdikten sonra, emperyalist söylemde değişiklik yaşanmıştır. Bunun sebebi artık insanları Hristiyanlığa döndürme veya medenileştirme argümanlarının geçersiz hale gelmesidir. Sömürgeciliğin kullandığı yeni söylem “insan hakları” söylemi olmuştur.³⁸⁵ Bu söylem değişikliğinin sebebi dış müdahalenin ters etki yaratmasıdır. Müdahale, meşrulaştırılması zor ve güçlü olanın kendisine hak gördüğü fakat her zaman sorgulanan bir olgudur. İşte bu sorgulama, yapılan müdahaleyi ahlaki olarak meşrulaştırma mecburiyeti doğurmaktadır. Önceden Hristiyanlığa döndürme, daha sonra geri kalmış halkları medenileştirme olarak ortaya konan bu meşrulaştırma çabası, günümüzde insan hakları ve demokrasi kavramları ile yapılmaktadır. Bu çerçevede müdahale edilenlere, aslında müdahalenin kendileri için yararlı olduğunu göstermeye gerek duyulmaktadır. Ülkelerine müdahale edilen toplumların, müdahale yoluyla ülkelerinde egemenlik kurulmasının ve ülkelerine hükmedilmesinin ahlaki bir hak olduğunu kabul etmeleri amaçlanmaktadır. İşte bu yüzden, müdahalelerin ahlaki olarak haklılaştırılması için

³⁸² Immanuel Wallerstein, **Avrupa Evrenselciliği, Gücün Retoriği**, Çeviren: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, BGST Yayınları, 2010, s.13.

³⁸³ a.g.e., s.18.

³⁸⁴ a.g.e., s.10.

³⁸⁵ a.g.e., s.25.

birtakım argümanlar öne sürülmüştür. Ama gerçekte bu argümanlar, müdahalecilerin üstünlüklerini kanıtlamak için oluşturulmuş argümanlardır.³⁸⁶

Marksizme göre, güvenlik ve savaş ekonomik temelli olgular olup içinde sömürü ve rekabeti barındırmaktadır. Yeni pazarlar bulmak ve sömürülecek alanlarda hakimiyet kurabilmek için yaşanan rekabet savaşlara sebep olmaktadır. Ayrıca, söz konusu alanlara müdahale edebilmek için birtakım söylemler geliştirilmekte ve bu müdahaleler haklılaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda din ve medenileştirme söylemlerinin yerini artık demokrasi ve insan hakları söylemleri almıştır.

Sosyal inşacılığın güvenlik anlayışına bakıldığında ise kimliğin çok önemli bir yer tuttuğu ve siyaseti şekillendirdiği düşüncesinin hakim olduğu görülür. İnşacılık tarafından aktörler ile yapılar arasında bir ilişki bulunduğu ve devletler arası ilişkilerde sadece maddi yapıların değil aynı zamanda fikri yapıların da etkili olduğu öne sürülmektedir.³⁸⁷ İnşacılık, öznel bir yaklaşım olup uluslararası ilişkilere realizm ve liberalizm gibi nesnel olarak bakmaz. Objektif bakış açısı gözleme ve analize dayalıdır. İnşacılık ise olaylar ile olguların toplum dinamikleri neticesinde ortaya çıktığını ve içinde bulunulan dünyanın sosyal inşa yoluyla oluşturulduğunu iddia eder.³⁸⁸ Onuf'a göre inşacılık, sosyal ilişkileri incelemenin yoludur. Fakat toplumların arasındaki farklar ve dünyanın nasıl değiştiği gibi konulara açıklama getirme amacı yoktur. İnşacılık, birbiriyle alakasız olarak görünen konular hakkında açıklamalar sunmayı mümkün kılar. İnşacılığın temelinde, insanların sosyal varlıklar olduğu ve sosyal ilişkilerin insanları insan yaptığı anlayışı vardır. Sosyal ilişkiler insanları şu anda olduğu türde varlıklar haline getirir, insanları inşa eder. İnsanlar ise birbirlerine söyledikleri ve yaptıkları ile dünyayı şu anda olduğu hale getirir. Konuşmak, Onuf'a göre, dünyayı şu anda olduğu hale getirmek için en önemli yoldur. Bu kapsamda söylemek yapmaktır. Sosyal ilişkiler insanları, insanlar ise dünyayı yaratır.³⁸⁹ İnşacılık “neden” sorusunu sormaz, “nasıl” sorusunu sorar ve

³⁸⁶ Immanuel Wallerstein, **Avrupa Evrenselciliği...**, BGST Yayınları, 2010, s.83.

³⁸⁷ Christian Reus-Smit, “Konstruktivizm”..., Küre Yayınları, 2013, ss.285-286.

³⁸⁸ Ceyhun Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, İstanbul, Kriter Yayınları, 2012, s.51.

³⁸⁹ Nicholas Greenwood Onuf, **Making Sense, Making Worlds, Constructivism in Social Theory and International Relations**, New York, Routledge, 2013, ss.3-4.

çözümlemelerini bu soruya aldığı cevaplar çerçevesinde yapar. Bu kapsamda uluslararası ilişkilerdeki kurucu etkiler inşacı yaklaşım için önemlidir.³⁹⁰

İnşacılık, Wendt'e göre üç iddia üzerinde temellendirilmiş bir yaklaşımdır. Bunlardan birincisi, devletlerin uluslararası ilişkilerde ana birim olduğudur. İkincisi, uluslararası ilişkilerdeki yapıların maddi değil fikirsel olduğudur. Üçüncüsü ise devletlerin kimliklerinin ve çıkarlarının iç siyaset veya insan doğası tarafından değil, toplumsal olarak oluşturulmuş yapılar tarafından inşa edildikleri fikridir. Devlet, tüzel kimliğe sahip bir yapıdır ve birtakım çıkarlar ile istekler üretir. Bunlar ülkenin fiziksel güvenliği, diğer devletler tarafından tanınma, daha iyi bir yaşam için gelişim sağlama ve ilişkilerde tahmin edilebilirliktir.³⁹¹ Wendt'in bu yaklaşımından da anlaşıldığı gibi devletlerin temel çıkarlarından ve isteklerinden bir tanesi de güvenliklerini sağlayabilmektir.

Sosyal inşacılıkta farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte genel olarak her yaklaşımın yapmış olduğu ortak önermeler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, uluslararası ilişkilerde materyal yapıların yanı sıra fikri yapıların da etkisi olduğunun düşünülmesidir. İnşacılara göre, fikirler politikalar üzerinde etkiye sahiptir. Buna göre, materyal yapılar aktörler tarafından paylaşılan ortak bilgilerin neticesinde bir anlam kazanırlar. Ortak önermelerden ikincisi siyasetin sosyal kimlikleri belirlediğidir yani fikirsel yapılar aktörlerin kimliklerini belirler. Bu, inşacılar için önem taşımaktadır çünkü bireylerin ve devletlerin sosyal kimliklerinin çıkarlarını belirlediğini öne sürmektedirler. Çıkarların nasıl ortaya çıktığını anlamının ise devletler arası siyasetteki olguları açıklamak için önemli olduğunu düşünmektedirler. İnşacıların üçüncü ortak önermesi ise aktörlerin ve yapıların birbirlerini karşılıklı bir biçimde inşa ettikleridir. Her ne kadar fikri yapılar aktörlerin kimlikleri ve çıkarlarını belirlese de bu yapılar eylem olmadan var olamazlar. Fikri yapıların oluşması için eylem gerekir.³⁹²

İnşacılar aktörleri egoist ve sınırı olmayan varlıklar olarak görmezler. Aksine aktörler içinde buldukları sosyal ortam tarafından şekillendirilen sosyal varlıklardır. Aktörlerin çıkarları önceden belirlenmiş veya verili değildir. Bu çıkarlar

³⁹⁰ Fikret Birdişi, **Teori ve Pratikte...**, Seçkin Yayınları, 2019, s.126.

³⁹¹ Alexander Wendt, "Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet", Çeviren: Emre Erşen, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017, s.682.

³⁹² Christian Reus-Smit, "Konstruktivizm"..., Küre Yayınları, 2013, ss.294-295.

sosyal etkileşim yoluyla oluşur. Toplum ise aktörleri inşa eden bir alandır.³⁹³ Devletler politikalarını oluştururken birbirlerini dikkate alırlar. Bu durum bir devletin karşısındaki muhatapı olan devlet ve kendisi hakkındaki düşünceleri temelinde gerçekleşir. Sosyal yapılar bilgilerin bulunduğu bir depo gibidir ve bu bilgiler devletlerin politikalarını belirlemede önem arz ederler.³⁹⁴

İnşacılar, realizmin temel kavramlarından olan güç kavramı hakkında da yeni fikirler ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda gücü daha kapsayıcı bir anlamda tanımlamışlar ve realizmin güç anlayışını, farklı güç tanımlamalarından bir tanesi olarak belirlemişlerdir. Bu kapsamda yapısal, kurumsal ve zorlayıcı güç gibi anlayışlar geliştirilmiştir. Gücün maddi yönünün yanı sıra onun meşruluğu da incelenmiştir. Buna göre sadece maddi güce sahip olmak değil aynı zamanda onun meşru olması da önemlidir. Maddi güç bir aktörün bütün gücünü ortaya koymaz, aynı zamanda onun meşruiyeti de önemlidir. İnşacılar tarafından bu kapsamda uluslararası hukuk ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır.³⁹⁵

Realizmin özellikle vurgu yaptığı ve bütün uluslararası ilişkiler teorileri tarafından da varlığı kabul edilen “anarşi” kavramı inşacı görüş tarafından farklı bir şekilde tanımlanmış ve algılanmıştır. İnşacı görüşe göre anarşi, devletlerin yarattığı³⁹⁶ ve sabit yapısı olmayan, değiştirilebilir bir olgudur.³⁹⁷ Bu kapsamda realizmin anarşi ile ilgili görüşünde öne çıkan kavramlar olan “güç politikası” ve “kendine yardım” kavramları anarşinin temel özellikleri değildir. Bu kavramlar anarşik bir ortamda sosyal bir şekilde inşa edilmiş kurumlardır.³⁹⁸

Wendt, anarşi kavramının Waltz’un öne sürdüğü gibi kendine yetme sistemi olduğunu kabul etmekle birlikte sadece bu anlamıyla sınırlandırılmayacağını öne sürmektedir. Wendt’e göre anarşi, aynı zamanda kendine yetme durumunun olmadığı ortak bir güvenlik sistemi de olabilir. Bu iki anlayış arasında yapılacak olan seçim devletlerin arasındaki “ben” ve “öteki” kavramlarının algılanışıyla ilgilidir. Anarşik bir ortamda “dost” ve “düşman” algılamaları temelinde inşa edilen ilişkilerin içerikleri de farklı olmaktadır. Devletler birbirleriyle ilk kez karşılaştıklarında

³⁹³ Christian Reus-Smit, “Konstrüktivizm”..., Küre Yayınları, 2013, s.297.

³⁹⁴ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin...**, Küre Yayınları, 2016, s.309.

³⁹⁵ Christian Reus-Smit, “Konstrüktivizm”..., Küre Yayınları, 2013, s.309.

³⁹⁶ Alexander Wendt, “Anarchy is What...”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992), s.395.

³⁹⁷ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.86.

³⁹⁸ Alexander Wendt, “Anarchy is What...”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992), s.395.

birbirlerinden tehdit algılarına kimlikler olumsuz, dostane şekilde karşılanırlar ise olumlu kimlikler inşa edilir.³⁹⁹ Teknolojinin gelişmesi ve ulaşım araçlarına uygulanması ile birlikte insanlar uzak mesafelere seyahat edebilmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak yapılan coğrafi keşifler neticesinde ise toplumlar birbirleriyle ilişkiye geçmişlerdir. Dolayısıyla son bir kaç yüzyıldır dünyadaki toplumlar birbirleriyle ilişki halindedirler ve bu yüzden günümüzde hiçbir devlet veya toplum birbirleriyle ilk defa karşılaşmamaktadır. Yani toplumlar ile devletler birbirleriyle ilgili olarak kimlikleri ve algıları çok uzun zamandır inşa etmiş durumdadırlar. Dolayısıyla anarşik bir ortam olan uluslararası ilişkiler arenasında devletler ve toplumlar birbirleri hakkında farklı düşüncelere uzun zamandır sahiptirler. Bir devlet dost olarak görülürken bir diğeri düşman olarak görülebilmektedir. Bu kapsamda devletler ile toplumların diğeri devletler ve toplumlarla ilgili olarak zihinlerindeki tarihsel altyapıların üzerine inşa etmiş oldukları fikirlerin uluslararası ilişkiler açısından önem taşıdığı söylenebilir. Aynı anarşik ortamda varlıklarını sürdüren devletlerin birbirleri hakkında oluşturdukları farklı algılar anarşinin her yerde aynı anlama gelmediğini göstermektedir. Dolayısıyla bir devletin dost kabul ettiği ile düşman kabul ettiği arasındaki anarşi anlayışı birbirlerinden farklıdır. Bu farklılık devletlerin birbirleriyle ilgili olarak üretmiş oldukları bilgilerden kaynaklanmaktadır.⁴⁰⁰ Yani anarşi devletlerin ondan ne anladığıdır.⁴⁰¹

Alexandr Wendt'e göre, üç adet anarşik kültür bulunmaktadır. Bunlar Hobbesçu, Lockeçu ve Kantçı kültürlerdir. Bu kültürlerin her biri kendi anlayışlarını taşımaktadır. Buna göre, Hobbesçu anlayış içinde “düşman”, Lockeçu anlayış “rakip”, Kantçı anlayış “dost” yaklaşımlarını barındırırlar. Düşman yaklaşımı tehdit, rakip yaklaşımı çıkarların elde edilmesi için gerektiği zaman şiddet kullanımı, dost yaklaşımı ise şiddet kullanımından kaçınma ve müttefiklik yönelimlidir.⁴⁰² Bu üç yaklaşımdaki “öteki” anlayışı sayesinde devletler kendi durdukları yerleri belirlerler ve bu sayede sistemde meydana gelen olaylar anlaşılabilir.⁴⁰³

Düşman yaklaşımındaki “öteki” anlayışına göre öteki, diğeri benliğin yaşama hakkını tanımaz ve diğeri benliğe uygulayacağı şiddeti sınırlamaz. Bu şiddet sadece

³⁹⁹ Alexander Wendt, “Ortak Kimlik Oluşumu...”, DER Yayınları, 2017, s.688.

⁴⁰⁰ Alexander Wendt, “Uluslararası Politikayı İnşa Etmek”, Çeviren: İbrahim Kurnaz, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, (yazarlar: Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi), Ankara, Nobel Yayınları, 2016, s.305.

⁴⁰¹ Alexander Wendt, “Anarchy is What...”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992), s.395.

⁴⁰² Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin...**, Küre Yayınları, 2016, s.318.

⁴⁰³ a.g.e., s.321.

ya denge ya güçten düşme ya da başka bir güç sayesinde sınırlanır.⁴⁰⁴ Rakipler arasındaki şiddet ise sınırlayıcı şiddettir. Şiddetin sınırlayıcı olmasının sebebi devletlerin birbirlerinin var olma haklarını kabul etmeleridir.⁴⁰⁵ Bir devleti düşman olarak göstermek dört sonuç doğurur. Bunlardan birincisi, devletler düşmanlara yanıt verme eğilimindedirler. Burada hissedilen tehdit, öldürmek veya öldürülmek mantığı çerçevesinde davranmaya zorlar. İkincisi ise gelecek ile ilgilenmekten ziyade en kötü duruma yönelmektir. Bu davranışta fayda değil olasılık önemlidir. Üçüncüsü, askeri kabiliyetlerin önemli olarak düşünülmesi. Bu mantığa göre, düşman olma durumu kabiliyetlerin farklı şekilde değerlendirilmesine yol açar. Burada güç önemli bir olgudur. Mantık ise barış için savaşmak mantığıdır (barış istiyorsan, savaşa hazır ol). Bu anlayışta devletler, düşman devletlerin kabiliyetlerini onların davranışlarını öngörmek için kullanır.⁴⁰⁶

Bir devleti düşman olarak algılamak ve düşman mantığı ile yaklaşmak Hobbesçu anlayışın devamlılığına sebep olur. Bu noktada önemli olan düşman olarak görülenin gerçekten tehdit olup olmadığı değildir. Düşman mantığı ile yaklaşma başladığı zaman düşman olarak görülen devlet varoluşsal tehdit çerçevesinde değerlendirilmeye başlanır, bu davranışın kendisi ise zamanla sorunun parçası olur.⁴⁰⁷ Uluslararası politikanın devamlı olarak ölüm kalım savaşının verildiği bir arena olarak tanımlanmasının sebebi Wendt'e göre, Hobbesçu kültürün tarihin büyük bölümünde baskın görüş olmasıdır. Bu görüşün baskın olmasının sonucu olarak insanlar ve devletler siyaseti Hobbesçu kültür çerçevesinde öğrenmişler, siyaseti bu çerçeveden anlamlandırıp tanımlamaya başlamışlardır.⁴⁰⁸

Lockeçu anlayışa gelince, ya öldür ya da hayatta kal mantığından ziyade yaşa ve yaşat mantığı geçerlidir. Önemli olan düşmanlık değil rekabettir. Rekabet mantığına göre, rakipler birbirlerinin egemenliklerine ve hayatlarına saygı gösterir. Onlar üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaz.⁴⁰⁹ Bu mantığa göre, devletler birbirlerine karşı güç kullanabilir fakat bunu yaşa ve yaşat mantığının dışına çıkmadan yaparlar. Devletlerin arasındaki rekabet, devletlerin uluslararası hukuk tarafından tanınan egemenlik hakları çerçevesinde sürer. Diğer bir deyişle hukuk

⁴⁰⁴ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin...**, Küre Yayınları, 2016, ss.321-322.

⁴⁰⁵ a.g.e., s.322.

⁴⁰⁶ a.g.e., ss.323-324.

⁴⁰⁷ a.g.e., s.325.

⁴⁰⁸ Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Ramazan Gözen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.399.

⁴⁰⁹ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin...**, Küre Yayınları, 2016, s.344.

tarafından sınırlanır ve hukukun üstünlüğüne dayanır. Fakat her ne kadar hukukun üstünlüğü vurgulansa da egemenlik haklarına saygı çerçevesinde güç kullanımı mantığından dolayı tam olarak hukukun üstünlüğünden söz edilemez.⁴¹⁰ Bu anlayışta sınırlı savaş kavramı, savaşlarda az sayıda insanın öldürülmesi anlamında değil devletlerin öldürülmemesi anlamına gelmektedir.⁴¹¹

Uluslararası ilişkilerde rekabet, “ben” ve “o” arasındaki psikolojik bir ilişkidir. Her iki tarafın karşılıklı olarak birbirleri hakkındaki inançları önem taşır. Eğer bu karşılıklı inançlar değişime uğrarlarsa o takdirde rekabet de değişime uğrar.⁴¹² Rekabet dış politika çerçevesinde dört adet sonuç doğurur. Bunlardan birincisi, devletler anlaşmazlık ne olursa olsun birbirlerinin egemenliklerine saygılı davranmalı ve kabul etmelidirler. İkincisi, rekabette düşmanlık anlayışındaki olasılık yaklaşımının yerini beklenen fayda anlayışı alır ve bu kapsamda “gelecek” daha fazla önem kazanır. Üçüncüsü, askeri güç önemini korumakla birlikte “düşmanlık” anlayışındaki gibi bir anlamı yoktur. “Egemenlik” anlayışı gücün kullanımı konusunda “düşmanlık” anlayışındakinden farklı davranılmasını sağlar. Egemenlik anlayışı tehdidin anlamını değiştirir çünkü tehditler “düşman” anlayışındaki gibi varoluşsal değildir. Son olarak, eğer anlaşmazlıklar savaş ile sonuçlanırsa savaşın tarafları yaptıkları eylemlerin şiddetini sınırlayacaklardır. Çünkü uygulanacak şiddetin sınırları belirlenerek Vestfalya sistemi, Adil Savaş Doktrini gibi metinlerde ve anlayışlarda ortaya konmuştur. Ayrıca, savaşılan tarafın düşman veya rakip görülmesi de uygulanacak şiddetin derecesini belirler.⁴¹³

Kantçı anlayış “dost” yaklaşımıdır. Dost yaklaşımına göre, devletler birbirlerinden iki konuda beklenti içine girerler. Bunlar, devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların savaş veya savaş tehdidi olmadan çözülmesi ile güvenlikleri üçüncü bir devlet tarafından tehdit edildiğinde birleşerek karşı koyulmasıdır. Bu iki yaklaşımla ilgili olarak üç noktayı belirtmek önemlidir. Birincisi, kuralların bağımsız ve hepsinin eşit derecede gerekli olduğudur. İkincisi, dostluk ulusal güvenlik çerçevesinde oluşturulur ve diğer konularla ilgili olarak oluşturulması gerekmez. Üçüncüsü ise dostluğun müttefiklik gibi süreli olması beklenmez. Dostluk açık uçlu

⁴¹⁰ Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin...*, Küre Yayınları, 2016, s.346.

⁴¹¹ a.g.e., s.349.

⁴¹² a.g.e., s.348.

⁴¹³ a.g.e., ss.347-348.

olmakla birlikte bozulabilir yani geçici olabilir. Fakat dostlar dostluklarının sürekli olması beklentisinde olurlar.⁴¹⁴

Realizmin temel kavramları olarak da görülen güvenlikle ilgili birtakım kavramlar inşacılıkta terk edilmiştir. Bu kavramların yerine kimlikler öne çıkarılmıştır. Buna göre güvenlik, karşılıklı etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkan kimlikler temelinde üretilen bir olgudur. Fakat her ne kadar kimlikler ön plana alınsa da güvenliğin askeri ve maddi bir yapısı olduğu da dışlanmamaktadır.⁴¹⁵ Devletlerin sahip olduğu kimlikler toplumsal yapıları oluşturmaktadır. Bu yapılar ise devletlerin söz konusu yapılar içerisindeki konumları ile onların güvenlik konusundaki görüşleri çerçevesinde şekillenmektedirler. Örnek vermek gerekirse, Soğuk Savaş bu çerçevede ve kimlikler üzerinden oluşturulmuş bir yapıdır.⁴¹⁶ Devletlerin birbirlerine tehdit oluşturmasından ziyade kimliklerinin karşı taraftaki (öteki) devlet için ne anlam ifade ettiği önemlidir. Aynı durum Irak Savaşı'nda da görülmektedir. Irak'ın kendisinden ziyade öteki devletlerin gözündeki imajı ile savaşılmıştır.⁴¹⁷ Devletler arasında oluşturulmuş olan fikirsel yapılar, maddi yapıların anlam kazanmasına yol açar ve devletler bu anlamlara göre politikalarını yürütürler.⁴¹⁸

Modernite tarafından ortaya konan sistem “ben” ve “o” algısına dayanmaktadır. Bu kapsamda modern olan “ben”, modern olmayan “o” kimliğini modernleştirilmesi, dönüştürülmesi gereken kimlik olarak belirlemiştir. Uluslararası ilişkilerde “o”, batı dünyası dışında olanlar anlamına gelmektedir. “O” kimliğinin denetlenmesi ve dönüştürülmesi gerekenler olarak görüldükleri bir uluslararası ilişkiler sistemi, aynı zamanda “ben” kimliğinin “o” kimliğini denetlemesi ve “o” kimliğine müdahale etmesi olarak da adlandırılabilir. Uluslararası sistemde düşman, “o” veya “öteki” olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda uluslararası arena ise düşman olan “o” veya “ötekine” karşı güvenliğin sağlanması gereken bir yer olarak tasvir edilmektedir. Bu çerçevede düşünülen bir uluslararası arenada da güvenlik kaçınılmaz olarak devlet merkezli olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla kültür temelinde kurulan ve merkezine devleti alan bir uluslararası ilişkiler anlayışı bulunduğu söylenebilir. Bundan dolayı kimlik olgusu uluslararası ilişkilerde her

⁴¹⁴ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin...**, Küre Yayınları, 2016, ss.365-367.

⁴¹⁵ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.87.

⁴¹⁶ Alexander Wendt, “Ortak Kimlik Oluşumu...”, DER Yayınları, 2017, s.683.

⁴¹⁷ Marysia Zalewski, Cynthia Enloe, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Hakkında Sorular”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.293.

⁴¹⁸ Alexander Wendt, “Ortak Kimlik Oluşumu...”, DER Yayınları, 2017, s.691.

zaman bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁹ Çatışma çözümleri ve yapısal şiddet üzerine çalışmış olan Galtung, Hıristiyanlık ve İslam'ın birbirleriyle uyumunun gerçekleştirilebileceği, “ben” ve “o” olarak düşünmeden iki dinin değerli bulunan fikirlerinin alınarak bir potada eritilebileceği fikrini savunmaktadır. Galtung, çözümün iki dinin fikirlerinin birleşiminde bulunduğunu öne sürmektedir. Galtung’a göre, problemin çözümü basittir, asgari müştereklerde buluşma ve hoşgörü göstermek.⁴²⁰ Bu noktada Galtung, “ben” ve “o” anlayışlarını geride bırakarak birbirini tamamlayan ortak noktalara odaklanıldığında, asgari müştereklerde buluşmak suretiyle yeni bir sentez yaratılabileceği ve bu sayede çatışmaların sona erdirilebileceğini öne sürmektedir.

Kimlikler değişmez olgular değildir, zaman içerisinde değişebilirler. Dolayısıyla üretilmişlerdir.⁴²¹ Kimlikler her ne kadar üretilmiş ve değişebilir olsa da kimlikler ile ilgili algıların, kimlikler tarihsel süreç içerisinde oluşturulduklarından dolayı değişmesinin çok zor olduğunu belirtmek lazımdır. Kimlik değişime uğrasa bile bu değişimin karşıdaki muhataplar tarafından kabul edilmesi lazım gelmektedir. Aksi takdirde kimliğin değişiminin herhangi bir önemi olmamaktadır.

Kimlikle ilgili algılar karşı taraftaki muhatapların zihinlerine tarihsel kodlar olarak işlenmişlerdir ve bu yüzden algıların değişmesi çok zordur. Devletlerin arasındaki ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde kimliklerin değişmiş olduğu algısı, ilişkilerin gerginleştiği durumlarda tekrar eski haline gelerek olumsuz çağrışımlara sebep olur. Çünkü milletler olumsuz anlamda ötekine ihtiyaç duyar. Millet in oluşumu tarihte yaşanan olumsuz olaylardan etkilenir. Dolayısıyla ilişkilerin gergin olduğu zamanlarda, devletlerin ve toplumların zihinlerindeki eski, olumsuz algılar tekrar su yüzüne çıkarlar. Bu durumda kimliklerin değişip değişmediğinden ziyade toplumların ve devletlerin birbirleriyle ilgili algılarının değişmesi daha çok önem kazanmaktadır. Algılar değişmedikçe kimliklerin değişmesinin bir anlamı yoktur.⁴²²

İnşacılar güvenliği üç seviyede ele almaktadırlar. Bu seviyelerden birincisi, devlete aşağıdan gelen tehditlerdir. Bu tehditlerin kapsamına gruplar ile bireylerin

⁴¹⁹ E.Fuat Keyman, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunu ve Demokratik Dünya Düzeni”, **Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayınları, 2012, ss.43-44.

⁴²⁰ Johan Galtung, **Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek, Çatışma Çözümüne Giriş**, Çeviren: Havva Kök, Ankara, Usak Yayınları, 2012, ss.181-182.

⁴²¹ Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, Çeviri Editörü: Metin Aksoy, Ankara, Nobel Yayınları, 2016, s.288.

⁴²² Abdülkadir Çevik, **Politik Psikoloji**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, ss.26-27.

devlete oluşturduğu tehditler girmektedir ve yapısal düzeyde tehdit olarak adlandırılmaktadır. İkincisi, devlete yukarıdan gelen tehditlerdir. Bunlar devleti yöneten hükümetlerin oluşturduğu tehditlerdir. Hükümetlerin devletin rejimini tehdit etmesi anlamına gelmektedir ve rejim düzeyinde tehdit olarak adlandırılmaktadır. Üçüncüsü ise devletin dışarıdan tehdit edilmesidir. Bu kapsamda dışarıdan tehdit, devletin başka devletler tarafından tehdit edilmesi anlamına gelmektedir. Bu tehdit ise stratejik düzey olarak adlandırılmaktadır. Bu üç tehdit durumu birbiriyle ilişkili olup bir tanesinin ortaya çıkması diğer düzeylerin de ortaya çıkmasına sebep olabilir.⁴²³

İnşacı yaklaşımın güvenlik konusuna farklı bir bakış açısından yaklaşarak değişik bir görüş açısı sunmuş ve birtakım katkılar yapmıştır. Bu yaklaşımın yapmış olduğu katkılar şu şekildedir. İnşacılık, öncelikle kültür olgusunun güvenliğin inşasındaki rolünün ne olduğu sorusunu sorarak güvenliğin sosyal boyutunun da incelenmesinin önünü açmıştır. İkinci olarak ise güvenliğin derinleştirilerek farklı boyutlarının ortaya çıkarılmasını ve incelenmesini sağlamıştır. Bu kapsamda güvenlik, sadece askeri anlamda ele alınmamış aynı zamanda insani, ekonomik, sosyal ve siyasi yönlerden de ele alınmıştır. Ayrıca, devletlerin politika tercihlerinin insanın doğası, güç arzusu, anarşik yapı gibi sebeplerden kaynaklanmadığını, aksine devletlerin tercihlerinin kültür ve kimlik gibi yapılar tarafından belirlendiğini öne sürerek farklı bir bakış açısı sağlamıştır.⁴²⁴

Eleştirel teorilerin güvenlik yaklaşımları kapsamında üçüncü olarak ele alınacak olan teori, feminist teoridir. Uzun bir geçmişe sahip olan ve insan hayatının kısıtlanması ile insanlara yapılan ayırım üzerine inşa edilen feminist teori 1960'lı yıllardan itibaren uluslararası politikanın bir parçası olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴²⁵

Güvenlik kavramı erkek egemen olarak anlaşıldığından dolayı kadınlar güvenlik konusunda her zaman geri planda kalmışlardır. Fakat kadınlar en azından bu yüzyılın başından itibaren güvenlik konusuyla ilgili olarak çalışmalar yapmaktadır. Bundan dolayı feminist teori için cinsiyetin bir analiz birimi olarak alınması önem taşımaktadır.⁴²⁶ Çünkü feminist görüşü paylaşan çoğu düşünürü göre

⁴²³ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.88.

⁴²⁴ a.g.e., ss.89-90.

⁴²⁵ a.g.e., s.95.

⁴²⁶ J. Ann Tickner, "Güvenlik...", Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.190-191.

kadınlar, barış ve anlaşmazlıkların çözümü gibi konulara daha geniş açıdan bakabilme kabiliyetine sahiptir.⁴²⁷ Feminist görüş, uluslararası ilişkilerde, özellikle de realist teoride öne çıkan bazı kavramların kadın/erkek gibi bölünmeleri artırdığı ve uluslararası ilişkilerde değişim imkanlarını kısıtladığını öne sürmektedir. Söz konusu kavramların erkek egemenliği anlayışının içselleştirilmesine sebep olduğu ve kadın mantığının politikaya dahil edilmesini engellediği düşünülmektedir. Feministler, güvenliğin sadece askeri boyutunun değil sosyal boyutunun da bulunduğunu öne sürerek “klasik güvenlik” olarak isimlendirilen güvenlik anlayışını eleştirmektedirler. Uluslararası politikada özellikle güç kavramına karşı çıkan feministler adalet, eşitlik, ekonomi, farklı sosyal gruplara saygı gibi noktalara vurgu yapmaktadır.⁴²⁸ Ayrıca, feministler güvenlik kavramını birtakım temel sorular ile açıklama çabasına girmişlerdir. Bu sorular genel olarak ne için güvenlik ve güvenlik ile anlaşılacak istenenin ne olduğu çerçevesinde sorulmuştur. Devlet güvenliğin temel dayanağı mıdır? Öyle ise bu mantıklı mıdır? Güvenlik ile ne anlaşılmaktadır? Güvenlik sadece dışarıdan yapılan bir saldırıyı engellemek veya geri püskürtmek ile sınırlı mıdır? gibi sorular sorulmaktadır.⁴²⁹ Güvenlik konusunun yanı sıra güç kavramı da feministler tarafından ele alınmıştır. Güç kavramının güvenlik kavramı gibi erkek egemen bir biçimde ele alındığını düşünen feminist düşünürlere göre, “güç” cinsiyet temelinde yeniden ele alınmalıdır. Bu kapsamda güç kavramının yeniden ele alınarak tanımlanması için kadınların siyasi ve askeri kurumlardaki karar verici pozisyonlarda yer almaları gerektiği öne sürülmektedir.⁴³⁰

Bazı feminist düşünürler, kadınların yaradılışları sebebiyle çocuk büyütme ve besleme gibi özellikleri olduğundan dolayı erkeklere göre barışı daha fazla isteyecekleri görüşündedirler. Buna mukabil bazı düşünürler ise bu durumu genetik yapıya bağlayarak erkeklerin daha saldırgan bir dürtüye sahip olduklarını söylerken, bir diğer kesim ise cinsiyet çerçevesinde ayırım yapılmasına karşı çıkarak erkek çocuklarının rekabetçi bir şekilde büyütüldüklerini ve bu yüzden kadınların yapmış

⁴²⁷ Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi, **Uluslararası İlişkiler...**, Nobel Yayınları, 2016, s.362.

⁴²⁸ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, ss.96-97.

⁴²⁹ Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi, **Uluslararası İlişkiler...**, Nobel Yayınları, 2016, s.366.

⁴³⁰ Muhittin Ataman, “Feminist Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, **Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayınları, 2012, s.92.

oldukları çocuk büyötmek, ev işleri gibi görevlerin değeriinin düşüröldüğünü öne sürmektedirler.⁴³¹

Eleştirel teori olarak görölen diğeri teoriler gibi feminist teori de költür ile kimliğı önemli görmekte ve güvenlik çalışmalarında ele alınmaları gerektiğini öne sürmektedir. En büyük güvenlik tehdidi olarak kadın/erkek ayırımı çerçevesinde uygulanan şiddeti gören feminist teori, aşağıdan yukarıya doğru uzanan bir anlayış benimseyerek ailede başlayan şiddetin ulusal ve uluslararası alana doğru uzandığını, dolayısıyla şiddet seviyelerinin birbirleriyle bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Bu kapsamda kadınların güvenliğı ile ilgili bir anlayış oluşturmaya çalışmaktadır.⁴³²

Kadınlar, savaşların çocuklarla birlikte asıl kurbanları olmakta ve aile içinde şiddeti en çok yaşayan grubu oluşturmaktadırlar. Bundan dolayı kadınlar savunmasız olarak görölmüşler ve erkekler tarafından korundukları algısı yerleşmiştir. Bu durum güvenliğinin erkek karakterli olmasına yol açmıştır. Güvenliğinin bu erkeksi karakteri, insanların vatanları için hayatını feda etmesini yüceltmıştır. Dolayısıyla erkeklerin “hayatını feda edenler”, kadınların ise askeri konularla ilişkilendirilmemeleri sebebiyle “kurbanlar” ve “korunmaya muhtaçlar” olarak algılanmalarına yol açmıştır. Ayrıca, kadınlar dünyadaki nüfusun yarısını oluşturmalarına ve iş gücü açısından büyük bir kesimi temsil etmelerine rağmen gelir dağılımında adaletsizlikle karşılaşmaktadırlar. Feminist bakış açısına göre kadınların bu durumları, devleti güvenliğinin merkezinden çıkararak yerine insanı yerleştiren küresel bir güvenlik anlayışının oluşmasına yardımcı olabilir.⁴³³

Şiddetin aile içinden başlayarak uluslararası ortama kadar genişlediğini ve bu şiddet seviyelerinin bağlantılı olduğunu öne süren feminist yaklaşım, güvenliğinin sadece devlet güvenliğı olarak algılanmasını sorgulayarak güvenlik kavramının yeniden ele alınmasına katkıda bulunur. Feminist yaklaşımın güvenlik konusundaki bakış açısı kadınları temel almakla birlikte toplumdaki eşitsiz yapının tüm insanları daha güvensiz bir ortamda yaşamaya mahkum ettiğini de işaret etmektedir.⁴³⁴

Frankfurt Okulu’nun çalışmaları temelinde inşa edilen eleştirel teori 1920 ve 1930’lu yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴³⁵ Frankfurt Okulunun anlayışında,

⁴³¹ Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi, **Uluslararası İlişkiler...**, Nobel Yayınları, 2016, s.365.

⁴³² Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.97.

⁴³³ J.Ann Tickner, “Güvenlik...”, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.191-192.

⁴³⁴ a.g.e., s.193.

⁴³⁵ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.80.

toplumdaki sosyal gelişmelerin anlaşılacak çelişkilerinin tespit edilmesi, bu çelişkilerin izini sürmek ve böylece toplumun özelliklerini anlamak amacı vardır.⁴³⁶ Eleştirel teori, uluslararası ilişkileri modern toplumun söylemi olarak betimler. Bu çerçevede uluslararası ilişkiler sadece devletler arasındaki ilişkilerden ibaret olmayıp aynı zamanda devlet ve toplum arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Uluslararası ilişkilerin işleyişi üzerine ortaya koymuş olduğu fikirler ile önemli bir değişimi dile getiren eleştirel teori, bilgi ve iktidar arasında ilişki kurarak uluslararası ilişkiler teorisinin devleti temel aldığı sürece ürettiği bilginin nesnel olmayacağını ve iktidar veya bir çıkarı meşrulaştırıcı söylemleri ifade edeceğini öne sürer.⁴³⁷

Eleştirel teorilerin ortak birtakım yaklaşımları bulunmaktadır. Bunlar;

- Modernitenin uluslararası ilişkilerin temelini oluşturduğu, bu kapsamda uluslararası ilişkilerin merkezi Batı olan ve modernitenin ürettiği bir söylem olduğu.
- Bilgi ve iktidar ilişkisinin varlığı, bu kapsamda nesnel olduğu öne sürülen bilginin aslında öznel ve belli bir çıkara yönelik olduğu.
- Bilgi, iktidar ve çıkarlarla ilgili olarak üretildiyse uluslararası sistemin devletler seviyesine indirgenmesi belli bir düzenin hegemonyasının yaratılmasına yardımcı olur. Bunun gerçekleşmesinin asıl yolu teorisinin bağımsız olarak tanımlanmasıdır. Bundan dolayı eleştirel teori iki görevi yerine getirir. Alternatif bir düzen kurmak için yol göstermek ve teorisinin nesnel değil bir çıkara ve iktidara yönelik üretildiğini göstermektir. Bu anlamda eleştirel teorisinin üretmiş olduğu bilgi normatif bilgidir.
- Bilgi ve iktidar arasındaki ilişkinin tanımlanması uluslararası ilişkilerin Batı merkezli olduğunun ve Batının egemenliğinin tesis edilmesi için kullanıldığının ortaya konulmasını sağlar. Bundan dolayı eleştirel teori moderniteyi sorunsallaştırır. Bunun yapılmasının amacı, uluslararası ilişkilerin kimlik, devlet, düzen kavramları arasındaki buluşmayı sağlayan bir nokta olduğu ve uluslararası sistemin Batı merkezli olduğunu göstermektir.⁴³⁸

⁴³⁶ Richard Devetak, "Eleştirel Teori"..., Küre Yayınları, 2013, s.219.

⁴³⁷ E.Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ed.: Atila Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.228-229.

⁴³⁸ a.g.e., s.229-231.

Eleştirel teori özellikle iki konu ile ilgilenir. Bunlardan birincisi, teorilerin doğasını ve amaçlarını ortaya çıkararak toplumdaki adaletsizlik ve zorlayıcı anlayış biçimlerini ortaya çıkarmaktır. İkincisi ise sosyal yaşamda insanların özgürlüğünü kısıtlayan şeyleri sorun olarak ele almak ve onların yok edilmesine çalışmaktır.⁴³⁹ Eleştirel teori dünyada hakim olan düşüncelere karşı çıkmaktadır. Bu kapsamda dünya düzeninin nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışır. Eleştirel teori, kurumlar ve güç ilişkileri gibi konularla ilgilenmez aksine bunların kökenlerini ve değiştirilebilir olup olmadıklarını sorgular. Sosyal konuları ayrı parçalar halinde incelemeyi, geneli inceler. İncelenmekte olan konu bütünün bir parçası olarak ele alınır ve hem ele alınan konu hem de bütün ile ilgili değişim sürecini inceler.⁴⁴⁰

Güvenlik konusunda devlet-toplum ilişkileri ve kurumlar incelenirken aynı zamanda bunların insan üzerindeki etkilerinin de incelenmesi önem arz eder.⁴⁴¹ Dolayısıyla eleştirel teorilerde güvenlik konusu insan temel alınarak incelenmektedir. Devletler arası savaşların azalmasının aksine iç şiddet artmakta ve insanlar kendi devletinden gelen tehditlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ekonomik ve çevresel sorunlar, salgın hastalık, açlık gibi birtakım farklı durumlar da artık insanları tehdit etmektedir.⁴⁴² Bu çerçevede eleştirel teori güvenliği bireyden başlayarak yukarı doğru olan bir yaklaşımla bütün olarak ele almaktadır. Eleştirel güvenlik anlayışının amacı insani bir hayat kurmak ve insanları daha özgür hale getirmektir. Yani “insanları özgürleştirmektir”.⁴⁴³ Ken Booth’a göre özgürleşmek, insanların gerek kişisel, gerekse gruplar olarak yapmak istediklerini engelleyen fiziki ve insani kısıtlamalardan kurtarılmasıdır. Savaş ve savaş tehdidi de yoksulluk, politik baskı vb. gibi bir kısıtlamadır. İnsanların güvenliğini sağlayan olgu, güç veya düzenden ziyade özgürleşmedir. Teorik olarak özgürleşme güvenliğinin kendisidir.⁴⁴⁴

Güvenlik konusunda önce insan anlayışına sahip olan eleştirel yaklaşımda devlet, güvenliğin temel nesnesi olarak ele alınmamaktadır. Bu durum, eleştirel teorinin klasik güvenlik anlayışına karşı getirmiş olduğu eleştirilerden bir

⁴³⁹ Richard Devetak, “Eleştirel Teori”..., Küre Yayınları, 2013, s.221.

⁴⁴⁰ Robert W.Cox, “Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri, Etkileşim veya Bölgesellik”, Çeviren: Sezgi Durgun, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017, s.513.

⁴⁴¹ Oktay F.Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, s.121.

⁴⁴² Ken Booth, “Bilmeye Cesaret Etme:...”., Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.343.

⁴⁴³ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.81.

⁴⁴⁴ Ken Booth, “Security and Emancipation”..., SAGE Publications, 2007, ss.204-205.

tanesidir.⁴⁴⁵ Eleştirel teoride uluslararası sistemin de dönüşüm geçirmeye açık bir durumda olduğu öne sürülmektedir. Küreselleşme süreciyle dönüşüm geçirmeye başlayan dünyada sınırlar aşılmaya ve karşılıklı bağımlılık artmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak devletin kontrol edici rolü gerilemekte ve yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu durum karşısında eleştirel teori evrensel değerlerin savunulduğu sosyal hareketler ile ilgilenmiştir. Devletler, uluslararası kurumların ortaya çıkması ile birlikte bazı konularda yetkilerini söz konusu kurumlara devretmişler, bu ise toplumların devletleri kontrol etmelerini zorlaştırmış ve insanların gücü kendi rızası dışında alınan kararlara karşı azalmıştır.⁴⁴⁶

Booth'a göre devlet kavramı, uluslararası ilişkilerde önemli bir husus olmakla birlikte güvenilir bir yapıdır ve bundan dolayı güvenlik için referans nesnesi olamaz. Devletin neden güvenlik konusunda referans nesnesi olamayacağını Booth şu şekilde açıklamaktadır;

- Geleneksel güvenlik anlayışında referanslar her zaman devlete yapılmaktadır. Fakat uluslararası ortamda her devlet aynı şekilde yönetime sahip değildir. Devletlerin bir kısmı demokratik yönetimlere sahipken bir kısmı diktatörlükle yönetilmektedir. Bu devletlere güvenlik konusunda rol vermek, ayrıcalık tanımak ve bu devletlerle güvenlik konusunda işbirliği yapmaya çalışmak güvenlik kavramının gelişmesine ve güvenliğin artırılmasına yarar sağlamaz.
- Devletin güvenliğini sağlamaya çalışmak mantıksızdır. Çünkü devlet amaç değil araçtır. Önemli olan onun içindekilerin güvenliğidir. "Araçların" değil "amaçların" güvenliğini sağlamak lazımdır.
- Devletler kendilerine has yapıları açısından çok çeşitli olmalarından dolayı güvenlik teorisinin temeline yerleştirilmeleri imkansızdır. Öyle ki bu çeşitlilik, devlet teorisi olup olmadığı sorusunu akıllara getirir. Farklı bölgelerdeki devletler farklı görüşleri ve anlayışları temsil etmelerinden dolayı devletin güvenlik kavramının temeli olması imkansızdır.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.82.

⁴⁴⁶ Menent Savaş Cazala, "Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi", **Post Modern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, Dora Yayınları, 2014, ss.63-64.

⁴⁴⁷ Ken Booth, "Security and Emancipation"..., SAGE Publications, 2007, s.205.

Kültür ve güvenlik arasındaki ilişki de eleştirel teori için önem taşımaktadır.⁴⁴⁸ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte kimlik kaynaklı iç savaşlar ve bunun sonucu olarak yaşanan insani krizler, “insan” olgusunun uluslararası ilişkilerde temel aktör olarak ele alınmasının önünü açmıştır. İnsanların yaşamış oldukları bu zorluklar, beraberinde aydınlanmayı ve bu durumdan kurtulmak amacıyla insan özgürleşmesini de beraberinde getirmektedir.⁴⁴⁹ Dolayısıyla sesi duyulmayan insanların özgürleşmesi önem kazanmaktadır. Bu kapsamda eleştirel teori tarafından güçsüz olan insanların sesinin önemli olduğu ve güçlü olanlardan daha fazla anlatacak şeyleri olduğu öne sürülmektedir.⁴⁵⁰ Eleştirel teorinin özgürleşme ile kastettiği, adaletsizliğin yok edilmesi ve içinde buldukları şartların iyileştirilmesidir. Eleştirel teoriye göre, insanların özgürleşmesinin önündeki engeller devlet kaynaklıdır. Bunun aşılması için devletin dahil olduğu sistemin bir teorisini geliştirir ve insanların özgürleşmesi için alternatif siyasal toplulukların biçimleri üzerine incelemelerde bulunur. Bir süreç olan özgürleşmenin belli başlı aşamaları vardır. Bu aşamalardan birincisi, en başta yanlış bilince sahip ve yanılgılar yaşayan bir toplumun parçası olan insanlar zorla kendilerine kabul ettirilen sosyal kurumların farkında değillerdir ve bu kurumları aslında kendi kendilerine dayatmaktadırlar. İkinci olarak ise insanlar zorla dayatılan bu toplumsal kurumların kabul edilemez olduğunu fark ederek yanlış bilinçlerinin de farkına varırlar. Üçüncü olarak ise kendilerinin kendilerini bu duruma maruz bıraktıklarını anlarlar. Bu zorlamaların farkına varmalarıyla bilinçlenirler, bilinçlendikten sonra ise içinde buldukları koşulları terk ederek özgürleşirler.⁴⁵¹

Kapitalizm, eleştirel güvenlik konusunda çalışan akademisyenlerin en çok üzerinde durduğu konulardan bir tanesidir. Jürgen Habermas'a göre, devletler olmadan uluslararası şirketler merkezi alanlarda faaliyetlerini yürütemezler, dolayısıyla güçlü devletler kapitalizmin garantileridirler. Kapitalizm için devlet yapısı ve ideoloji önem taşımamaktadır. Önemli olan devletin kendine ait piyasasında kapitalizmin faaliyet göstermesine engel çıkarıp çıkarmadığıdır.⁴⁵² Pazarların küreselleşmesiyle uluslararası ekonomik sistem uluslararası ekonomik

⁴⁴⁸ Oktay F. Tanrısever, “Güvenlik”..., İletişim Yayınları, 2012, s.122.

⁴⁴⁹ Menent Savaş Cazala, “Eleştirel Kuramda Özgürleşme...”, Dora Yayınları, 2014, ss.50-51.

⁴⁵⁰ Ken Booth, “Bilmeye Cesaret Etme:...”., Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.334.

⁴⁵¹ Menent Savaş Cazala, “Eleştirel Kuramda Özgürleşme...”, Dora Yayınları, 2014, s.66-67.

⁴⁵² Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çeviren: Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2008, ss.11-12.

sisteme dönüşmeye başlamıştır. Bu yaşanan değişimde dikkat çeken noktalar şunlardır; küresel ekonomik hareketler dünya çapında yaygınlaşmıştır, küresel mali piyasalara bağlı hale gelen milli ekonomiler mali piyasalara uyum gösterdikleri derecede değer kazanmışlardır. Önceden milli ekonomilere devlet sınırları içinde yer açılırken şimdi devletler küresel piyasanın içine yerleştirilmektedirler.⁴⁵³ Milli egemenlik artık paraya söz geçirememekte ve para sınırları aşır istediği şekilde dolaşabilmektedir. Bu kapsamda küreselleşme, dünya üzerinde ekonomik olarak bütünleşmenin genişlemesi olarak adlandırılabilir.⁴⁵⁴ Üretilen malların değişik coğrafyalarda müşteriler bulmasından dolayı artık devletler dünya ekonomisinin birer şubesi konumuna gelmişlerdir.⁴⁵⁵

Günümüzün ekonomik olarak en önemli olgusu çok uluslu şirketlerdir. Bu şirketler bir malın üretim planlamasını bir ülkede yapacak, hammaddesini başka bir ülkeden temin edecek, işgücünü diğer bir ülkeden temin edecek kadar büyük şirketlerdir. Bu şirketler günümüzde devletlere rakip olacak kadar büyük hale gelmişlerdir ve hatta pek çok devletten daha zengin durumdadırlar. Dolayısıyla toplumları etkileyecek derecede güçlenmişlerdir.⁴⁵⁶ Başka bir deyişle küresel piyasalar ve kapitalizm devletlerin üzerinde bir konum edinmeye başlamışlardır.

Karşıtları tarafından kapitalizmin bir parçası veya farklı bir aşaması olarak görülen küreselleşme, emperyalizmin farklı bir hali olarak görülmektedir. Kapitalizm karşıtlarına göre bu, kapitalizmin yayılmasıdır. Ayrıca bu süreç, ekonomik anlamda küreselleşmeyi değil aksine tekelleşmeyi getirmektedir. Teknoloji üretmede geri kalan ülkeler küreselleşme sonucunda şu anki durumlarından çok da farklı bir hale gelmeyeceklerdir. Çünkü teknoloji üretme kapasiteleri olmadığından veya buna kaynak ayıramadıklarından dolayı teknoloji üretebilen ülkelere bağımlılıkları devam edecektir. Bu durum ise onların ekonomik anlamda gelişmiş ülkelere bağımlı olmaları anlamına gelmektedir. Küreselleşmenin motoru sayılan ülkelerin uluslararası kuruluşlardaki etkileri diğer ülkelere göre daha fazladır. Küreselleşme karşıtlarına göre bu süreç, gelişmiş ülkelerin çıkarlarının lehine oluşturulan,

⁴⁵³ Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli...**, Bakış Yayınları, 2008, s.24.

⁴⁵⁴ Aytekin Yılmaz, **İkinci Küreselleşme Dalgası**, Ankara, Vadi Yayınları, 2004, s.31

⁴⁵⁵ Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli...**, Bakış Yayınları, 2008, s.63.

⁴⁵⁶ Michael Kreile, "Üretim Hizmetlerinin Uluslararası Hale Gelişi", Çeviren: Müjdat Kayayerli, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, (ed.: Karl Kaiser, Hans-Peter Schwarz), Ankara, Sinemis Yayınları, 2005, s.211.

eşitsizliğin olduğu bir süreçtir ve insan hakları ile demokrasi söylemleri kapitalizmin meşruiyetini sağlamak için kullanılan araçlardır.⁴⁵⁷

Eleştirel teori akademisyenlerine göre, önümüzde duran en önemli güvenlik sorunu kapitalizmin yaratmış olduğu krizlerdir. Bundan dolayı güvenliğin sağlanması için kapitalizmin dönüştürülmesi gerekmektedir.⁴⁵⁸

Güvenlik kavramı Booth'a göre, kolay tanımlanabilir olmakla birlikte asıl sorun bu kavramın uluslararası politika çerçevesinde işlevsel hale nasıl getirileceğidir. Güvenlik kavramının anlamı değil bu anlam çerçevesinde yürütülecek siyaset önemlidir.⁴⁵⁹ Booth, güvenliğin tanımının yapılamadığı takdirde güvenliği sağlamanın da imkansız olduğunu söylemektedir. Ayrıca, eğer güvenlik tanımlanacaksa öncelikle insani ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir hayat yaşayanların tecrübelerini ve korkularını ele almak gerektiğini öne sürmektedir.⁴⁶⁰ Bu kapsamda güvenlik, sadece tehditlerden uzak olmak ve hayatta kalmak değil, aynı zamanda mutlu yaşayabilmek için kendi seçimlerini yapabilecek şartlara sahip olmaktır.⁴⁶¹ Dolayısıyla özgürleştirmenin esas amacı, insanların insanca yaşamaları için gerekli şartların yaratılması ve insana yaraşır bir şekilde yaşamalarına engel olacak duruma düşmelerini engellemektir.⁴⁶² Bu çerçevede güvenlik, hayatta kalmakla eş anlamlı değildir. Çünkü sadece hayatta kalmış olmak insanların insanca yaşamalarını engelleyen şartların değişmesini sağlamaz, o şartlar sabit kalır. Hayatta kalmak, nefes alıp vermek ve kalbin atmasıdır, güvenlik ise yaşamaktır. Hayatta kalmak fiziksel olarak vücudun ölmemesiyken, güvenlik insanca yaşamaktır.⁴⁶³ Dolayısıyla insanların güvende olmaları için özgürleşmeleri gerekmektedir. Ken Booth'a göre, özgürleşme kavramının tanımı aşağıdaki gibidir.

“Siyasetin bir söylemi olarak özgürleşme, insanları onların özgürce yapmayı seçecekleri şeyleri (başkalarının özgürlüğüyle uyumlu olacak şekilde) gerçekleştirmelerinin önüne geçen baskılardan korumayı amaçlar. Siyaset için üçlü bir çatı sunar: bilgi için felsefi bir çapa, toplum için bir ilerleme kuramı

⁴⁵⁷ Ellen Meiksins Wood, **Kapitalizmin Kökeni**, Çeviren: A.Cevdet Aşkın, Ankara, Epos Yayınları, 2003, s.55.

⁴⁵⁸ Bilal Karabulut, **Güvenlik, Küreselleşme...**, Barış Kitap, 2015, s.81.

⁴⁵⁹ Ken Booth, **Dünya Güvenliği...**, Küre Yayınları, 2012, ss.127-128.

⁴⁶⁰ a.g.e., s.125.

⁴⁶¹ a.g.e., s.130.

⁴⁶² a.g.e., s.132.

⁴⁶³ a.g.e., ss.134-136.

ve baskıya karşı direnmek için bir pratiktir. Özgürleşme, insanlığın icadının felsefesi, kuramı ve siyasetidir.”⁴⁶⁴

Eleştirel teorinin uluslararası ilişkiler konusunda yapmış olduğu birtakım katkılar vardır. Bunlardan birincisi, siyasetin bilgidен bağımsız olmadığı ve tarafsız teori ve teorisyen anlayışını kabul etmemesidir. Buna göre teoriler, çıkarlar ve algılar temelinde şekillenir. Yani eleştirel teori, bilgi ile politika arasında ilişki kurmaktadır. İkinci olarak ise devlet ve siyasal topluluk kavramlarını yeniden incelemesidir. Bu kapsamda eleştirel teori, siyasal toplulukların oluşumunu ve değişimini inceler. Eleştirel teorinin alternatif bir uluslararası ilişkiler bakışı geliştirme çabasının amacı, devletin dışlamaya dayalı dinamiklerini aşarak uluslararası düzeyde eşitlikçi ve güvenli bir dünya yaratmak için düzenleme yapmaktır.⁴⁶⁵

1.3.4. Kopenhag Okulu ve Güvenlik Kavramı

Eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde incelenebilecek olan fakat bu tezin üzerine temellendirildiği fikirleri içinde barındırdığı için Kopenhag Okulunun güvenlik konusuna bakışı ayrı bir bölüm olarak incelenmiştir.

Kopenhag Okulu, Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, Lene Hansen gibi akademisyenler ile bu okula destek veren farklı akademisyenlerin çalışmalarının bütünü olarak ele alınabilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramının günlük kullanımından ayrı olarak uluslararası meseleler bağlamında özel bir anlamı ortaya çıkmıştır. Bu, güvenikleştirme kavramının da temelidir.⁴⁶⁶ Bu kapsamda söz konusu okulun özelliği, güvenliğin farklı boyutları olduğunu öne sürerek güvenlik konusunda farklı yaklaşımlar sergilemesi ve “güvenikleştirme”, “güvenlik dışılaştırma”, “bölgesel güvenlik kompleksi”, “güvenlik sektörleri” gibi kavramları ortaya koymasıdır. Bu şekilde güvenlik kavramı daha kapsamlı ve derin bir şekilde incelenmeye başlanmıştır.

Kopenhag Okulu güvenlik konusunu inşacı bir yaklaşım ile ele almaktadır ve güvenliği tehditlerin sosyal bir inşası olarak görmektedir.⁴⁶⁷ Kopenhag Okuluna göre güvenlik, politikayı yerleşik kuralların ötesine taşımak ve problem olan konuyu

⁴⁶⁴ Ken Booth, **Dünya Güvenliği...**, Küre Yayınları, 2012, s.141.

⁴⁶⁵ Richard Devetak, “Eleştirel Teori”..., Küre Yayınları, 2013, s.246.

⁴⁶⁶ Ole Waever, “Peace and Security, Two Concepts and...”, Routledge, 2004, s.56.

⁴⁶⁷ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, ss.204-207.

politikanın özel bir türü veya politika üstü olarak sunmaktır. Bu kapsamda okulun ortaya koymuş olduğu “güvenikleştirme” kavramı da politize etmenin radikal bir hali olarak karşımıza çıkar.⁴⁶⁸

Okulun anlayışına göre güvenikleştirme, öznelere arası bir eylemdir, sosyal olarak inşa edilmektedir ve değişkendir. Grup veya birey açısından bakıldığında güvenliğin konuşulması güvenliğin sağlanması garantisi değildir. Başarılı bir güvenikleştirme, güvenikleştirme işlemi yapana (securitizer) bağlı değildir. Başarılı bir güvenikleştirme işlemi güvenlikle ilgili konuşma yapılan topluma (audience) bağlıdır. Bu kapsamda bakıldığında güvenlik, nesnelere (object) veya öznelere (subject) bağlı değildir. Güvenlik, öznelere arası bir kavramdır.⁴⁶⁹

Kopenhag Okulu güvenlik ile ilgili olarak beş sektör ortaya koymuştur. Bunlar ekonomik, çevresel, sosyal, siyasi ve askeri sektörlerdir. Okula göre, bu sektörler birbirleriyle ilişkilidir. Örneğin, ilk bakışta askeri gibi görünen sorunlar daha yakından incelendiğinde diğer dört sektördeki korkulardan veya ayrılıkçılık, sınır çatışması ile ilgili görünen bir problem ise kimlikle ilgili olabilir. Bu kapsamda Clausewitz’in de belirttiği gibi savaş politikanın başka araçlarla devamı denebilir.⁴⁷⁰

Güvenikleştirme işlemi için konuşma eyleminin yapılması gereklidir.⁴⁷¹ Konuşma eylemi ile ilgili olarak ise üç aktör vardır. Bunlar “referans nesnesi”, “güvenikleştirici aktörler” ve “fonksiyonel aktörlerdir”. Buna göre;

- Referans nesnelere, varlığı tehdit edilen ve meşru olarak hayatta kalma iddiası güden devlet, etnik gruplar gibi aktörlerdir.
- Güvenikleştirici aktörler, varoluşsal bir tehdit altında olan birşeyi -referans nesnesini- ilan ederek sorunları güvenikleştiren aktörlerdir.
- Fonksiyonel aktörler ise güvenikleştirme işleminin yapıldığı güvenlik sektörünün dinamiklerini etkileyen aktörlerdir. Bu aktörler referans nesnesi olmadıkları gibi güvenikleştirici aktörler de değillerdir. Güvenikleştirme işlemini etkileyen bir şirket, çıkar grubu vb. olabilirler.⁴⁷²

⁴⁶⁸ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.23.

⁴⁶⁹ a.g.e., s.31.

⁴⁷⁰ a.g.e., s.167.

⁴⁷¹ Konuşma eyleminin ayrıntıları güvenikleştirme ile ilgili bölümde verilmektedir.

⁴⁷² Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.36.

“Orta boyutlu sınırlı bütünlükler” olarak adlandırılan devletler, milletler veya medeniyetler dayanıklı yapılar olmaları dolayısıyla Kopenhag Okulu tarafından güvenlikleştirme işlemi için en önemli nesnelere olarak görülmektedirler. Bu nesnelere, kendileri gibi olan diğer nesnelere rekabete girdiklerinde “biz” duyguları güçlenmektedir. Rekabetler ortaya çıktığında söz konusu orta boyutlu yapıların sistem seviyesine karşı büyük bir avantajı bulunmaktadır. Çünkü sistem seviyesi, rekabetlerin ortaya çıktığı durumlarda güvenlikleştirme işleminin gerçekleştirilmesi için toplumların “toplum kimliğini” harekete geçirebilecek kadar etkili değildir. Kopenhag Okuluna göre güvenlik, yarış halindeki aktörlerin bulunduğu bir alandır ve sadece devlet ile ilgili değildir.⁴⁷³

Aşağıda Kopenhag Okulunun ortaya koymuş olduğu kavramlar daha ayrıntılı olarak verilmektedir.

1.3.4.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı

“Bölgesel güvenlik kompleksi” kavramı, Kopenhag Okulu tarafından “güvenlik sektörleri”, “güvenlikleştirme” ve “güvenlik dışılaştırma” kavramlarıyla birlikte ortaya konan bir kavramdır. Tanım olarak güvenlik kompleksi, güvenlikleştirme ve güvenlik dışılaştırma süreçleri birbirleriyle bağlantılı olan, güvenlik problemlerinin birbirinden ayıramayacağı veya ayrı ayrı analiz edilemeyecek şekilde birbirlerine bağlı olan birimlerdir. Güvenlik kompleksleri, içerdikleri birimlerin birbirleriyle ilgili olan güvenlik algıları ve etkileşimleri ile üretilmektedirler.⁴⁷⁴ Güvenlik kompleksleri, aktörlerin güvenlik konusunda birbirlerine bağlı olmaları anlamında sosyal olarak inşa edilmişlerdir. Yani güvenlik kompleksi yaklaşımı, aktörlerin coğrafi olarak buldukları bölge ile değil güvenlik ile ilgili söylemlerini dikkate alan bir yaklaşımdır. Bu anlamda kimi ve neyi güvenlikleştirdiklerine bağlı olarak bölgesel güvenlik kompleksleri yeniden üretilebilir veya değişebilirler. Güvenlik kompleksi olarak nitelendirilebilmek için devletlerin hem birbirleriyle güvenlik konusunda bağlantılı bir küme oluşturmaya hem de onları çevrelerindeki diğer güvenlik bölgelerinden ayırmaya yetecek derecede karşılıklı bağımlılığa sahip olmaları gerekmektedir. Güvenlik kompleksleri, barındırdıkları aktörlerin güvenlik konusunda karşılıklı bağımlılıkları ve bu kompleks

⁴⁷³ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.36-37.

⁴⁷⁴ a.g.e., s.201.

ile çevresindeki aktörlerin güvenlik konusunda birbirleriyle ilişkili olmamaları ile ayrılırlar.⁴⁷⁵

Barry Buzan'ın "İnsanlar, Devletler ve Korku" isimli çalışmasında ayrıntılı olarak ortaya koymuş olduğu kavrama göre, bölgesel güvenlik kompleksleri, güvenliğin iki analiz seviyesi olan devlet ile sistem arasında iki analiz düzeyi kurulmasını sağlar. Bu düzeyler, alt sistemler ve alt sistemlerin birbirleriyle olan ilişkileridir.⁴⁷⁶ Kopenhag Okulunun bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımının temel fikri, güvenlik dinamiklerinin güçlü bir bölgeselliğe sahip olması ve bu temelde söz konusu dinamiklerin devlet dışı aktörleri de kapsamıdır.⁴⁷⁷ Buzan'a göre, bölgesel güvenliğin tanımlanmasında önemli olan noktalardan bir tanesi de tarihselliktir. Eğer bir güvenlik sorununda tarihsel bir yön bulunuyorsa dostluk ve düşmanlık kavramları dikkate alınmalıdır. Buzan'a göre, ampirik bir olgu olan güvenlik komplekslerinin ortaya çıkmasında devlet ve sistem düzeyleri etken olabilir. Devletler seviyesinden incelendiğinde, güvenlik komplekslerinin devletler arasındaki etkileşimden oluştuğu görülür. Bu kapsamda askeri, siyasi tehditler ve ülkelerin yakınlıklardan dolayı komşular arasındaki ilişkiler öncelikli güvenlik sorunu olarak görülebilir. Sistem seviyesinden bakıldığında ise güvenlik komplekslerinin oluşmasının sebepleri anarşi ve coğrafyadır. Devletler arasındaki anarşik ortam kaçınılmaz olarak güvenlik ikilemine sebep olur ve devletleri karşı karşıya getirir, coğrafyanın etkisi ile de yönlendirilir. Ulaştırma olanakları günümüzdeki gibi olduğu sürece devletler komşularıyla daha fazla temas içinde olacaklarından güvenlik kompleksleri kalıcı olacaklardır.⁴⁷⁸

Vasquez'e göre savaş, toplumlar tarafından icat edilmiş bir olgudur ve bölgesel anlaşmazlıklar eğer farklı yollarla çözüme kavuşturulamıyorsa savaş çıkma olasılığı bulunmaktadır. Ülkelerin mesafe olarak yakın olmaları savaşın sebebi olmaktan ziyade savaşın çıkmasına fırsat tanımaktadırlar. Bölgesel anlaşmazlıklar ise savaşa girmek için sebepler oluşturmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, ülkeler arasındaki her anlaşmazlığın aynı derecede savaşa yol açması mümkün görünmemektedir. Savaşlar, genellikle komşu olmayan devletlerle değil komşu devletler arasında yaşanmaktadır. Çünkü komşu devletler arasında bölgesel

⁴⁷⁵ Barry Buzan, Ole Waever, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, ss.47-49

⁴⁷⁶ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.159.

⁴⁷⁷ Barry Buzan, Ole Waever, **Regions and Powers...**, Cambridge University Press, 2003, s.29.

⁴⁷⁸ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.160-161.

anlaşmazlıklar yaşanırken komşu olmayan devletler arasında her ne kadar rekabet ve sorunlar yaşansa da bölgesel anlaşmazlıklar genelde yaşanmaz. Komşu devletler arasında yaşanan bölgesel anlaşmazlıklar çözüm odaklı olarak ele alınmadıkları zaman diğer anlaşmazlıklara oranla savaşın çıkmasına daha yatkındırlar.⁴⁷⁹ Üç faktör devlet davranışlarını etkilemektedir. Bunlar uluslararası siyasi sistem, uluslararası ekonomi ve coğrafyadır. Coğrafya önemlidir çünkü eğer coğrafi olarak ülkelerin stratejilerini uygulayacakları bir mekan olmazsa ülkelerin uygulayacakları stratejiler de anlamlarını kaybetmektedirler. Çünkü politikalar belli bir mekanda yürütülmek zorundadır. Dolayısıyla coğrafya devletler için önem taşıyan ve olmazsa olmaz bir faktördür. Ayrıca coğrafya, toplumların algılamaları açısından da özellikle önem taşımaktadır çünkü yaşanan toprak kayıpları, travma ve korkunun ortaya çıkmasına sebep olmakta, bu durum ise devletlerin gelecekte takip edecekleri politikaların oluşturulmasına etki etmektedir.⁴⁸⁰

Müttefiklik ilişkilerinin devreye girmesi de komşular arasındaki anlaşmazlıkların savaşa dönüşmesine sebep olabilir. Bu durum ise savaşın veyahut anlaşmazlıkların küresel boyuta taşınmasına sebep olabilir. Müttefikler bölge dışından da olsa bu ilişkiler anlaşmazlıkları savaşa yönelten bir etkiye sahiptir.⁴⁸¹

Güvenlik komplekslerinin bulunmadığı veya bulmanın zor olduğu bazı durumlar olabilir. Bunlardan birincisi, bölgedeki devletlerin zayıf olmalarından dolayı güvenlik kompleksi oluşturacak bir dinamik oluşturamamalarıdır. Bu durumdaki devletlerin güvenlik perspektifleri genel olarak kendi ülkelerinin içine odaklanmış durumdadır. İkinci olarak ise bölge dışından gelen güçlü devletlerin bölgede bir güvenlik kompleksi oluşmasını engelledikleri durumdur. Bu durum “bindirme” olarak isimlendirilir. Bölge dışından gelen devlet veya devletlerin bölge devletleri arasında oluşturabilecekleri güvenlik ilişkilerini ve oluşturulacak güvenlik dinamiklerini baskılamaları manasına gelir. Bindirmenin oluşabilmesi için bölge dışından gelen devletlerin söz konusu alanda askeri birlikleri ile bulunmaları gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa kıtasında yaşanan durum

⁴⁷⁹ John A. Vasquez, “Komşular Neden Savaşı? Yakınlık, Etkileşim veya Bölgesellik”, Çeviren: Emre Erşen, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017, ss.486-487.

⁴⁸⁰ Hasan Yükselen, **Strategy and Strategic Discourse in Turkish Foreign Policy**, Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2020, ss.33-35.

⁴⁸¹ John A. Vasquez, **Savaş Bulmacası...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.378.

buna örnek olarak verilebilir.⁴⁸² Aşırı zayıflık devletlerin başarısız olmalarına sebep olabilir. Bu yüzden güçlü devletlerden oluşan bir bölge zayıf devletlerden oluşan bir bölgeye göre daha farklı güvenlik dinamikleri geliştirebilir.⁴⁸³

Bölgesel güvenlik kompleksleri, güvenlik sektörlerinden askeri, siyasi ve sosyal sektörler ile daha sıkı bir ilişki gösterirler. Ekonomik sektör ile potansiyel olarak sıkı bir ilişkileri vardır, çevresel sektörden ise etkilenirler. Ekonomik sektörde küresel seviye baskın bir görünüm arz eder. Çevresel sektör aslında bütün seviyeler ile ilişkilidir ve bazıları yerel, bazıları küresel seviyeyi etkiler, bazıları ise iki seviyenin arasında bulunurlar. Fakat çevresel sektörde en iyi güvenlikleştirme yerel seviyede gerçekleştirilmektedir.⁴⁸⁴

Ekonomik faktörler genel olarak güvenlik komplekslerinin oluşmasında ana bir rol oynamamaktadır. Bunun nedeni ise ekonomik ilişkilerin bölgesel olmaktan çok küresel bir biçimde yaşanmasıdır. Ekonomik ilişkiler coğrafya ile ilgili değildir. Ülkelerin ekonomik kaygıları öncelikle bölgesel ilişkilerine dayanmamaktadır ve farklı dinamiklerle işlemektedirler. Ekonomik ilişkiler ile askeri ve siyasi ilişkiler arasındaki mantık farklıdır. Dolayısıyla, güvenlik komplekslerini oluşturan devletlerin ilişkileri incelendiğinde öncelikle güvenliğin askeri, siyasi ve sosyal boyutlarının öne çıktığı görülür. Bunun sebebi, söz konusu alanların ülkelerin arasındaki güvenlik ve tehdit algıları ile yakından bağlantılı olmalarıdır.⁴⁸⁵

1.3.4.2. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı

Okulun ortaya koymuş olduğu en önemli kavramlardan bir tanesi olan “güvenlik sektörleri” kavramı güvenliğin beş alanından oluşmaktadır. Bunlar askeri, ekonomik, siyasi, çevresel, sosyal sektörlerdir. Güvenlik, bu sektörlerin birbirleriyle etkileşimi olarak görülmektedir. Askeri güvenlik güç ilişkileriyle, siyasi güvenlik otorite, tanınma ve yönetimle, ekonomik güvenlik ticaret, üretim, finans ilişkileriyle, sosyal güvenlik ortak kimlikle, çevresel güvenlik ise insanlar ve gezegenin biyosferiyle ilgilidir.⁴⁸⁶ Her sektörün kendine özgü karakteristik değerleri ve birimleri bulunmaktadır. Bundan dolayı beka ile tehdidin doğası sektörler ve birimler

⁴⁸² Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.165-167.

⁴⁸³ Barry Buzan, Ole Waever, **Regions and Powers...**, Cambridge University Press, 2003, s.22.

⁴⁸⁴ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.166.

⁴⁸⁵ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.167-168.

⁴⁸⁶ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, ss.7-8.

arasında farklılık göstermektedir. Kısaca söylemek gerekirse, her sektörün kendi beka ve tehdit anlayışı bulunmaktadır. Dolayısıyla güvenliğin biçimi, içinde bulunulan duruma göre değişikliğe uğramaktadır.⁴⁸⁷

Waewer'e göre, güvenliğin anlamı ve güvenliğin ölçülmesinde başvurulması gereken ölçüt bireysel güvenlidir. Güvenlik, insanların devlete devretmiş oldukları yetki ile sağlanır.⁴⁸⁸ Bu temelde ortaya konan sosyal güvenlik kavramı, Kopenhag Okuluna göre "bir toplumun değişen şartlar ve muhtemel veya gerçek tehditler altında bile temel karakterinde ısrar etmesidir." Siyasi, ekonomik, çevresel, askeri sektörlerde referans nesnesi devlettir fakat sosyal güvenlikte referans nesnesi toplumdur. Bu yaklaşım "kimlik güvenliği" ile ilgili çalışmaların önünü açarak devletin azınlıklara tehdit oluşturduğu durumlar ile iç veya dış tehditler karşısında devletin toplumu seferber etmesi gibi konuları incelemeye başlamıştır. Sosyal güvenlik, referans nesnelerini iki ortak birime indirmektedir. Bunlar devlet ve toplumdur. Waever'e göre güvenlik, kişisel ve küresel sistem seviyelerindeki dinamiklerden etkilenir.⁴⁸⁹

Güvenlik, artık "risk" kavramı çerçevesinde şekillenen genel bir endişeye dönüşmeye başlamıştır. Bu, toplumlarla ilgili ve toplumların yarattığı bir durumdur. Artık tehlikelerin büyük bir kısmı toplumların kendi içlerinden kaynaklanmaktadır ve kendi eylemlerinin sonuçlarıdır. Tehlikelerin çok az bir kısmı kendi dışındaki etkenlerden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı tehditler artık riske dönüşmeye başlamaktadır. Batının din, göç, ekonomi, Orta Doğu gibi konulardaki politikaları gelecekteki muhtemel tehdit ve bu kapsamda terörizmin ortaya çıkmasının sebeplerinden bir tanesi olarak görülebilir.⁴⁹⁰ Artık toplumların içindeki dinamikler de güvenliği etkileyen önemli bir parametre haline gelmiştir.

Askeri sektör güvenikleştirmenin en fazla kullanıldığı alandır⁴⁹¹ ve ülkeler için söz konusu sektör en öncelikli olandır çünkü bu tehdit türü ülkelerin her türlü değerini tehdit eder. Bir ülkenin güvenliğini sağlamada iki yol bulunmaktadır. Bunlar, tehditleri engellemek veyahut azaltmak, yani caydırmak veya savunma

⁴⁸⁷ Barry Buzan, "Rethinking...", **Cooperation and Conflict**, vol. 32 (1):5-28, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Sage Publications, 1997, s.11.

⁴⁸⁸ Ole Waever, "Peace and Security, Two Concepts and...", Routledge, 2004, s.55.

⁴⁸⁹ Barry Buzan, Lene Hansen, **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, ss.212-213.

⁴⁹⁰ Ole Waever, "Peace and Security, Two Concepts and...", Routledge, 2004, s.63.

⁴⁹¹ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.49.

önlemleri almaktır.⁴⁹² Caydırmanın asıl amacı, karşı tarafın kendisine zarar verecek şekilde harekete geçmesini engellemektir. Caydırma uygulanan yöntemlerin işe yaramadığı durumlarda savunma önlemleri alınır ve saldırganın gücünü azaltmak suretiyle savunma gerçekleştirilir.⁴⁹³ Dolayısıyla askeri sektör, silahlı güç kullanımını içerdiği için diğer sektörlerle göre daha özel bir durumu işaret eder. Çünkü askeri tehditler her türlü maliyeti artırdığı gibi sosyal, ekonomik, çevresel, siyasi sektörleri de etkiler ve onların bozulmalarına da sebep olur.⁴⁹⁴

Siyasi tehdit, devletlerin örgütlenme ilkelerinin çelişmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla devletlerin örgütlenme biçimleri hedef alınır ve bu da ülkenin istikrarını etkiler. İstikrarı etkilemek için ayrılıkçılık desteklenebilir, hükümetler düşürülmeye çalışılabilir. Devleti oluşturan ideoloji, toplumun devletine olan aidiyet hissi gibi fikirselsel yapılar ile bu yapıların uygulanmasını sağlayan kurumlar hedef alınırlar. Siyasi tehditlerin ortaya çıkmasındaki ana sebepler, devletler arasındaki düşünce ve geleneklerden kaynaklanan farklılıklardır. Sadece karşıt ideolojiye sahip olması bile bir devleti tehdit unsuru haline getirebilir. Fakat söz konusu tehdit ele alınırken dikkatli olunmalıdır zira konunun ele alınış biçimi maliyet artışına sebep olarak ülkeleri daha zor durumlara düşürebilir. Bazen siyasi tehditler kasti de olabilir. Soğuk savaş döneminde SSCB'nin rejim ithal edebilmek için güttüğü politika buna iyi bir örnektir. Ayrıca siyasi tehditler, içinde yaşanan çağın gerisinde kalan bir yönetim tarzı olan devletlerde de ortaya çıkar. Bu tarz tehditler farklı bir devletin ortaya koymuş olduğu tehditten ziyade devletin içinde bulunduğu durumdan ortaya çıkar.⁴⁹⁵

Ekonomik konuların ekonomik piyasa rekabet içerdiğinden dolayı güvenlik tehdidi olarak belirlenmesi ve ele alınması zordur. Çünkü piyasaların işleme mantığında güvenliksiz olunması yatar, bu durum ise ekonomik güvenliğin ele alınmasını zorlaştırır. Ekonomik tehditler, ulusal paranın değeri, faiz, devlet borçları, ulusal gelir gibi ekonomik konuları içerir. Uluslararası piyasalar vasıtasıyla elde edilecek fırsatlar, piyasalara uyum sağlamak ve dolayısıyla rekabet etmek gibi konular devletin kendisi ile alakalıdır. Bu durum ise ekonomik tehditlerin sadece dış kaynaklı olmadığını aynı zamanda ülke ekonomisini yöneten elitin de ekonomik

⁴⁹² Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.104.

⁴⁹³ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika...**, DER Yayınları, 2014, ss.370-371.

⁴⁹⁴ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.107-108.

⁴⁹⁵ a.g.e., ss.109-111.

tehditlerin ortaya çıkmasından sorumlu olduğuna işaret eder. Ekonomik tehditler siyasi ve askeri alanları etkilemeye başladığında farklı güvenlik problemlerini de tetiklerler. Bu tehditler askeri anlamda kendi kendine yeterlilikten, toplumsal istikrara kadar bir dizi konuyu etkiler. Askeri açıdan bakıldığında orduyu ayakta tutacak sanayiye sahip olmak önem arz etmektedir. Bu, sadece sanayiye sahip olmak değil, aynı zamanda bu sanayi tarafından kullanılması gereken yer altı zenginliklerine ulaşabilmeyi de kapsar. Söz konusu zenginliklere ulaşmakta sıkıntı yaşanması ise güvenlik konusu sayılır. Ayrıca, ekonomik olarak zayıf olmak bir devletin uluslararası arenada da zayıflaması ve statüsü ile ilgili olarak sorun yaşamasına sebep olur. Öte yandan ekonomik zayıflığın iç istikrara da önemli derecede etkisi bulunmaktadır. Ekonomik zayıflık yüzünden halkın yaşam biçimi etkilenir, kalkınma sorunları ortaya çıkar ve bundan dolayı devletler kendilerini daimi yoksulluk ile az gelişmişlik sarmalı içinde bulabilirler.⁴⁹⁶

Çevresel tehditler, insanın doğaya hakim olmaya başlaması ve teknolojik gelişmelere paralel olarak insani bir boyuta gelmişlerdir. Artık doğa olayları sadece kendi kendine oluşmaktan çıkarak insan kaynaklı olmaya da başlamışlardır. Bazı çevresel tehditler devletten devlete şeklinde olur ve su paylaşımı, orman kayıplarının diğer ülkeleri etkilemesi gibi konuları içerir. Daha yerel seviyede görülebilecek ve devletten devlete olan bu tehditlerin yanı sıra daha büyük boyutta olan ve küresel etkileri olan tehditler de mevcuttur. Bu duruma küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, su seviyesinin düşmesi ve yükselmesi gibi konular örnek olarak verilebilir. Küresel çapta etkisi olan bu tehditler birbirleri ile etkileşim içinde bulunarak bir zincir şeklinde etkilerini gösterirler. Örnek vermek gerekirse, küresel ısınma denizlerin yükselmesine ve bazı bölgelerin sular altında kalmasına, bazı bölgelerde ise kuraklığa sebep olacaktır. Kuraklık ise göç dalgalarına ve toplumsal problemlere yol açılmasına sebep olarak, sosyal ve siyasi yapıda değişikliklerin yaşanmasına yol açabilecektir. Bazı devletler söz konusu küresel tehditler ile birebir yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar.⁴⁹⁷

1.3.4.3. Güvenikleştirme Teorisi

Sektörlerin yanı sıra “güvenikleştirme” ve “güvenlik dışlaştırma” kavramlarını incelemek de önem arz etmektedir. Ole Waever’e göre, bir devletin

⁴⁹⁶ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, ss.112-116.

⁴⁹⁷ a.g.e., ss.117-118

güvenliği ile egemenliğini hızlı veya dramatik bir şekilde tehdit eden ve onu kendi kendini yönetme kapasitesinden mahrum eden gelişmeler güvenlik problemi olarak adlandırılır. Bu durumda söz konusu tehdite karşı çıkabilmek için devletin özel bir hakkı ortaya çıkar. Devleti yönetenlerce tanımlanan bu güvenlik sorunlarına en güçlü şekilde karşı konulmalıdır. Güvenlik problemi, yöneticiler onu “devlete” yönelik bir güvenlik problemi olarak “tanımladığı” zaman ortaya çıkar. Daha sonraki adım ise “toplumun ikna edilmek suretiyle bu sürece dahil” edilmesidir.⁴⁹⁸ Güvenikleştirme yoluyla “var olan bir sorun tehdit olarak sunulur”. Bir konuyu güvenikleştirmek için “konuşma eylemi” ve “politik yönlendirme” yapılması zorunludur. Çünkü ancak bu şekilde, aksi takdirde uyulmak zorunda kalınacak birtakım kurallar ile kanunların ihlal edilmesine toplum tarafından tahammül edilmesi sağlanır.⁴⁹⁹ Fakat bir konunun güvenikleştirilmesi bazen tehlikeli hale gelebilir. Çünkü bu yolla siyasi liderlere ayrıcalık verilir ve onlar da insan haklarının askıya alınmasını kanuni bir hale getirebilir.⁵⁰⁰

Söylemler, anahtar kavramlardan meydana gelmiş bir sistem oluşturmaktadırlar. Bu şu anlama gelmektedir, söylemler ifadelerden oluşur ve bir söylemin bütünlüğü ile tutarlılığını sağlayan şey ise farklı ifadeler arasındaki ilişkiler tarafından sergilenen düzenliliklerdir. Yani aynı anahtar kavramların söylemleri oluşturan ifadelerde düzenli olarak tekrar edilmesidir.⁵⁰¹ Buna göre Waever, devletlerin dış politikalarının kısmen de olsa ulusal söylemler yoluyla açıklanabildiğini öne sürmektedir. Ulusal söylemlerin analizi açık metinler üzerinden yapılmakta ve aktörlerin gizli niyetlerine, planlarına, düşüncelerine ulaşma amacı taşımamaktadır. Söylem analizi yapılırken önemli olan söyleme sıkı sıkıya bağlı kalmaktır. Bunun nedeni, söylemlerin farklı bir şeyin göstergesi olarak kullanılmasından ziyade oldukları gibi kullanılmaları gerektiğidir. Söylem analizinde önemli olan nokta, yönetici elitin neye inandığı veya toplumun paylaştığı inançlar değil aktörlerin birbirleriyle ilişki kurduklarında hangi kodları kullandıklarıdır. Yönetici elitin söylediklerinin her zaman gerçeği yansıtmayabileceği düşüncesi söylem analizinin zayıf tarafı olarak görülse de Waever’e göre, aslında durum tam

⁴⁹⁸ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”..., SAGE Publications, 2007, ss.72-73.

⁴⁹⁹ Barry Buzan, Lene Hansen, **The Evolution...**, Cambridge University Press, 2009, s.213-214.

⁵⁰⁰ a.g.e., s.217.

⁵⁰¹ Ole Waever, “Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory”, **European Integration and National Identity, The Challenge of the Nordic States**, (ed.: Lene Hansen, Ole Waever), London, Routledge, 2003, s.29.

tersidir. Waever, söylem analizinin yapısının devletlerin politikalarını koşullu hale getirdiğini öne sürmektedir.⁵⁰² Bu görüşe göre, devletlerin politikaları söylemlerle sıkı bir şekilde ilişkili olmak zorundadır. Çünkü politika yapıcılarının, izlenen politikaların devletleri nereye götürdüğü ve söz konusu politikaların devletin kendi vizyonuyla nasıl bir uyumu olduğunu tartışabilmeleri için politikalar ve söylemler arasında ilişki olması gereklidir.⁵⁰³

Waever'e göre güvenlik, konuşma eylemidir. Konuşma eylemi ile birlikte iki durum ortaya çıkar. Birincisi, güvenlik kelimesi kullanılarak eyleme geçilmesi, ikincisi ise güvenlik eyleminin uygulandığı alanın daraltılması yoluyla güvenlik kavramının daraltılmasıdır.⁵⁰⁴ Konuşma eylemi Austin'e göre, "eylemsel" ve "sabit" olmak üzere ikiye ayrılır. "Sabit" konuşma eylemi, konuşma eylemini gerçekleştirenin kendisinden bağımsız olan bir şey hakkında tanımlayıcı açıklamalar yapan "geleneksel" cümlelerdir. Bu açıklamalar doğru veya yanlış olabilir. "Eylemsel" konuşma eylemi ise sözün ifade edilmesinin bir eylemin gerçekleştirilmesi olduğunu belirtir. İlerleyen dönemlerde Austin teorisini değiştirerek bütün ifadelerin konuşma eylemi olduğunu ifade etmiştir. Austin konuşma eylemi ile ilgili olarak üç boyut belirlemiştir. Bunlar;

- İlk boyut "yerel" (locutionary) adını verdiği boyuttur. Yerel boyut, birşey hakkında "basit" bir söylemde bulunmaktır. Bu söylem doğru veya yanlış olabilir.
- İkinci boyut "etkisel" (perlocutionary effect) boyuttur ve birinin birşeyler yapmasını sağlama etkisidir.
- Üçüncü boyut ise "günlük" (illocutionary force) boyuttur. Bu, alıcının üzerindeki etkiye bağlı değildir. Belirli koşullar yerine getirildiğinde cümle söylenir söylenmez yerine getirilir. Söz vermek, isimlendirme yapmak gibi. Bu eylem, konuşma eyleminin en saf halidir. Bu kapsamda günlük konuşma eyleminin güvenlik ile ilişkisine bakılırsa şu şekilde bir açıklama ortaya çıkar. Konuşma eylemi, bir durumu devletin onunla

⁵⁰²Ole Waever, "Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory" ..., Routledge, 2003, ss.26-27.

⁵⁰³"Henry A.Kissinger, (1957), A World Restored: Castlereagh, Metternich and the Restoration of Peace, 1812-1822, Boston: Houghton Mifflin, s.146.", (aktaran: Ole Waever) "Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory", **European Integration and National Identity, The Challenge of the Nordic States**, (ed.: Lene Hansen, Ole Waever), Londra, Routledge, 2003, s.27.

⁵⁰⁴Ole Waever, "Securitization and Desecuritization"..., SAGE Publications, 2007, s.74.

mücadele etmek için uygun olan tüm araçları kullanma eğiliminde olduğu belirli bir kategoriye yani “güvenlik” kategorisine ait olarak tanımlamaktır.⁵⁰⁵

İkinci boyut olan etkisel boyut ise güç ilişkilerini de içerecek şekilde “nihai sonuçlar” ile ilgili bir boyuttur. Günlük konuşma boyutundan farklıdır. Günlük konuşma boyutu “kurma”, “oluşturma” ile ilgilidir. Etkisel boyutta ise “sorun” devletin test edildiği bir durum haline gelmiştir. Sorun, devletin gelişmeleri engellemeyi başarıp başaramadığıdır.⁵⁰⁶

Konuşma eylemi, hem konuşmanın kendine has özelliklerini içeren dilin hem de onu tanıyıp kabul eden toplumun bir birleşimidir. Okula göre, başarılı bir konuşma eylemi için koşullar içsel ve dışsal olarak iki kategoriye ayrılır. Bunlardan birincisi, konuşma eyleminin içeriği ile ilgili olan ve içsel olarak adlandırılan dilbilimsel taraf, ikincisi ise eylemin gerçekleştirilmesi için uygun bir pozisyonda olmayı gerektiren ve dışsal olarak adlandırılan bağlamsal, sosyal taraftır. İçsel tarafta varoluşsal bir tehdit yaratılması gerektiğinden dolayı en önemli olan şey güvenlikle ilgili kullanılan dildir. Dışsal tarafta ise iki koşul bulunmaktadır. Bunlar güvenikleştirme işlemi yapan kimse olan otorite ile tehdittir. Eğer konuşma eyleminde tehdit kabul edilebilecek belirli nesnelere referans verilebilirse güvenlik tehditi yaratmak daha kolay hale gelmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, konuşma eyleminde üç koşul önem taşır. Bunlardan birincisi, güvenlik ile ilgili söylemdir. İkincisi, güvenikleştirme işlemi gerçekleştirmek için yönetici pozisyonundakilerin güvenlikle ilgili iddialarının toplum tarafından kabul edilmesidir. Üçüncü ve son olarak ise tehditlerin güvenikleştirmeyi kolaylaştıran veya engelleyen özellikleridir.⁵⁰⁷

“Güvenlik dışılaştırma” kavramı ise ortaya çıkan sorunların acil durum olarak ele alınmaktan vazgeçilerek siyasi alana kaydırılması anlamına gelmektedir.⁵⁰⁸ Güvenlik dışılaştırma Waeaver’e göre üç şekilde yapılmaktadır. Bunlardan birincisi,

⁵⁰⁵ “John Langshaw Austin, 1975, (1962), How to do Things with Words, 2nd edition, Oxford Univ.Press.”, (aktaran: Ole Waeaver), **Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word, Paper Presented at the Research Training Seminar**, Sostrup Manor, Center of Peace and Conflict Research, June 1989, s.42.

⁵⁰⁶ Ole Waeaver, **Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word, Paper Presented at the Research Training Seminar**, Sostrup Manor, Center of Peace and Conflict Research, June 1989, ss.42-43.

⁵⁰⁷ Barry Buzan, Ole Waeaver, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework...**, Lynne Rienner Publishers, 1998, ss.32-33.

⁵⁰⁸ a.g.e., s.4.

bir problemi “güvenlik” açısından konuşmamak, ikinci olarak güvenikleştirmeyi yönetmek ve bu yolla güvenikleştirmenin güvenlik ikilemi ortaya çıkarmasını önlemek, üçüncü olarak ise konuyu normal siyasi alana taşımak.⁵⁰⁹ Bu yolla tehdit-tehlike anlayışından çıkarılan konunun daha geniş bir alanda tartışılmasına imkan tanınır. Güvenlik dışılaştırma işleminin yapılmasıyla güvenikleştirme alanından çıkarılan konu hakkında sessizlik sürecine girilmez, konu sadece farklı bir alana taşınmış olur.⁵¹⁰

Uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde güvenlik konusu incelendiğinde teorilerin farklı bakış açılarına sahip oldukları görülmektedir. Güvenlik konusunu teorilerin bir kısmı çatışma odaklı, diğer kısmı ise işbirliği odaklı olarak incelemektedirler. Teorilerin güvenlik konusundaki bakış açılarını özetlemek gerekirse;

Realizmin güvenlik anlayışı incelendiğinde klasik, yapısal, saldırgan realist yaklaşımların her üçünde de şu ortak sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

- İlk olarak, uluslararası ortam anarşiktir ve devletler kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorundadırlar.
- İkinci olarak, devlet uluslararası ilişkilerdeki ana aktördür ve dolayısıyla güvenlik konusundaki en önemli aktör de devlettir. Realizmdeki güvenlik devletin güvenliğidir. En önemli konu devletin güvenliğinin sağlanmasıdır.
- Üçüncü olarak, devletler güç ararlar ve onu elde etmeye çalışırlar. Güç, devletlerin güvenliklerinin sağlanması için ana araçtır. Yapısal realizmde, klasik realizmin aksine devletler güç değil güvenlik ararlar. Fakat güvenliklerini sağlamak için yine güç peşinde koşarlar ve bu yolla kapasitelerini artırma çabasına girerler. Bu kapasite artırma çabası ise rakip devletlerin de aynı şekilde davranmasına sebep olur. Sonuç olarak “güvenlik ikilemi” adı verilen ve çok yüksek seviyede karşılıklı güvensizlik ile tehdit algılamasının yaşandığı durum ortaya çıkar. Bu güvensizlik ve tehdit algılaması ise “güç dengesi” adı verilen davranışın ortaya çıkmasına sebep olur.

⁵⁰⁹ Ole Wæver, “The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders”, **International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community**, (ed.: Michael C. Williams, Morten Kelstrup), London, Routledge, 2000, s.253.

⁵¹⁰ Barry Buzan, Lene Hansen, **The Evolution...**, Cambridge University Press, 2009, ss.216-217.

- Dördüncü olarak ise devletlerin güvenliklerini sağlamak için yapmış oldukları güç arayışı, kaynakların kısıtlı olduğu ve anarşik bir ortamın hüküm sürdüğü devletler sisteminde birbirleriyle rekabete girmelerine yol açar. Devletler işbirliğine girmiş olsalar bile aslında temelde rekabet ve çatışan çıkarları bulunur. Ayrıca, yaşanan rekabet savaşların çıkmasına da sebep olabilir.

Savaşların çıkması için genel olarak iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, insanın savaşın sebebi olduğu görüşüdür. Buna göre, insanın yaradılış olarak kötü olması onun kıskançlık, korku gibi duyguların da etkisiyle saldırganlaşması ve savaşları çıkarmasına sebep olmaktadır. İnsan doğası ile ilgili diğer görüşe göre ise insan toplumsal bir varlıktır ve saldırganlığı bireysel olarak değil toplum içerisinde ortaya çıkar. Bu görüş, milliyetçilik kavramını da içinde barındırmaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse, insan sadakatini millete yönlendirir. Bu ise toplumda “biz” ve “onlar” duygusunun gelişmesine sebep olur. Dolayısıyla, “biz” duygusuna sahip insanların oluşturduğu devlet de aynı şekilde “biz” ve “onlar” duygusu ile hareket etmeye başlar. Bu yaklaşım ise rekabetlerin daha keskin ve sert yaşanmasına yol açarak savaşa kadar gidebilecek krizlerin çıkmasına sebep olabilir. İkinci görüş ise yapısal olup uluslararası sistemlerin devletleri belli şekillerde davranmak zorunda bıraktığı, bu kapsamda devletlerin güç peşinde koşmak zorunda kaldıkları ve dolayısıyla savaşın da sistemin etkisiyle gerçekleştiğidir. Dolayısıyla realizm, güvenlik konusunu devletin güvenliği olarak askeri temelde ele alır ve insanın güvenliğini göz ardı eder.

Liberalizmin güvenlik anlayışı ise insanın kötü olmadığı ve işbirliğine yatkın olduğu görüşündedir. Bu çerçevede, kurumlar ve ticaret vasıtasıyla barışın tesis edilebileceği öngörülmektedir. Liberal yaklaşımda ekonomik refah, demokrasi ve insan hakları önemli bir yer tutmaktadır.

Liberal görüşe göre, iç yapısında özgürlüklerin ve sağlıklı bir ekonomik yapının bulunduğu devletler barışçıl olmaya daha yatkındırlar. Bundan dolayı liberal yaklaşım öncelikle devletin iç işleyişini ele almaktadır. Devlet içinde oluşturulan bu yapının uluslararası ortamda da kurulabileceği ve barışın tesis edilebileceği öne sürülmektedir.

Liberal yaklaşıma göre, askeri tedbirler artık güvenliğini sağlayamamaktadır. Bu yüzden güvenliğin sağlanması için farklı yaklaşımların ortaya konması gerekmektedir. İnsanların “akılcı” olduğu önermesi temelinde yaklaşımlarını oluşturan liberalizme göre savaş, insan doğası ile ilgili olan bir konu değildir. Aksine savaş, insanların yapmış oldukları yanlışlıklar ve yanlış anlamalar sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bu durumun aşılması için insanların ve devletlerin işbirliği yapmaları gerekmektedir. Dolayısıyla liberalizm, insanın kötü olmadığı ve işbirliği yapmaya yatkın olduğunu, demokrasi, ticaret ve kurumlar aracılığıyla barışın tesis edilebileceğini öne sürmektedir.

Marksizmin güvenlik anlayışı incelendiğinde, savaşların sebebinin kaynaklar ve bunların paylaşımı olduğu görülmektedir. Marksizm’e göre, emperyalizm rekabet yaratır ve rekabet sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlıkların siyasi alana taşınmasına neden olur. Bu kapsamda Marksizm, emperyalist amaçların savaşları çıkardığını öne sürmektedir.

1980’lerden itibaren ise güvenlik, askeri yönünün yanı sıra farklı bir boyutta da incelenmeye başlanmıştır. Artık güvenlik, sadece devletin güvenliği olmaktan çıkarak insanların güvenliği ile insan güvenliğini etkileyen faktörlerin de incelendiği bir alan haline gelmiştir. Bu kapsamda ortaya konan yaklaşımlardan bir tanesi olan sosyal inşacılığın güvenlik anlayışında kimliğin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Sosyal inşacı yaklaşıma göre, kimlikler siyaseti de etkileyerek ona şekil vermektedir. Dolayısıyla güvenlik açısından sadece maddi yapılar değil onlara şekil veren fikri yapılar da çok önemli bir yer tutmaktadır. Fakat öte yandan maddi yapılar da tamamen göz ardı edilmemektedir. İnşacı yaklaşım güvenliğin sosyal, ekonomik, siyasi yönlerini de ele alan bir anlayış benimsemiş ve güvenlik çalışmalarının derinleştirilmesini sağlamıştır.

Feminist teorinin güvenlik anlayışı incelendiğinde ise temelinde insan ve cinsiyet ayrımının yattığı görülmektedir. Feminizm, güvenliğin analiz birimi olarak cinsiyeti ele almaktadır. Feminist düşünürlere göre kadınlar, uluslararası ilişkilerdeki pek çok sorunun çözümüne katkı sağlayabilirler çünkü bakış açıları daha farklı ve geniştir. Diğer eleştirel yaklaşımlar gibi feminizm de sosyal boyuta vurgu yapmakta ve bu çerçevede güvenlik konusunda sosyal boyutu dışarıda bırakan klasik güvenlik anlayışını reddetmektedirler. Kültür ve kimlik olguları feminist yaklaşımın güvenlik anlayışında da önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, şiddetin seviyelerinin birbirleriyle

bağlantılı ve birbirinden ayrılamayacak bir olgu olduğunu, bu kapsamda aile içi şiddetin uluslararası alana kadar uzandığını öne sürmektedirler. Feminist düşünürler toplum içindeki eşitsizliğin de güvenlik problemi oluşturduğunu ve dolayısıyla bu durumun giderilmesinin güvenliğin sağlanmasında önemli olduğunu düşünmektedirler.

Frankfurt Okulunun güvenlik anlayışına göre ise uluslararası ilişkiler, devletler arası ilişkiler olmanın yanı sıra devlet ile toplum ilişkisini de kapsamaktadır. Ayrıca, Frankfurt Okulu tarafından bilginin nesnel olmadığı ve iktidarı meşrulaştıran bir araç olduğu da öne sürülmektedir. Bunun sebebinin ise devlet kavramının uluslararası ilişkilerde temel analiz birimi olarak ele alınması olduğu ifade edilmektedir.

Eleştirel teori devlet-toplum ilişkisinin insan üzerindeki etkilerine odaklanır. Bunun sonucu olarak ise güvenlik konusunda temel analiz birimi olarak insanı ele alır, bundan dolayı da insanların özgürleştirilmesi konusuyla ilgilenir. Amacı, insan özgürlüğünü kısıtlayan şeylerin yok edilerek insanların insanca yaşaması için uygun koşulların sağlanmasıdır. Eleştirel teori özgürlüğün güvenlik olduğu anlayışını benimser.

Kopenhag Okulu ise devleti analiz birimi olarak ele alan bir yaklaşımdır. Bunun yanı sıra algıların da önemli olduğunu öne sürmektedir. Kopenhag Okulu güvenliğin farklı boyutlarına vurgu yaparak güvenlik konusunun daha derin bir şekilde incelenmesini sağlamıştır. Bu kapsamda bazı kavramlar ortaya koymuştur. Bu kavramlar “güvenikleştirme”, “güvenlik dışılaştırma, “güvenlik sektörleri” ve “bölgesel güvenlik kompleksi” kavramlarıdır.

Bu kavramlardan bölgesel güvenlik kompleksi, devletler arasındaki algılara da vurgu yapması açısından önemlidir. “Güvenlik sektörleri” kavramı ise birbirleriyle etkileşim halinde görülen beş alandan oluşmaktadır. Bu alanlar ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, çevresel sektörlerdir. Bu kavrama göre güvenlik, söz konusu sektörlerin etkileşimleri olarak görülür. Bu noktada sosyal sektörün referans nesnesi diğer sektörlerden farklı olarak sadece devlet değil, aynı zamanda toplumdur. Bu yaklaşım azınlıkların kimliklerinin güvenliği ile ilgilidir.

Güvenikleştirme kavramı ise bir sorunun tehdit olarak sunulmasıdır. Bir sorun yöneticiler tarafından tehdit olarak tanımlandığı zaman o sorun tehdit haline

gelmektedir. Bunun için konuşma eylemi yapılması ve toplum tarafından kabul edilmesi zorunludur. Bu kapsamda güvenlik, Kopenhag Okulu tarafından aynı zamanda bir söz eylemi olarak da tanımlanmıştır.

Kopenhag Okulu daha kapsamlı bir güvenlik anlayışı geliştirmeye çalışmış ve güvenliğin, sosyal ve siyasi hayattaki herşeyin birbiriyle etkileşimini içerdiğini ortaya koymuştur.

Uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında güvenlik konusu incelendiğinde;

- Güvenlik anlayışlarının zaman içerisinde değiştiği ve bu kapsamda güvenliğin tanımının yapılmasının zor olduğu,
- Özellikle 1980'lerden sonra güvenlik anlayışının tekrar değiştiği, güvenliğin artık sadece klasik anlamdaki askeri güvenlik çerçevesinde ele alınamayacağı ve başka boyutları olduğu,
- Güvenliğin artık sınırı aşan bir boyutu olduğu, ülkelerin güvenliklerinin birbirlerine bağlandığı ve güvenlik problemlerinin ülkelerin kendi başlarına başa çıkamayacağı hale geldiği,
- Güvenliğin sağlanması için uluslararası kuruluşların ve bu kapsamda işbirliğinin önem kazandığı,
- Güvenliğin referans nesnesinin klasik ulusal güvenlik anlayışı çerçevesindeki gibi sadece devlet olmadığı, güvenlik anlayışının değişmesi ile birlikte referans nesnesi olarak insan ve toplumun da devletin yanında yerini aldığı,
- Algıların ve kimliklerin önem kazandığı görülmektedir.

Yukarıda, uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik tanımları çerçevesinde teorik olarak anlatılanların özeti verilmiştir. Şimdiye kadar ortaya konan bilgiler çerçevesinde, uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik anlayışlarının bu çalışmanın giriş kısmında ortaya konan hususlarla bağlantısı ortaya konulmalıdır.

Realist bakış açısı güvenlik konusunu askeri alana indirgeyerek diğer görüşleri dışlamaktadır. Fakat güvenlik kavramını sadece askeri anlamda incelemek günümüzün güvenlik sorunlarının anlaşılmasını imkansız hale getirmektedir. Bundan dolayı özellikle Soğuk Savaş'ın bitişini müteakip güvenlik konusunun bir parçası haline gelen diğer konular da incelenmeli ve devletler arasındaki ilişkilerin sosyal psikoloji ile algılardan bağımsız analiz edilemeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Çünkü sadece askeri alana ait olan konular değil, diğer alanlara ait olan konular da devletlerin algılamaları neticesinde güvenlik konusu haline getirilmektedir. Bu kapsamda askeri tehdit algılamasında maddi etkilerin yanı sıra psikolojik etkilerin de rol oynadığı görülmektedir.⁵¹¹

Askeri tehdit algılarının temelinde genelde eskiye dayanan husumetler veya inşa edilmiş olumsuz algılar bulunmaktadır. Yani tarih boyunca yaşanmış olan travmalar, problemler, çıkar ilişkileri uluslararası ilişkilerde dostluklardan daha fazla önem taşımaktadır.⁵¹² Bir devlet veya halkın tarihi süreç içerisinde sahip olduğu farklı veya olumsuz imajı ne kadar değişirse değişsin eğer söz konusu değişim muhatap olunan halkın gözünde içselleştirilmemişse halen eski duygular hissedilir. Bu duygular kalıtsal bir durum gibi nesilden nesile aktarılır ve yaşanan en küçük bir olumsuzlukta yeniden ortaya çıkar.⁵¹³ Bu kapsamda denebilir ki yaşanan yeni travmalar, problemler, korkular, sıkıntılar eskiden yaşanmış ve devletlerin belleklerinde yer etmiş olayların yeniden ve daha da büyük bir hale gelerek ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.⁵¹⁴ Bunun altında ise insanların küçüklüklerinden itibaren “ben” ve “biz”, yani dost olarak kabul edilebilecek kavramlara duygusal olarak yatırımda bulunmaları yatmaktadır. Fakat zaman zaman bunun aksi bir durum da yaşanarak “düşman” ile “bizden olmayan” kavramları için duygusal yatırım yapılmaktadır. Bu yatırım, insanlara çocukken, toplum tarafından ve zaman içerisinde öğretilmektedir. Yapılan bu duygusal yatırım çocukların kendi olma duyguları ile ait oldukları grup kimliklerinin merkezinde yer almaktadır.⁵¹⁵

Devletlerin aralarındaki çözülmesi çok zor olan büyük problemler, temelde siyasetin konusu haline gelmiş olan tarihsel sıkıntılar ve kimliklerle ilgili algılardan⁵¹⁶ kaynaklanmakla birlikte bu sıkıntıların askeri tehdit algısına dönüşmesi ya günümüzdeki askeri önlemler ve uygulamalardan ya da tarihsel süreçteki askeri rekabetten veya yaşanan savaşlardan dolayı gerçekleşmektedir. Aralarında tarihi problemlerin bulunduğu devletler, birbirlerini diğer devletlere göre daha hızlı bir şekilde askeri tehdit olarak tanımlarlar.

⁵¹¹ Abdülkadir Çevik, **Politik Psikoloji...**, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s.26.

⁵¹² a.g.e., s.18.

⁵¹³ a.g.e., ss.26-27.

⁵¹⁴ a.g.e., s.64.

⁵¹⁵ a.g.e., ss.58-59.

⁵¹⁶ Kimlik konusu da tarihle ilişkilendirilebilir, zira kimliklerle ilgili algılar da tarihsel süreç içerisinde oluşturulmakta ve yine “biz” ve “onlar” anlayışı temelinde ele alınmaktadır.

Uluslararası ilişkilere askeri açıdan yani realist bakış açısıyla yaklaşmak ve ilişkilerin temeline realizmin uygulamalarını yerleştirmek (güç dengesi kurmak, güvenliği sağlamak için silahlanmak vb) devletlerin birbirlerinden askeri tehdit algılamalarına sebep olmaktadır. Devletlerin birbirlerini askeri tehdit olarak tanımlamaktan vazgeçmeleri için siyasi problem ve akabinde askeri tehdit haline gelmiş/gelebilecek olan sıkıntıların çözülmesi gerekmektedir. Siyaset alanı veya askeri sektörün konusu haline gelmiş olan problemlerin çözümü için ise devletlerin ellerindeki silahların kontrol altında tutulmaları ve kullanımlarının engellenmesi olmazsa olmaz önemdedir. Çünkü silahlar korkuyu artırarak devletlerin problemleri çözmelerine olumsuz etki yapmaktadırlar. Gerçek kitle imha silahları nükleer, kimyasal, biyolojik silahlardan ziyade konvansiyonel silahlardır.⁵¹⁷ Devletlerin birbirlerinden algıladıkları askeri tehdit genel olarak nükleer, kimyasal, biyolojik silahlardan değil konvansiyonel silahlardan kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi ise orduların nükleer silahlardan ziyade konvansiyonel silahlara sahip olmalarıdır.

Birbirlerini askeri tehdit olarak gören devletlerin muhatapları olan devleti tehdit olarak tanımlamaktan vazgeçmeleri için atacakları ilk adım askeri alanda olmalıdır. Bu adımın atılması siyasi ilişkilerin rahatlamasına ve askeri tehdit olarak görülmeyen devlet ile daha rahat ve daha farklı alanlarda işbirliği kurulabilmesine, problemlerin ortak müştereklerde buluşarak çözülebilmesine olanak sağlayabilir. Askeri çerçeveye sıkışıp kalmayan ilişkiler taşma etkisiyle birlikte farklı alanlara taşınabilir, problemler karşılıklı anlayışın daha fazla olduğu bir ortamda tartışılabilir.

Marksist bakış açısına göre savaşlar, kapitalist devletlerin ekonomik anlamdaki çıkar çatışmaları sonucunda ortaya çıkar. Bu kapsamda ekonomik çıkar çatışmaları siyasi sorun haline gelir. Bunun bir ileri aşaması ise ekonomik çıkar çatışmasından kaynaklanan siyasi sorunun askeri tehdit haline dönüşmesidir. Bu konuya verilebilecek en iyi örnek Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışıdır. Ayrıca, güncel olarak ise Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki karbon yatakları için yaşamış oldukları gerilim verilebilir. Söz konusu gerilim ekonomik olarak başlamış. Her iki devlet de ekonomik alanda başlayan gerilimi tırmandırmış, Yunanistan Avrupa Birliğini devreye sokarak ekonomik problemi siyasi hale getirmiş, Türkiye

⁵¹⁷ Geri Mueller, İsviçre Milli Konseyi üyesi Geri Mueller'in silahların kontrolü konusuyula ilgili olarak Cenevre'de icra edilen çalıştaydaki konuşması, **The Role of Parliaments in Arms Control, Disarmament, and the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction (WMD)**, **Geneva Papers 22**, Cenevre, 2011, s.12.

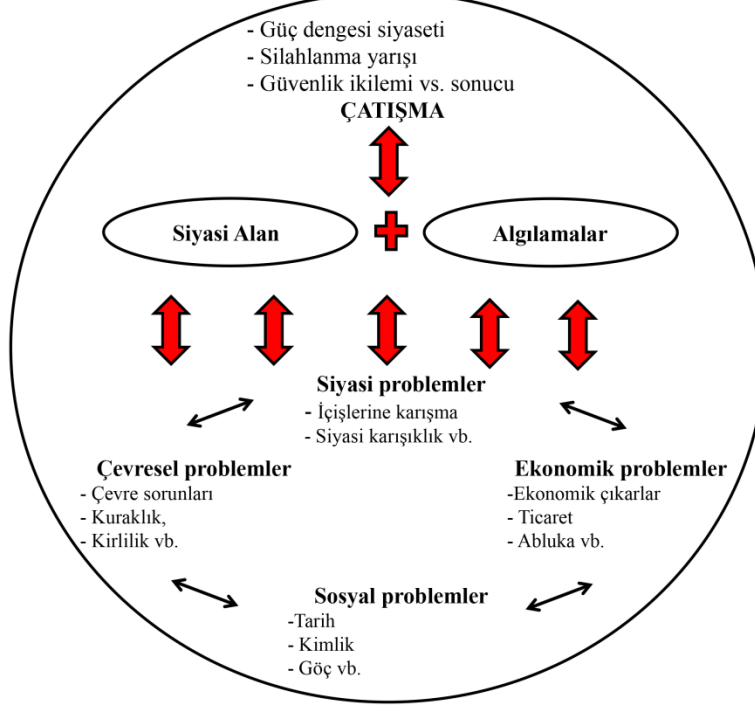
ise Mavi Vatan söylemi ile Türk halkına Doğu Akdeniz'deki çıkarlarımızın hayati olduğu ve tehdit altında bulunduğunu anlatmış, akabinde her iki ülke de ordularını (Yunanistan ve GKRY'yi destekleyen kimi AB üyesi devletler de orduları ile duruma müdahil olmuşlardır) teyakkuz haline geçirmişlerdir. Kısacası ekonomik sektörde başlayan sıkıntı diğer sektörler'e taşmıştır. Askeri tehditler öncelikli tehditlerdir fakat siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel konularla ilişkili olarak incelenmeden çözümleri çok zordur.

Kopenhag Okulunun ortaya koymuş olduğu askeri sektörü aşağıdaki şekilde yeniden incelemek mümkündür. Askeri sektörün işleyişinin şu şekilde olduğu öne sürülmektedir.

Problemlerin ortaya çıktığı dört temel problem sahası bulunmaktadır. Bunlar ekonomik, siyasi, sosyal ve çevresel sektörlerdir. Çevresel sektörün askeri tehdite dönüşme potansiyeli bulunmakla birlikte diğerleri ile karşılaştırıldığında düşüktür. Söz konusu problem sahaları Kopenhag Okulu tarafından güvenlik sektörleri adı verilen alanların dört tanesidir. Piramit şeklinde bulunan yapının en altında söz konusu dört sektör, bu sektörlerin üzerinde “siyaset alanı” ve en üstte ise “askeri sektör” bulunmaktadır. Siyaset alanı ve askeri sektör, en alt seviyede bulunan dört sektörden kaynaklanan sıkıntıların tırmanacakları üst seviyelerdir. Devletler için “tehdit” askeri tehdittir, adı geçen dört sektördeki sorunlar ise askeri tehdite dönüşebilecek olan problemlerdir. Problemler siyasi, sosyal, çevresel ve ekonomik sektörlerde doğarlar akabinde askeri tehdit haline gelirler. Askeri tehditin “tehdit” olmasının sebebi ise ülkelerin zayıf veya güçlü olmasına bakılmaksızın devletlerin siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel temellerini etkilemesi ve hatta yok etme potansiyeline sahip olmasıdır.⁵¹⁸

⁵¹⁸ Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler...**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s.107.

Askeri Tehdit ve Bileşenleri

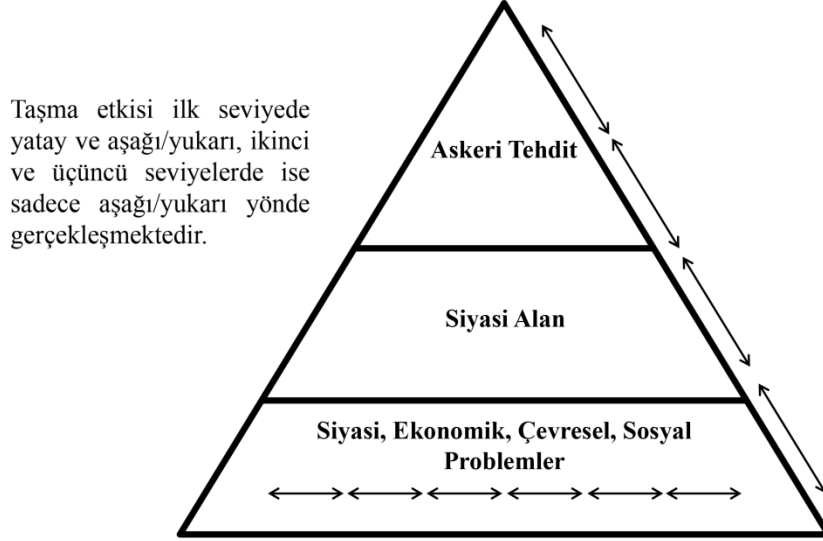

Şekil 1.1 Askeri Tehdit ve Bileşenleri

Askeri tehdit içinde farklı bileşenler taşır ve sadece askeri konularla ilgili bileşenlere (silah, ordu, silahsızlanma, güvenlik ikilemi, güç dengesi vb.) sahip değildir. Ekonomik, siyasal, sosyal ve çevresel problemler askeri tehditin bileşenleridir. Siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel sektörlerden kaynaklanan sıkıntılar büyümüyor ve taşarak siyasi alan ile askeri sektöre kaymıyorsa sadece problem olarak kalırlar. Bu problemlerin hepsi birlikte, bir kaç tanesi veya sadece bir tanesi askeri sektörün konusu haline gelebilir. Problemin hangi sektörün konusu olduğu taşma işleminin sonucunda problemin niteliğinin farklılaşmasıyla birlikte değişiklik gösterir. Problemler sadece tek bir sahadan (ekonomik, sosyal, çevresel, siyasi) kaynaklanabileceği gibi taşarak (ekonomik sektörden sosyal sektöre, ardından siyasi alana ve akabinde askeri sektöre taşması gibi) farklı bir sektörün konusu olması ve en son askeri tehdit haline gelme olasılığı da vardır. En altta bulunan sektörlerin aralarında yatay (her zaman yatay olmak zorunda değildir yani problemlerin her zaman diğer sektörün alanına taşması gerekmez) ve aynı zamanda söz konusu üç seviye arasında yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya olacak şekilde

hareketlilik vardır. Taşma hareketi her zaman yatay ve yukarıya doğru değil aynı zamanda aşağıya doğru da olmaktadır.⁵¹⁹

Problemlerin Farklı Alanlara Taşma İşlemi

Şekil 1.2 Problemlerin Farklı Alanlara Taşma İşlemi

Problemler, Kopenhag Okulunun da ortaya koyduğu gibi bölgesel düzeyde başlarlar. Bu kapsamda öncelikle devletler düzeyinde, akabinde bölgesel düzeyde kendilerini gösterirler fakat etkileri problemin derinliğine göre küresel veya birkaç güvenlik bölgesini etkileyecek şekilde olabilir.

Yukarıda yazılanlardan anlatılmak istenen, her problemin sonucunda savaş yaşanacağı değildir. Anlatılmak istenen, bir sektörde ortaya çıkan problemin taşma etkisiyle daha farklı bir sektörün konusu olmaya başlayabileceği ve sonuçta siyaset

⁵¹⁹ Ekonomik, sosyal, siyasi, çevresel sektörlerin ilk seviyede gösterilmelerinin sebebi, bu sektörlerde yaşanan problemlerin birbirlerini de etkileyen ve birbirlerinin alanlarına taşabilen problemler olmalarıdır. Çevresel, ekonomik ve sosyal konular direkt olarak toplumu etkileyen problemlerdir. Bu dört sektör ile askeri sektör arasında “siyaset alanı” bulunmaktadır, bu alanın ikinci seviyede gösterilmesinin sebebi ise söz konusu sektörlerden kaynaklanan problemlerin askeri sektörün konusu/askeri tehdit haline gelmeden önce siyasetin alanına taşmak zorunda olmasıdır. Siyaset alanına taşan “çözülmesi zor ve büyük” problemler ise askeri problem haline hale gelme yoluna girmektedir. Yani devletler arasındaki askeri problemler direkt olarak askeri problem halinde ortaya çıkmaz, diğer sektörlerde ortaya çıkan problemler askeri problem haline dönüşürler. Birinci seviyede ortaya çıkan problemler genelde ikinci seviyenin konusu haline gelir ve akabinde çözülürler. Bazen siyaset alanının konusu haline gelmeden hükümet dışı organizasyonlar gibi farklı örgütler tarafından da çözüme kavuşturulurlar. İkinci seviyenin konusu olan problemler zaman içerisinde tansiyonun düşmesiyle veyahut siyaset alanının aktörleri arasında daha aşağı bir seviyede gerçekleştirilecek bir çözüm üzerinde uzlaşıldığında tekrar birinci seviyeye, üçüncü seviyeye ulaşmış “problemler” ise tekrar ikinci ve birinci seviyelere inebilirler. Son seviyeye taşarak askeri problem haline gelen ve akabinde askeri “tehdite” dönüşen problemler, devletlerin ortaya çıkmış problemi siyaset alanı içerisinde çözemeyecek duruma gelip silaha başvuracak derecede zıtlaşmaları ile ilgilidir. Problemlerin birinci ve ikinci seviyede kalması sağlıklı bir durumdur çünkü bu, problemin çözümü ile ilgili olarak diyalog yollarının açık olduğu ve anlaşma sağlanması için bir zemin bulunduğu anlamına gelir.

alanı ile askeri sektörün konusu haline gelebilecekleridir. Çevresel konuların sosyal probleme dönüşebileceği, akabinde siyaset alanının konusu haline gelebileceği ve eğer çözüm bulunamazsa askeri sektöre de taşabileceği gibi. Bu duruma gelen bir problem ise devletlerin birbirlerini askeri tehdit olarak görmelerine sebep olabilir.

Devletler arasındaki algılamalar ve silahların kontrolü bu evrede çok önem taşımaktadırlar. Çünkü sürecin sonucunun çatışmacı veya barışçıl olmasını etkileme potansiyeline sahiptirler. Birbirlerinin silahlı kuvvetleri hakkında bilgi sahibi olmak tehdit algısının bertaraf edilmesinde önemlidir. Silahların kontrolü neticesinde üretilen bilginin algıları etkileyerek muhatap devlete “ben sana saldırmak niyetinde değilim” mesajının verilmesine katkısı çok büyüktür. Muhatap devletin silahlı kuvvetlerinin kendisine tehdit oluşturmadığını düşünen devletler problemin müzakere yoluyla çözülmesine daha yatkın olurlar. Bu şekilde düşünmeyen devletler ise muhatap devletin askeri anlamdaki her hareketini kendisine karşı yapılmış olarak değerlendirebilirler. Ayrıca silahların kontrolü, problemin siyasi alandan askeri sektöre taşmasını engelleme potansiyeline sahiptir. Bu noktada kullanılacak olan dil de önem arz etmektedir. Zira dil Kopenhag Okulunda önemli bir yer tutmakta ve güvenlik bir konuşma eylemi olarak görülmektedir. Kullanılacak olan dil devletlerin tehdit algılarının artıp azalmasını sağlayabilir. Çünkü ortaya çıkan her problem için “tehdit” ifadesini kullanılması problemlerin ister istemez askeri sektörle ilişkilendirilmesine yol açabilir.

Bir devletin diğer bir devleti askeri tehdit olmaktan çıkarmasının iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, askeri tehdit olmaktan çıkarma işlemini yapan devletin kendisidir. Devlet herhangi bir dış müdahale olmaksızın bu işlemi kendisi yapar. Bu işlem devletin iç işidir ve bu süreçte algılar önem taşır. Algıların iyi yönde değişmesini sağlayabilecek olan ise askeri tehdit olmaktan çıkarma işleminin ikinci yönü ve aynı zamanda başlangıç noktası olan silahların kontrolü sürecidir. Bu noktada liberal yaklaşımlar öne çıkmakta ve kurumsal yaklaşım önem kazanmaktadır. Silahların kontrolü süreci, devletler arasında ikili olarak da ele alınabilecek bir konu olmakla birlikte aslında kurumsal çerçevede yürütülmesi gereken bir süreçtir. Pek çok silahların kontrolü ve silahsızlanma antlaşmaları önceden olduğu gibi günümüzde de kurumsal çerçevede yürütülmektedir. Bu noktada kurumsal çerçevede yürütülmesine rağmen tarihi başarısızlıklarla dolu olan silahların kontrolü süreçlerinin neden başarısız olduğu ve halen neden kurumsal

çerçevede ısrar edildiği sorusu ortaya çıkacaktır. Bu sorunun birkaç cevabı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, düzenleyici kurumların bulunmadığı durumlarda devletlerin yine güç politikalarına dönme potansiyelleridir. Devletler, düzenleyici etkiye sahip bir kurumsal çerçevede hareket etmedikleri sürece tekrar çatışma pozisyonuna dönebilirler. Bundan dolayı, süreci ikili olarak yürütmekten ziyade kurumsal çerçevede yürütmek gerekmektedir. Başarısızlıkla karşılaşılan durumlar olsa da problemleri kurumsal yapılar içerisinde çözmekten daha iyi bir yol yoktur. İkincisi ise eğer silahların kontrolü ile ilgili metinlerde devletlerin çıkarlarına ve içinde bulunulan döneme uygun düzenlemeler yapılacaksa bu ancak kurumsal çerçevede yapılabilir. İkili anlaşmalarla devletleri gerçekten tatmin edici çözümlere varılması zordur. Çünkü devletlerin her ikisi de aynı fikirde olmadığı sürece bir anlaşmaya varılması çok zordur. Kurumsal yapılar içerisinde anlaşmaya varmak daha kolaydır.

Devletler birbirlerinden konvansiyonel askeri tehditler algırlar ve devletlerin tarihsel süreçte birbirleri hakkında oluşturmuş oldukları algıları ise politikalarını etkiler. Birbirleri hakkında olumsuz algılara sahip devletler birbirlerini hızlı bir şekilde askeri tehdit olarak tanımlamaya yatkındırlar. Problemlerin siyaset alanına geri çekilmesinde veya siyaset alanının konusu olarak kalmasında devletlerin birbirlerini askeri tehdit olarak görmemeleri büyük önem taşımaktadır. Bir diğer deyişle çatışmaya sebebiyet vermemek için problemlerin geriye doğru taşma etkisi yaratılarak kendi alanlarına döndürülmeleri ve kendi dinamikleri içerisinde çözümleri önemlidir. Bunun için atılması gereken en önemli adımlardan bir tanesi ise devletlerin birbirlerinin orduları hakkında bilgi sahibi olmaları ve silahlarının kontrol edilmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması, Viyana Belgesi-2011 Antlaşması ve Güvenlik

“Silahsızlanma”, silahların indirimi ile ilgili bir kavramdır. “Silahların kontrolü” ise silahların kullanımlarının kısıtlanması ile ilgili bir kavramdır. “İndirim” ve “kısıtlama” kavramları arasında fark vardır. Bu fark aynı zamanda silahsızlanma ve silahların kontrolü kavramları arasındaki farkın da ne olduğunu açıklar. Buna göre, indirim kavramı her zaman silah sayılarının indirilmesine atıfta bulunur, buna karşılık kısıtlama ise silahların sayısı ile değil kullanımları ile ilgilenir. Anlaşmaya taraf devletler silahları karşılıklı olarak kontrol ettikleri takdirde silahların sayıları artış bile gösterebilir.⁵²⁰ Aslında farklı amaçlara hizmet eden bu iki kavram zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Silahların kontrolü uygulandığı takdirde gelecekteki bir zamanda silahsızlanmayı sağlayabilir. Silahsızlanma, silahların kontrolünden sonraki aşamadır ve barışa ihtiyaç duyar. Silahsızlanmanın kendi başına barışı sağlamak gibi bir yeteneği yoktur. Silahsızlanma, barışın sağlandığı durumlarda hayata geçirilebilecek bir politikadır. Silahların kontrolü ise uygulamalarına daha fazla tanık olduğumuz bir kavramdır.

Uluslararası ilişkilerde caydırıcılık silahlar ile sağlanmaya devam etmektedir. Devletler arasında caydırıcılık bu şekilde sağlanmaya devam ettiği sürece, silahların kontrolü ile elde edilebilecek olan şey istikrarın artması, savaş riskinin azalması ve caydırıcılığın daha iyi şekilde çalışmasının sağlanmasıdır.⁵²¹ İnsanın karmaşık bir yapısı olmasından dolayı devletlerin silahlanma ile ilgili kararlarının altında farklı sebepler yattığı görülecektir. Bunlar hırs, korku, gurur, belirsizlik, ekonomi ve benzeri sebepler olabildiği gibi bunların karışımı olan farklı bir sebep de olabilir.⁵²² Bu noktada silahların kontrolü ve yayılmanın önlenmesi de birbirlerine karıştırılmamalıdır. Yayılmanın önlenmesi ve silahların kontrolü ayrı kavramlardır.

⁵²⁰ Ken Booth, “Disarmament and Arms Control”, **Contemporary Strategy 1**, (ed.: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams), New York, London, Holmes and Meier Publishers, 1987, ss.140-141.

⁵²¹ Paul S.Brown, “The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control”, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989, s.286.

⁵²² William J.Durch, **Constructing Regional Security, The Role of Arms Transfers, Arms Control, and Reassurance**, Hampshire, Palgrave, 2000, s.104.

Silahların kontrolü esas olarak istikrarı, silahsızlanma belirli silah türlerinin ortadan kaldırılmasını, yayılmanın önlenmesi ise silahların farklı bölgelere dağılması ile devlet dışı grupların eline geçmesini önlemeyi amaçlamaktadır.⁵²³

J.David Singer silahsızlanma ile ilgili üç adet yaklaşım ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi, “önce gerilimler” yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, insanların zihinlerine seslenmek önemlidir. Bu yaklaşımda, eğitim ve anlayış aracılığıyla çatışmaların ortadan kaldırılması amaçlanır. Bu yolla milli tutumların değiştirilerek devletler arasındaki gerilimlerin ve dolayısıyla silahlara olan ihtiyacın azaltılması hedeflenir. İkinci yaklaşım “siyasi olarak anlaşma” yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, öncelikle siyasi problemlerin çözülmesi yaklaşımı benimsenir. Siyasi çözümlerden sonra silahsızlanma konusu ele alınır. Üçüncü yaklaşım “önce silahlar” yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, gerilimler ve siyasi çatışmalar sadece silahsızlanma süreci başladığı zaman azaltılabilir ve çözülebilir.⁵²⁴ Silahlar, bir savaşta veya silahlı çatışmada askeri açıdan bir araç olarak kullanılırken, siyasi üstünlük mücadelesinde siyasi bir araç olarak kullanılır.⁵²⁵ Bundan dolayı devletlerin birbirlerinden algıladıkları tehditin silahların kontrolü üzerinde etki yapan bir durum olduğu söylenebilir. Karşılıklı olarak daha az tehdit algılanmaya başlanması daha geniş kapsamlı sınırlamalar üzerinde anlaşılmasına izin verir.⁵²⁶

Silahlanma yarışının durdurulması için devletlerin kendi güvenliklerini ulusal güvenlik mantığı ile sağlayamayacaklarının kabulü kilit önemdedir. Artık güvenlik, rakip görülen devletle karşılıklı işbirliği ile gerçekleştirilebilecek bir kavram haline gelmiştir. Bu anlayış “sen güvendeysen ben de güvendeyim” şeklinde formüle edilebilir. Bunun için bir devlete kendi iradesini dayatmamak, yeni silah sistemleri geliştirmemek ve karşıdaki devletin yönetimi ile politikaları ne kadar beğenilirse de

⁵²³ Harald Müller, “Where It All Began”, **Norm Dynamics in Multilateral Arms Control, Interests, Conflicts, and Justice**, (ed.: Harald Müller, Carmen Wunderlich), Athens, London, The University of Georgia Press, 2013, s.3.

⁵²⁴ “J.David Singer, “Deterrence, Arms Control and Disarmament: Towards a Synthesis in National Security Policy”, (Columbus, Ohio: Ohio State University Press, 1962), chapter 7”, (aktaran: Ken Booth) “Disarmament and Arms Control”, **Contemporary Strategy 1**, (ed.: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams), New York, London, Holmes and Meier Publishers, 1987, ss.152-153.

⁵²⁵ Carolyn J.Kitching, **Britain and the Geneva Disarmament Conference, A Study in International History**, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan, 2003, s.10.

⁵²⁶ Jürgen Altmann, **Military Nanotechnology, Potential Applications and Preventive Arms Control**, London, New York, Routledge, 2006, s.124.

onun egemenliğini kabul etmek gerekmektedir.⁵²⁷ Bu yaklaşımların uygulanması çok zordur. Çünkü günümüzde, yukarıda da ifade edildiği gibi halen “ulusal güvenlik kavramı” devletlerin güvenlik anlayışlarında temel bir role sahiptir. Her ne kadar diğer devletlere kendi iradesini dayatmamak, yeni silah sistemleri geliştirmemek çok zor olsa da silahların kontrolü konusunda ilerleme sağlanması ve başarıya ulaşılabilmesi için güvenliğin karşılıklı çabalarla sağlanabileceğinin kabul edilmesi olmazsa olmaz bir husustur. Ayrıca okullar, çeşitli kuruluşlar, medya gibi alanlarda işbirliği tesis edilmesi, en önemlisi de karşıdaki devlet veya kuruluşla ilgili algıları değiştirecek şekilde karalama veya kötüleme yapılmaması gibi birtakım önlemlerin alınması önemlidir.⁵²⁸

Silahların kontrolü konusunda bir tanım oluşturmak için bazı hususlar dikkate alınabilir. Öncelikle, silahların kontrolü kavramındaki “silah”, silahların kendisinden çok daha fazla anlama gelmektedir. "Silah" kavramının içine silahların ortaya çıkması, muhafazası, konuşlandırılmaları, kullanımları ile ilgili kaynaklar ve düzenlemeler dahil edilebilir. Devletlerin amaçları doğrultusunda zarar vermek veya zarar vermeye tehdit etmek silahların varlık sebepleridir. Silahlar bir amaç değil araç olarak kullanılırlar. Fakat oldukça pahalı araçlar olmalarının yanı sıra aynı zamanda zarar verme kapasiteleri olduğundan dolayı kullanılmaları durumunda ek maliyetlere de yol açabilirler. Bu durum, devletleri silahların pahalı araçlar olup maliyet getirmeleri, kullanımlarından dolayı oluşacak zararlar ve ek maliyetleri kontrol altına alma yollarını düşünmeye sevk etmektedir. Dolayısıyla silahların kontrolünün ana amacı, silahların kullanımlarından dolayı ortaya çıkacak zararların ve maliyetlerin azaltılması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla atılacak adımlar ise askeri güçlerle ilgili alınan önlemlerden oluşmaktadır. Silahların kontrolü bir süreçten ziyade atılan adımların bir sonucudur ve devletlerin güvenliklerini sürdürmek/artırmak amacını taşımaktadır. Ulusal güvenliğe katkı sağlayan silahların kontrolü kavramı, güvenliğin sağlanmasında silahlanma veya güç kullanımına göre daha az külfetli bir yol sunmaktadır.

Silahların kontrolü, her ne kadar askeri güçlerle ilgili olarak alınan önlemlerden oluşmaktaysa da bilindiği gibi silahların üretilmeleri bir süreç içerisinde

⁵²⁷ Edy Korthals Altes, “Progress and Failure in Arms Control”, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989, ss.311-312.

⁵²⁸ a.g.e., s.315.

gerçekleşir ve bunun için kararlar alınması, üretimi için araçlar edinilmesi, organizasyon yapılması ve ayrıca kullanımları için de hazırlık gerekmektedir. Dolayısıyla silahların kontrolü sadece silahların kendisi ile ilgili olmayıp silahların kendisinden daha fazla anlam da içerebilir.⁵²⁹

Silahların kontrolü ile aşağıda yazılan amaçlara ulaşılabilir.

- Kazara veya planlı olarak başlatılan savaş riskinin azaltılması,
- Silahlanma yarışlarının azaltılması,
- Birbirlerine hasım olan devletlerin ilişkilerinde öngörülebilirliğin artırılması ve niyetlerle ilgili olarak ortaya çıkan korkuların azaltılması,
- Yeni silah türlerinin geliştirilmesinin önlenmesi,
- Devletlerin silahlı kuvvetleri arasındaki farkın azaltılarak istikrar sağlanması,
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini teşvik etmek,
- Askeri harcamaların azaltılarak kaynakların ekonomik ve sosyal kalkınma için kullanılmasının sağlanması,
- Çıkabilecek savaşlarda yıkımın daha az olmasının sağlanması,
- Çevreye yönelik tehlikelerin azaltılarak çevrenin korunması,
- Milletler arasında anlayışın geliştirilmesi.⁵³⁰

Silahların kontrolü ve silahsızlanma ile ilgili çabaları etkileyen iki ana etken vardır. Bunlar iç ve dış etkenlerdir. Dış unsurlar, devletlerin dış politikaları ve diğer devletler ile olan ilişkilerini kapsar. İç unsurlar ise devletlerin iç politikası ile ilgili olan konulardır.

Dış etkenler;

- **Devletlerin yaşadıkları güvenlik kaygısı:** Güvenlik endişeleri silahların kontrolü ve silahsızlanma konularındaki en etkili faktör olarak göze çarpmaktadır. Kendisini güvende hissetmeyen bir devletin silahların

⁵²⁹ Patrick M.Morgan, "Elements of a General Theory of Arms Control", **Arms Control, History, Theory, and Policy, Volume 1: Foundations of Arms Control**, (ed.: Robert E.Williams, Paul R.Viotti), Santa Barbara, Denver, Oxford, Praeger Security International, 2012, ss.16-17.

⁵³⁰ Jozef Goldblat, **Arms Control, The New Guide to Negotiations and Agreements**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 2003, ss.11-12.

kontrolü süreçlerine katılması düşük bir olasılıktır. Bu endişeler sadece içinde bulunulan dönemden kaynaklanmaz, tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş olan önyargılar ve inançlardan da kaynaklanır.

- **Mevcut statükonun kabul edilme(me)si:** Devletlerin silahların kontrolü ile silahsızlanma süreçlerine girmeleri, onların genelde uluslararası ortamdaki statükoyu kabul etmeleri anlamına gelmektedir. Bu durum uluslararası ortamda elde etmek istediği statüyü askeri gücü ile elde edeceğini düşünen devletlerin bu süreçlere girmesini engelleyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca, silahlı kuvvetler pek çok devlet tarafından uluslararası ortamda yapılacak pazarlıklarda ellerini güçlendirecek araç olarak da görülmektedir. Bundan dolayı devletler mevcut askeri güçlerinde olabilecek herhangi bir değişikliğe olumsuz yaklaşmaktadırlar.
- **Denetimlerle ilgili yaşanan problemler:** Devletlerin algıladıkları güvensizlik onların antlaşma hükümlerine uyup uymadıklarını denetlemek amacıyla oluşturulacak denetim mekanizmalarının tesis edilmesini ve denetimlerin uygun bir biçimde yürütülmesini etkiler.⁵³¹
- **Devletlerin uyguladıkları özel politikalar:** Kimi zaman ülkelerin uyguladıkları özel iç veya dış politikalar da onların silahların kontrolü süreçlerine katılmak konusunda isteksiz olmalarına sebep olabilir. Bir alanda üstünlüğü olan devlet o alandaki üstünlüğünü kaybetmemek için süreçlerin dışında kalmayı seçebilir.
- **Devletler arasındaki genel politik durum:** Bir devletin diğer devletlerle olan politik ilişkileri, o devletin silahsızlanma ve silahların kontrolü süreçlerine dahil olması ile sürecin gideceği yönü etkileyen bir unsurdur.
- **Devletlerin askeri güçlerindeki farklılıklar:** Askeri anlamda daha güçlü olan devletler silahların kontrolü süreçlerine katılmaya daha yatkındırlar. Çünkü bu yolla kendi üstünlüklerinin korunması olasıdır. Askeri kapasiteleri hemen hemen eşit olan devletler ise askeri harcamaların yükünün hafifletilmesi amacıyla katılmaya yatkındırlar.

⁵³¹ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, ss.42-48.

- **Silahsızlanma ve silahların kontrolünün hangi ölçütler çerçevesinde yapılacağı belirlenmesi:** Bu ölçütler, ülkelerin büyüklükleri, konumları gibi konuları içerir. Her devlet aynı şartlarda ve coğrafyada yaşamadığı için kendi şartlarına uygun askeri güçler oluşturur. Bu durum, devletlerin askeri güçlerindeki silahların da farklı olmasını doğurur. Dolayısıyla birbirlerinden farklı yapılanmış ordulara sahip olan devletlerin katıldıkları müzakerelerde askeri güçler arasında dengenin sağlanması için hangi ölçütlerin esas alınacağı önem taşır.⁵³²
- **Müttefik ülkelerin yaklaşımları:** Bir devlet, parçası olduğu ittifaka üye olmayan başka bir devletle silahların kontrolü alanında bir antlaşma yapmak isteyebilir. Bu durumda müttefikler, kendi güvenliklerini ve sahip oldukları silahları doğrudan ilgilendiren durumlarda, müttefikleri olan devleti antlaşma yapılması hususunda etkileyebilirler. Kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen durumlarda ise müttefiklere, iki devlet arasındaki müzakerelerde çok fazla söz hakkı tanınmamaktadır.⁵³³

Silahsızlanma ve silahların kontrolünü etkileyen iç unsurlar ise şu şekildedir;

- **Ülke yönetimi için yapılan genel seçimler:** Her ne kadar seçimlerin silahların kontrolü ile ilgili süreçleri engelleyeceği konusunda genel bir yargıda bulunmak zor olsa da seçim çalışmaları sürecinde ülke güvenliğini zayıflatmak suçlamasıyla karşı karşıya kalılabileceğinden veya askeri harcamaların oy getirebileceği düşünölebileceğinden dolayı süreci etkileme potansiyeline sahiptir.
- **Yönetici elitin sürekliliği:** Devlet yöneticilerinin değişmesi veya göreve yeni gelmeleri durumunda sürecin etkilenmesi olasılığı vardır.
- **Kamuoyunun sürece etkisi:** Kamuoyunun süreci etkileme veya sürecin ilerlemesi için etki yapma potansiyeli vardır. Fakat bu etki kendiliğinden oluşmaktan çok diğer etkenlerle birlikte ortaya çıkar. Örneğin, askeri harcamaların çok fazla olması veya sivil ihtiyaçlara kaynağın az

⁵³² Gül den Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin...**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, ss.53-57.

⁵³³ Valerie A.Sulfaro, **Factors Influencing Arms Control**, Honors Theses, Paper 296, Southern Illinois University Carbondale, Illinois, 1989, ss.70-71.

aktarılması kamuoyunun yönetici eliti uyarması veya onları desteklemesine sebep olabilir.

- **Ekonomik konular:** Silahların devletlerin ekonomilerine yük getirmeye başladığı durumlarda ekonomik kaygılar, silahsızlanma veya silahların kontrolü konusunun gündeme getirilmesini ve bu konuda bir anlaşmaya varılmasını sağlayabilir.⁵³⁴

Silahların kontrolü üzerinde çok fazla bir etkisi olmasa da dile getirmekte fayda görülen farklı bir husus daha vardır. Bu, ülkenin şeffaf olmasıdır. Bir ülkenin şeffaf olmasının silahların kontrolü üzerinde doğrudan ve çok fazla etkisi olmamakla birlikte dolaylı etkisi olduğu söylenebilir. Şeffaflık devletler arasındaki endişe ve güvensizliği azaltıcı etki yaparken anlayışı da artırır.⁵³⁵ Muhatap devlete güven duyulması ve niyetlerinden kuşku duyulmaması yapılan müzakerelerin daha rahat yürütülmesini sağlar.

Silahların kontrolü için kilit önemde olan güven inşası süreçleri, devletlerin birbirlerine karşı düşmanca tutum içinde olmadıkları algısının oluşturulmasını amaçlar. Burada bahsedilen rekabet değil düşmanca niyetlerdir. Devletler arasında rekabet her zaman varolduğundan dolayı iki kavram arasında ayırımın yapılması gerekmektedir. Buradaki temel amaç, devletlerin siyasi amaçlara ulaşabilmek için birinci önceliklerinin güç kullanmamak olmasıdır.⁵³⁶ Güvenlik sadece askeri önlemler yoluyla elde edilemez, askeri yönünün yanında ekonomik, sosyal, siyasal faktörler gibi farklı bileşenleri de içerir. Fakat öte yandan askeri olmayan güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin uygulanması için savaşın olmaması en önemli faktördür, dolayısıyla askeri önlemler tek olmasa da en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³⁷ Bu kapsamda güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin birtakım özelliklere sahip oldukları söylenebilir. Bunlar;

- Askeri birliklerin kabiliyetleriyle değil hareketleriyle ilgilenirler,

⁵³⁴ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin...**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, ss.58-63.

⁵³⁵ F.A.Long, "Steps to Constrain Arms Races", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989, s.321.

⁵³⁶ Jim MacIntosh, "Future Verification Requirements: Conventional Arms Control in Europe", **Back to the Future: Lessons from Experience for Regional Arms Control and Verification**, (ed.: Brian S.Mandell), Ottawa, Carleton International Proceedings, 1989, s.42.

⁵³⁷ Jozef Goldblat, **Arms Control, The New Guide...**, Sage Publications, 2003, s.11.

- Askeri hareketliliğin niteliği hakkında bilgi alışverişi için bir çerçeve sağlarlar,
- Devletleri savaş zamanı dışında ortaya çıkan gerilimlerin nedenlerini ortadan kaldırmaya, yanlış anlamalar veya yanlış hesaplamalardan dolayı ortaya çıkmış olan tehlikeleri azaltmak için çalışmaya özendirmelidirler,
- Birbirini düşman olarak gören devletler arasında işbirliği alışkanlığının oluşmasını teşvik etmelidirler,
- Uluslararası çatışma dönemlerinde istikrarı güçlendirmek veya dengeyi yeniden sağlamak amacıyla hizmet etmelidirler.

Yukarıda belirtilen güven ve güvenlik artırıcı önlemlere ilişkin anlaşmalar, o anlaşmaya dahil olan ülkelerin çatışmalardan uzak durma konusundaki isteklerine dayanır. Fakat zaman içerisinde devletlerin bu konudaki tutumları değişebileceğinden dolayı işbirliğine dayalı böyle bir güvenlik rejiminin, aldatmaktan caydırmak veya aldatmayı tespit edebilmek için doğrulama ile ilgili önlemleri içermesi önemlidir.⁵³⁸

1960'lı yıllarda silahların kontrolü ile ilgili olarak biri Amerika kıtasında diğeri Avrupa kıtasında olmak üzere çok önemli iki olay olmuştur. Bunlardan birincisi, 1962 yılında gerçekleşen Küba Füze Krizidir. Bu krizin ardından hem ABD hem de Sovyetler Birliği nükleer savaş riskini azaltmak amacıyla görüşmelerde bulunmaya karar vermişler ve birtakım anlaşmalar imzalamışlardır. İkinci olay ise Berlin Duvarı'nın inşasıdır. Bu duvarın inşa edilmesi 1960'lı yılların sonlarına doğru konvansiyonel kuvvetler ile ilgili yapılan görüşmelerin başlangıç noktasıdır. Alman ve Batı Avrupalı siyasetçilerin, Almanya'nın birliği ile Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün komünist sistemin yıkılmasıyla gerçekleşeceğine dair umutları Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi ile kaybolmuştur. Bölünmüşlüğü'nün yarattığı zorlukların aşılması için Varşova Paktı üyesi devletler ile müzakere masasına oturmanın önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Dönemin Federal Almanya Başbakanı Willi Brandt, yeni bir anlaşma yapılması için Batı ve Doğu Almanya, Polonya, Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği arasında ilişki kurulmasına öncülük etmiştir. Brandt, ABD ile Sovyetler

⁵³⁸ Volker Rittberger, Manfred Efinger, Martin Mendler, "Confidence- and Security- Building Measures: An Evolving East–West Security Regime?", **East–West Arms Control, Challenges for the Western Alliance**, (ed.: David Dewitt, Hans Rattinger), New York, London, Routledge, 2002, s.99.

tarafından müzakereler yoluyla nükleer alanda gerçekleştirilmeye çalışılan indirimle paralel şekilde NATO ülkelerinin de Doğu ve Batı arasındaki askeri durumun normal hale getirilmesi konusunda çaba göstermesi gerektiğini düşünmüştür. Bu düşünce, NATO ve Varşova Paktı arasındaki Karşılıklı Dengeli Kuvvet İndirimi müzakerelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1973 yılından 1989 yılına kadar 16 yıl boyunca süren müzakereler herhangi bir sonuç doğurmasa da iki taraf için de değerli yaklaşımlar getirmiştir. Bunlardan birincisi, güvenlik konularının siyasetin bir parçası olarak değil ayrı bir alan olarak tartışılmasıdır. Bu yolla, müzakere edilen konuların objektif bir biçimde tartışılmasına yönelik bir pratik oluşturulmuştur. İkinci olarak Batılı ülkelerin iki ittifak arasındaki istikrarın sadece silahların azaltılmasından geçmediğindeki ısrarı üzerine, silahlı kuvvetlerin faaliyetlerinin gözlenmesine imkan veren güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin silahların azaltılması işlemine eşlik etmesi gerektiği hususunda anlaşmaya varılmıştır.⁵³⁹

İki blok arasında 1970'li yıllarda ortaya çıkan yumuşama sonucunda, Batı bloğu konvansiyonel kuvvetlerde dengeli bir şekilde indirim yapılması önerisini getirmiştir. Bu önerinin Doğu bloğu tarafından kabul edilmesi ile birlikte paralel şekilde başlayan görüşmeler sonucunda, 1975 yılından itibaren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) süreci başlamıştır. 1973 yılında başlayan görüşmeler başarılı bir şekilde sonuçlanmış ve 33 Avrupa devleti ile birlikte ABD ve Kanada'nın da katılımıyla 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Helsinki Nihai Senedi ile güvenliğin sadece askeri konulardan ibaret olmadığı ortaya konarak güvenliğin üç farklı boyutuna vurgu yapılmıştır. Bunlar siyasi-askeri, Akdeniz bölgesindeki insani güvenlik ve işbirliği ile ekonomik-çevresel boyutlardır.⁵⁴⁰

Senet ile alınan kararlar sepet adı verilen üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölüm siyasi-askeri bölümdür. Bu bölümde devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen on adet prensip ile birlikte güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin bulunduğu iki alt bölüm bulunmaktadır. Devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen prensipler şunlardır;

- Eşit egemenlik ve bu hakka saygı,

⁵³⁹ Jonathan Dean, "Conventional Arms Reduction in Europe: Past, Present and Future", **Jonathan Dean Pioneer in Detente in Europe, Global Cooperative Security, Arms Control and Disarmament**, (ed.: Hans Günter Brauch, Teri Grimwood), Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, Springer, 2014, ss.129-130.

⁵⁴⁰ Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), (t.y.), Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

- İlişkilerde tehdit ve kuvvete başvurmama,
- Devletlerin sınırlarının dokunulmazlığı,
- Devletlerin toprak bütünlüğü,
- Uyuşmazlıkların barışçıl çözümü,
- İçişlerine karışmama,
- Düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü de dahil olmak üzere insan hakları ve özgürlüklere saygı,
- Halkların kendi kaderlerini tayin hakkı,
- Devletler arasında işbirliği,
- Uluslararası hukuk çerçevesinde yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesidir.⁵⁴¹

İkinci alt bölümde ise güven ve güvenlik artırıcı önlemler ele alınmıştır. Askeri boyutla ilgili önlemler şunlardır;

- Büyük askeri manevraların önceden bildirilmesi,
- Diğer askeri manevraların önceden bildirilmesi,
- Gözlemcilerin değişimi,
- Büyük askeri hareketliliklerin önceden bildirilmesi,
- Diğer güven ve güvenlik artırıcı önlemlerdir.⁵⁴²

Birinci bölümde, devletlerin egemenliği ve sınırlarının dokunulmazlığı konularına vurgu yapılmış, ayrıca gelecekte güven ve güvenlik artırıcı önlemler çerçevesinde imzalanacak olan VB'nin temelini oluşturacak birtakım uygulamalar ortaya konmuştur. Buna göre, bir devletin ordusunun diğer devletleri tehdit etmediğinin ortaya konması amacıyla, tatbikat yapan veya daimi konuş yerlerinden farklı bölgelere intikal ettirilen birlikler hakkında diğer devletlerin önceden bilgilendirilmesi hususu uygulamaya konmuştur. Ayrıca, yapılan tatbikatların diğer ülkelerin temsilcileri tarafından gözlenmesi, uygulanabilecek diğer güven ve güvenlik artırıcı önlemler ile silahsızlanmanın gereği konusunda devletlerin anlaştığı hususlar da belgede yer almıştır.

⁵⁴¹ AGİK, **Helsinki Final Act**, Helsinki, 1975, ss.4-8.

⁵⁴² AGİK, **Helsinki Final Act**, Helsinki, 1975, ss.11-12.

İkinci ve üçüncü bölümlerde ise ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konuları ile Akdeniz bölgesinde güvenlik ve işbirliği konuları yer almaktadır.

Karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi ile ilgili olarak 1973 yılında başlatılan görüşmeler uzun yıllar sonuçlandırılmamıştır. 1980'li yılların sonlarına doğru Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Müzakereleri başlamış ve 1990 yılında Paris'te gerçekleştirilen AGİK zirvesinde AKKA ve VB imzalanmıştır. AKKA'yı 16'sı NATO, 6'sı Varşova Paktı üyesi olmak üzere toplam 24 ülke imzalamıştır. Fakat Doğu bloğunun yıkılması sonucu ortaya çıkan yeni devletler, hukuki olarak eskiden parçası oldukları devletlerin imzalamış oldukları antlaşmalara taraf olma hakları bulunduğundan dolayı, normalde imzacı ülkelerin dışında farklı ülkelerin katılımına kapalı olan AKKA'ya dahil olmuşlardır. Böylelikle AKKA'ya taraf devletlerin sayısı 30'a yükselmiştir.⁵⁴³

2.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması⁵⁴⁴

AKKA, şimdiye dek hayata geçirilmiş olan silahsızlanma ve silahların kontrolü antlaşmalarının en kapsamlısı ve en başarılısıdır. Söz konusu antlaşma, silahların imhası yoluyla silahsızlanmanın yanı sıra antlaşmanın uygulama alanındaki⁵⁴⁵ silahların kontrolünü de⁵⁴⁶ içerdiğinden iki yönlü bir antlaşma olarak göze çarpmaktadır. AKKA, 23 madde ve 8 adet protokolden oluşmaktadır. Söz konusu protokoller, silahların yıllık bilgi değişimleri ile bu silahların buldukları birliklerde denetimlerin nasıl yapılacağı, silahların nasıl dönüştürüleceği ve imha

⁵⁴³ Burak Akçapar, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Munich, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996, s.117.

⁵⁴⁴ AKKA ve Viyana Belgesi-2011 oldukça teknik ve uzun metine sahip antlaşmalardır. Tezin amacı AKKA ve Viyana Belgesinin metinlerini incelemekten ziyade bu antlaşmaların algılamalarla olan ilişkisini incelemek olduğu için bu bölümde söz konusu antlaşmaların teknik olarak çok fazla detaylarına girilmeyecektir. Sadece gerekli olan teknik bilgiler verilecek ve akabinde antlaşmalar tezin temelini oluşturan algılamalar konusu çerçevesinde inceleneceklerdir. İkinci olarak ise AKKA ile ilgili olarak verilen bilgiler Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonunu da kapsamaktadır. Antlaşma halen yürürlükte olduğu için bu bölüm yazılırken dil "şimdiki zaman"da kullanılmış ve günümüzde NATO üyesi olan birtakım devletlerden Varşova Paktı üyesiymiş gibi bahsedilmiş, Sovyetler Birliği ile Rusya Federasyonu ise halen antlaşmaya tarafmışcasına ifadeler kullanılmıştır. Antlaşmanın metninde halen Sovyetler Birliğinin adı geçtiği ve antlaşma halen yürürlükte olduğu için bu bölümde Sovyetler Birliği ile Rusya Federasyonundan kaçınılmaz olarak söz edilmiştir. Ayrıca, Rusya'nın AKKA'yı askıya almadan önce yürüttüğü politikalar bugünkü durumu etkilediğinden dolayı, AKKA çerçevesindeki bazı uygulamaları da örnek olarak verilmiştir. Dolayısıyla bazı bölümlerde Rusya Federasyonu halen antlaşmaya taraf bir devletmiş gibi anlaşılabilir ifadeler bulunmaktadır. Bundan dolayı Rusya Federasyonu ile ilgili bölümler, söz konusu ülkenin 12 Aralık 2007 tarihinde antlaşmayı askıya aldığı unutulmadan okunmalıdır.

⁵⁴⁵ AGİK, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe**, Madde 2, Paris, 1990, s.6.

⁵⁴⁶ AGİK, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, Protocol on Inspection**, Paris, 1990, s.84.

edileceği, hangi tip silahların antlaşmaya dahil olduğu gibi konulara açıklık getirmektedirler.

AKKA'nın amacı antlaşma metninde açık bir şekilde ortaya konmuştur. Buna göre AKKA'nın amacı;

- Genel olarak uluslararası ilişkilerde, özel olarak ise bir devletin toprak bütünlüğü ile siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet ve kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmak,
- Askeri çatışmaların önlenmesi,
- Taraf devletlerin silahlı kuvvetleri arasında denge kurulması,
- İstikrar ve güvenliğe zarar veren eşitsizliklerin giderilmesi,
- Baskın tarzında taarruz ve geniş çaplı taarruz hareketi başlatma yeteneklerinin ortadan kaldırılmasıdır.⁵⁴⁷

Her silahsızlanma antlaşması gibi AKKA'nın da savaşların çıkmasını önleme yeteneği yoktur. Bu kapsamda AKKA'nın da amacı, kalıcı olarak barışı sağlamaktan ziyade güven ve güvenliğin inşa edilmesidir. AKKA'nın savaşın çıkmasını önleme potansiyeli olmamakla birlikte gerginlikleri azaltma ve anlaşmazlıkların barışçıl şekilde çözülmesini sağlama potansiyeli bulunmaktadır.⁵⁴⁸

Antlaşma, Soğuk Savaş ürünü bir uygulamadır ve komünizmin yıkılıp Soğuk Savaş'ın bitişini müteakiben başlayan yeni dönemle birlikte yani 1990'lı yılların ortasından itibaren uygulamada birtakım sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan sorunların aşılması için yeni dönemle birlikte oluşan şartlara uyum sağlanması amacıyla güncelleme çalışmaları yürütülmüştür. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) 1999 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen zirvesinde güncellenmiş hali Uyarlanmış AKKA (UAKKA) adıyla kabul edilmiştir. Bu zirvede, güncellenmiş antlaşmanın onaylanması için Rusya'nın yerine getirmesi gereken yükümlülükler ortaya konmuştur. Fakat daha sonraki dönemde bu yükümlülükler Rusya tarafından yerine getirilmediğinden dolayı UAKKA yürürlüğe girmemiş ve antlaşma eski haliyle uygulanmaya devam edilmiştir. Eski haliyle uygulanmaya

⁵⁴⁷ AGİK, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe**, Paris, 1990, s.1.

⁵⁴⁸ Dieter Dettke, "Conventional Arms Control in the Context of European Security", **Arms Control, History, Theory, and Policy, Volume 2: Contemporary Problems and Policies**, (ed.: Robert E. Williams, Paul R. Viotti), Santa Barbara, Denver, Oxford, Praeger Security International, 2012, s.124.

devam edilen AKKA zamanın gereklerine cevap veremediğinden dolayı ise sorunlar ortaya çıkmıştır. 12 Aralık 2007 tarihinde Rusya antlaşmayı askıya almış ve antlaşma çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmeyeceğini beyan etmiştir. Rusya'nın antlaşmayı askıya almasından itibaren AKKA 29 ülke tarafından sürdürülmektedir. AKKA, güven ve güvenliğin inşa edilmesi amacıyla yola çıkan bir antlaşmayken zaman içerisinde güvensizlik yaratmaya başlamıştır. Bunun en büyük sebebi Soğuk Savaş'ın bitişinden sonraki döneme uygun olarak güncellenmemiş olmasıdır.

AKKA'nın silahlı kuvvetler arasında sayısal anlamda denge kurulması ve baskın tarzında taarruz ile geniş çaplı taarruz hareketi başlatma yeteneklerinin ortadan kaldırılması amaçlarına ulaşabilmek için beş kategorideki silah sayılarına kısıtlama getirilmiştir. Bu silahlar, taarruz hareketleri sırasında kullanılan ve orduların temel silahları olan tank, topçu sistemleri, zırhlı muharebe aracı, taarruz helikopteri ve savaş uçağıdır. Söz konusu silahların uygulama alanına dengeli şekilde dağıtılarak belli bir bölgede yığılmalarını engellemek amacıyla alt bölgeler tesis edilmiştir. Buna göre, antlaşma alanı dört alt bölgeye bölünmüş ve her alt bölgede antlaşmayla sınırlandırılmış olan silahlardan ne kadar bulundurulabileceği belirlenmiştir. Bu sınırlandırmalar tavan olarak adlandırılmışlardır. Antlaşmaya göre, paktların silah sayıları ile ilgili olarak uyması gereken tavanlar vardır. Antlaşmayla sınırlandırılmış silah ve teçhizattan taarruz helikopteri ile savaş uçağına alt bölgelerde herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Alt bölgelerde sadece tank, topçu sistemi ve zırhlı muharebe aracı sayılarına sınırlama getirilmiştir. İstenen bir bölgeye istenildiği sayıda taarruz helikopteri ve savaş uçağı konuşlandırmak antlaşma hükümlerine göre serbesttir. Bu konuyla ilgili bilgi aşağıda verilmiştir.

AKKA üç aşamalı bir tavan sistemi getirmiştir. Bunlar;

- **Pakt tavanları:** Uygulama alanının tamamını kapsamaktadır ve her paktın kendisine ait olan bölgede ne kadar silaha sahip olabileceğini belirlemektedir. Önceden Varşova Paktı üyesi olan devletlerin NATO'nun genişlemesi ile birlikte NATO üyesi olmaları iki pakt arasındaki tavanlarda NATO lehine dengesizlik yaratmıştır. Bu ülkelerin envanterlerindeki silahlar AKKA kapsamında halen Varşova Paktı grubuna dahil olan devletlerin tavanlarında sayılmaktadırlar.

- **Alt bölge tavanları:** Antlaşma dört adet alt bölgeye ayrılmıştır. Bunlardan ilki Kanat Bölgesidir. Kanat Bölgesine NATO üyesi ülkelerden İzlanda, Romanya, Yunanistan, Türkiye ve Norveç'in toprakları, Varşova Paktı üyesi ülkelerden ise Bulgaristan, Romanya ve Sovyetler Birliğinin Kuzey Kafkasya, Trans Kafkasya, Odessa ve Leningrad askeri bölgelerinin (Sovyetler Birliğinin en kuzey ve en güneydeki toprakları) bulunduğu topraklar dahildir. NATO ve Varşova Paktı söz konusu bölgede 6000 top, 5900 zırhlı muharebe aracı ve 4700 adet tank konuşlandırabilecektir. İkinci bölge ise Merkez Bölgedir. Merkez bölgede ise NATO üyesi olan ülkelerden Almanya, Belçika, Lüksemburg Hollanda, Varşova Paktı üyesi ülkelerden ise Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın⁵⁴⁹ toprakları dahildir. Merkez Bölgede ise NATO ile Varşova Paktı 11250 zırhlı muharebe aracı, 5000 top ve 7500 adet tank konuşlandırabilecektir. Üçüncü bölge ise Merkez Dışı Bölgedir ve NATO üyesi ülkelerden Danimarka'nın ana karasındaki toprakları ve Faroe Adaları, Fransa, İngiltere, İtalya, Kuzey İrlanda, Varşova Paktı üyesi ülkelerden ise Sovyetler Birliği'nin Kiev ve Karpatlar Askeri Bölgeleri, Beyaz Rusya ve Baltık bölgeleri ile bölgedeki adaların olduğu topraklar dahildir. Bu bölgede ise her iki pakt 2800 tank, 8010 zırhlı muharebe aracı ve 4100 top konuşlandırabilecektir. Dördüncü bölge ise Geri Bölgedir. Söz konusu bölgeye NATO üyesi olan Portekiz'in ana karasındaki toprakları ile Azor ve Madeira adaları, İspanya'nın ana karasındaki toprakları ile Kanarya adaları, Varşova Paktı üyesi olan Sovyetler Birliği'nin Moskova ve Volga-Ural Askeri Bölgelerinin olduğu topraklar dahildir. Söz konusu bölgede NATO ve Varşova Paktı 5000 tank, 4840 zırhlı muharebe aracı ile 4900 topçu sistemi konuşlandırabileceklerdir. Antlaşmanın uygulama alanında NATO ve Varşova Paktı tarafından konuşlandırılacak toplam rakamlar bu alt bölgelerin toplamı olup 30000 zırhlı muharebe aracı, 20000 topçu sistemi, 2000 taarruz helikopteri, 6800 savaş uçağı ve 20000 tank şeklindedir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁹ Polonya, Macaristan gibi ülkelerden Varşova Paktı üyesi, Rusya Federasyonundan Sovyetler Birliği şeklinde söz edilmesinin sebebi antlaşmanın halen ilk metninin geçerli olmasından kaynaklıdır. Fiiliyatta Polonya, Macaristan gibi ülkeler NATO üyesi olmalarına rağmen antlaşma çerçevesinde halen Varşova Paktı üyesi gibi görünmektedirler.

⁵⁵⁰ AGİK, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe**, Madde 4, Paris, 1990, ss.7-9.

- **Ülke tavanları:** AKKA, paktlar tarafından antlaşmanın uygulama alanında ve alt bölgelerde uyması gereken silah tavanlarının yanı sıra ülkelerin uyması gereken tavanlar da getirmiştir. Antlaşma metninde hangi ülkenin ne kadar silah konuşlandıracağı ile ilgili bir husus yoktur. Bu husus paktların kendi içlerinde çözmeleri gereken bir konu olduğu için Varşova Paktı ve NATO'ya bırakılmıştır. NATO içerisinde istişareler yoluyla sonuçlandırılan konu Varşova Paktı içerisinde ise 3 Kasım 1990 tarihinde imzalanan Budapeşte Antlaşması ile çözüme kavuşturulmuştur.⁵⁵¹ Sovyetler Birliği antlaşmanın onaylanmasından sonra dağılmıştır. Dağılmayı takip eden dönemde antlaşmaya eski Sovyet cumhuriyetlerinden bazıları katılmışlardır. Antlaşmaya katılan yeni devletlerin ne kadar silah konuşlandıracakları ile ilgili olarak 15 Mayıs 1992 tarihinde Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Moldova, Ukrayna ve Gürcistan arasında Taşkent Antlaşması imzalanmış ve Sovyetler Birliğine tahsis edilen silah tavanı söz konusu devletler arasında paylaşılmıştır.⁵⁵²

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra antlaşmanın uygulama alanında ortaya çıkan Letonya, Litvanya ve Estonya antlaşmaya katılmalarının bölgedeki uzun süreli Rus askeri ve siyasi varlığı ile etkisini meşrulaştıracağı korkusuyla AKKA rejimine katılmamışlardır. Bu durum diğer katılımcı devletler tarafından kabul edildikten sonra söz konusu üç devlet AKKA ile ilgili süreçlerden dışlanmışlardır. Bununla birlikte bu ülkeler, AKKA kapsamında Kanat Bölgesinde tesis edilen rejimden dolayı Rusya'nın bölgede silah konuşlandırma konusundaki sınırlamalara tabi olmasının faydalarını görmüşlerdir. Fakat 1996 yılına gelindiğinde, Rusya'nın talepleri doğrultusunda AKKA'ya taraf devletlerin kanat rejiminde değişiklik yapılması hususunda anlaşmaya varmaları Baltık devletleri için büyük bir sürpriz olmuştur. Bu değişikliğe göre Rusya, Baltık devletleri ile sınır olan Pskov bölgesine eskisine göre üç kat daha fazla (180-600 adet arası) zırhlı muharebe aracı konuşlandırma hakkına sahip olmuştur. Bu gelişme ile birlikte Baltık devletleri kendilerini Rusya anakarası ile Kaliningrad bölgesi arasında sıkışmış bir halde bulmuşlardır. Yüksek miktardaki silah artışı, söz konusu devletleri bu gelişmenin bölgesel güvenlik durumunu

⁵⁵¹ Hollanda Dışişleri Bakanlığı, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Related Documents**, Hollanda, Hollanda Dışişleri Bakanlığı Yayını, 1996, ss.173-178.

⁵⁵² a.g.e., ss.184-194.

bozduğu şeklinde düşünmeye sevk etmiştir. AKKA'nın dışında kalmanın bedelinin ağır olduğunu idrak eden Baltık devletleri, antlaşmanın güncellenmesi ile ilgili süreci takip etmeye başlamışlar ve NATO'ya üye aday devletler olarak, güncellenmiş antlaşmanın kendilerine de açık olması için ikili görüşmeler yoluyla zemin yoklamaya başlamışlardır.⁵⁵³

AGİT'in 1999 yılında gerçekleştirilen İstanbul zirvesinde UAKKA'nın kabul edilmesi fakat akabinde yürürlüğe girmemesi söz konusu Baltık devletlerinin de AKKA'ya üye olamamaları sonucunu doğurmuştur. Bu devletlerin NATO'ya üyelik süreçleri Rusya'da büyük rahatsızlık yaratmıştır. Bu durum, Rusya'nın AKKA'yı askıya alarak antlaşmadan doğan yükümlülüklerini dondurması sürecinde etkili bir sebep olmuştur. NATO'nun genişlemesi sürecinde Baltık devletlerinin NATO'ya üyelik durumları ortaya çıktığında, Rusya söz konusu devletlerin UAKKA'nın onaylanmasını müteakip antlaşmaya taraf olmaları görüşünü savunmuştur. Aslında bu, söz konusu ülkelerin NATO üyeliklerini onaylamaktan ziyade ortaya çıkan durumu gönülsüzce kabul etmek anlamına gelmekteydi. Rusya tarafından bu ülkelerin NATO'ya üye olmalarının önüne geçilemiyorsa antlaşmaya dahil olmaları ve bu yolla NATO'nun konuşlandırabileceği kuvvetlerin denetlenebilmesi amaçlanmıştır. Rusya, Baltık bölgesinde NATO'dan tehdit algılamaktan ziyade, bu bölgedeki sınırları boyunca NATO'nun kuvvetlerini konuşlandırabileceği yasal bir kara delik oluşacağı riskinin olduğunu düşünmüştür. Rusya'yı rahatsız eden şey, varlığı hukuki temellere dayanan fakat müdahale edemeyeceği bir alan oluşmasıdır. Rusya'nın bu düşüncesi, köklerini tarihten alan zihinsel bir altyapıya, diğer bir deyişle Rusların tarihsel süreçte oluşturdukları algılara dayanmaktadır. Rusya'nın tarihsel deneyimi (bu deneyimler, tarih boyunca yaşamış olduğu sürpriz saldırılar, başka devletler tarafından kuşatılma korkusu, Batı dünyasına duyduğu güvensizlik ve benzeri sebeplerden kaynaklanmaktadır) ve güvenliği askeri anlamda algılama geleneği ile hukuki olarak bağlayıcı, sağlam güvenlik önlemleri konusundaki ısrarı Rus bakış açısının belirleyici öğeleridir.⁵⁵⁴

AKKA'nın uygulanmasını etkileyen birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan bir kaç tanesi dışındakiler Rusya'nın AKKA'yı askıya alması sürecinde çok fazla etkili olmamıştır. Bu sorunlar sadece bir ülke yüzünden değil, birtakım

⁵⁵³ Zdzisław Lachowski, **The Adapted CFE Treaty and the Admission of the Baltic States to NATO**, Stockholm, SIPRI, 2002, s.23.

⁵⁵⁴ a.g.e., ss.25-26.

lkeler yüzünden ortaya çıkmış sorunlardır. nemli olan ve belirtilmesi gereken husus, bu sorunların antlaşmaya taraf devletler arasında güvensizliğin ortaya çıkmasına sebep olduğu ve devletlerin birbirleriyle ilgili algılarını etkilediğidir. Taraf devletler/paktlar bu uygulama sorunları yüzünden birbirlerinin antlaşma hükümlerine riayet etmedikleri ve gizli ajandaları olduğu algısına kapılmışlardır. Bunun sonucu olarak aralarında güvensizlik ortaya çıkmıştır. Söz konusu uygulama sorunlarına kısaca göz atmak bu noktada yararlı olacaktır.

2.1.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasının Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlar

Bu bölümde, AKKA'da ortaya çıkmış olan ve ülkelerin algılamaları ile antlaşmanın uygulanmasını etkileyen sorunlar kısaca ele alınacaktır.

- **Mevcut Tipler Protokolü kaynaklı sıkıntılar:** Mevcut Tipler Protokolü antlaşmanın en önemli protokollerinden bir tanesidir. Bu protokolde, antlaşmayla sayısı sınırlandırılan/sınırlandırılmayan silahların isimleri bulunmaktadır. Devletler antlaşma kapsamındaki yıllık bilgi değişimlerini bu protokoldeki silahlara göre yapmaktadırlar. Eğer bir devletin elinde bu protokolde adı yazmayan bir silah varsa bildirimini yapmak yükümlülüğü yoktur. Fakat söz konusu protokole göre, listede yer alan bir silahın bütün model ve yeni versiyonları da o tipteki silah sayılacaktır. Ayrıca antlaşmada yapılmış olan silah tanımlarına uygun şekilde üretilen yeni silahlar da o silah tipinden sayılıp denetime tabi hale getirileceklerdir.⁵⁵⁵ Bu konuda bir sıkıntı bulunmamaktadır. Sıkıntı, ülkelerin ellerindeki bazı silahların antlaşmadaki tanımlamaların kapsamına girmemesi veya listede yer almaması fakat ülkelerin bu silahları etkin olarak kullanmaya devam etmeleridir. rnek vermek gerekirse, Rusya'nın envanterindeki BRM-1K zırhlı muharebe aracı ile ABD'nin envanterindeki M-577 zırhlı personel taşıyıcı araçlar bu kapsamdaki araçlardır. Bu noktada devletlerin iyi niyetleri önem kazanmaktadır. Söz konusu devletler bu silahlar hakkında bilgi değişimi yapmamaktadırlar. Bundan dolayı diğer ülkeler, bilgi sunmayan devletlerin gizli ajandaları olduğunu düşünmekte ve karşılıklı olarak güvensizlik ortaya çıkmaktadır. Rusya ve ABD, bu silahlar

⁵⁵⁵ örneğin, antlaşmadaki tank tanımına uygun olarak üretilen yeni nesil ve listede olmayan bir tank da denetime tabi hale getirilmektedir.

hakkında bilgi vermemektedirler fakat aynı silahlara sahip olan diğer devletler bilgi sunmaktadırlar. İkinci olarak ortaya çıkan sorun ise teknolojik gelişmelerin söz konusu protokole yansıtılmamasıdır. Günümüzdeki savaşlarda artık sadece tank, top, savaş uçağı, taarruz helikopteri ve zırhlı muharebe araçları kullanılmamaktadır. Bunun yanı sıra insansız hava araçları, gemilerden atılan uzun menzilli füzeler, İskender füze sistemi gibi orta menzilli füze sistemleri de kullanılmaktadır. Dolayısıyla insan ölümüne sebep olan bütün konvansiyonel silahlar bu listeye dahil edilip antlaşmayla sınırlandırılmalıdır. Fakat konuyla ilgili olarak herhangi bir güncelleme yapılmamaktadır. Bu durum devletlerin ellerindeki silahların tamamının kontrol edilememesi gibi bir sorunu ortaya çıkarmaktadır.

- **Antlaşmanın Kanat Bölgesi ile ilgili ortaya çıkan sıkıntılar:** Antlaşmanın uygulama alanındaki dört bölgeden biri olan Kanat Bölgesi, antlaşma kapsamında en çok problem yaratan konulardan bir tanesidir. Bu problemin ortaya çıkmasının en büyük sebebi antlaşma imzalandığı dönemde Sovyetler Birliği, antlaşmayı askıya alana kadar geçen sürede ise Rusya Federasyonu'nun antlaşmada belirlenmiş olan dört alt bölgenin üçünde topraklarının (Merkez Dışı, Geri Bölge ve Kanat Bölgesi) olmasıdır. Bundan dolayı, geçmişte Sovyetler Birliği daha sonra ise Rusya kendi toprakları içerisinde silah transferini istediği şekilde gerçekleştirememiştir. Bu durum Rusya tarafından pek çok kez dile getirilmiştir. Bu çerçevede Rusya, kanat rejimi dolayısıyla 1990'lı yıllarda Kafkasya bölgesinde icra etmiş olduğu iç güvenlik hareketinde gerekli müdahaleyi yapmadığını beyan etmiştir. Rusya'nın bu konudaki asıl sıkıntısı, kendi ülke toprakları içerisinde askeri birliklerini güvenlik ihtiyacına göre intikal ettirme konusunda hukuki olarak özgürlüğe sahip olamamasıdır. Bundan dolayı 1996 yılında, Rusya ve Ukrayna'nın Kanat Bölgesindeki silah tavanları yeniden düzenlenerek silah sayılarında artışa gidilmesine izin verilmiştir. Fakat bu düzenleme de Rusya'ya yeterli gelmemiştir. Rusya bunun sonucu olarak zaman içerisinde bölgeye silah yığılmış ve bu silahlarla ilgili bildirim yapmamıştır. Kanat Bölgesi ile ilgili ikinci konu ise Kafkasya bölgesindeki devletlerin aralarındaki husumetten

dolayı silah tavanlarının aşılması ve bazı bölgelerdeki silahların kontrole tabi olmamalarıdır. Örnek olarak Azerbaycan ve Ermenistan'ın belirlenen silah tavan sayılarını yıllarca aşmaları⁵⁵⁶, Dağlık Karabağ'daki silahların uzun yıllar kontrole tabi olmamaları verilebilir.

- **Ev Sahibi Ülke Rızası kavramı:** Bu kavram halen önemli bir problem olarak antlaşmanın yürütülmesinde sıkıntı yaratmaktadır. Ukrayna ile Kafkasya'daki bazı bölgelerde, AKKA ve VB-11 kapsamında denetimler yapılamamaktadır. Bunun sebebi, söz konusu bölgelerde gerçekleştirilen işgallerdir. Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya bölgelerindeki fiili durum ile Ukrayna'nın Donbass bölgesindeki durum denetim yapılmasına imkan vermemektedir. Aynı durum 2020 yılına kadar Dağlık Karabağ bölgesi için de geçerliken şu anda bölge artık denetim yapılması için uygun hale gelmiştir. Söz konusu bölgelerde toprakları işgal edilmiş olan ülkenin rızası olmadan konuşlanmış ve farklı ülkelere ait silahlı birlikler bulunmaktadır. Bu birlikler denetlenememektedirler.
- **Envantere yeni giren silahlar:** Ermenistan ve Rusya envantere giren yeni silahlarının bildirimlerini ya hiç yapmamakta ya da geç yapmaktadırlar. Antlaşmada envantere yeni giren silahlarla ilgili ne yapılması gerektiği ile ilgili hüküm bulunmasına rağmen söz konusu devletler güvenlik gerekçelerini öne sürerek bu silahlarını bildirmemektedirler.⁵⁵⁷ Ermenistan'ın bu şekilde davranması ve Dağlık Karabağ'daki birlikleri ile ilgili bilgi vermemiş olması Azerbaycan'ın güvenlik algısını etkilemiş ve silahlanarak tavan sayılarını aşmasına sebep olmuştur. Bu durumun en önemli sebebi, iki ülkenin en üst düzeyde de dile getirdiği şekilde birbirlerini tehdit olarak görmeleri ve tarihsel süreçte birbirleriyle ilgili olarak oluşturdukları olumsuz algılardır. Örnek vermek gerekirse, Ermeni bakış açısına göre, Ermeniler 1915 yılındaki olaylarda Türkler tarafından katledilmişlerdir. Ayrıca Ermeniler, Azerbaycan Türkü ve Türkiye Türkü diye bir ayrıma gitmemekte, her iki toplumu da Türk olarak

⁵⁵⁶ Ermenistan, yıllarca zırhlı personel taşıyıcı araçlarının üzerine Kızılhaç işareti koymuş ve söz konusu zırhlı personel taşıyıcıları ambulans (ambulanslar AKKA hükümlerine tabi olmayan araçlardır) gibi göstermiştir. Bu durum, bu tezin yazarı tarafından da Vanadzor şehrinde gerçekleştirilen AKKA denetiminde bizzat teyit edilmiştir.

⁵⁵⁷ Tolga Otabatmaz, **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, ss.45-47.

adlandırmaktadırlar. Bundan dolayı, 1988 yılında başlayan Karabağ olaylarında 1915’de yaşananların ve “Türk tehditi” algısının etkisi görülmektedir.⁵⁵⁸ Türkler tarafından etraflarının çevrildiğini düşünen Ermeniler⁵⁵⁹ bundan dolayı güvenliği askeri anlamda algılamakta ve askeri üstünlük sağlama gayreti içerisine girmektedirler.

Yukarıda yazılan uygulama sorunları, daha önce de ifade edildiği gibi sadece tek bir devletin yapmış olduğu ihlaller değildir. Zaman zaman diğer devletler de farklı şekillerde ihlaller yapmaktadırlar. Bu bölümde anlatılmak istenen, devletlerin davranışlarının diğer devletler tarafından antlaşmanın “ihlal edilmesi” olarak değil “gizli ajandaya sahip” olarak değerlendirilmesidir. Devletlerin iletişim kurmasına olanak sağlayan bu antlaşma, denetleyen ile denetlenen devletler antlaşmayı normal bir şekilde uyguladıkları zaman karşılıklı anlayışın oluşmasına ve diyalog yolunun açılmasına hizmet etmektedir. Fakat devletler veya devletlerden bir tanesi antlaşmanın lafzına ve ruhuna uygun davranmadığı zaman ise algılar olumsuz hale gelmeye başlamaktadır.

Belirtilen sorunlara ek olarak, aslında antlaşmanın metnine aykırı olmasa da sorun olarak ortaya çıkan başka bir konu daha vardır. Bu, ABD ve Kanada topraklarının antlaşmaya dahil olmamasıdır. Ayrıca, Kanada’nın Avrupa kıtasında birliklerinin olmaması da ayrı bir sıkıntı kaynağıdır. ABD’nin ise sadece Avrupa kıtasında konuşlu birlikleri denetlenebilmektedir. Söz konusu iki devlet, kendi topraklarında konuşlu birlikleri denetlenemeyen ama diğer ülkelerin silahlı kuvvetlerini denetleyen devletler olarak öne çıkmaktadırlar. Bu durum, antlaşmaya aykırı bir husus teşkil etmemekle birlikte rahatsızlık yaratmaktadır.

2.1.2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasında Son Durum ve Antlaşmaya Taraf Ülkelerin Politikaları

Rusya, 12 Aralık 2007 tarihinde AKKA’yı askıya almıştır. Bu kapsamda silahlı kuvvetleri hakkında bilgi değişimi yapmayı ve denetimlerin icrasını durdurmuştur. Rusya antlaşmadan çıkmamıştır, antlaşmanın uygulanmasını askıya almıştır. AKKA’da, antlaşmayı askıya almak diye bir kavram yoktur fakat antlaşmadan çıkma ile ilgili madde bulunmaktadır. Rusya’nın bu kararı, antlaşmada

⁵⁵⁸ Thomas de Waal, **Black Garden, Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York and London, New York University Press, 2003, s.78.

⁵⁵⁹ a.g.e., s.22.

yeri olmayan bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Rusya, antlaşmayı askıya aldığı dönemde UAKKA'nın⁵⁶⁰ NATO ülkeleri tarafından onaylanması çağrısında bulunmuş fakat bu çağrılarını cevapsız kalmıştır. AKKA'nın yeniden canlandırılması için 2008 yılından itibaren birtakım girişimlerde bulunulmuş fakat bu girişimler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 2011 yılında ise resmi görüşmeler sona ermiş ve devam etmemiştir. Bu dönemden sonra ikili olarak ve uzmanlar arasında gayri resmi görüşmeler gerçekleştirilmiş olsa da ortaya yeni bir fikir konamamış ve görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 2011 yılının Kasım ayında ise NATO ülkeleri antlaşmayla ilgili yükümlülüklerini Rusya'ya karşı durdurmuştur. Fakat NATO ülkeleri, Rusya'nın antlaşmayla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmesi ve yeni bir güvenlik antlaşmasının imzalanması hususunda görüşmelere başlanması halinde antlaşmanın uygulanmasına hazır olduklarını da beyan etmişlerdir. Günümüzde AKKA, Rusya olmadan devam etmektedir. UAKKA ise artık gündemde değildir. Avrupa'da konvansiyonel kuvvetlerle ilgili yeni bir antlaşmanın hazırlanmasına ilişkin çok taraflı istişareler ise 2011 yılından itibaren durdurulmuştur.

AKKA'ya taraf devletler, 2008 yılından itibaren, Rusya'nın antlaşmaya yeniden dönmesi ve AKKA rejiminin güncellenmesi için iki kez girişimde bulunmuşlardır. 2008 yılında NATO ülkeleri, Rusya'ya birtakım öneriler getirmişlerdir. Bu öneriler, UAKKA'nın onaylanması ve aynı zamanda buna paralel olarak Rusya'nın 1999 İstanbul Yükümlülüklerini yerine getirmesini amaçlıyordu. Buna göre, 2008 yılında Rus mühimmatının Moldova'dan geri çekilmesi işlemine tekrar başlanması ve Gudauta Üssü'nün statüsü konusunda Gürcistan ile anlaşılması gerekmektedir. Rusya, UAKKA'nın modernize edilmesi konusundaki taleplerinin karşılanması koşuluyla bu teklifi kabul etmiştir. NATO adına görüşmeler ABD tarafından yapılmıştır. Görüşmeler, 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı ile 2009 yılında ABD'de yapılan seçimlerin sonucunda yeni yönetimin kurulduğu döneme denk gelmesi sebebiyle oldukça karmaşık bir uluslararası ortamda icra edilmiş ve herhangi bir sonuca varılamamıştır. 2011 yılında NATO üyesi ülkeler yeni bir öneri sunmuşlardır. Yeni öneri eskisinden tamamen farklı bir öneri olmuştur. Söz konusu

⁵⁶⁰ AKKA'nın güncelleştirilmiş yeni versiyonu AGİT'in 1999 yılında İstanbul'da gerçekleştirdiği zirvede onaylanmış ve Uyarlanmış AKKA (UAKKA) adını almıştır. Akabinde antlaşmanın üye ülkelerin parlamentolarında onaylanması süreci başlamıştır. Zirvede kabul edilen ve İstanbul Yükümlülükleri (Moldova ve Gürcistan'daki Rus askeri varlığının geri çekilmesi) adı altında Rusya'nın gerçekleştirmesi gereken birtakım yükümlülükler (Rusya tarafından da kabul edilmiştir) yerine getirilmediği için UAKKA NATO'ya üye ülkeler tarafından onaylanmamıştır.

öneri, "Avrupa'da Konvansiyonel Silah Kontrolünü ve Şeffaflığı Güçlendirmek için 21. Yüzyıl Çerçevesi" isimli taslağın hazırlanmasını içermiştir. Bu taslağın UAKKA üzerine inşa edilmesi ve Avrupa'da imzalanacak yeni bir konvansiyonel silahların kontrolü antlaşmasının temelini oluşturması düşünülmüştür. Rusya, bu yaklaşımı benimseyerek UAKKA'nın onaylanmasının yerine yeni bir antlaşma için temel olacak taslağın müzakere edilmesini kabul etmiştir. Tarafların pozisyonlarının birbirlerinden oldukça farklı olmasından dolayı anlaşmaya varılamamıştır. 2011 yılının Mayıs ayına gelindiğinde ise iki konu anlaşmaya varılmasına engel olmuştur. Bunlardan birincisi, Gürcistan'daki Rus birliklerinin durumuyla ilgiliydi. Ev sahibi ülke rızası ilkesi gereğince Gürcistan'ın Abhazy ve Güney Osetya bölgelerinde konuşlu olan Rus birliklerinin durumu tartışmaya açılmıştır. Fakat bu konu müzakereler esnasında aşılabilir bir engel haline gelmiştir. İkinci olarak üzerinde anlaşmaya varılamayan konu ise yeni antlaşmayla ilgili müzakerelerin sürdüğü dönemde Rusya'nın AKKA yükümlülüklerini yerine getirmeye başlamasının istenmesidir. Bu kapsamda Rusya'dan konvansiyonel silahlı kuvvetleri ile ilgili bilgi değişiminde bulunması ve AKKA kapsamında denetimleri kabul etmesi talep edilmiştir. Ayrıca, yeni antlaşmanın siyasi bağlayıcı mı yoksa hukuki bağlayıcı mı olması gerektiği konusundaki anlaşmazlık da çözülememiştir. Yeni bir Avrupa güvenlik antlaşmasının temelini oluşturması düşünülen taslağa dair çok taraflı müzakereler kesilmiştir. Fakat söz konusu taslak gelecekte müzakere edilmesi muhtemel antlaşma ile ilgili fikirlerin oluşması açısından ikili görüşmelerde ele alınmaya devam edilmiştir.⁵⁶¹

Günümüzde, artık gerek AKKA gerekse UAKKA Rusya'nın gündeminde değildir. Rusya, antlaşma kapsamında ortaya çıkan problemlerin tartışılması için AKKA çerçevesinde oluşturulan Ortak Danışma Grubunun (ODG) toplantılarına katılmayacağını ve kendisini söz konusu grubun toplantılarında Beyaz Rusya'nın temsil edeceğini 2015 yılı Mart ayı itibarıyla beyan etmiştir. Aynı şekilde NATO ülkeleri de artık Rusya'nın antlaşmaya geri dönmeyeceği hususunu kabul etmiş ve Rusya'nın AKKA'ya dönmesi konusundaki çabalarına son vermişlerdir.

⁵⁶¹ Andrei Zagorski, "Conventional Arms Control in Europe: Is there a Way Out of the Stalemate?", **Russia: Arms Control, Disarmament and International Security, IMEMO Supplement to the Russian Edition of the SIPRI Yearbook 2012**, (ed.: Alexei Arbatov, Alexandre Kaliadine), Moscow, IMEMO RAN, 2013, ss.164-168.

NATO ülkelerinin denetim icra ettiği devletler Ermenistan, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, Beyaz Rusya ve Kazakistan'dır. Bu devletlerden Ukrayna ve Gürcistan NATO üyesi olmak istemekte, Ermenistan ve Azerbaycan'ın NATO ile ilişkileri bulunmaktadır, Moldova tarafsızdır, Kazakistan'ın topraklarının çok küçük bir bölümü antlaşmanın uygulama alanına girmektedir, Beyaz Rusya ise Rusya'nın müttefidir. NATO ülkeleri her ne kadar antlaşma cevaz verse de birbirlerinin topraklarında denetim icra etmemektedirler. Bu tabloya AKKA kapsamında bakıldığı zaman artık antlaşmanın önemini ve işlerliğini kaybettiği söylenebilir. Bunun en büyük sebebi, antlaşmanın halen pakt mantığı ile yürütülmeye çalışılması, günümüzün askeri politik durumuna uygun şekilde güncellenmemesi ve bunun sonucu olarak Rusya'nın antlaşma ile ilgili yükümlülüklerini durdurmasıdır. Tabi ki burada ifade edilen sebeplerin yanı sıra devletlerin birbirleri ile ilgili olumsuz algılarının da unutulmaması gerekmektedir. Antlaşmanın uygulanmasında yapılan her türlü yanlışlık diğerleri tarafından olumsuz şekilde algılanmıştır.

Antlaşmanın gerisinde müzakereler dahil olmak üzere 40 yıla yakın bir birikim, konusunda uzman yetişmiş personel ve çok büyük bir tecrübe bulunmaktadır. Bu birikim ve tecrübe aslında antlaşmanın günümüz şartlarına uygun şekilde revize edilmesini sağlayacak potansiyeli sunmaktadır. Fakat en büyük sorun sayısal sınırlamalar olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya, kendisini kısıtlayacak sayısal sınırlamalar içerisine girmeyi kesinlikle istememektedir. Artık günümüzde silah teknolojisinin eriştiği nokta göz önüne alındığında ve önümüzde İkinci Karabağ Savaşı gibi yeni teknolojilerin eski teknolojilere nasıl üstünlük sağladığını gösteren bir örnek varken, gerçekten tank, top, zırhlı muharebe aracı, taarruz helikopteri ile savaş uçaklarının sayılarının bölgelere göre sınırlandırılmasının mantıklı olup olmadığı sorusu akıllara gelmektedir.

Tezin hipotezlerinden bir tanesi olan algıların izlenen politikalarda önemli olduğu görüşünü incelemek amacıyla, antlaşmaya taraf olan ülkelerin politikalarına kısaca değinmek gerekmektedir.

Rusya dışındaki ülkeler, AKKA'da herhangi bir değişiklik yapma ihtiyacı hissetmeden uygulamaya devam etmektedirler. Geçmiş dönemde de Rusya dışındaki diğer ülkelerin AKKA'nın modernize edilmesi veya antlaşmanın metninde değişiklik yapılması ile ilgili olarak herhangi bir müdahalesi veya arzusu hiçbir zaman olmamıştır. Özellikle Avrupa ülkeleri, Soğuk Savaş esnasında kendilerini tedirgin

eden ve silah sayılarında Doğu ile Batı arasında ortaya çıkan asimetrik durumun sona ermesi ile birlikte rahatlamışlardır. Bu antlaşma sayesinde hem Avrupalı devletlerin üzerindeki baskı ortadan kalkmış hem de bu devletler, Rusya ile eski doğu bloğu ülkelerinde denetimler yaparak söz konusu ülkelerin silahlı kuvvetleri hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Batılı devletler, AKKA yoluyla Rusya'yı askeri anlamda kontrol altında tutmuşlardır. Dolayısıyla bu durumun faydalarını görmeleri sebebiyle antlaşmanın herhangi bir şekilde güncellenmesi konusuna kayıtsız kalmışlardır. Sadece Rusya'nın antlaşmayla ilgili sıkıntılarını ifade ettiği dönemde ve Rusya'nın zorlaması sonucu söz konusu ülkenin yatıştırılması amacıyla yapılan değişikliklere razı olmuşlardır. İçinde buldukları bu rahat durum Avrupalı devletlerin, özellikle Fransa ve Almanya'nın NATO ittifakının üyesi sıfatıyla hareket etmelerinden önce kendi ülkesel çıkarları çerçevesinde politikalar yürütmelerine sebep olmuştur. Buna örnek olarak Kanat Bölgesi ile ilgili çıkan problemlerin çözümü için yapılan görüşmeler esnasında Türkiye ve Norveç'in taleplerini görmezden gelip Rusya'nın taleplerini karşılamaya çalışmaları verilebilir.⁵⁶² Aynı şekilde ABD de kendi ülkesinin topraklarında değil sadece Avrupa'daki konumlu birliklerinde denetim yapılabilmesi fakat buna mukabil Rusya'nın antlaşmanın uygulama alanında bulunan tüm birliklerinde denetim yapabilme fırsatına kavuşması dolayısıyla Rusya'ya karşı esnek davranmış ve doğrudan karşı karşıya gelmemiştir. Antlaşmayı genelde kendi çıkarları çerçevesinde ele almıştır.⁵⁶³

Rusya ise AKKA konusunda revizyonist devlet olarak ön plana çıkmıştır. Antlaşmadaki kanat rejimi ile ilgili sıkıntılarını dile getirmesinin yanı sıra farklı konuları da antlaşma ile ilişkilendirerek değişiklikler talep etmiştir. Bunlar Baltık devletleri ile Slovenya'nın antlaşmaya taraf olmamaları ama NATO'ya üye olarak kabul edilmeleri, antlaşma imzalandığı sırada Varşova Paktı üyesi olan devletlerin

⁵⁶² 1996 yılında yapılan Gözden Geçirme Konferansında (kanat rejimi ile ilgili yapılan görüşmeler esnasında) ve müteakip dönemde (Rusya'nın kanat bölgesinde daha fazla serbestlik istediğini beyan ettiği dönemde) Avrupalı devletler, Rusya'nın antlaşmadan çıkmaması ve tam olarak uygulamaya devam etmesi için Türkiye ile Norveç'in taleplerini görmezden gelmişlerdir. Türkiye ile Norveç iki kanat ülkesi olarak, Rusya'nın kanat bölgelerine daha fazla silah getireceği ve bu durumun güvenlikleri için risk oluşturduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca, kontrolsüz olarak silah getirilebileceği endişesiyle Rusya'nın kanat rejiminin antlaşma metninden çıkarılması yönündeki görüşlerine karşı çıkmışlardır. Fakat Avrupalı devletler bu durumun tartışılacağı konusunda görüş bildirmişlerdir. Dolayısıyla ittifak çerçevesinde değil kendi ulusal çıkarları çerçevesinde davranmışlardır.

⁵⁶³ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2011, ss.36-37.

NATO'ya katılmaları,⁵⁶⁴ NATO üyesi yeni devletlere askeri kuvvetlerin konuşlandırılması, UAKKA'nın onaylanmaması⁵⁶⁵ ve NATO'nun genişleyerek kendi sınırlarına yaklaşmasıdır.⁵⁶⁶ Rusya 2007 yılında, UAKKA'nın onaylanması ve AGİT üyesi ülkelerin güvenlik konusundaki önceliklerinin dikkate alınarak diyalogların yeniden başlaması gerektiği hususunu vurgulamıştır. 2008 yılında ise yeni bir güvenlik antlaşmasının oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. 2013 yılında gelindiğinde ise silahların kontrolü ile ilgili bir antlaşmaya katılabileceğini⁵⁶⁷ ve bu antlaşmanın deniz kuvvetleri ile birlikte AKKA'nın Mevcut Tipler Protokolünde bulunmayan İnsansız Hava Aracı (İHA), stratejik olmayan füzeler gibi silahları da kapsamı gerektiğini beyan etmiştir.⁵⁶⁸ Rusya'nın antlaşmayı askıya almasının gerisinde Batıya karşı hissettiği güvensizlik yatmaktadır.⁵⁶⁹

2.2. Viyana Belgesi-2011

Devletler arasında askeri konularla ilgili işbirliğini geliştirme amaçlı mekanizmalara ek olarak icra edilen bilgi değişimi ile denetim uygulamaları Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) olarak isimlendirilmektedirler. VB de bir GGAÖ'dür. Alanında imzalanmış ve yürürlükte olan en önemli antlaşma olarak öne çıkmaktadır.⁵⁷⁰ VB, çatışma çözümü için değil çatışmaların önlenmesi için ortaya konmuş bir araçtır.⁵⁷¹

VB, 1990 yılında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. AKKA gibi hukuki bağlayıcılığı olan bir antlaşma değildir. Dolayısıyla antlaşmalara taraf devletlerin

⁵⁶⁴ Söz konusu ülkelerin NATO'ya üye olmalarıyla birlikte NATO fiili olarak antlaşma ile belirlenen tavanları aşmıştır. Fakat bu ülkeler antlaşma çerçevesinde halen Varşova Paktı üyesi devletler gibi muamele gördüklerinden dolayı Varşova Paktının tavanlarına dahil olmuşlardır. Günümüzde de aynı durum söz konusudur.

⁵⁶⁵ "Vitali İğoreviç Gonçarov, "Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Običnımi Vooruzenhiyami", Obozrevhatel/Observer, 2009, s.49", (aktaran: Tolga Otabatmaz) **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, ss.47-48.

⁵⁶⁶ Delegation of the Russian Federation to the Vienna Negotiations on Military Security and Arms Control, **Otveti Rossiiskoy Federatsii na Voprosnik po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voeno-Političeskih Aspektov Besopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013, s.24.

⁵⁶⁷ Delegation of the Russian Federation to the Vienna Negotiations on Military Security and Arms Control, **Otveti Rossiiskoy Federatsii na Voprosnik po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voeno-Političeskih Aspektov Besopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013, s.23.

⁵⁶⁸ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/729, 2013, ss.2-3.

⁵⁶⁹ Dimitri Rogozin, **NATO i Rassiya, Naş Atvet na Ugrozi Zapada**, Moskva, TD Algoritm, 2015, s.105.

⁵⁷⁰ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 419, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014, s.29.

⁵⁷¹ Ermenistan delegasyonu, **2021 Annual Implementation Assessment Meeting, Annex 7, Statement by the Delegation of Armenia**, FSC-AIAM.JOUR/24, 2021, s.1.

parlamentolarında onay süreci yaşanmamıştır. VB'nin son versiyonu olan VB-11, 01 Aralık 2011 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır.⁵⁷² Antlaşmanın en büyük özelliği AKKA gibi değişmez olmamasıdır. Günün şartlarına göre güncelleme çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsamda antlaşma, 1990 yılında yürürlüğe girdikten sonra dört kez güncellenmiştir. Bu güncellemeler 1992, 1994, 1999 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, antlaşmanın her beş senede bir veya daha kısa aralıklarla güncellenmesi hususunda görüş birliğine varılmıştır.⁵⁷³ Söz konusu antlaşmaya 56 devlet taraftır.⁵⁷⁴ Uygulama alanına ise söz konusu 56 devletin bütün kara ve deniz alanları dahildir.⁵⁷⁵ Sovyetler Birliğinin çökmesini müteakip ortaya çıkan bağımsız devletler de antlaşmaya taraf olmuşlar ve antlaşmanın uygulama alanı genişleyerek Orta Asya'ya ulaşmıştır.⁵⁷⁶

VB kapsamında birtakım güven ve güvenlik artırıcı faaliyetler icra edilmektedir. Söz konusu faaliyetler;

- Silahlı kuvvetlerle ilgili olarak yapılan yıllık askeri bilgi değişimleri, (uygulama alanında bulunan ve alay ile daha yukarı seviyedeki muharip birliklerle ilgili bilgilerin değişimi yapılmaktadır.)
- Devletlerin yıllık savunma planlamalarının paylaşımı, (her devletin bir sonraki yıl ile ilgili savunma planları ve harcamalarını içeren bilgiler paylaşılmaktadır.)
- Risklerin azaltılması, (taraf devletlere ait askeri kuvvetlerin, antlaşmanın uygulama içinde fakat barış zamanında konuşlu oldukları kışlaların dışında icra ettikleri, askeri açıdan önem taşıyan, olağandışı, planlanmamış, diğer bir taraf devleti güvenlik konusunda kaygılandırarak faaliyetleri hakkında birbirleriyle danışma ve işbirliğinde bulunması ile ilgili bölümdür.)
- İlişki tesis etmek, (bu maddenin kapsamına hava üssü ziyaretleri, birlik ziyaretleri, askeri işbirliği, envantere yeni giren silah ve teçhizatın tanıtımının yapılması gibi konular girmektedir.)

⁵⁷² Pierre von Arx, Vienna Document 2011, Achievements and Prospects for Further Updates, **OSCE Magazine**, Vienna, 2012, ss.9-11.

⁵⁷³ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 5 ve 6, Viyana, 2011, ss.1-2.

⁵⁷⁴ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 1, Viyana, 2011, s.1.

⁵⁷⁵ İstisna olarak Rusya'nın Uralların doğusundaki toprakları, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin tamamı ile Orta Anadolu bölgesindeki topraklarının bir kısmı dahil değildir.

⁵⁷⁶ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve...**, Genelkurmay Basımevi, 2011, s.40.

- Belirli askeri faaliyetlerin önceden bildirim, (önceden bildirime tabi olan askeri faaliyetler ile ilgili bölümdür. Buna göre, 9000 veya daha fazla sayıda personel, 250 veya daha fazla tank, 500 veya daha fazla zırhlı muharebe aracı, 250 veya daha fazla sayıda 100 mm.den büyük kalibreli topçu sisteminin yanı sıra 3000 ve üzeri amfibi veya hava indirme personelinin katıldığı faaliyetler ile 200 veya daha fazla sorti uçuşun yapılacağı faaliyetler bildirim tabidir. Bu rakamların hepsi aynı anda burada yazılan şekliyle olmak zorunda değildir. Herhangi bir kategoride bu rakamlara ulaşmak bildirim tabi olmak için yeterlidir. Rakamlardan bir tanesine ulaşıldığında söz konusu faaliyeti icra eden devletin bildirimde bulunması gerekmektedir. Eğer faaliyet ortak şekilde icra edilecekse bildirim yapılmasından faaliyete ev sahipliği yapan ülke sorumludur.)⁵⁷⁷
- Belirli askeri faaliyetlerin gözlenmesi, (gözleme tabi askeri faaliyetler ile ilgili bölümdür. Buna göre, 13000 veya daha fazla sayıda personel, 300 veya daha fazla tank, 500 veya daha fazla zırhlı muharebe aracı, 250 veya daha fazla sayıda 100 mm.den büyük kalibreli topçu sisteminin yanı sıra 3500 ve üzeri amfibi veya hava indirme personelinin katıldığı faaliyetler gözleme tabidir. Bu rakamların hepsi aynı anda burada yazılan şekliyle olmak zorunda değildir. Herhangi bir kategoride bu rakamlara ulaşmak gözleme tabi olmak için yeterlidir. Rakamlardan bir tanesine ulaşıldığında söz konusu faaliyeti icra eden devlet, faaliyetin gözlenmesi için diğer katılımcı devletlerden gözlemci davet etmek zorundadır. Eğer faaliyet ortak şekilde icra edilecekse gözlem için davet gönderilmesinden faaliyete ev sahipliği yapan ülke sorumludur.)⁵⁷⁸
- Yıllık takvimler, (her taraf devletin önceden bildirim tabi askeri faaliyetleri ile ilgili olarak sunmaları gereken yıllık takvimle ilgili bölümdür.)
- Kısıtlayıcı hükümler, (büyük çaplı askeri faaliyetlerin kısıtlanması ile ilgili hükümlerin bulunduğu bölümdür.)
- Uyum ve doğrulama, (VB kapsamında icra edilen denetim ve değerlendirme ziyareti faaliyetleriyle ilgili bölümdür. VB denetiminde,

⁵⁷⁷ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 40.1.1, 40.1.2 ve 40.2.1, Viyana, 2011, s.20.

⁵⁷⁸ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 47.4, Viyana, 2011, s.24.

denetim icra edecek devlet tarafından en fazla bir ordunun hareket icra edeceği büyüklükte bir alan belirlenir. Bu alanın içerisinde bulunan birliklerin komutanlarından birlikleriyle ilgili brifing alınır. Değerlendirme ziyaretinde ise AKKA'daki gibi bir birlik seçilir ve o birliğe gidilerek birlik ile ilgili brifing alınır, müteakiben birliğin görevi, moral ve motivasyonu, eğitim ve bakım faaliyetleri, personelinin durumu ile ilgili bilgi alınır. AKKA'nın aksine birlik personeli ile görüşme yapmak serbesttir. Subay, astsubay, er gibi rütbelerdeki birlik personeli ile konuşulup çeşitli sorular sorulabilir. Silah sayımı yapılmaz.)

- Bölgesel tedbirler, (antlaşmaya taraf devletlerin VB çerçevesinde kendi aralarında icra edebilecekleri, gönüllülük esasına dayanan güven ve güvenlik artırıcı faaliyetler ile ilgili bölümdür.)
- Yıllık uygulama değerlendirme toplantısı, (senede bir kez icra edilmektedir ve geçmiş denetim dönemi içerisindeki faaliyetlerin incelenmesi ile gelecek uygulama yılındaki faaliyetler hakkında görüş alışverişi yapılmaktadır.)
- Nihai hükümler (bu maddenin kapsamına antlaşmanın güncellenmesi, AGİT iletişim şebekesi gibi daha genel kapsamlı konular girmektedir. VB-11 her beş yılda bir yapılması öngörülen genel güncellenmenin yanı sıra farklı bir güncelleme mekanizması daha getirmiştir. Buna göre, VB çerçevesinde oluşturulan Güvenlik İşbirliği Forumu tarafından alınan ve VD Plus adı verilen kararlar antlaşma metni olarak işlem görmektedirler. Fakat VD Plus kapsamında genel değişiklikler değil daha dar kapsamlı değişiklikler yapılmaktadır.)⁵⁷⁹

VB'nin en önemli iki özelliği vardır. Bunlar, ordular arasında yüzyüze iletişime imkan tanınması ve devletlerin kendi orduları hakkındaki birtakım bilgileri diğer devletlerle paylaşmasını sağlamasıdır. VB bu yolla devletler arasında şeffaflığın sağlanmasına katkı yapmaktadır. Belirli bilgilerin paylaşılması ve yüzyüze iletişim ile yanlış hesaplamaların, yanlış anlamaların önüne geçilebilmekte, birliklerin hareketleri ile konuş durumları gözlenebilmekte ve karşıdaki devletin niyetleri hakkında bilgi edinme imkanına sahip olunmaktadır.⁵⁸⁰ Bu durum, birbirleriyle ilgili olumsuz

⁵⁷⁹ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 151, Viyana, 2011, s.47.

⁵⁸⁰ Bu tezin yazarının da mensubu olduğu denetim timleri tarafından Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında tansiyonun yükseldiği dönemde icra edilen denetimlerde, Rus ordusunun algılanan ve tahmin

algılara sahip ve birbirlerini tehdit gören devletler arasındaki tansiyonun düşürülmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, problemlerin uluslararası bir organizasyon çerçevesinde ele alınmasına ve tartışılmasına imkan tanımaktadır.

2.2.1. Viyana Belgesi-2011 Antlaşmasının Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlar

Faaliyetlerinin sakin bir havada geçmesi ve yükümlülük anlamında daha az sorumluluk getirmesinden dolayı VB'nin uygulanmasında çok fazla sorunla karşılaşmamaktadır. Bunun sebebi, sayısal ve bölgesel sınırlamalar getirmemesi, icra edilen denetim faaliyetlerinde birliklerin içine girilmemesi, verilen bilgilerin sayım yoluyla doğrulamasının yapılmamasıdır. Çünkü VB birliğin içindeki faaliyetler ve silah sayılarına değil birliğin dışında icra edilen faaliyetlere odaklanmış bir antlaşmadır. VB ile AKKA arasındaki en temel fark da budur. AKKA ile silah sayılarında kısıtlama ve bu sayıların kontrolü amaçlanırken, VB ile birliğin görevi, lojistik, bakım konuları, tatbikat yapıp yapmadığı, harekate hazırlanıp hazırlanmadığı, personelin moral ve motivasyonu gibi konuların öğrenilmesi amaçlanmaktadır. VB doğrulama amaçlı bir antlaşma değil, denetlenen ülkenin yapmış olduğu beyanlara dayalı bir antlaşmadır. AKKA, doğrulama rejiminin geçerli olduğu ve uygulaması daha sıkı bir antlaşmadır fakat buna mukabil taraf devletlerle paylaşılan bilgiler dar kapsamlıdır. Diğer taraf devletlerle sadece birliklerin yıllık olarak silah sayıları paylaşılmaktadır (envantere giren, çıkan veya başka bir bölgeye konuşturulan silah sayıları). VB ise uygulaması AKKA kadar sıkı olmayan ve beyana dayalı bir antlaşmadır. Fakat AKKA'ya oranla çok daha fazla bilgi paylaşımı yapılmaktadır. Bunlar, savunma planlamaları, ülke silahlı kuvvetleri hakkında yıllık askeri bilgi değişimi, tatbikatlarla ilgili paylaşılan bilgiler, envantere yeni giren silahlarla ilgili bilgilerdir.⁵⁸¹

VB, Avrupa'da imzalanmış güvenlik antlaşmalarından ayakları yere en sağlam basan ve her devletin genelde memnun olduğu bir antlaşmadır. Fakat iki husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi Ermenistan, Gürcistan gibi bazı devletlerin ülkelerinde icra edilecek denetimlerde helikopter kullanarak havadan

edilenin aksine saldırı pozisyonunda olmadığı, taarruz gerçekleştirmek amacıyla Ukrayna sınırında herhangi bir yığınlanma gerçekleştirmediği tespit edilmiştir.

⁵⁸¹ Envantere yeni giren silahlarla ilgili faaliyet silahlar hakkında bilgi sunmayı ve tanıtımlarını yapmayı kapsar.

denetim yapılmasına izin vermemeleridir.⁵⁸² Bu durum arazinin tam olarak denetlenememesine ve bazı durumlarda şüphelerin doğmasına yol açmaktadır.⁵⁸³

İkinci olarak ise VB-11 antlaşmasınının 81. maddesinde de ifade edildiği gibi denetim timleri normalde girilmesi yasak olan askeri tesisler ve hassas bölgeler dışındaki her noktaya erişim hakkına sahiptirler. Girilmesi yasak olan bölgeler mümkün olduğunca kısıtlı olmalıdır.⁵⁸⁴ Bu bölgeler antlaşmanın uygulanmasını engelleyecek şekilde kullanılmamalıdır. Rusya tarafından havadan denetim icra edildiğinde zaman zaman birliklerin bulunduğu alanlara iniş yapılarak briefing alınmasına müsaade edilmemekte ve bazı bölgeler uçuşa kapatılmaktadır. Fakat bu uygulama Ermenistan ve Gürcistan'daki gibi her zaman yaşanmamaktadır. Daha çok o anda time refakat eden personelin kişisel uygulaması olarak göze çarpmaktadır.

2.2.2. Viyana Belgesi-2011 Antlaşmasında Son Durum ve Antlaşmaya Taraf Ülkelerin Politikaları⁵⁸⁵

VB, antlaşmanın içeriğini temelden değiştirecek derecede değişikliklerin yapılmasının talep edildiği bir antlaşma değildir.

Rusya tarafından, 2008, 2013 ve 2014 yıllarında birtakım değişiklik önerileri getirilmiştir. Antlaşmanın güncellenmesi hususunda en ısrarlı olan devlet Rusya olarak öne çıkmıştır. Rusya, denetim ve değerlendirme ziyaretlerinin sürelerinin, denetim 72 saat, değerlendirme ziyareti süresi 2 gün olacak şekilde uzatılması (antlaşmaya göre denetim 48 saat⁵⁸⁶, değerlendirme ziyareti 12 saat⁵⁸⁷), personel sayılarının denetimde 6 personel, değerlendirme ziyaretinde 5 personel olacak şekilde artırılması (antlaşmaya göre denetimde 4 personel⁵⁸⁸, değerlendirme

⁵⁸² Tolga Otabatmaz, **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları...**, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s.66.

⁵⁸³ Bu tezin yazarı tarafından Ermenistan ve Gürcistan'da icra edilen denetimler esnasında bahsedilen durumla pek çok kez karşılaşmıştır. Havadan denetim, hem görüş açısının büyük olması sebebiyle daha fazla arazinin gözlenmesine imkan vermesi hem de denetimin daha kısa sürmesi açısından tercih edilen yöntemdir. Bu durum, muhatap devletin (özellikle Ermenistan) bilgi saklama ve askeri hareketliliğin gözlenmesini engelleme amacı taşıdığı şüphesi yaratmaktadır.

⁵⁸⁴ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 81, Viyana, 2011, s.33.

⁵⁸⁵ Bu bölümde taraf ülkelerin politikaları ülke bazında ele alınmamış, onun yerine daha genel olarak ABD/NATO, AB ve Rusya'nın politikalarına değinilmiştir. Bu, ABD/NATO ve AB tarafından yapılan açıklamaların, söz konusu örgütlere üye devletlerin birlikte aldıkları kararların sonucunda yapılmasından kaynaklanmaktadır.

⁵⁸⁶ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 90, Viyana, 2011, s.34.

⁵⁸⁷ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 126, Viyana, 2011, s.41.

⁵⁸⁸ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 91, Viyana, 2011, s.34.

ziyaretinde 3 personel⁵⁸⁹), envantere yeni giren silah sistemlerinin tanıtımının envantere girdikten sonraki 5 sene içerisinde yapılması konularında değişiklik teklifleri getirmiştir⁵⁹⁰ (antlaşmaya göre envantere girdikten sonraki bir yıl içerisinde yapılması gerekmektedir.⁵⁹¹).

Rusya, antlaşmanın yeni teknoloji ile üretilmiş silah sistemlerini de kapsayacak şekilde değiştirilmesi, birlik hareketleri ve diğer ülkelerle müşterek yapılan askeri eğitim konularının göz önünde bulundurulması hususlarını ortaya getirmiştir. Ayrıca Rusya, müşterek askeri eğitimlerin güven inşası ve karşılıklı anlayışın oluşması için VB kapsamında icra edilen denetim/değerlendirme ziyaretlerinden daha etkili bir yöntem olduğunu öne sürmüş, deniz kuvvetlerini de kapsayacak bilgi değişimlerinin yapılmasının gerekliliğini belirtmiştir.⁵⁹² Fakat bu tekliflerin bir kısmının NATO üyesi ülkeler tarafından kabul edilmemesi ve aynı dönemde NATO üyesi devletlerin de kendi tekliflerini hazırlama girişimlerinden dolayı Rusya'nın teklifleri zaman içerisinde atıl hale gelmiştir.

AGİT toplantılarında antlaşmanın güncellenmesinin gerekliliği her zaman vurgulanmış ve Avrupa kıtasında ortaya çıkan yeni güvenlik durumu ile teknolojik gelişmelere adapte edilmesinin zaruri olduğu beyan edilmiştir. Bu kapsamda, İHA'ların artık savaş alanının bir parçası olduğu ve daha küçük olmakla birlikte daha fazla ateş gücüne sahip orduların eski nesil orduların yerini alması sebebiyle VB'nin güncellenmesinin bir gereklilik olduğu belirtilmiştir.⁵⁹³

NATO içerisindeki güncelleme ile ilgili çalışmaların tamamlanmasını müteakip teklifler AGİT'e ve bu çerçevede Rusya'ya sunulmuştur. Fakat Rusya, Batılı ülkeler ile NATO'nun kendisine karşı saldırgan bir çevreleme politikası

⁵⁸⁹ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 124, Viyana, 2011, s.41.

⁵⁹⁰ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal for a Draft FSC Vienna Document Plus Decision on Increasing of the Duration of Inspections and Evaluation Visits**, FSC.DEL/9/14, 2014, ss.1-2., Ayrıca Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal for a Draft FSC Vienna Document Plus Decision on Increasing the Size of Inspection and Evaluation Teams**, FSC.DEL/8/14, 2014, ss.1-2.,

Ayrıca Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013, s.1.

⁵⁹¹ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 31, Viyana, 2011, s.19.

⁵⁹² Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/729, 2013, s.3.,

Ayrıca Mikhail Ulyanov, **Statement by Mr.Mikhail Ulyanov, Head of the Delegation of the Russian Federation to the Vienna Talks on Military Security and Arms Control, at the 2008 OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/557/08/Corr.1, 2008, s.3.

⁵⁹³ Progress on Modernizing the Vienna Document Vital to Making the Agreement Effective in Current Challenging Security Environment (2017, Şubat 01). Erişim adresi: <https://www.osce.org/fsc/296801>, Erişim tarihi: 08 Mayıs 2021.

güttüğünü ileri sürerek güncelleme çabalarının önüne geçmektedir.⁵⁹⁴ AGİT’de kararların oy birliği ile alınması sebebiyle şu anda NATO’nun teklifleri de atıl kalmıştır. Fakat belgenin modernizasyonu konusu halen masadadır ve bu konuda Rusya’ya yapılan çağrılar devam etmektedir.

Batı ile Rusya arasındaki karşılıklı olumsuz algılar ve bunun getirdiği çözümsüzlük durumu VB’nin güncellenmesi konusunda da kendini göstermektedir. Rusya kendisini çevrelendiğini ve NATO/ABD’nin kendi sınırlarına doğru yığınak yapmaya başladığını öne sürerek söz konusu çevreleme politikasının -özellikle 2014 yılından sonra- kıtadaki güvenlik durumunu kötü yönde etkilediğini ifade etmektedir. NATO/ABD ise güvenlik durumunun, Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesiyle ve Kırım’ı ilhakıyla birlikte bozulduğunu öne sürmektedir. Bundan dolayı güncelleme konusunda ilerleme sağlanamamaktadır. Yaşanan bu tıkanıklık, her ne kadar şu anda antlaşmanın uygulanmasını etkiler gibi görünmese de güncelleme konusunun antlaşmanın önümüzdeki dönemde hala yürürlükte kalıp kalmayacağını etkileme potansiyeli vardır.

Güncelleme ve tarafların birbirleri hakkındaki düşünceleriyle ilgili detaylı bilgileri, Avrupa ülkeleri, Rusya ve ABD’nin AGİT toplantılarında yapmış oldukları resmi açıklamalarda bulabiliriz.⁵⁹⁵

ABD’nin 29 Haziran 2016 tarihinde AGİT Yıllık Gözden Geçirme Konferansında yapmış olduğu açıklamada, AGİT coğrafyasındaki askeri güvenlik durumunun bozulmuş olduğu ve bunun sebebinin Rusya’nın Gürcistan ile Ukrayna’ya karşı yürüttüğü faaliyetler olduğu öne sürülmüştür. Buna göre Rusya, 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi, BM antlaşması ve AGİT dokümanlarında ifade edilen devletlerin toprak bütünlüğüne saygı, self determinasyon, egemenlik, siyasi bağımsızlık, sınırların dokunulmazlığı ilkelerini ihlal etmiştir. Ayrıca ABD, Rusya’nın VB yükümlülüklerini keyfi olarak uygulaması ve ordusunu modernize ettiği dönemde AKKA’yı askıya almasının AGİT bölgesindeki silahların kontrolü faaliyetlerini zayıflattığı, bu durumun ise anlamlı diyaloglar oluşturulması ve güven tesis edilmesini zorlaştırdığını belirtmiştir. ABD tarafından yapılan açıklamada da

⁵⁹⁴ Russia Sees No Sense in Modernizing Vienna Document Amid Containment Policy-Lavrov, (2019, 05 Aralık). Erişim adresi: <https://tass.com/politics/1096069>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

⁵⁹⁵ 2011 yılından bu yana güncelleme konusuyla ilgili yapılmış çok fazla resmi açıklama vardır. Bundan dolayı bu bölümde sunulacak evraklar yapılan bütün açıklamaları kapsamamaktadır. Atıf yapılan evraklar tarafların fikirlerini genel olarak ortaya koyduğu düşünülen ve son bir kaç yıla ait olan bazı evraklardır.

görülebileceği gibi son dönemde özellikle ani tatbikatlar ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından problem olarak görülmektedir. Çünkü bu tatbikatlar ile ilgili bilgiler ya son anda verilmekte ya da verilmemektedir.⁵⁹⁶ ABD, Rusya'nın bu tehditleri ile askeri yeteneklerine karşılık olarak kendisinin ve müttefiklerinin güvenliğini sağlamak amacıyla caydırıcılık ile güvenlik kapasitelerini artırmak için yatırım yaptığını öne sürmüştür, Avrupa'daki güvenlik durumunun normalleşmesi için VB'nin güncellenmesi, ASA ve AKKA'nın tam olarak uygulanması gerektiğini beyan etmiştir.⁵⁹⁷

ABD, 23 Ekim 2019 tarihli Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında yapmış olduğu açıklamada, 2014 yılından itibaren Avrupa'daki güvenlik durumunun kötüleşmeye başladığını, bunun sebebinin ise Rusya'nın sınıra yakın bölgelerde bildirim yapmadan tatbikatlar icra etmesi ve söz konusu tatbikatların diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanması olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın VB hükümlerine uymadığı ve AGİT bölgesinde güvenlik ile şeffaflığın artırılmasının en önemli yollarından birisinin VB'nin güncellenmesi olduğunu ifade ederek devletleri güncelleme sürecine katılmaya çağırarak, AGİT bölgesinde güvenliğin yeniden tesis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁹⁸ Ayrıca, NATO'nun eylemlerinin Rusya'nın eylemlerine bir tepki olduğu ve sadece savunma amacı taşıdığını belirtmiştir.⁵⁹⁹

25 Haziran 2020 tarihinde yapılan AGİT Gözden Geçirme Konferansında ABD heyeti tarafından, NATO'nun Rusya ile on yıllardır ortaklık temelinde işbirliği için fırsatlar arayan savunma amaçlı bir örgüt olduğunu belirtilmiş fakat NATO'nun, Rusya'nın komşularına yönelik saldırganlığını ve ABD de dahil olmak üzere pek çok başka ülkeye yapmış olduğu hibrit saldırıları da görmezden gelemeyeceğini ifade etmiştir. ABD tarafından ayrıca, askeri şeffaflığı artırmak, güveni yeniden inşa etmek ile güvenlik endişelerini gidermeye başlamanın en iyi yolunun VB'nin güncellenmesi

⁵⁹⁶ Rusya, bu tatbikatlar ile ilgili bilgileri VB'de belirtilen ve bu bölümün giriş kısmında ifade edilen bildirim eşiklerinin altında olsa bile yani bilgileri sunmak zorunda olmasa bile diğer devletlere genelde haber vermektedir. Bu noktada asıl sıkıntı, Rusya'nın bu bilgileri ya tatbikattan bir veya iki gün önce vermesi ya da nadiren de olsa haber vermeden bir anda diğer devletlerin sınırlarına yakın bölgelerde tatbikatlara başlamasıdır. Bu durum diğer devletleri tedirgin etmektedir.

⁵⁹⁷ Michael R. Carpenter, **Working Session II: Conventional Arms Control and Confidence- and Security-Building Measures: Problems and Prospects**, PC.DEL/984/16, Viyana, 2016, ss.1-5.

⁵⁹⁸ ABD delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 3, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/934, 2019, ss.1-2.

⁵⁹⁹ ABD delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 4, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/934, 2019, s.1.

olduğu ve ortaya getirilen tekliflerin çalışmaya başlamak için önemli bir temel sunduğu belirtilmiştir.⁶⁰⁰

02 Temmuz 2020 tarihinde ABD, NATO'nun savunma amaçlı bir ittifak olduğu, Rusya Federasyonu toprakları da dahil olmak üzere hiçbir devletin toprak bütünlüğüne yönelik kötü bir niyeti olmadığı, NATO'nun Rus saldırganlığına karşı savunma yaptığı şeklinde bir açıklama yapmıştır. Ayrıca, Rusya'nın NATO tarafından çevrelendiği hususunda yapmış olduğu beyanlara cevaben, Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan'daki faaliyetleri hatırlatılarak, NATO'nun bu faaliyetlere cevap verdiğini ifade etmiştir. ABD, Gürcistan ile Ukrayna'daki durumun VB'nin güncellenmesi ihtiyacının gerçek nedeni olduğunu beyan etmiştir.⁶⁰¹

01 Temmuz 2020 tarihli Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında ABD, Rusya hakkında NATO, AB ve ABD tarafından defaatle dile getirilen söylemleri yine tekrar etmiştir. Bunun yanı sıra Rusya'nın VB'nin güncellenmesinin kabul edilmesi için öne sürdüğü ve NATO tarafından Rusya'ya karşı hayata geçirilmiş olan siyasi, askeri caydırıcılık ile ilgili önlemlerin kaldırılmasını içeren ön şartın kabul edilmeyeceği ifade edilmiş, NATO'nun Avrupa'daki sınırların güç yoluyla değiştirilmesine göz yummayacağı ve kabul etmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca, Rusya'nın NATO'nun faaliyetlerinden endişe duyuyorsa VB'nin güncellenmesinin bu endişeleri gidermenin yolu olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda VB'nin güncellenmesi için yapılan teklifler tekrar edilerek sürecin önündeki engellerin kaldırılması için çağrı yapılmıştır. VB'nin güncellenmesi ile ilgili söz konusu teklifler aşağıda sunulmuştur.

- Büyük askeri faaliyetlerin önceden bildirilmesi ve gözlemlenebilmesi için eşiklerin düşürülmesi,
- Denetim ve değerlendirme ziyaretleri sayısında artırıma gidilmesi,
- Denetim ve değerlendirme ziyareti timlerinde görev yapacak personel sayılarında artışa gidilmesi,
- Olağandışı askeri faaliyetlerle ilgili olarak bilgi toplamayı kolaylaştırmak amacıyla adımlar atılması,

⁶⁰⁰ Christopher Robinson, **Annual Security Review Conference Closing Session**, PC.DEL/774/20, Viyana, 2020, ss.1-2.

⁶⁰¹ James S.Gilmore, **FSC Security Dialogue on Vienna Document, U.S. Right of Reply to Russian Federation**, FSC.DEL/145/20, Viyana, 2020, ss.1-2.

- Önceden bildirim yapılmadan icra edilen büyük ölçekli askeri faaliyetlere katılan birlikler konusunda daha fazla şeffaflık sağlanması.⁶⁰²

30 Eylül 2020 tarihli AGİT Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında ABD tarafından, bazı devletlerin yürütmüş oldukları saldırgan politikaların AGİT bölgesinde güven krizi yarattığı ve ayrıca VB'nin günümüzün güvenlik problemlerine çözüm üretebilmesi için belgeye yeni kavramların ithal edilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Söz konusu tekliflerin kabul et veya bırak şeklinde teklifler olmadığı, aksine müzakere edilmeleri için sunuldukları, belgenin güncellenmesinin güven ve güvenliğin artırılması ile askeri alanda şeffaflığın sağlanmasına çok büyük katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.⁶⁰³

03 Şubat 2021 tarihli Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında ABD tarafından, 2014 yılından itibaren AGİT bölgesindeki güvenlik durumunun kötüleştiğine vurgu yapılmış, bunun sebebinin AGİT prensipleri ile uluslararası hukuka uyulmaması olduğu, bu kapsamda büyük çapta ve önceden bildirim yapılmamış tatbikatların tehdit algılarını yükselterek istikrara tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. NATO'nun hiçbir devlete tehdit oluşturmadığı tekrar ifade edilmiş, VB'nin risklerin azaltılması, güven inşası ve güvenliğin artırılmasındaki rolü ile önemi yine vurgulanarak güncelleme için yapılan tekliflerin müzakereye açık oldukları belirtilmiş ve üye devletler teklifleri müzakere etmeye davet edilmiştir.⁶⁰⁴

25 Mart 2021 tarihinde Güvenlik İşbirliği Forumu dönem başkanlığı devir teslimi esnasında ABD tarafından yapılan açıklamada, Rusya'nın Gürcistan ve özellikle 2014 yılından itibaren Ukrayna'da yürüttüğü faaliyetlerinin ABD'yi Baltık ülkeleri ve Polonya'da asker konuşlandırmak zorunda bıraktığı belirtilmiştir. VB ile ilgili olarak ise belgenin karşılıklı güvenliğin sağlanmasında anahtar olduğu ve Rusya'nın söz konusu belgenin güncellenmesini engellemekten vazgeçip sürecin önünü açması gerektiği ifade edilmiştir. AGİT bölgesindeki güvenlik durumunun kötüleşmesinin iki sebebi olduğu belirtilmiş. Bunlardan birincisinin, Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan topraklarını işgal etmesi, ikincisinin ise devletlerin uluslararası hukuku destekleme ve taahhütlere uyma konusundaki başarısızlığı olduğu öne

⁶⁰² ABD delegasyonu, **950th Plenary Meeting of the Forum, Annex 1, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/956, 2020, ss.1-3.

⁶⁰³ ABD delegasyonu, **956th Plenary Meeting of the Forum, Annex 2, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/962, 2020, ss.1-2.

⁶⁰⁴ ABD delegasyonu, **967th Plenary Meeting of the Forum, Annex 2, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/973, 2021, ss.1-3.

sürülmüştür. Askeri birliklerin eğitim, tatbikat ve kuvvet durumlarının caydırıcılığın önemli bileşenleri olduğu, bundan dolayı ABD'nin düzenli olarak Moskova askeri ataşesi yoluyla Rusya'ya kendi birlikleri hakkında bilgiler sunduğu fakat Rusya'dan böyle bilgiler alamadıkları ifade edilmiştir. Bu durumun VB'nin neden önemli olduğunu gösterdiği ve belgenin güncellenmesi için önemli bir sebep teşkil ettiği belirtilerek VB'nin güven inşa edici yönüne dikkat çekilmiştir.⁶⁰⁵

Avrupa Birliği ise 31 Ocak 2018 tarihinde yapılan Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında AGİT bölgesindeki güvenlik durumuna değinmiş ve geleneksel tehditlerin yanı sıra çok farklı tehditlerle de karşı karşıya olduklarını belirtmiştir. Bu kapsamda siber tehditler, medya manipülasyonu, yanlış bilgilendirme kampanyaları gibi tehditler sıralanmıştır. Bu tehditlerin amacının ülkelerin bütünlükleri ve uluslararası düzen olduğu vurgulanmıştır. Askeri konulardaki bilgi alışverişlerinin güven/güvenlik artırıcı önlemlerin önemli ve ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilerek askeri kuvvetler, savunma planlamaları, doktrinler, askeri faaliyetler hakkında güvenilir bilgi değişimi yapılmasının VB'ye üye devletler arasındaki güvenin tesis edilmesinde önemli olduğu vurgulanmıştır.⁶⁰⁶

AB, 30 Eylül 2020 tarihinde yapılan Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında da aynı şekilde AGİT bölgesindeki güvenlik durumuna değinerek Ukrayna ile Kırım'daki mevcut durumun AGİT bölgesine çok büyük bir tehdit oluşturduğu ve AB'nin birinci önceliğinin bu problemler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, bu durumun risklerin azaltılması ile askeri alandaki şeffaflığın artırılmasında VB'nin ne kadar önemli olduğunu gösterdiğini, belgenin güncellenmesi gerektiği ve bu konudaki görüşmelere AB'nin hazır olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁷

AB tarafından, 20 Ocak 2021 tarihinde yapılan Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında da 2020 yılında yapılan açıklamalar ile paralel görüşler beyan edilmiş ve bu kapsamda Rusya'nın Ukrayna'daki durumdan sorumlu olduğu vurgulanarak saldırgan olarak nitelenmiştir. Siyasi istikrar ile askeri şeffaflığın önemli olduğu ve bunların sağlanması için VB'nin güncellenmesi ile silahların kontrolünün

⁶⁰⁵ Laura Cooper, **Closing Session of the U.S. FSC Chairpersonship, Remarks by Deputy Assistant Secretary for Russia, Ukraine and Eurasia, Office of the Secretary of Defense, Laura Cooper**, FSC.DEL/102/21, Viyana, 2021, ss.1-4.

⁶⁰⁶ European Union, **EU Statement on the Importance of Transparency and Reliability of Military Information**, FSC.DEL/19/18, Viyana, 2018, ss.1-2.

⁶⁰⁷ European Union, **OSCE Forum for Security Co-operation 956th Plenary Meeting. Security Dialogue: Vienna Document**, FSC.DEL/224/20, Viyana, 2020, ss.1-3.

geliştirilmesinin gerektiği belirtilmiştir. Bunun için ise tüm taraf devletlerin VB'nin güncellenmesi sürecine katılmasının zorunlu olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰⁸

03 Şubat 2021 tarihli AGİT toplantısında yapılan açıklamada ise güven/güvenlik artırıcı önlemler ile silahların kontrolünün şeffaflık ve öngörülebilirliğin sağlanması için sistemsal anlamda önemli araçlar oldukları belirtilmiş, askeri tehditlerin azaltılmasına, yanlış anlamaların önlenmesine, tehdit olarak algılanan faaliyetlerin daha doğru anlaşılmasına ve devletler arasında güven inşasına katkıda bulunabilecekleri ifade edilmiştir. Bunun sağlanması için ise bütün taraf devletlerin katılımlarıyla VB'nin güncellenmesi ve konvansiyonel silahların kontrolü faaliyetlerinin geliştirilmesinin gerektiği belirtilmiştir.⁶⁰⁹

Rusya, VB'nin güncellenmesi için ilk adım atan devlet olmuştur. Bu kapsamda 2013 yılında yapmış olduğu teklifin daha sonraki yıllarda batılı devletlerin yapmış olduğu tekliflere temel oluşturduğu görülmektedir. 17 Temmuz 2013 tarihinde yapılan Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında Rusya, VB'nin Avrupa güvenliği için önemli bir antlaşma olduğunu beyan ederek bazı teklifler getirmiştir. Rusya aşağıdaki teklifleri sunmuştur.

- Denetim ve değerlendirme ziyareti timlerinin personel sayılarının artırılması. Bu kapsamda denetim timinin tercümanlar dahil olmak üzere dörtten altıya, değerlendirme ziyareti timinin ise tercüman dahil üçten beşe yükseltilmesi,
- Değerlendirme ziyaretini icra edecek time katılacak olan devletlerin sayısında artırıma gidilmesi. Bu kapsamda denetim timinin dört yerine beş devletin temsilcisinden, değerlendirme ziyareti timinin ise üç devlet yerine dört devletin temsilcisinden oluşması,
- Değerlendirme ziyareti timinin görev süresince iki alt time ayrılabilmesi,
- Denetim süresinin 48 saatten 72 saate çıkarılması, değerlendirme ziyaretinin süresinin bir çalışma günü içerisinde ve 12 saatte bitirilmesi yerine iki çalışma gününde ve her iki gün de 12 saat olacak şekilde değiştirilmesi,

⁶⁰⁸ European Union, **EU Statement at the Opening Session of the US FSC Chairpersonship**, FSC.DEL/12/21, Viyana, 2021, ss.1-2.

⁶⁰⁹ EU Statement on the Vienna Document Modernisation, (2021, 03 Şubat). Erişim adresi: <https://www.norway.no/no/missions/osce/norway-and-the-osce/statements/statements-with-norwegian-alignment-2021/eu-statement-on-the-vienna-document-modernisation/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

- Envantere yeni giren silah ve teçhizatın diğer taraf devletlere tanıtımının yapılması için gerekli olan sürenin silah ve teçhizatın konuşlandırılmasından sonraki bir yıl içerisinde değil beş yıl içerisinde olacak şekilde değiştirilmesi.⁶¹⁰

Rusya tarafından yapılan bu teklifler NATO içerisinde değerlendirildiklerinden dolayı bir süre cevap verilmemiş ve NATO'nun kendi teklifleri konusunda hazırlıklar yapılmıştır.⁶¹¹ Daha sonraki dönemde, ABD/NATO'nun VB ile ilgili politikalarının ana hatlarının çizildiği bölümde belirtilen teklifler yapılmıştır.

23 Ekim 2019 tarihinde yapılan Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında Rusya, NATO tarafından askeri olarak çevrelendiğini ifade etmiş ve bu durumun VB'nin güncellenmesini imkansız hale getirdiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Rusya'nın VB'nin güncellenmesi için 2003 ile 2014 yılları arasında toplam 25 adet teklifte bulunduğu belirtilmiştir. AGİT bölgesinde bir güvenlik krizi yaşandığı ilave edilerek ABD ve NATO'nun askeri altyapısının Rusya'nın sınırlarına yaklaştığı ve bu kapsamda Baltık ülkeleri, Polonya ile Romanya'ya birliklerin kalıcı statüde konuşlandırıldıkları, ayrıca Baltık Denizi ile Karadeniz'de NATO üyesi devletlerin hem kara hem de deniz kuvvetlerinin faaliyetlerini sıklaştırdıkları ve yine Baltık ülkeleri ile Doğu Avrupa'ya birlikleri desteklemek kapsamında depolama tesislerinin kurulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, NATO'nun Rusya sınırlarına yakın bölgelerdeki faaliyetlerinin azaltılmasının karşılıklı olarak gerilimin düşürülmesi yönündeki çabaları destekleyeceği vurgulanmıştır. Aynı zamanda birlik ile personel artırımları konusunda yapılması gereken bildirimlerin yapılmadığı ilave edilmiş, VB'nin güncellenmesinin ancak NATO ülkelerinin dostane olmayan politikalarını terk etmeleri, Rusya'nın çıkarlarını kabul edip saygı duymaları ve askeri alanda normal ilişkiler kurmaları durumunda düşünülebileceği ifade edilmiştir.⁶¹²

01 Temmuz 2020 tarihinde yapılmış olan Güvenlik İşbirliği Forumu toplantısında Rusya, VB'nin askeri faaliyetlerin açıklığı ile öngörülebilirliğini sağladığını ve taraf devletler arasındaki güven/güvenliği güçlendiren bir mekanizma

⁶¹⁰ Rusya Federasyonu delegasyonu, **724th Plenary Meeting of the Forum, Annex 4, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013, s.1.

⁶¹¹ Söz konusu teklifler anlaşmaya taraf olan devletlere ve bu kapsamda Rusya'ya NATO teklifi olarak değil ülkelerin kendi teklifleri olarak sunulmuşlardır.

⁶¹² Rusya Federasyonu delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 7, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/934, 2019, ss.1-5.

olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, yine NATO'nun askeri altyapısını Rusya'nın sınırlarına yaklaştırdığını ve artık NATO'nun önünde iki seçenek olduğunu belirtmiştir. Bu seçenekler, NATO'nun ya Rusya'nın sınırlarına yakın bölgedeki askeri altyapısını güçlendirmeye ve Rusya'yı tehdit etmeye devam edeceği ya da silahların kontrolü ile ilgili konularda ileriye doğru adımlar atacağıdır. Öte yandan Rusya, Ukrayna'nın antlaşma hükümlerine uygun davranmadığını beyan etmiştir.⁶¹³

30 Eylül 2020 tarihinde yapılan toplantıda ise Rusya'nın belgenin güncellenmesi ile ilgili pozisyonunun değişmediği ifade edilmiştir. Buna ek olarak Rusya'nın çevrenin ve sınırlarına yakın bölgelerdeki NATO faaliyetlerinden duyulan rahatsızlık konusundaki bilinen tezleri dile getirilmiştir. Bu kapsamda NATO'nun yapmış olduğu tatbikatlarda Rusya'nın Karadeniz bölgesi ile ülkenin batısındaki askeri hedeflerine uçaklar ve topçu sistemleriyle sahte taarruzlar gerçekleştirildiği, ABD ile müttefiklerinin saldırgan ve provokatif faaliyetlerde bulunduğu, bu durumun Rusya'yı rahatsız ettiği ifade edilmiştir. VB'nin güncellenmesi ile ilgili konunun askeri gerilimler azaldığında, uygulanan yaptırım politikası terk edildiğinde, bunların sonucu olarak güven tekrar inşa edildiğinde değerlendirmenin mümkün olabileceği ve Avrupa'daki güvenlik durumunun şu haliyle VB'nin güncellenmesini imkansız hale getirdiği belirtilmiştir.⁶¹⁴

03 Şubat 2021 tarihindeki toplantıda Rusya, Avrupa'daki güvenlik durumunun kötüleşmesinin sebebinin güven/güvenlik artırıcı önlemlerin olmaması değil, ABD/NATO ve AB'nin birlik halinde Rusya'ya uygulamış oldukları siyasi, ekonomik baskı ile askeri ilişkilerin kesilmesi olduğunu vurgulamıştır. 27 Ocak 2021 tarihinde NATO Genel Sekreteri Jan Stoltenberg'in ittifak üyelerinden Rusya'nın saldırgan faaliyetlerine cevap vermek amacıyla yeni silahlara yatırımların artırılmasını istediği hatırlatılarak, NATO'nun 2015 yılındaki savunma harcamalarının Rusya'nın 10 katı olduğu, günümüzde ise bunun 22 katına çıktığı, NATO'nun zırhlı muharebe aracı sayısının Rusya'nın elindekinden 2.5 kat, tank, topçu sistemleri, savaş gemisi ve denizaltı sayılarının 3 ila 4 kat, savaş uçaklarının 5 kat, taarruz helikopterlerinin ise 7 kattan fazla olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık Rusya'nın da kendi topraklarını korumak için önlem alma hakkına sahip olduğu ve

⁶¹³ Rusya Federasyonu delegasyonu, **950th Plenary Meeting of the Forum, Annex 3, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/956, 2020, ss.1-3.

⁶¹⁴ Rusya Federasyonu delegasyonu, **956th Plenary Meeting of the Forum, Annex 6, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/962, 2020, ss.2-3.

bu hakkını saklı tuttuğu vurgulanmıştır. VB'nin güncellenmesi ile ilgili olarak ise konunun tartışılabilmesi için gerekli koşulların yaratılabilmesi amacıyla NATO'nun Rusya sınırlarına yakın bölgelerdeki faaliyetlerini azaltması gerektiği, askeri gerilimlerin azalması ve taraflar arasında güvenin yeniden tesis edilmesini müteakip konunun ele alınabileceği ifade edilmiştir.⁶¹⁵

AKKA ve VB, Avrupa'daki güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin en önemlileridir. Çünkü bu antlaşmalar devletlerin güvenlik algılarında en önemli yeri işgal eden askeri tehditlerle ilgilidir. Dolayısıyla devletler bu antlaşmaların kendilerine zarar vermeye başladığı, kendilerini kısıtladığı veya kendi güvenliklerine katkı sağlamadıkları düşüncesine sahip oluncaya kadar söz konusu antlaşmalardan çıkmak için bir teşebbüste bulunmamaktadırlar.⁶¹⁶ Devletler bu antlaşmalar sayesinde kendileri için tehdit gördükleri kimi devletlerin silahlı kuvvetleri hakkında bilgi sahibi olmakta ve diyalog kurmak yoluyla karşılıklı anlayış oluşturmaktadırlar. Bu durum karşılıklı güvenin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Zira birbirlerini tanımayan ve ilişkisi olmayanların birbirlerini tehdit olarak görme olasılığı ilişkisi olanlara göre daha fazladır. Ayrıca, devletler antlaşmadan çıktıkları takdirde Avrupa'da askeri güvenliğin sağlanmasını istemeyen, askeri güvenlik durumunu baltalayan devlet muamelesi görebilirler. Dolayısıyla bu antlaşmalara taraf olmak devletlerin uluslararası imajlarına da katkı yapmaktadır.

Devletlerin farklı tarihi geçmişlerinin olması, farklı coğrafyalarda bulunmaları, farklı askeri tehdit algılarına sahip olmaları, devlet politikalarının farklı olması, antlaşmalar çerçevesinde zaman zaman sürtüşmelerin yaşanması ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Devletlerin hissettikleri korkular ve farklı bakış açılarına sahip olmaları anlaşmazlığa yol açabilmektedir. Soğuk Savaş döneminde NATO ülkelerince güven inşası, düşmanın niyetleri konusundaki belirsizlikten kaynaklanan güvensizlik ve korkunun ortadan kaldırılmasıyla bir tutulmuştur. Bundan dolayı güven/güvenlik artırıcı önlemler belirsizliği azaltmak için saldırı, müdahale veya baskı kurmak için askeri gücü kullanmayı caydırabilecek şekilde tasarlanmıştır. Bu nedenle NATO ülkeleri şeffaflık, somut kısıtlamalar ve

⁶¹⁵ Rusya Federasyonu delegasyonu, **967th Plenary Meeting of the Forum, Annex 6, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/973, 2021, ss.1-3.

⁶¹⁶ İki antlaşma göz önünde bulundurulduğunda örnek olarak verilebilecek tek ülke AKKA'yı askıya alan Rusya'dır. Fakat Rusya da AKKA'yı askıya almasını müteakip yeni bir antlaşma teklifi ile gelmiştir. Yani aslında AKKA'yı askıya almakla birlikte yeni bir güvenlik antlaşması imzalanmasının gerekliliğini savunmuştur.

doğrulama rejimine vurgu yapmışlardır. Buna mukabil Varşova Paktı üyeleri ve özelde de Sovyetler Birliği, güven inşasını silahlanma yarışının durdurulması ve silahsızlanmanın yanı sıra siyasi-bölgesel statükonun teyit edilmesi ile ilişkilendirmişlerdir.⁶¹⁷ Güven inşasında tarafların farklı görüşleri ortaya çıkmıştır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Şu anda VB ve AKKA'da yaşanan durum bundan kaynaklanmaktadır.

Bu bölümde yazılanlar toparlandığında ortaya şu sonuç çıkmaktadır.

Korkular askeri tehdit algılarını etkilemektedir, bundan dolayı ortaya çıkan tehdit duygusu ise güvenin azalmasına sebep olmaktadır. Güvenin azalması da antlaşmaların uygulanmasını etkilemektedir. Fakat bu yazılanların tam tersinden uygulanması ise korkuların azaltılması ve güven inşasını sağlayabilir. Antlaşmaların uygulanması güven inşasını sağlar, güven ortaya çıktıktan sonra tehdit duygusu azalır, tehdit duygusunun azalması ile birlikte korkular azalmaya başlar. Bu antlaşmaların uygulanması, tehditin hiç bulunmadığını veya tahmin edildiği kadar büyük olmadığını ortaya koyarak güvenin yeniden inşasına katkı sağlayabilirler.

Bu noktada ortaya devletlerin bakış açılarındaki farklılıklar çıkmaktadır. Antlaşmanın güncellenmesi için Rusya, NATO/ABD birliklerinin Rusya sınırlarına yakın bölgelerden uzaklaşması ve bu bölgelerde icra ettikleri faaliyetleri azaltması ön koşulunu dayatmaya çalışmaktadır (önce kendisine karşı herhangi bir tehdit olmadığı duygusuna sahip olup ardından taraflar arasında güvenin inşa edilmesi için VB'nin uygulanması). ABD/NATO tarafı ise kendilerinin kimseye tehdit olmadığını anlaşılması için öncelikle VB'nin uygulanması gerektiği hususunu öne sürmektedirler (antlaşmanın uygulanması yoluyla, askeri birlikler geri çekilmeden veya faaliyetlerde azaltma yapmadan tehdit olunmadığının anlaşılması). Bir taraf öncelikle silahların geri çekilmesini ve akabinde antlaşmanın güncellenerek uygulanmasını isterken diğer taraf ise öncelikle antlaşmanın güncellenip uygulanmasını istemektedir. Her iki tarafın da ulaştığı sonuç aslında aynı olmakla birlikte (antlaşmaların güven inşasındaki rolü konusunda hem fikir olunması) konuya yaklaşım farkı bulunmaktadır. Güven, ABD/NATO'ya göre, silahlar geri çekilmeden, Rusya'ya göre ise silahlar geri çekildikten sonra oluşturulabilir.

⁶¹⁷ Volker Rittberger, Manfred Efinger, Martin Mendler, "Confidence- and Security- Building Measures:...", Routledge, 2002, s.102.

Karşılıklı olarak hissedilen korkuların ilişkileri ve anlaşmaların uygulanmasını etkilediği bir durum söz konusudur.

Bu noktada şu şekilde bir tespit yapılabilir. Silahların geri çekilmesi algıları değiştirmez. Önemli olan algıların değiştirilmesidir. Birinci emirle geri çekilen silahlar ikinci bir emirle eski yerlerine getirilebilirler. Silahların ulaştığı teknolojik seviye göz önüne alındığında artık mesafelerin önemli olmadığı görülmektedir. Önemli olan o silahların kullanılmayacaklarının ve karşı taraf için tehdit olmadıklarının gösterilmesidir. Dolayısıyla öncelikle silahlar ile askeri birliklerin anlaşmalar çerçevesinde kontrol edilmeleri ve onlar hakkında bilgi sağlanması güvenin oluşturulması için şarttır. Bunun için diyalog kurulması olmazsa olmaz önemdedir. Algıların değiştirilmesindeki ilk adım olan güven inşası sadece silahların kullanılmayacaklarının anlaşıldığı sürece oluşturulabilir, fiziksel olarak uzaklaştırılmaları yoluyla değil.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Rusya Federasyonu ve ABD/NATO'nun Birbirlerini Askeri Tehdit Olarak Tanımlama Süreçleri ile İlgili İnceleme

Tezin şu ana kadar yazılan kısımlarında anlatılmak istenen, devletlerin aralarındaki yaşanan problemlerin büyük bir kısmının tarihsel süreçte ortaya çıktıkları ve bu problemlerden dolayı devletlerin birbirleri hakkında olumsuz algılar inşa ettikleri, bu algıların sonucu olarak ise devletlerin birbirlerini askeri tehdit veya düşman olarak görmeye başladıklarıdır. Bu olumsuz algıların ve yaşanan sıkıntıların kökeni genellikle devletlerin aralarındaki ideolojik farklılıklar, sosyal, tarihi, siyasi ve benzeri sebeplerdir. Geçmişin izleri ilişkilerin üzerine düşmeye başladığı zaman sorunlar askeri alanda çözümlenmeye doğru yol almaya başlarlar. Bu durum düşmanlığı ve askeri tehdit algısını ortaya çıkarır. Bu demek değildir ki sorunlar her zaman askeri güçle çözülmektedir. Henüz askeri sektörün konusu olmamış problemler sadece olumsuz algıların oluşmasını sağlar. Fakat düşmanlık duygusu ve tehdit algısı, bu problemler askeri sektörün konusu olduklarında başlar. Anlatılmak istenen, sorunların zaman içerisinde askeri sektörün konusu olmaya başladıkları, bunun sonucu olarak devletlerin birbirlerinden askeri tehdit algıladıkları ve düşmanlığın aslında silahlarla ilişkili olduğu, olumsuz algıların ise farklı sebeplerden kaynaklandığıdır. Yeryüzünde çevresel, sosyal, siyasi veya ekonomik konular yüzünden birbirleri hakkında olumsuz algılar inşa etmiş devletler vardır. Fakat devletler arası/toplumlar arası ilişkilerde silahlar kullanılmadığı veya kullanılma tehdidi olmadığı sürece birbirine düşman olmuş devletler/toplumlar yoktur.⁶¹⁸

Olumsuz algılar, silahların devreye girmesine sebep olacak ortamı yarattıklarından dolayı düşmanlığa giden yolun ilk adımı olarak görülebilir. Olumsuz algılar rekabetin konusudur ve rekabette hissedilen duygu düşmanlık değildir. Düşmanlık, rekabetten dolayı ortaya çıkan askeri tehdit veya askeri olayların

⁶¹⁸ Örnek vermek gerekirse, ortak bir nehrin suyunun kullanılması ile ilgili sorun iki devleti düşman haline getirmez, ne zamanki su için devletler birbirlerini askeri olarak tehdit etmeye başlarsa, o zaman birbirlerini askeri tehdit veya düşman olarak görürler. Bu iki devlet arasında çıkan çatışmanın altındaki sebep suyun kullanımınıdır. Her iki devlet de ortada herhangi bir sebep yokken silaha sarılmamış ve birbirlerini düşman veya tehdit olarak adlandırmamışlardır. Suyun kullanımı konusuyula ilgili problem bir üst seviyeye çıkarak siyaset alanına taşınmış, akabinde askeri sektörün konusu olmuş ve askeri tehdit/düşmanlık durumuna gelmiştir. Devletlerin birbirlerini askeri tehdit/düşman olarak tanımlaması veya çatışma haline gelmesi ise genel olarak tarihsel arka plana sahiptir yani olumsuz algılarla ilgilidir.

sonucunda kendini göstermektedir. Ekonomik, sosyal, siyasi veya çevresel alanlardaki olumsuz algılar, tarihsel süreçte yaşananlarla birleştiklerinde durum rekabet durumundan çıkıp askeri tehdit veya düşmanlık boyutuna doğru ilerlemeye başlamaktadır. Karşılıklı olarak askeri tehdit durumundan geri dönüş veya düşmanlığa doğru gitmemek için yapılması gereken, düşmanlığın yaratılmasında rolü olan olumsuz algıların değiştirilmesidir. Çünkü olumsuz algılar çözümü silahta aramaya, çözümü silahta aramak ise düşmanlığa sebep olmaktadır. O zaman yapılması gereken nedir? Öncelikle yapılması gereken, silah olgusunun (silahların kendileri ve silahları kullanma tehdidi) düşmanlığa sebep olduğu ve olumsuz algıların seviyesini yükselttiğinin akılda tutulmasıdır. İkinci olarak ise olumsuz algıların değiştirilmesine katkı sağlamak için askeri tehdit algısının asıl sebebi olan silahların kontrol edilmesi ve bu sayede devletlerin birbirlerinden tehdit algılamalarının önüne geçmektir. Bu kontrol ise Avrupa'da çok uzun süredir uygulanan antlaşmalar temelinde gerçekleştirilebilir. Fakat söz konusu antlaşmaların günümüzün şartlarına uygun şekilde güncellenmeleri gerekmektedir.

Askeri tehdit veya düşman haline gelmiş devletlerin birbirlerini hangi yolla ve nasıl bu şekilde tanımladıkları da önemlidir. Tezin birinci bölümünde anlatıldığı gibi bu durum, tarihsel olarak sıkıntılı ilişkilere sahip olan devletlerin ortaya çıkan problemlerden dolayı birbirlerini çok hızlı bir şekilde askeri tehdit olarak tanımlamalarına sebep olacak mekanizmaları işletmeye başlatmalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, ekonomik alanda yaşanan bir sıkıntı çok çabuk bir biçimde askeri alanla ilişkilendirilecek şekilde yükseltilip muhatap devlet askeri tehdit olarak adlandırılabilir. Bunun için, devleti yönetenler tarafından ekonomik alandaki kayıpların hayati olduğu ve bunun sebebinin karşıdaki muhatap devlet olduğu savı öne sürülüp halk desteği sağlandıktan sonra, ülkenin ekonomik kayıplarının önüne geçebilmenin amaçlandığı dile getirilmekte ve gerekirse en son olarak askeri yöntemlere başvurabilecek kadar geniş bir yelpazede hareket serbestisi kazanılmaktadır. Bunun sonucu olarak eğer konu askeri sektöre taşmışsa tehdit algısı oluşmaya başlamaktadır. Konuların askeri sektöre taşınması sosyal, ekonomik, çevre gibi diğer alanların aksine kalıcı düşmanlık yaratma potansiyeline sahiptir. Çünkü silahların kullanıldığı olaylar gelecek nesillerin zihinlerinde tıpkı yüzyıllar önce yaşanan savaşlar ve çatışmalar gibi yer etmektedirler. Devletlerin tarihlerine bakıldığı zaman askeri tehdit algılarının ve düşmanlıkların kökenlerinin tarihin

derinliklerinde bulunduğu, genelde silah kullanımı veya kullanılma tehdidi içerdikleri görülmektedir. İçinde bulunulan durumun geriye döndürülerek normal hale getirilmesi ise algıların olumlu yönde değiştirilmesi ile gerçekleştirilebilir.

Bundan sonraki bölümde, tezde öne sürülen ve yukarıda bahsedilen hipotezlerin sınanması için olay incelemesi yapılacaktır. Bölgesel olarak Avrupa, küresel olarak ise dünya güvenliği büyük güçlerin (özellikle Rusya ile ABD'nin) aralarındaki ilişkiye bağlıdır ve söz konusu devletlerin arasındaki ilişkiler kötüleştiği zaman dünyanın geri kalanı için de sıkıntılar doğmaktadır, ilişkiler iyi duruma geldiği zaman ise sıkıntılar kaybolmaktadır.⁶¹⁹ Bundan dolayı, ABD/NATO ve Rusya arasındaki ilişkiler inceleme için ele alınacaklardır. Bu kapsamda birbirlerini nasıl askeri tehdit/düşman olarak tanımlamaya başladıkları güvenlikleştirme kavramı model alınarak incelenecektir. NATO'nun da bu ilişkilerin içine katılmasının sebebi, ABD'nin politikalarını gerçekleştirmek ve meşrulaştırmak için zaman zaman NATO'yu araç olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, NATO'nun bir devlet olmamasına rağmen zaman zaman Rusya tarafından bir aktör olarak zikredilmesi de bu olay incelemesinde taraflardan biri olarak ele alınmasının sebeplerinden bir tanesidir. Öncelikle Rusya ve NATO/ABD'nin tehdit algılarının kökenlerine inmek lazım gelmektedir.

3.1. Rusya Federasyonu'nun ABD/NATO'yu Askeri Tehdit Olarak Tanımlama Süreci ile İlgili İnceleme

Tarih ve yakınlık kavramları, devletlerin yaptıkları değerlendirmelerde sabit unsurlardır, tarih ise yoruma tabidir. Bu kapsamda denebilir ki bir ülkenin dış güvenliği yakın komşularının askeri yetenekleri ve siyasi niyetlerinin yanı sıra yakın geçmişte komşularıyla arasındaki yaşananlardan da etkilenir.⁶²⁰ William Durch'un bu yaklaşımı Rusya söz konusu olduğunda oldukça geçerlidir. Rusya, dünyanın en büyük kara devletidir. Slavların ve bu anlamda Rusların ana vatanı bugünkü Polonya, Ukrayna ve Beyaz Rusya topraklarının kapladığı alandır.⁶²¹ George Vernadsky'e göre, Rusların ana yurdu Avrasya'dır ve Avrupa Rusyası ile Asya Rusyası şeklinde bir ayrıma gidilmemelidir. Uralların hem doğusunda hem de batısında aynı bitki

⁶¹⁹ Edy Korthals Altes, "Progress and Failure in Arms Control"..., The Macmillan Press, 1989, s.314.

⁶²⁰ William J.Durch, **Constructing Regional Security**..., Palgrave, 2000, ss.67-68.

⁶²¹ Akdes Nimet Kurat, "Slavların Maruz Kaldıkları Başlıca Medeni Tesirler", **Prof.Dr.Akdes Nimet Kurat, Makaleler, I.Cilt**, (Hazırlayanlar: Nihat Yazılıtaş, Ahmet Vurgun), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2015, s.122.

örtüsü bulunmaktadır, dolayısıyla bölge doğu ve batıyı ayırmaktan ziyade birleştiren bir yer olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya tek bir alandır ve adı da Avrasya'dır. Avrasya coğrafi olarak dört bölgeden oluşmaktadır. Birinci bölge, Kuzey Buz Denizi bölgesindeki tundra kuşağıdır. İkinci bölge, orman kuşağı olup ilk bölgenin güneyindeki bölgedir ve Karpatların güneyinden başlayıp Kiev-Kazan-Tümen aracılığıyla Altay dağları ve oradan Moğolistan'a ulaşan kuşaktır. Üçüncü bölge, ormanlık alan olarak adlandırılan ve bölgenin güneyindeki bozkır kuşağıdır. Son olarak ise en güneyde bulunan bölgedir ve Aral-Hazar ile Moğol çöl kuşaklarını kapsar. Bu coğrafya uzun zamandır Rusların yönetimindedir. Ruslar, 3'üncü ve 4'üncü yüzyıllarda söz konusu bölgenin batısında ve Karadeniz'in kuzeyinde yerleşmiş durumdaydılar. 17'inci yüzyılda ise doğu ve güneye doğru yayılmışlardır. Diğer yazarlar gibi Vernadsky'e göre de Rusların bu şekilde yayılmalarının sebebi coğrafyadır.⁶²² Ünlü tarihçi Helene Carrere d'Encausse'ye göre, Rusya'nın sert doğası her zaman Rusların davranışlarını etkilemiş ve Rus insanı üzerinde iki tane eğilimin çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar, insanların yaşamak için daima yeni yerler arama yani sömürgeleştirme eğilimleri ile bu topraklarını dış dünyaya açma isteği yani ticarete açma eğilimidir.⁶²³

Rusya'nın bulunduğu topraklar çok geniş ve düz bir ova şeklindedir. Bu coğrafi yapı Rusya'nın yayılmasında ve büyümesinde çok etkili olmuştur. Büyük genişlikte topraklara sahip olunması bu toprakların nasıl yönetileceği hususunu öne çıkarmıştır. Dolayısıyla bu topraklarda yönetimin tesis edilmesi ve yönetimin devamlılığı için devletin gücünü göstermesi gerekmiştir. Bu durum Rusya'nın sert ve gerektiğinde baskıcı bir yönetim tarzını benimsemesine neden olmuştur. Rusya'daki nehirler ve göllerin de Rus tarihinde etkisi olmuştur. Rusya'nın bir kara devleti olması Karadeniz, Baltık denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazlarına aşırı önem vermesi sonucunu doğurmuştur. Düz bir araziye sahip olması, Rusya'nın doğudan batıya yapılan göçlerin güzergahı olmasının yanı sıra Moğollar tarafından istila edilmesine de sebep olmuştur. Bu durum Rus insanının ve devletinin yapısını etkilemiştir. Rus halkı, Rusya coğrafyasının etkisiyle askerileşmiştir. Ruslar, Batı dünyası ile olan dinsel, dilsel ve kültürel bağlara rağmen bir yandan doğulu olarak

⁶²² George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, Çeviren: Doğukan Mızrak, Egemen Ç.Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, ss.21-22.

⁶²³ Helene Carrere d'Encausse, **Tamamlanmamış Rusya**, Çeviren: Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken, 2003, s.43.

kalmışlar ve coğrafi konumları gereği işgal ile geri kalmışlık gibi sorunlarla yüzyüze gelmişlerdir.⁶²⁴

En son olarak Rusya Federal Uzay Ajansı Başkanlığı görevini yürütmüş, 2008-2011 yılları arasında ise Rusya'nın NATO'daki elçisi olarak görev yapmış olan Dimitri Rogozin'e göre, savaş olmaması için devletlerin keskin bir kılıca ve güçlü bir kalkana ihtiyacı vardır.⁶²⁵ Bu yaklaşım, vatanları tarih boyunca pek çok kez istilaya uğramış olan Rusların güvenlik ve güç anlayışı konusundaki mantalitesini anlatan güzel bir örnektir.

Sovyetler Birliği askeri/politik bir blok oluşturmuş ve sınırlarını batıya doğru genişletmiştir. Bunun altında Rusya'nın tarihi boyunca yaşamış olduğu ve Rusya'nın hem doğusundan hem de batısından gelenler tarafından gerçekleştirilen istilalardan dolayı oluşan sınırlarını koruma ve kendini güvenceye alma iç güdüsü vardır.⁶²⁶ Sovyetler Birliğinden önceki dönemin yöneticileri de aynı mantaliteye sahiptirler. Bu kapsamda 16'ncı yüzyıldan başlayarak bütün hükümdarların Rusya'nın sınırlarını genişletme politikasının temelinde, yaşanabilecek istilalara karşı sınırların güvenliğini sağlamak ve Rusya'yı büyük bir dünya devleti yapmak amacıyla denizlere çıkış noktaları elde etmek olduğu görülmektedir. Fakat Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla birlikte denizlere çıkış konusunda neredeyse tekrar başa dönülmüştür. Baltık Denizi elden çıkmış, Karadeniz'de Novorossisk limanı dışında önemli bir limanı kalmamış, Kırım elden çıkmıştır. Kırım'ı kendi toprakları olarak gören Ruslar için bu kayıp denize çıkıştan daha önemli bir anlam ifade etmiştir. Bu mantığa göre, Rusya kendisine ait toprağını kaybetmiştir. Baltık, Kafkas ve Orta Asya devletlerinin kendi kaderlerini tayin hakkına saygı duyan Rusya, söz konusu Kırım ve Ukrayna olunca Rus kimliğinin bir parçası olarak gördüğü toprakların kaybedilmesini zorlukla kabul etmiştir. Çünkü söz konusu bölge Rusya için Güneybatı Rusya anlamına gelmektedir. Ayrıca, bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın Avrupa tarafından, Avrupa'lı olarak kabul edilmeyen Rusya'ya karşı ileri karakol yapılması fikri, kayıptan ziyade başarısızlık düşüncesini de öne çıkarmıştır.⁶²⁷ Rus milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Aleksandr Soljenitsın da Sovyetler Birliğinin yıkılması

⁶²⁴ Nicholas V.Riasanovsky, Mark D.Steinberg, **Rusya Tarihi**, Çeviren: Figen Dereli, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011, ss.7-8.

⁶²⁵ Dimitri Rogozin, **NATO i Rassiya...**, TD Algoritim, 2015, s.156.

⁶²⁶ Boris Kagarlitski, **Bugünkü Rusya, Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon**, Çeviren: Fatma Arıkan, Serdar Arıkan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2009, s.19.

⁶²⁷ Helene Carrere d'Encausse, **Tamamlanmamış Rusya...**, Ötüken, 2003, ss.25-30.

durumunda Rusya'nın kurtuluşunun aralarında akrabalık ve köken bağı bulunan dört devletin bir arada tutulmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu devletler Ukrayna, Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'dır. Soljenitsın, Kafkas ve Orta Asya devletlerinin ise kendi yollarına gidebileceklerini ifade etmiştir.⁶²⁸ Rusya, eski Sovyet coğrafyasında başka devletlerin etkisini sınırlamaya çalışmakta ve bu bölgede etkisini kaybederse başka bir büyük gücün o boşluğu dolduracağını düşünmektedir. Bu durum Rusya için kabul edilemezdir. Ruslar için Güneybatı Rusya anlamına gelen Ukrayna'nın farklı bir anlamı daha vardır. Bu, yukarıda yazılanlar doğrultusunda ve karasal ülke olmanın sonucu olarak Rus mantalitesini oluşturan stratejik derinlik kavramı ile ilişkilidir. Ukrayna, Batıdan Rusya'ya karşı gerçekleştirilecek olası bir saldırıda stratejik derinlik yaratacağı için önemli bir rol oynamaktadır. Bu yüzden Rusya, Ukrayna'nın NATO üyeliğine de karşı çıkmaktadır. Zira Ukrayna'nın NATO'ya girmesi halinde ittifak ile başkent Moskova arasında sadece bir kaç yüz kilometre mesafe kalmış olacaktır.⁶²⁹

Rusya'nın askeri tehdit algıladığı faktörler Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Konseptinde belirtilmiştir. Konseptte ifade edildiğine göre, askeri tehditlerin seviyesi ve kapsamı büyümektedir. Bu tehditlerin bir tanesi NATO olarak ifade edilmiştir. Diğer tehditler ise aşağıda belirtilmiştir.

- Güvenlik konusunda uluslararası kuruluşların çabalarının azaltılması ya da onların görmezden gelinmesi,
- Rusya'nın dünyadaki siyasi, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflaması tehlikesi,
- Askeri/politik blokların ve ittifakların bu kapsamda NATO'nun doğuya doğru genişlemesi,
- Rusya sınırlarına yakın bir şekilde konuşlandırılmış yabancı askeri üsler ve büyük birlikler,
- Kitle imha silahlarının yayılması,
- Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki entegrasyon süreçlerinin zayıflaması,

⁶²⁸ Aleksandr Soljenitsın, **Pryamaya Liniya: Nada Dumat ob Obşey Bede**, Moskova, İzdatelstvo AST, 2016, s.121.

⁶²⁹ Thomas Graham, "Prablema vı Rosii, a ni vı Putine", **Tsivilizatsiya Pritvoryayuşayasya Stranoy, Veduşıye Zapadniye Analitiki o Rasii**, (ed.: Andrey Şusentsov), İzdatelstvo Eksmo, Moskova, 2016, s.338.

- Rusya Federasyonu devlet sınırı ve Bağımsız Devletler Topluluğuna üye devletlerin dış sınırları yakınında çatışmaların çıkması ve tırmanması,
- Rusya'ya karşı toprak iddiaları,
- NATO'nun stratejik doktrininde ifade edilen ve NATO'nun, BM Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın kendi sorumluluk alanı dışında askeri güç kullanabilme uygulamasına geçmesinin dünyadaki stratejik durumu istikrarsızlaştırma tehlikesi yarattığı,
- Ayrıca, Rusya'nın bu tehditlere karşı güvenliğinin sağlanmasında en önemli aktörün silahlı kuvvetler olduğu ifade edilmiştir.⁶³⁰

2016 yılında onaylanıp yürürlüğe giren Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptinde de NATO'nun genişlemesi ve ittifakın Rusya sınırlarına yaklaşan askeri altyapısı ile Rusya'ya komşu bölgelerdeki artan askeri faaliyetlerine yönelik olarak olumsuz bir bakış açısına sahip olunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bu faaliyetlerin Avrupa'da eskiden beri var olan bölünmüşlüğü sadece derinleştirmekle kalmayacağı yenilerinin ortaya çıkmasına da sebep olacağı belirtilmiştir.⁶³¹

Rusya'nın 2014 tarihli Askeri Doktrininde ise NATO ile ilgili olarak Dış Politika Konsepti ile Milli Güvenlik Konseptinde ifade edilen düşünceler tekrar edilmiş ve NATO askeri risk olarak tanımlanmıştır.⁶³²

Rusya tarafından son 10-15 yıl içerisinde ABD/NATO pek çok kez düşman/tehdit olarak ilan edilmiştir. Bunda en büyük sebep kuşkusuz Rusya'nın (milli güvenlik ve dış politika konseptleri ile askeri doktrininde de belirtilen) NATO tarafından kuşatılmışlık hissi ve ittifakın kendi sınırlarına yaklaşmasıdır. Ayrıca Dış Politika Konseptinde, dünya politikasında öncü rol oynayacağı belirtilen Rusya'nın karşısına yine küresel bir güç olan ABD'nin çıkması ve NATO'nun küresel bir anlayışla birlikte, kurulduğu dönemdeki bölgesinden çıkıp dünyanın her noktasında

⁶³⁰ National Security Concept of the Russian Federation, (2000, 10 Ocak). Erişim adresi: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/589768, Erişim tarihi: 11 Mayıs 2021.

⁶³¹ Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016), (2016, 01 Aralık). Erişim adresi: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/2542248, Erişim tarihi: 11 Mayıs 2021.

⁶³² The Military Doctrine of the Russian Federation, (2015, 29 Haziran). Erişim adresi: <https://rusemb.org.uk/press/2029>, Erişim tarihi: 11 Mayıs 2021.

faaliyet göstermesi, dünyanın başka bölgelerindeki devletlerle ilişkiye geçmesi⁶³³ ve bunun sonucu olarak Rusya ile karşı karşıya gelmesi de etkindir.

Rusya tarafından NATO ve ABD hakkında pek çok açıklama yapılmıştır. Fakat onların tamamına bu çalışmada yer vermek imkansızdır. Bundan dolayı üst düzey devlet yetkilileri tarafından yapılmış olan bazı açıklamalara yer verilecektir.

10 Şubat 2007 tarihinde Münih Güvenlik Konferansında yapmış olduğu konuşmada Putin, NATO'yu Rusya'nın düşmanlarından biri olarak tanımlamış, eski Sovyet cumhuriyetlerine doğru yaptığı genişlemenin Moskova'yı vurmayı amaçladığını ve Ukrayna ile Gürcistan'ı üye yapma planlarını kabul etmediklerini ifade etmiştir.⁶³⁴

2017 yılında Savunma Bakanı Sergey Şoygu, NATO ile Rusya arasında güven eksikliği bulunduğunu belirtmiş ve akabinde NATO'nun Rusya sınırlarına yakın bölgelerde varlığını artırdığını, ayrıca Norveç, Baltık devletleri ve Arktik bölgesini etkisi altına almaya çalıştığını ifade etmiştir. NATO füze savunma kalkanının Norveç'e konuşlandırılmasının kötü sonuçları olacağını, konuşlandırıldığı takdirde hem Norveç'e hem de NATO'ya cevap verileceğini vurgulamıştır.⁶³⁵

2017 yılında Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, NATO'nun Ukrayna'yı üye yaparak Kırım vasıtasıyla Rusya'yı çevrelemeye çalıştığını ifade etmiştir. Bu planın başarısız olmasının NATO'nun Rusya ile ilişkileri dondurmasına yol açtığını belirtmiştir.⁶³⁶

2021 yılı Nisan ayında Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu tarafından, ABD askerlerinin Atlantik yoluyla Avrupa'ya intikal ettikleri, bu kapsamda ana birliklerin Baltık devletleri ve Karadeniz'de yoğunlaştığı, toplamda 40 bin personel

⁶³³ Walter E.Gaskin, "Security Perception of NATO in the Euro-Atlantic and Beyond", **Partnership for Peace Review, Selected Papers Presented at the Silk Road 2010 Flag Officers Seminar "Towards a New Strategic Concept, The Future of NATO-Partners Relations"**, Vol.1, No.1, Special Edition, Ankara, The Partnership for Peace Training Center, 2010, s.9.

⁶³⁴ Grzegorz Kuczynski, (2019, 04 Nisan), **NATO-Russia Relations: The Return of the Enemy**. Erişim adresi: <https://warsawinstitute.org/nato-russia-relations-return-enemy/>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

⁶³⁵ Şoygu: NATO, Norveç'te, Baltık ülkelerinde ve Arktik'te Etki Alanını Arttırmaya Çalışıyor, (2017, 26 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201704261028238811-soygu-nato-norvece-baltik-ulkelerinde-ve-arktikte-etki-alanini-artitirmaya-calisiyor/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

Ayrıca Rusya'dan NATO ve Norveç'e Füze Savunma Sistemleri Uyarısı, (2017, 30 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201704301028282677-rusyadan-nato-ve-norvece-fuze-savunma-sistemleri-uyarisi/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

⁶³⁶ Lavrov, NATO'nun Rusya ile İlişkilerini Neden Dondurduğunu Açıkladı, (2017, 08 Mayıs). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201705081028381174-lavrov-nato-rusya-iliskilerini-neden-dondurdugunu-acikladi/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

ile 15 bin silah ve teçhizat bulunduğu, Polonya ile Baltık ülkelerindeki birlik sayılarının artırıldığı, hava ve deniz yoluyla yapılan keşif faaliyetlerinin yoğunlaştığı ifade edilmiştir. Ayrıca, ABD ile NATO'nun Arktik bölgesindeki deniz ve kara birliklerini artırdığına dikkat çekerek bu bölgede Rusya'nın çıkarlarının korunması ve mevcut tehditlere karşı koyabilmek için çalışmaların devam ettiğini belirtmiştir.⁶³⁷ ABD/NATO'nun faaliyetlerinin askeri tehditi artırdığını ifade eden Şoygu, bu faaliyetlerden dolayı Rusya'nın da askeri eğitimleri artırdığını ve altyapılarını modernize ettiğini açıklamıştır. Ayrıca, Rusya'nın Batı ve Güney bölgelerindeki birliklerini güçlendirerek gerekli önlemleri aldığını belirtmiştir.⁶³⁸

Sergey Şoygu tarafından 2021 yılında, NATO'nun faaliyetlerinin Rusya'yı önlemler almaya mecbur bıraktığı ve askeri birliklerini güçlendirmek için girişimlerde bulunmaya zorladığı belirtilmiştir. Bu kapsamda devlet başkanı Vladimir Putin'in emriyle Güney Askeri Bölge Komutanlığına bağlı birliklerin modernize edilmeye başlandığını ifade etmiştir.⁶³⁹

2021 yılında ise Dışişleri Bakan Yardımcısı Sergey Ryabkov tarafından, ABD'nin Rusya'nın düşmanı olduğu ve dünyanın her bölgesinde Rusya'nın pozisyonuna zarar vermek için çaba gösterdiğini, ABD'nin bu faaliyetlerinden başka türlü bir sonuç çıkarmadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, Kırım ve Karadeniz sahillerine yaklaşmalarının kendileri için iyi olacağını belirtmiştir.⁶⁴⁰

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Maria Zaharova tarafından, Batının ülkesine karşı olan saldırgan tutumundan dolayı Rusya'ya düşman olan ülkelerin listesinin hazırlandığı ve listede ABD'nin de bulunduğu açıklanmıştır.⁶⁴¹

⁶³⁷ Şoygu: Rusya, NATO'nun Tehditkar Askeri Faaliyetlerine Karşı Önlem Alıyor, (2021, 13 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/202104131044263181-soygu-rusya-natonun-tehditkar-askeri-faaliyetlerine-karsi-onlem-aliyor/>, Erişim tarihi: 12 Mayıs 2021.

⁶³⁸ Şoygu: Rusya, Sınırlarını Korumak İçin Gereken Her Şeyi Yapacak, (2021, 27 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/savunma/202104271044366420-soygu-rusya-sinirlarini-korumak-icin-gereken-her-seyi-yapacak/>, Erişim tarihi: 11 Mayıs 2021.

⁶³⁹ Şoygu: NATO'nun Eylemleri, Rusya'yı Simetrik Stratejik Çevreleme Önlemleri Almak Zorunda Bırakıyor, (2021, 20 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/202104201044318517-soygu-natonun-eylemleri-rusyayi-simetrik-stratejik-cevreleme-onlemleri-almak-zorunda-birakiyor/>, Erişim tarihi: 12 Mayıs 2021.

⁶⁴⁰ Russia Calls US an Adversary, Warns Its Warships to Avoid Crimea, (2021, 13 Nisan). Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-warns-us-warships-steer-clear-crimea-for-their-own-good-2021-04-13/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

⁶⁴¹ Rusya Dışişleri Sözcüsü Zaharova: ABD'nin de Dahil Olduğu Düşman Ülkeler Listesi Hazırlanıyor, (2021, 25 Nisan), Erişim adresi: <https://www.indyrturk.com/node/350161/d%C3%BCnya/rusya-d%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri-s%C3%B6zc%C3%BCs%C3%BC-zaharova-abdnin-de-dahil-oldu%C4%9Fu-d%C3%BCn%C5%9Fman-%C3%BClkeler-listesi>, Erişim tarihi: 12 Mayıs 2021.

Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ise ülkesinin kendi çıkarlarının olduğunu, Rusya'nın bu çıkarlarını koruduğunu ve her zaman da koruyacağını, Rusya'nın çıkarlarına zarar vermeye çalışanların en ağır cevabı alacağını belirtmiştir.⁶⁴²

2021 yılı Mayıs ayında Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Rusya'nın batı bölgesinde NATO tehdidinin arttığını öne sürmüştür. Bundan dolayı Rusya'nın batı sınırlarında 20 yeni birliğin kurulacağını ve bu birliklere 2000 adet yeni silah sağlanacağını ifade etmiştir. Rusya'nın bu kararı almasındaki en önemli etken olarak ise Rusya sınırlarına yakın bölgede ABD savaş uçaklarının gerçekleştirdiği uçuşların, bölgede konuşlandırılan savaş gemilerinin ve icra edilen tatbikat sayılarının artmasını göstermiştir. Bu kapsamda Şoygu, söz konusu faaliyetlerin Rusya'yı önlem almak zorunda bıraktığını belirtmiştir.⁶⁴³

Üst düzey Rus yetkililerin açıklamalarında NATO/ABD askeri tehdit ve düşman olarak tanımlanmışlardır. Bu kapsamda Rusya'nın çevrelendiği, Rus topraklarına askeri birliklerin yaklaştığı, bu durumun Rusya için tehdit oluşturduğu ve yapılanların düşmanlık olduğu belirtilmektedir. Fakat bu açıklamaların dozunun taraflar arasındaki ilişkilerin durumuna göre değiştiği de unutulmamalıdır. Zira 2007 yılında Vladimir Putin tarafından yapılan açıklamada NATO düşman olarak tanımlanmıştır. 2010 yılında ise Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, NATO'nun artık Rusya'yı düşman olarak gördüğüne dair algılarının olmadığını, dönemin devlet başkanı Dimitri Medvedev ise NATO'nun düşman olduğu yönündeki algıların yanlış olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴⁴

Algılar içinde bulunan duruma göre değişmektedir. Fakat eğer karşılıklı anlayış ve yumuşama süreklilik arz etmezse toplumların tarihsel süreç içerisinde zihinlerine işlenmiş olan olumsuz algılar yeniden ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla

⁶⁴² Putin: Rusya'ya Karşı Eylem Düzenleyenler, Hiçbir Şeyden Pişman Olmadıkları Kadar Pişman Olacaklar, (2021, 21 Nisan). Erişim adresi: <https://www.indyurk.com/node/348431/d%C3%BCnnya/putin-rusyaya-kar%C5%9F%C4%B1-eylem-d%C3%BCzenleyenler-hi%C3%A7bir-%C5%9Feyden-pi%C5%9Fman-olmad%C4%B1klar%C4%B1-kadar>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

⁶⁴³ Rusya Batı Sınırlarında 20 Yeni Askeri Birlik Kuracak (2021, 31 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/rusya-bat%C4%B1-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1nda-20-yeni-askeri-birlik-kuracak/a-57730692>, Erişim tarihi: 04 Haziran 2021.

⁶⁴⁴ Lavrov: NATO'nun Hala Rusya'yı Düşman Olarak Gördüğünü Düşünmüyoruz (2010, 01 Kasım). Erişim adresi: <https://www.haberler.com/lavrov-nato-nun-hala-rusya-yi-dusman-olarak-2347021-haberi/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

silahların bir alternatif olmaktan çıkarılmasının yanı sıra bu durumun sürekliliği de önem arz etmektedir.

Devlet yetkililerinin yaptıkları açıklamaların Rus toplumunun NATO/ABD ile ilgili algılarını zaman içerisinde nasıl değiştirdiği konusunda birtakım istatistiki bilgiler vermek önem arz etmektedir.

2014 yılında The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research tarafından yapılan araştırmada, Rus halkının 2012 yılında yapılan ankete oranla ABD hakkındaki olumsuz görüşünün arttığı ve %65 seviyesine çıktığı belirlenmiştir.⁶⁴⁵ The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research tarafından yapılan anket sonuçları incelendiğinde, devletin toplumu yönlendirmesi ile ilgili olarak önemli bulgulara ulaşılabilir.

Sonuç raporunda anketin, Rusya ve Batı ilişkilerinin Ukrayna'daki olaylar yüzünden bozulduğu dönemde ve 22 Kasım-07 Aralık 2014 tarihleri arasında yapıldığı açıklanmış, söz konusu dönemde yaşanan gelişmeler verilmiştir. Sonuç raporunda ifade edilen gelişmeler şu şekildedir: Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve sonrasında Rusya'ya uygulanan yaptırım, Vladimir Putin'in batılı ülkelerin o dönemdeki Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in devlet başkanlığı görevinden uzaklaştırılması için Ukrayna'nın içişlerine karıştıklarını açıklaması, Yanukoviç'in Rusya'ya gitmesi, ABD ve batılı ülkelere konan yaptırımların Rusya'yı zayıflatmak amacıyla kasıtlı olarak yapıldıkları şeklindeki açıklamaların Putin tarafından Rus kamuoyuna pek çok kez ifade edilmesidir.

Ankette, Rusya'nın uluslararası ilişkileri ile ilgili bilgiyi nereden edindiği sorusuna Rus halkının %75'inin devlet televizyonu yanıtını verdiği, ABD ve Batı ile ilgili en olumsuz görüşe sahip olan insanların bu kesimde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca, halkın %14'ünün internetten, %5'inin ise özel televizyonlardan bilgi elde ettiği belirlenmiştir. Rusya'nın uluslararası ilişkileri ile ilgili bilgileri televizyondan edinenler arasında ABD'yi düşman görenlerin sayısı %91, aynı bilgiyi farklı kaynaklardan elde edenlerde ise bu oran %87 olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde devlet televizyonu seyredenlerden %5'i ABD'ye olumlu bakarken diğer kaynakları kullananlarda bu oran %9'a çıkmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında

⁶⁴⁵ Public Opinion in Russia: Russians' Attitudes on Foreign Affairs and Social Issues, (t.y.), Erişim adresi: <https://apnorc.org/projects/public-opinion-in-russia-russians-attitudes-on-foreign-affairs-and-social-issues/>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

Rusya Devlet Başkanı'nın televizyonlarda, ABD ve müttefiklerinin Rusya'yı kasıtlı olarak zayıflatmak istedikleri konusunu işlediği, ana bilgi kaynağı devlet televizyonu olan insanların (%75 oranında) ise Putin'in bu yaklaşımını kabul ettiği ve %91 oranında ABD'yi düşman olarak gördükleri anlaşılmaktadır.⁶⁴⁶

2017 yılında yapılan GlobeScan anket verilerine göre Rus halkı içerisinde ABD hakkında olumsuz görüşe sahip olanların oranı, 2014 yılında yapılan bir önceki anket sonuçlarına göre %9 artarak %55'den %64'e çıkmıştır.⁶⁴⁷

2020 yılının Ocak ayında Rusya merkezli Levada Tsentr isimli kuruluş tarafından yapılan ankette, ABD hakkında ne düşünüldüğü ile ilgili soruya %46 olumsuz cevap verilmiş, buna mukabil %42 olumlu görüş bildirilmiş, kararsızların oranı ise %12 olmuştur. Rusya'nın NATO'ya üye olan ülkelerden korkması için bir sebep olup olmadığı ile ilgili soruya %52 oranında evet, %44 hayır cevabı verilmiş, %5 oranında ise kararsızların olduğu görülmüştür.⁶⁴⁸ Aynı merkezin 1990'lı ve 2000'li yıllarda yapmış olduğu anketlerin sonuçları incelendiğinde sonuçlar genel olarak şu şekildedir.⁶⁴⁹ 1990 ve 1993 yılları arasında yapılan dört adet ankette, ABD hakkında olumlu görüş bildirenler ortalama %74-75 civarlarındadır, olumsuz görüş bildirenler ise ortalama %6,5-7 civarlarındadır, kararsızlar ise ortalama %19-20 civarlarındadır. 1997 ve 1998 yıllarındaki anketlerde ise olumlu düşünenler yine %70 civarlarındadır fakat bu dönemde kararsızlarda azalma yaşanmış ve %10'a düşmüştür, olumsuz görüş bildirenlerin oranı ise artarak ortalama %20-21 civarlarına çıkmıştır. 1999 yılında ise keskin bir artış olmuş ve olumsuz düşünenlerin oranı ortalama %45'e çıkmış, olumlu düşünenlerin oranı ise %40 civarlarına inmiştir, kararsızların oranı ise %14-15 olmuştur. 2000-2003 yılları arasındaki oran ortalama olarak olumsuz %30-35, olumlu %60 civarlarında, kararsızlar ise ortalama %8-10 arasında olmuştur. 2004 yılından zamanımıza kadar olan dönemde genel olarak birbirine yakın oranlar görülmüş, ayrıca bazen olumlu bazen de olumsuz görüşlerin

⁶⁴⁶ The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research, **Issue Brief, Public Opinion in Russia: Russians' Attitudes on Foreign Affairs and Social Issues**, The Associated Press and NORC, 2015, ss.1-14.

⁶⁴⁷ Sharp Drop in World Views of US, UK: Global Poll (2017, 04 Temmuz). Erişim adresi: <https://globescan.com/sharp-drop-in-world-views-of-us-uk-global-poll/>, Erişim tarihi: 08 Mayıs 2021.

⁶⁴⁸ Otnoşeniye kî Stranam, (2020, 18 Şubat). Erişim adresi: <https://www.levada.ru/2020/02/18/otnoşeniye-k-stranam-6/>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

⁶⁴⁹ Merkez, 1990, 1991, 1992, 1993, 1997, 1998 yıllarında yılda bir kez olacak şekilde anket yapmış, 1994, 1995, 1996 yıllarında anket yapmamıştır. Geri kalan yılların bazılarında her ay bir tane olacak şekilde 12 kez, bazı yıllarda ise bir kaç ayda bir olacak şekilde anket yapmıştır. Bundan dolayı anketlerin sonuçlarının bazılarında yaklaşık ortalamalar yazılmıştır.

arttığı inişli çıkışlı bir grafik ortaya çıkmıştır. 2014 yılına gelindiğinde olumsuz görüşler yine keskin bir şekilde yükselmiş ve günümüze kadar da hafif bir düşüşle devam etmiştir. Aynı anketin 2020 ve 2019 yılı ortalamaları ise şu şekildedir. 2019 yılında %45,75 olumsuz, %38,5 olumlu cevap verilmiş, kararsızların oranı ise %13,5 olmuştur. 2020 yılında %47,6 olumsuz, %39,6 olumlu cevap verilmiş ve kararsızların oranı ise %12,6 olmuştur. Merkezin 2021 yılı Ocak ve Mart aylarında yapmış olduğu ankette ise ABD ile ilgili olarak ne düşünüldüğü sorusuna ortalama olarak %42,5 olumsuz, %40 olumlu cevabı verilmiştir. Kararsızların oranı ise %17,5 olmuştur. 2021 yılı Mayıs ayında yapılan ankette verilen %54 olumsuz, %31 olumlu cevabına karşılık, kararsızların oranı %15 olmuştur. 2021 yılı Ağustos ayında yapılan ankette ise %47 olumsuz, %39 olumlu cevabı verilmiş, buna mukabil kararsızların oranı %14 olmuştur. En son olarak 2022 Mayıs ayında yapılan ankette %75 olumsuz, %14 olumlu cevabı verilmiş, kararsızların oranı ise %11 olmuştur.⁶⁵⁰ Mayıs 2022 tarihli anketin sonuçlarında olumsuz düşünenlerin oranının fazla olmasının, Ukrayna'daki savaştan dolayı ABD/NATO'nun Rusya karşıtı bir tutuma sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, merkezin aynı soruyu sorarak daha önceki yıllarda yapmış olduğu anketlerde olumsuz görüş bildirenlerin %70 ve %40 arasında değiştiği görülmektedir. Görüşleri yine söz konusu dönemde yaşanan hadiselerin etkilediği düşünülmektedir.

Buraya kadar yazılanlardan Rusya açısından çıkarılacak sonuç şu şekildedir. Rusya, tarih boyunca yaşamış olduğu istilaların etkisiyle “stratejik derinlik”⁶⁵¹ kavramını güvenliği için en önemli etkenlerden birisi haline getirmiştir. Yaşanmış olan istilalar ve coğrafyası sebebiyle askeri anlamda güçlü olmak da zaman içerisinde Rus mantalitesinde önemli bir yer edinmiştir. Bundan dolayı Rusya, düşmanı uzakta tutmak ama kendisine yaklaştığında onu yok etmeye hazır olmak gibi bir düşünceye sahip olmuştur. Güvenliğini sağlamanın yolunu coğrafyasını kullanmak ve silahların gücünde bulmuştur. Bundan dolayı NATO/ABD'nin kendi sınırlarına yaklaşmasını varlığına karşı askeri tehdit olarak algılamaktadır. Rusya, askeri tehdit olarak gördüğü NATO/ABD'ye karşı gerekli olduğunu düşündüğü önlemleri alabilmek için halkına söz konusu devlet ve organizasyonun düşman/tehdit

⁶⁵⁰ Otnoşeniye k1 SŞA, (t.y.), Erişim adresi: <https://www.levada.ru/indikatory/otnoşenie-k-stranam/>, Erişim tarihi: 15 Haziran 2022.

⁶⁵¹ Bu kavram düşmanın uzakta tutulması ve mümkünse arada tampon bölgeler oluşturmak suretiyle düşmanla temasın hiç olmaması üzerine kurulmuş bir stratejidir. Aynı zamanda savaş esnasında düşmanı ülke topraklarının derinliklerine çekerek savaşmayı da içermektedir.

olduğu ile ilgili açıklamalar yaparak alacağı önlemler için meşru bir zemin yaratmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşıma örnek olarak verilecek istatistiklerden bir tanesi 2008 yılı Ağustos ayında Gürcistan ile yapılan savaş zamanındaki oranlardır. 2008 yılı Temmuz ayında yapılan araştırmada ABD ile ilgili olumsuz düşünenler %46 oranındayken, Eylül ayında bu oran %67'ye çıkmıştır. Ayrıca, Kırım'ın ilhak edildiği 2014 yılının Ocak ayında yapılan araştırma sonucuna göre, ABD hakkında olumsuz düşünenlerin oranı %44, Mayıs ayında yapılan araştırmada ise %71 olmuştur. Bu oran Mayıs ayından itibaren artış göstererek 2015 yılının Ocak ayında %81 oranına ulaşmıştır.⁶⁵² Oranlardaki bu keskin artışlarda devletin ABD/NATO hakkında yapmış olduğu açıklamaların etkisi olduğu muhakkaktır.

Rusya'nın askeri tehdit algısı ve ABD/NATO'yu askeri tehdit olarak tanımlama sürecinin incelenmesinden sonra ABD/NATO'nun da aynı şekilde incelenmesi önem arz etmektedir.

3.2. ABD/NATO'nun Rusya Federasyonu'nu Askeri Tehdit Olarak Tanımlama Süreci ile İlgili İnceleme

Rusya'nın, kendi coğrafyası ve tarihinin etkisiyle geliştirmiş olduğu bir güvenlik anlayışına sahip olduğu gibi, ABD'nin de coğrafyası ve tarihinin etkisiyle ortaya koymuş olduğu bir güvenlik anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayışın mantığını anlamak için 1800'lü yılların başına kadar geri gidebiliriz. 1800'lü yılların başlarına gittiğimiz zaman bağımsızlığını kazanmış ve kendi kıtasında üstünlüğünü sağlamaya çalışan bir devlet görürüz. Bu kapsamda, ABD Başkanı James Monroe'nun adıyla anılan Monroe Doktrini önem taşımaktadır.

Monroe doktrini, 02 Aralık 1823 tarihinde dönemin başkanı James Monroe'nun kongreye yayınladığı Yedinci Yıllık Mesajında ortaya konmuştur.⁶⁵³ Doktrin ile ABD topraklarında gelişen yeni siyasi düzen ve Avrupa'nın Batı Yarımküre'deki rolü konusundaki ABD politikası dile getirilmiştir. Doktrinde üç ana kavram bulunmaktadır. Bunlar, Amerika ve Avrupa için ayrı etki alanlarının bulunduğu görüşü, sömürgeleştirmeme ve müdahale etmemedir. Bu kavramlar, ABD ile Avrupa'nın alanları arasındaki kopuşu belirtmek için tasarlanmıştır. Bu doktrin ile

⁶⁵² Otnoşeniye kı SŞA, (t.y.), Erişim adresi: <https://www.levada.ru/indikatory/otnoshenie-k-stranam/>, Erişim tarihi: 15 Haziran 2022.

⁶⁵³ Monroe Doctrine (1823), (t.y.), Erişim adresi: <https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine>, Erişim tarihi: 13 Şubat 2022.

James Monroe yönetimi, emperyal Avrupa güçlerini, bağımsızlıklarını yeni kazanmış Latin Amerika devletlerinin veya ABD'nin işlerine karışmamaları konusunda uyarmıştır. 1800'lü yılların ortalarına gelindiğinde söz konusu doktrin "Kaçınılmaz Kader"⁶⁵⁴ fikri ile birleştirilmiştir. Bu kapsamda doktrin, ABD'nin Amerika kıtasındaki genişlemesine temel oluşturmuş ve Latin Amerika'ya tek taraflı müdahalesini haklı çıkarma işlevi görmüştür.⁶⁵⁵

Monroe Doktrini, 1865 yılında uygulanmaya başlanmış, ABD hükümeti Meksika Devlet Başkanı Benito Juarez'i desteklemek için diplomatik ve askeri baskı uygulamıştır. Juarez, kendisine verilen bu destek ile Fransa tarafından tahta geçirilen İmparator Maximilian'a karşı başarılı bir isyan başlatmıştır. Bu olaydan yaklaşık 40 yıl sonra, 1904 yılında, bazı Avrupalı devletler Latin Amerika ülkelerinden borçlarını tahsil etmek için silahlı müdahale tehdidinde bulunmuşlardır. Dönemin başkanı Theodore Roosevelt, Monroe Doktrini çerçevesinde, ABD'nin bu tür girişimleri engellemek için güç kullanma hakkını ilan etmiştir.

Monroe Doktrini'nin amacı, Avrupalı güçleri Batı Yarımküre'nin dışında tutmaktı, fakat başkan Theodor Roosevelt, Batı Yarımküre'deki diğer ülkelere ABD müdahalesini haklı çıkarmak için de söz konusu doktrini kullanmıştır. ABD askerleri görünüşte Avrupalıları dışarıda tutmak için 1904'te Santo Domingo'ya, 1911'de Nikaragua'ya ve 1915'te Haiti'ye gönderilmişlerdir. Bu politikadan dolayı Latin Amerika ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkiler uzun yıllar gergin kalmıştır.

1962 yılında SSCB Küba'ya füze yerleştirmeye başladığında, ABD yine Monroe Doktrini çerçevesinde davranmış, adayı denizden ve havadan ablukaya almıştır. Sonunda SSCB füzeleri geri çekmiş ve yapımına başladığı üsleri yıkmıştır, aynı şekilde ABD de Türkiye'deki bazı hava ve füze üslerini kapatmıştır.⁶⁵⁶

Doktrinin temelinde, ABD'nin çıkarlarının korunması yatmaktadır. Bu kapsamda, çıkarların gerçekleştirilmesi ve korunması amacıyla ihtiyaç duyulan coğrafi alan, ekonomi, müttefikler ve dünyanın her bölgesinde konuşlu bulunan ABD üslerinin korunması önem kazanmaktadır.

⁶⁵⁴ Kuzey Amerika topraklarının Tanrı tarafından ABD'ye bahşedildiğine dair inanıştır ve temelde bir misyon duygusu barındırmaktadır.

⁶⁵⁵ Milestones: 1801-1829, Monroe Doctrine, 1823, (t.y.), <https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe>, Erişim tarihi: 13 Şubat 2022.

⁶⁵⁶ Monroe Doctrine (1823), (t.y.), Erişim adresi: <https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine>, Erişim tarihi: 13 Şubat 2022.

İkinci Dünya Savaşından sonraki döneme gelindiğinde ise başkanlık görevini yürüten Truman'ın aktif bir politika izlemeye başladığı ve bu kapsamda SSCB'yi çevreleme politikasının hayata geçirildiği görülmektedir. Bu politika yaklaşık 45 yıl sürmüştür.⁶⁵⁷ ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 1950 tarihli ve NSC68 numaralı kararı ile ABD, Sovyet tehlikesine karşı askeri gücünü artırmaya karar vermiş ve çevreleme politikası ABD'nin resmi politikası haline gelmiştir.⁶⁵⁸

1957 yılında, SSCB'nin Orta Doğu bölgesinde yayılmasını engellemek amacıyla Orta Doğu ülkelerine ekonomik ve askeri yardım ile gerektiğinde bölgede ABD silahlı kuvvetlerinin kullanımını içeren Eisenhower Doktrini kabul edilerek uygulanmaya başlanmıştır.⁶⁵⁹ 2000'li yıllara gelindiğinde terör en önemli tehditlerden biri olarak ifade edilmiş ve bu kapsamda ABD'nin güvenlik yaklaşımında tekrar değişiklik yaşanmıştır. ABD, 2002 tarihli Milli Güvenlik Strateji belgesinde güvenlik konusuna farklı bir anlayışla yaklaşmaya başladığını ilan etmiştir. Buna göre, ABD için tehditin gerçekten var olup olmadığından ziyade tehditin olma olasılığı önem kazanmıştır. Bu kapsamda ABD tarafından, düşmanın saldırı niyetinde olduğu düşünüldüğünde gerekli görülen tedbirlere başvurulacağı açıklanmıştır.⁶⁶⁰ Ayrıca, 2002 yılında Büyük Orta Doğu Projesi ortaya konulmuştur. Bu proje çerçevesinde 22 ülkenin sınırlarının değiştirileceği ve yapılandırılacağı ilan edilmiştir. İlerleyen dönemde ise söz konusu projenin kapsamı genişletilerek Geniş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi halini almıştır. Söz konusu proje ile ilgili olarak ABD ve diğer G-8 ülkelerinin yapmış oldukları toplantıda, bölge ülkelerindeki kadın haklarının durumu, özgürlükler ve bilgi konusundaki eksikliklerin G-8 ülkelerinin çıkarlarına tehdit olduğunun altı çizilmiştir.⁶⁶¹ ABD'nin 2017 tarihli Milli Güvenlik

⁶⁵⁷ Büşra Şişman, **Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Değişen Güvenlik Politikası ve Bu Politika Çerçevesinde ABD-Japonya İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2015, s.40.

⁶⁵⁸ Milestones: 1945–1952, NSC-68, 1950, (t.y.), <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68>, Erişim tarihi: 13 Şubat 2022.

⁶⁵⁹ İhsan Tuncer Dabanlı, **11 Eylül Sonrası Ortamda (2001–2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, ss.66-67.

⁶⁶⁰ Şatlık Amanov, **Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, ss.38-41.

⁶⁶¹ Abdullah Urul, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, ss.172-174.

Strateji belgesinde enerji konusuna vurgu yapılarak enerjiye hakim olmanın önemi belirtilmiştir. Ayrıca, ordunun yeniden yapılandırılmasından bahsedilmiştir.⁶⁶²

ABD'nin ulusal güvenlik politikası çok boyutludur ve iki konu bu politikayı etkilemektedir. Bunlardan birincisi ABD'deki liberal ekonomik sistemdir, ikincisi ise ulusal güvenlik politikasının aktörleri olan devlet/özel sektöre ait kurumlar, sivil toplum örgütleri ve bireylerin ulusal güvenlikle ilgili amaçlara ulaşabilmek adına teşvik edilmeleridir.⁶⁶³ ABD'nin kurucuları açısından federal hükümetin ana görevi savunmanın sağlanmasıdır, bu anlayışın temelinde ülke güvende değilse özgür de değildir anlayışı vardır. Bu kapsamda, ülkenin güçlü bir silahlı kuvvetlere ihtiyacı bulunmaktadır.

ABD'nin güvenliği ve ekonomisi birbirine bağlı bir şekilde çalışmaktadır. Buna göre, eğer ABD güvende olmazsa ekonomi zarar görür, ekonomi durgunluk yaşarsa güvenlik sağlanamaz. ABD'nin güvenliği sadece silahlı kuvvetlere dayanmamaktadır. Aynı zamanda ekonominin büyümesine, esnekliğine ve enerjik yapısına da dayanmaktadır. Ekonomiyi korumak için ise silahlı kuvvetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomiyi koruyacak bir silahlı kuvvetleri oluşturmak ve gücünü korumasını sağlamak, aynı zamanda ABD'nin küresel çıkarlarını koruyacak kadar büyük bir ordunun korunması anlamına gelmektedir. Çünkü ABD'nin küresel boyutta ekonomik çıkarları bulunmaktadır. Küresel seviyede ticaret yapan ve seyahat eden Amerikalıların bulunduğu bir dünyada, ABD'nin küresel çıkarlarını koruyacak kadar güçlü bir silahlı kuvvetler ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, ticaret yapan, seyahat eden insanların zarar görmemeleri için yerkünün her noktasına müdahale edebilecek yeterlilikte bir ordu gerekmektedir.

ABD'nin güvenlik anlayışına göre, dünya tehlikeli bir yerdir ve ordunun ABD çıkarlarını savunmaya hazır olması gerekmektedir. Bu, ABD'nin çıkarlarını koruyacak olan silahlı kuvvetlerin hazır tutulması için gerekli olan ekonomik politikaların izlenmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Askeri güç ile ekonomik güç birbirlerini desteklemektedir ve eşit oranda önemlidir. Sonuç olarak, ABD küresel bir güç olmasından dolayı dünyanın her bölgesinde çıkarları bulunan bir devlettir ve güvenlik anlayışı da dünyada yaşanan gelişmelerden etkilenmektedir. Bundan dolayı

⁶⁶² Onur Gündüz, Volkan Göçoğlu, "Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 21, Yıl: 10, Ocak 2020, s.747.

⁶⁶³ a.g.e., s.728.

güvenlik anlayışının temelinde, savaşa askeri ve ekonomik anlamda hazır olmanın barışı korumak için en etkili yollardan biri olduğu düşüncesi yatmaktadır.⁶⁶⁴

ABD'nin güvenlik anlayışının çerçevesi kısaca çizildikten sonra NATO'nun güvenlik anlayışına da göz atmakta fayda görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 1945-1949 yıllarını kapsayan dönemde Sovyetler Birliği ideolojik olarak yayılma amacını taşıyan hamlelerde bulunmuştur. Aynı dönemde Batı Avrupa devletleri ile Amerika kıtasından olan müttefik devletler, Avrupa kıtasındaki birliklerini azaltmak ve seferberliği sonlandırmak konusunda vermiş oldukları taahhütleri yerine getirmişlerdir. Fakat aynı dönemde Sovyetler Birliği batılı devletler gibi davranmamış ve askeri kuvvetlerini azaltmama eğiliminde olmuştur.⁶⁶⁵ Savaşın bitişini müteakip Sovyetler ve Batı arasında siyasi farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaştan güçlenerek çıkan iki devlet olan ABD ve Sovyetler Birliği karşıt görüşlerin temsilcileri olmuşlardır. Sovyetler Birliği doğuda Japonya, batıda ise Almanya'nın yıkılmasından dolayı ortaya çıkan güç boşluğunu doldurma çabasına girmiştir. Bu çabaların karşılığı olarak ise Sovyetlerin yayılmasını engelleme çabaları öne çıkmış ve NATO tarafından Soğuk Savaş boyunca sürdürülecek olan "çevreleme" stratejisi ortaya konulmuştur.⁶⁶⁶

1947 ve 1949 yılları arasında Çekoslovakya'da yaşanan darbe, Türkiye, Yunanistan, Norveç gibi devletlerin egemenliklerine yönelik tehditler, Berlin ablukası gibi bazı olaylar NATO'nun kurulma sürecini hızlandırmıştır. Bu kapsamda İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg güvenliklerine yönelecek olan tehditlere karşı savunma sistemi geliştirmek amacıyla Brüksel Antlaşmasını imzalamışlardır. Daha sonra ise ABD ve Kanada ile güvenlik garantilerini içeren ve Kuzey Atlantik bölgesini kapsayan bir ittifak kurmak için görüşmelerde bulunulmuştur. 1949 yılında İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Belçika, İtalya, İzlanda, Danimarka, Norveç, Portekiz, Kanada ve ABD tarafından Washington'da ittifakın kurulması amacıyla antlaşma imzalanmıştır. İttifakın bugünkü halini almaya başlaması 1991 yılında Roma'da kabul edilen Stratejik

⁶⁶⁴ Ted Bromund, Luke Coffey, (2012, 29 Kasım), **Understanding American Security**, Erişim adresi: <https://www.heritage.org/defense/report/understanding-american-security>, Erişim tarihi: 13 Şubat 2022.

⁶⁶⁵ NATO, **NATO El Kitabı, 50. Yıldönümü Sayısı**, Brüksel, Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, ss.23-24.

⁶⁶⁶ Murat Gül, "Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm", **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)**, Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2015, ss.251-252.

Kavram ile başlamıştır. Buna göre, güvenliğin sağlanması için toplu savunma yeteneğinin korunmasının yanı sıra diyalog ve işbirliğinin de önemli olduğu kabul edilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa devletleri ile işbirliği başlatılmış, birliklerin kapsamı daraltılmakla birlikte daha esnek ve her duruma uyum sağlama kabiliyetlerinde gelişmeye gidilmesi kararlaştırılmış, çok uluslu yapıların kullanılması benimsenmiştir.⁶⁶⁷

NATO, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği tehdidine karşı kurulmuş bir savunma örgütüdür. Bundan dolayı Soğuk Savaş'ın sona erdiği 90'lı yıllarda NATO'nun görevinin ne olduğu tartışmaları başlamıştır. İdeolojik savaşın bittiği ve NATO'nun kurumsal rolünün tartışıldığı dönemde dünyanın artık ideolojik ve askeri olmayan farklı tehditlerle karşı karşıya kaldığı anlaşılmıştır. Bu tehditler göç, etnik çatışmalar, uyuşturucu ticareti, terörizm, hastalıklar, kitle imha silahları gibi geniş yelpazedeki konuları içermektedir. Söz konusu tehditlerden üyelerin korunması, üye devletler arasındaki işbirliğinin devam etmesi ve batılı ülkelerin stratejik anlamdaki üstünlüklerinin korunması için NATO'nun devamının mecburi olduğu üye ülkeler tarafından benimsenmiştir. Bu durum NATO'nun kendi görev alanını sorgulamasına, yeni dönemde ortaya çıkan duruma uyum sağlayıp yeni tehditlere karşı koyabilmek amacıyla dönüşüm çalışmalarına başlamasına sebep olmuştur.⁶⁶⁸

Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamına kısa sürede ve hızlıca uyum sağlayan NATO, ilk alan dışı faaliyetini Balkanlardaki çatışmaların sona erdirilmesi amacıyla icra etmiştir. Bu kapsamda 1995 yılında ilk barışı koruma harekatını Bosna Hersek'te icra etmiştir. 1999 yılında ise Kosova'da hava harekatı düzenlemiş ve barışı koruma birliklerini konuşlandırmıştır. 1999 yılındaki Stratejik Konsept ise NATO'nun karşı karşıya olduğu yeni tehditlerin artık çok yönlü ve öngörülmesinin zor olduğunun altını çizmiştir. NATO, 2001 yılına gelindiğinde teröristlerce ABD'ye yapılan saldırılar neticesinde tarihinde ilk defa Washington Antlaşmasınının 5'inci maddesini uygulama kararı almıştır. Bu kapsamda terörist faaliyetler içinde olduğu düşünülen Akdeniz'deki şüpheli gemilerin aranmasını içeren Aktif Çaba Harekatı başlatılmış,

⁶⁶⁷ NATO, *NATO El Kitabı, 50. Yıldönümü...*, Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, ss.26-27.

⁶⁶⁸ Murat Gül, "Kuruluşundan 21. Yüzyıla:...", *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2015, ss.249-250.

ayrıca ABD'nin El-Kaide'ye karşı başlatmış olduğu harekate destek vermek amacıyla Afganistan'a birlik konuşlandırılmıştır.⁶⁶⁹

NATO'nun 2010 yılında kabul edilen stratejik konseptinde, Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğin sağlanmasının en iyi yolunun küresel anlamda işbirliği olduğu belirtilmiş⁶⁷⁰ ve ittifakın sınırlarının ötesindeki istikrarsızlıklar ile çatışmaların NATO üyesi devletlerin güvenliğine tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, NATO'nun artık sınırlarının dışındaki siyasi ve güvenlikle ilgili gelişmelerden etkilendiği, ittifakın bu gelişmeleri de etkileyebileceği belirtilerek uluslararası güvenliğin artırılması için devletler ve organizasyonlarla ortaklık yoluyla aktif bir şekilde çalışılacağı vurgulanmıştır.⁶⁷¹ 2010 yılında açıklanan stratejik konseptte, NATO'nun önündeki yeni güvenlik problemleri vurgulanmıştır. Bu kapsamda kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, NATO sınırlarının dışındaki istikrarsızlıklar, siber saldırılar tehdit olarak ifade edilmiştir. Sağlıkla ilgili problemler, iklim değişikliği, su kıtlığı, yükselen enerji ihtiyaçları gelecekte güvenlik ortamını şekillendirecek ve NATO'nun planlamaları ile hareketlerini etkileyecek potansiyel problemler olarak belirtilmiştir.⁶⁷² Ayrıca, çatışmaların yönetiminin en iyi yolunun çatışmalar yaşanmadan onların önlenmesi olduğu vurgulanarak NATO'nun uluslararası ortamı gözlemeye ve analiz etmeye devam edeceği, çatışmaların büyümemesi için gerekli durumlarda adım atılacağı ifade edilmiştir.⁶⁷³ Konseptte, Rusya ile ilişkilerin stratejik önemde olduğu, NATO'nun Rusya'ya tehdit oluşturmadığı, gerçek bir stratejik ortaklık kurulmasının istendiği ve Rusya ile ilgili konularda mütakabiliyet ilkesi çerçevesinde hareket edileceği vurgulanmıştır.⁶⁷⁴ NATO'nun 2022 yılında kabul edilen stratejik konseptinde, Rusya'nın baskı, hükümetleri devirme, saldırganlık ve ilhak yoluyla kontrol sağlamaya ve etki alanı oluşturmaya çalıştığı belirtilmiştir. NATO'ya karşı konvansiyonel, siber ve hibrit araçlar kullandığı, nükleer güçlerini modernize ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca, NATO

⁶⁶⁹ NATO, **NATO in Focus, An Introduction to the Transatlantic Alliance**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2010, s.13.

⁶⁷⁰ NATO, **Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2010, s.26.

⁶⁷¹ a.g.e., ss.8-11.

⁶⁷² NATO, **NATO in Focus, An Introduction...**, NATO Public Diplomacy Division, 2010, ss.14-15.

⁶⁷³ NATO, **Strategic Concept for the Defence and Security...**, NATO Public Diplomacy Division, 2010, ss.19-20.

⁶⁷⁴ a.g.e., s.29.

müttefikleri ile Avrupa'nın güvenliğine karşı en önemli ve doğrudan tehdit olduğu ifade edilmiştir.⁶⁷⁵

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde Sovyetler Birliği ile birlikte ortaya çıkan iki büyük güçten bir tanesidir. Özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra dünyadaki en büyük güç olarak kalmıştır. Dünyanın her bölgesinde çıkarları bulunan ABD, küresel bir güç olma hedefini vurgulayan Rusya ile karşılaşmakta ve çıkarları çatışmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 2019 yılında yayımlanan Müşterek Bölgesel Strateji isimli belgede transatlantik yatırım ilişkilerinin güçlendirilmesi ve dengeli hale getirilmesinin ABD'nin hedefi olduğu ve bu kapsamda ABD'nin, Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlayacak projeleri destekleyeceği, buna mukabil Rusya'nın enerji hattı projelerine karşı çıkacağı çünkü bu gibi projelerin enerji güvenliğini baltaladığı ve istikrarsızlığın artmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yeni jeopolitik ortamda Büyük Güç Rekabetinin yaşanmaya başladığı ve kalıcı hale geldiği, ABD'nin yapması gerekenin elindeki tüm araçları daha iyi kullanmak olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda NATO'nun, Avrupa'nın güvenliğinin garantisi olduğu, Avrupalı müttefiklerin müşterek güvenliklerine olan tehditleri ciddiye almaları gerektiği vurgulanmıştır. Avrupa kıtasının doğusundaki hadiselerin Avrupa'nın güvenliğini etkileyeceği ifade edilerek bu bölgenin Rusya'nın jeopolitik odak noktası olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, son yıllarda Moskova'nın Doğu Avrupa'daki sınırları zorla yeniden çizmeye çalıştığı ve komşularına saldırdığı, Batı'ya karşı dezenformasyon yaptığı, siber saldırılar organize ettiği ve batı sınırlarında askeri yığınak yapmaya başladığı belirtilmiştir.⁶⁷⁶

Rusya'nın bu politikasına karşılık beş adet hedef belirlenmiştir. Bunlar;

- Cephe devletlerinin Rus saldırganlığına karşı direnme ve NATO'nun doğu kanadındaki caydırıcılığını destekleme yeteneklerinin güçlendirilmesi,
- Müttefikler ile ortakların dezenformasyon ve istikrarsızlaştırıcı faaliyetlere karşı direnme yeteneklerinin güçlendirilmesi,

⁶⁷⁵ NATO, **NATO 2022 Strategic Concept**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2022, s.4.

⁶⁷⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı, **Joint Regional Strategy, State Bureau of European and Eurasian Affairs (EUR) and USAID Bureau for Europe and Eurasia (E&E)**, Washington, ABD Dışişleri Bakanlığı, 2019, ss.3-4.

- Bölgesel çatışmaların barışçıl çözümünü teşvik etme ve etnik gruplar arası gerilimi azaltma çabalarının desteklenmesi,
- Doğu Akdeniz'de rakiplerin artan varlığına karşı çıkılması,
- Avrupa'nın sınırlarını güçlendirmek ve göç problemiyle ilgili karşılaştığı zorluklara destek verilmesidir.⁶⁷⁷

Rusya'nın bölgedeki tehditlerine karşı her türlü aracın kullanılacağı ve Rusya tarafından doğrudan bir şekilde tehdit edilen devletlere savunma konusunda yardım edildiği belirtilmiştir. Ayrıca, Ukrayna ile Gürcistan'a savunma amaçlı silahları elde etmeleri için yardımcı olduğu ve daha güçlü bir caydırıcılık oluşturmak için Baltık devletleri, Polonya, Romanya ve Bulgaristan ile birlikte çalışıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca Çin ile Rusya'nın, NATO'nun güney doğu sınırlarında diplomatik, ekonomik ve ticari faaliyetlerini artırdığı, bunun yanı sıra Rusya'nın askeri faaliyetlerde bulunduğu ve bu devletlerin bölgede istikrarsızlık yaratma çabası içinde oldukları belirtilmiştir.⁶⁷⁸

ABD'nin 2018 yılında yayınlanan Milli Savunma Stratejisinde küresel güvenlik ortamı aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

- Büyük güç rekabetinin yeniden ortaya çıkması, (Çin ve Rusya'nın dahil olduğu bir yarışır. Rusya, çevresindeki ülkelerin siyasi, ekonomik ve yönetimle ilgili kararlarında söz sahibi olmayı istemektedir. NATO'yu parçalayarak Avrupa ve Ortadoğu'daki ekonomi ve güvenlik yapısını kendi lehine değiştirmeye çalışmaktadır.)
- İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenin durumu, (İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özgürlükler temelinde kurulan sistem, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte değişime uğramaya başlamıştır. Rusya ve Çin şimdiki uluslararası düzenin altını oymaktadırlar. Kuzey Kore ve İran ise bölgesel tehditler olarak ortaya çıkmaktadırlar.)
- Teknoloji ve savaşın değişen karakteri: yayılma, rekabet ve yeni tehditler, (yeni teknoloji sayesinde toplum ve savaşın karakteri değişmiştir, teknoloji savaşın kazanılmasında kilit rol oynayacaktır.)

⁶⁷⁷ ABD Dışişleri Bakanlığı, **Joint Regional Strategy**..., ABD Dışişleri Bakanlığı, 2019, s.7.

⁶⁷⁸ a.g.e., ss.15-17.

- Devlet dışı aktörler, (artık tehditler sadece devletlerden değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerden de gelmektedir. Bunlar teröristler, bilgisayar korsanları, organize suç örgütleridir.)
- Vatanın artık bir sığınak olmadığı gerçeği, (ABD bir hedefdir ve artık güvenli bir sığınak değildir. Vatandaşlara terör saldırıları, ABD'ye siber saldırılar beklenmelidir.)
- Kitle İmha Silahlarından kaynaklanan tehditler, (Kuzey Kore ve teröristlerin kitle imha silahlarına sahip olma çabalarının oluşturduğu tehlikeler büyüktür.)
- ABD'nin askeri üstünlüğüne rakipler çıkması, (ABD'nin on yıllar boyunca süren askeri alandaki üstünlüğüne artık siber alan da dahil olmak üzere her alanda rakipler çıkmaya başlamıştır.)⁶⁷⁹
- Müttefikler ve ortaklar, (güvenliğin sağlanması ve ABD'nin çıkarları için müttefikler/ortaklarla çalışmak önemlidir. Bu kapsamda günümüzün problemlerine karşılık dünya üzerinde müttefiklik ve ortaklık ilişkileri güçlendirilecektir.)
- Değişimin ölçeği ve acil olduğu (yeni teknolojik gelişmelerin askeri alana uygulanması ve yönetim konusunda değişimlerin yapılması gerekmektedir)⁶⁸⁰

Güvenlik ortamı ile ilgili olarak yukarıda bahsedilen problemlerden ABD'nin karşısında duran en büyük zorluğun, Rusya ve Çin'in dahil olduğu güç rekabeti olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, ABD ile müttefiklerinin güvenlikleri ve çıkarlarına yönelik olarak ortaya çıkan tehditlere karşı hazır olunmasının gerekliliği ile düşmanların her coğrafi bölgede ve her alanda faaliyet gösterecekleri ifade edilmiştir.⁶⁸¹

2017 yılında yayınlanan Milli Güvenlik Strateji Belgesinde, ABD'nin dünya çapında karşılaştığı siyasi, ekonomik ve askeri rekabetlere yanıt vereceği

⁶⁷⁹ ABD Savunma Bakanlığı, **Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America, Sharpening the American Military's Competitive Edge**, Washington, Savunma Bakanlığı, 2018, ss.2-3.

⁶⁸⁰ a.g.e., ss.8-10.

⁶⁸¹ The Joint Staff, **Description of the National Military Strategy 2018**, Washington, Strategy Development Division Deputy Directorate for Joint Strategic Planning Directorate for Strategy, Plans, and Policy (J-5), 2018, s.2.

vurgulanmıştır. Çin ve Rusya'nın, ABD'nin güvenliği ile refahını aşındırmaya çalışarak gücüne, etkisine ve çıkarlarına meydan okuduğu, ordularını büyütme ve toplumlarına baskı uygulamak için bilgi ve veri akışını kontrol etme niyetinde oldukları belirtilmiştir. Ayrıca, ABD tarafından askeri alana tarihi derecede yatırım yapıldığı ifade edilmiştir.⁶⁸² Belgede, güç yarışının tarih içerisinde sürekliliği olduğu ve şu anda da bu yarışın yaşandığı vurgulanmıştır. Bu kapsamda ABD ve müttefiklerine meydan okuyan üç adet yapıdan bahsedilmiştir. Bunlar ilk olarak revizyonist devletler olarak tanımlanan Rusya ve Çin, ikinci olarak haydut devletler olarak tanımlanan Kuzey Kore ve İran, üçüncü olarak ise uluslararası suç örgütleri ve cihatçı gruplardır. Bu rakiplerin askeri alanın dışında ekonomik ve politik alanlar ile bölgesel güç dengelerini kendi lehlerine çevirmek için teknoloji ve bilgi teknolojilerini de kullandıkları vurgulanmıştır. Rusya'nın amacının, büyük güç statüsünü geri kazanmak ve sınırlarının yakınında etki alanı oluşturmak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Rusya'nın, ABD'nin dünyadaki etkisini zayıflatarak müttefikleri ve ortaklarından ayırmayı amaçladığı, NATO ile AB'yi tehdit olarak gördüğü ifade edilmiştir. ABD'nin nükleer sistemleri varoluşsal tehdit olarak gördüğü, Rusya'nın nükleer silahlar da dahil olmak üzere askeri ve siber yeteneklerini artırmak için yatırım yaptığı belirtilmiştir. Rusya'nın dünyanın dört bir yanındaki devletlerin iç siyasetine müdahale ettiği ve hırsı ile askeri yeteneklerinin Avrasya bölgesinde istikrarsızlık yarattığı ifade edilmiştir. Ayrıca, geçen yüzyılın gerçeği olduğu düşünülerek günümüzde reddedilen güç rekabetinin uluslararası ilişkiler sahnesine tekrar geri döndüğü vurgulanarak Rusya ile Çin'in bölgesel ve küresel olarak etkilerinin yeniden görüldüğü belirtilmiştir. Söz konusu devletlerin, kriz zamanlarında ABD'nin müdahale etmesini engellemek ve kritik ticaret bölgelerinde ABD ile rekabet edebilmek için tasarlanmış askeri yeteneklere sahip oldukları vurgulanmış, ABD'nin jeopolitik avantajlarına karşı çıktıkları ve uluslararası düzeni kendi lehlerine değiştirmeye çalıştıkları öne sürülmüştür.⁶⁸³ Rusya'nın gelişmekte olan ülkelerde yapmış olduğu yatırımlarla ABD'ye karşı nüfuzunu genişletmek ve rekabet avantajı elde etmek amacı taşıdığı ifade edilmiştir. Ayrıca Rusya'nın, Avrupa ve Orta Asya'nın bazı bölgelerinde enerji ve diğer altyapıları kontrol etmek vasıtasıyla ekonomik olarak etkisini gösterdiği

⁶⁸² ABD Devlet Başkanlığı, **National Security Strategy of The United States of America**, Washington D.C., ABD Devlet Başkanlığı, 2017, s.2.

⁶⁸³ a.g.e., ss.25-27.

belirtilmiştir.⁶⁸⁴ Askeri olarak ise Rusya'nın nükleer konuşlanması ve askeri taarruz yeteneklerini ileri bölgelere yerleştirmesi gibi davranışlarla komşularını tehdit etmeye devam ettiği vurgulanmıştır.⁶⁸⁵

ABD Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesinde de Rusya'nın güç için ABD ile yarıştığı belirtilmiştir. Bu kapsamda komşularına, ABD'ye ve onun müttefiklerine karşı saldırgan tutum sergilediği ifade edilmiştir.⁶⁸⁶

Birtakım resmi belgelerde ABD'nin Rusya ile ilgili görüşlerinin ne olduğu ortaya konduktan sonra devlet yöneticilerinin ve ABD/NATO'nun Rusya hakkında yapmış olduğu açıklamalara da göz atmak söylem analizinin yapılması açısından önem taşımaktadır.

2019 yılında, Trump döneminin Dışişleri Bakanı olan Mike Pompeo tarafından, Çin'in ABD için varoluşsal bir tehdit olarak görüldüğü, bunun yanı sıra Rusya'nın da ABD için tehdit oluşturduğu ve hatta Rusya'nın ABD'nin düşmanı olduğu ifade edilmiştir. Pompeo, ABD'nin resmi kurumlarına yönelik gerçekleştirilen siber saldırıların sorumlusu olarak Rusya'yı işaret etmiştir.⁶⁸⁷

2019 yılında, Avrupa'daki NATO kuvvetlerinin komutanı Orgeneral Curtis Scaparotti Temsilciler Meclisinde yapmış olduğu konuşmada, Rusya'nın silahlı kuvvetlerini modernize etmek için yürüttüğü programın ABD'nin askeri üstünlüğüne tehdit olduğu ve ABD'nin Rus saldırganlığını caydırma kapasitesini azaltacağını belirtmiştir. Ayrıca, Scaparotti Rusya'nın stratejik bir rakip olarak ortaya çıkmaya başladığını ve Avrupa-Atlantik bölgesine karşı ana tehdit olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸⁸ ABD'li Hava Orgeneral Glen VanHerck tarafından da 2021 yılı içerisinde Rusya, ABD'ye karşı en büyük tehdit olarak tanımlanmıştır.⁶⁸⁹

⁶⁸⁴ ABD Devlet Başkanlığı, **National Security Strategy of The United States of America...**, ABD Devlet Başkanlığı, 2017, s.38.

⁶⁸⁵ a.g.e., s.47.

⁶⁸⁶ U.S. Relations With Russia (2020, 22 Temmuz). Erişim adresi: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-russia/>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

⁶⁸⁷ Pompeo, Rusya'yı ABD'nin Düşmanı Olarak Niteledi, (2020, 12 Aralık). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/abd/202012191043432710-pompeo-rusyayi-abdnin-dusmani-olarak-niteledi/>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

⁶⁸⁸ Russia is 'Primary Threat' to Euro-Atlantic Security, U.S. General Says, (2019, 13 Mart). Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/russia-primary-threat-euro-atlantic-security-scaparotti-general/29819782.html>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

⁶⁸⁹ Russia Remains Top Threat to U.S. Homeland, General Says (2021, 16 Mart), Erişim adresi: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-16/russia-remains-top-threat-to-u-s-homeland-general-says>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

2020 yılında şimdiki ABD Başkanı Joe Biden tarafından Rusya, uluslararası alanda ABD için en büyük tehdit olarak tanımlanmıştır.⁶⁹⁰ Ayrıca, 2021 yılı Nisan ayında Milli İstihbarat Direktörü Avril Haines tarafından ABD Kongresinde yapılan sunumda, Çin ve Rusya'nın ABD'ye karşı en büyük tehditler oldukları vurgulanmıştır. Bu kapsamda Rusya'nın silahlı kuvvetleri, enerji konusundaki gücü ve siber saldırılar yoluyla etki kurmaya çalıştığı, Küba, Venezuela ve diğer Latin Amerika ülkeleri ile silah, enerji konusunda işbirliğine gittiği ifade edilmiştir.⁶⁹¹

ABD'nin eski Genelkurmay Başkanı Orgeneral Joseph Dunford tarafından, Rusya'nın askeri olarak güçlenmesinin resmin sadece bir parçası olduğu ve asıl konunun ekonomik, siyasi, kültürel, diplomatik bileşenleri içeren güç yarışı olduğu ifade edilmiştir.⁶⁹² Aynı şekilde, üst düzey devlet yöneticileri tarafından Rusya, gerek konvansiyonel gerekse nükleer silahlar açısından ABD ve müttefiklerine tehdit olarak tanımlanmıştır.⁶⁹³

NATO tarafından ise son dönemde yapılan açıklamalarda, Rusya'nın bölgede istikrarsızlık yarattığı, siber aktivitelerde bulunduğu, uluslararası düzeni bozma girişimleri olduğu ve Rusya'nın eylemleri mümkün kıldığı takdirde NATO'nun Rusya ile yapıcı ilişkiler kurmaya devam edeceği ifade edilmiştir.⁶⁹⁴

⁶⁹⁰ Biden Says Russia Key Threat to US, (2020, 26 Ekim). Erişim adresi: <https://tass.com/world/1216217>, Erişim tarihi: 05 Mayıs 2021.

⁶⁹¹ Intelligence Chiefs Say China, Russia are Biggest Threats to U.S. (2021, 14 Nisan). Erişim adresi: <https://www.npr.org/2021/04/14/987132385/intelligence-chiefs-say-china-russia-are-biggest-threats-to-u-s>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

⁶⁹² Dunford Describes U.S. Great Power Competition with Russia, China (2019, 21 Mart). Erişim adresi: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1791811/dunford-describes-us-great-power-competition-with-russia-china/>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

⁶⁹³ DIA Director Testifies on Top Five Global Military Threats (2017, 23 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1190834/dia-director-testifies-on-top-five-global-military-threats/>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

Ayrıca, Stratcom Leader Describes Growing Threat From Nuclear-Armed China and Russia (2021, 07 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2600122/stratcom-leader-describes-growing-threat-from-nuclear-armed-china-and-russia/>, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

NATO Needs 'Position of Strength' for Russia (2016, 18 Eylül). Erişim adresi: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/947851/nato-needs-position-of-strength-for-russia/>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

NATO Leader Says Russia Building 'Arc of Steel' in Europe (2015, 06 Ekim). Erişim adresi: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/622080/nato-leader-says-russia-building-arc-of-steel-in-europe/>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

⁶⁹⁴ NATO, **Brussels Declaration on Transatlantic Security and Solidarity, PR-CP(2018)094**, Brussels, Public Diplomacy Division, 2018, ss.1-2.

Ayrıca, North Atlantic Council Statement Following the Announcement by the United States of Actions with Regard to Russia, (2021, 15 Nisan). Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_183168.htm?selectedLocale=en, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2021.

NATO ve ABD tarafından Rusya ile ilgili pek çok açıklama yapılmıştır fakat onların tamamına bu çalışmada yer vermek imkansızdır. Bundan dolayı bu bölümde üst düzey devlet yetkilileri tarafından yapılmış olan bazı açıklamalara yer verilmiştir. ABD'nin asker ve sivil devlet yetkililerinin yapmış oldukları bu açıklamaların ABD halkını Rusya konusunda nasıl etkilediğini anlayabilmek açısından yine anket sonuçlarını incelemek önem arz etmektedir.

Gallup tarafından 2018 yılında yapılan ve ABD vatandaşlarının Rusya'yı nasıl gördüğü ile ilgili araştırmada, ABD halkının %29'u düşman, %37'si ise düşmanca gördüğünü ifade etmiştir. Aynı şirketin 2014 yılında yaptığı araştırmada ABD halkının %24'ü düşman, %44'ü düşmanca gördüğünü belirtmiştir.

Rusya'nın askeri gücünün ABD için nasıl bir tehdit olduğu ile ilgili olarak 2014 yılında yapılan araştırmada, ABD halkının %32'si kritik tehdit, %49'u ise önemli tehdit olduğunu ifade ederken, 2015 yılında bu oran %49 kritik tehdit, %41 önemli tehdit şeklinde değişmiştir. 2021 yılına gelindiğinde ise aynı soruya verilen yanıtlar %44 kritik tehdit, %46 önemli tehdit şeklinde olmuştur. Yani toplamda %90'a yükselmiştir.

ABD'nin dünyadaki en büyük düşmanının hangi devlet olduğu hakkında 2014 yılında yapılan araştırmada ABD halkının %9'unun, 2015 yılında yapılan araştırmada %18'inin, 2021 yılında yapılan araştırmada ise %26'sının Rusya'yı ABD'nin en büyük düşmanı gördüğü ifade edilmiştir.

Rusya hakkında olumlu ve olumsuz düşüncelerle ilgili yapılan araştırmada ise 2014 yılında %60, 2015 yılında %70, 2021 yılında ise %77 olumsuz görüş bildirilmiştir. (bu araştırmada “Oldukça Olumsuz”, “Çok Olumsuz”, “Çok Olumlu”, “Oldukça Olumlu” ve “Fikrim Yok” seçenekleri bulunmaktadır. Olumsuz görüşlerle ilgili olarak rakamlar “Çok Olumsuz” ve “Oldukça Olumsuz” seçeneklerinin toplamı olarak verilmiştir.)⁶⁹⁵

The Economist ve YouGov tarafından ortaklaşa olarak 2020 yılının Aralık ayında yapılan araştırmaya göre, eski başkan Donald Trump'ın görev döneminde ABD halkının %38'i Rusya'yı düşman, %30'u ise düşmanca görmektedir. Bunda en

⁶⁹⁵ Russia, (t.y.), Erişim adresi: <https://news.gallup.com/poll/1642/russia.aspx>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

büyük sebep Rusya'nın ABD'ye siber saldırı yaptığının düşünülmesidir.⁶⁹⁶ Bu konu devlet yetkilileri tarafından da pek çok kez dile getirilmiştir.

Buraya kadar yazılanlardan ABD/NATO açısından çıkarılacak sonuç şu şekildedir. ABD dünyanın en güçlü devleti olmakla birlikte küresel anlamda yeni bir güç yarışı başladığını düşünmektedir. Bu yarışta Rusya ile Çin'i revizyonist ve rakip devletler olarak görmektedir. Her ne kadar bu yarışın ekonomik, siyasi yönleri olsa da Rusya söz konusu olduğunda özellikle askeri yönü öne çıkmaktadır. Nükleer silahlar ise varoluşsal tehdit olarak görülmektedir. Rusya, küresel olmaktan öte bölgesel bir tehlike olarak tanımlanmakta ve Avrupa'nın doğu/güneydoğu sınırlarını tehdit ettiği düşünülmektedir. Rusya'nın ABD ile müttefikleri arasındaki ilişkiyi baltalamaya çalıştığı ve bunun için siber saldırılar düzenlediği, ordusunu modernize ettiği ve hedeflerine ulaşmak için askeri seçenekleri kullandığı düşünülmektedir. Bu kapsamda Rusya'nın siber saldırılar gerçekleştirdiği ve ABD ile müttefiklerine askeri tehdit olduğu vurgulanmaktadır. NATO/ABD ve Rusya ilişkilerindeki problemler genel olarak askeri bir karakter taşımaktadır. 2014, 2015 ve 2021 yıllarında Rusya ile ilgili düşüncelerin sorulduğu anketlere bakıldığında, özellikle 2014 yılından itibaren (Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesinden sonraki dönemde) ABD halkının görüşlerinin olumsuz yönde değişmeye başladığı gözlemlenmektedir. ABD halkının Rusya ile ilgili görüşleri daha eski tarihlere gidilip incelendiğinde ise özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesine yakın ve bitimini müteakip (1991, 1992 yıllarında) olumlu düşünenlerin sayısının %50 ve üstü bir orana, olumsuz düşünenlerin ise %30 ve %42 aralığında bir orana sahip olduğu görülmektedir. Gürcistan savaşının yaşandığı 2008 yılı ile hemen akabindeki 2009 yılında ise ortaya ise şu şekilde bir tablo çıkmaktadır. 2008 yılında olumlu düşünenlerin oranı %48, olumsuz düşünenlerin oranı %46, fikri olmayanlar oranı %5 olarak ortaya çıkmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise olumlu düşünenlerin oranı %40, olumsuz düşünenlerin oranı ise %53, fikri olmayanların oranı ise %7 olarak ortaya çıkmıştır. (önceden de ifade edildiği gibi bu araştırmada "Oldukça Olumsuz", "Çok Olumsuz", "Çok Olumlu", "Oldukça Olumlu" ve "Fikrim Yok" seçenekleri bulunmaktadır. Görüşlerle ilgili olarak rakamlar "Oldukça Olumsuz", "Çok Olumsuz", "Çok Olumlu", "Oldukça Olumlu" seçeneklerinin

⁶⁹⁶ Kathy Frankovic, (2020, 23 Aralık), **Russia Has Become an Enemy in the Eyes of Many Americans**, Erişim adresi: <https://today.yougov.com/topics/international/articles-reports/2020/12/23/russia-has-become-enemy-eyes-many-americans>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

toplama olarak verilmiştir.)⁶⁹⁷ Oranlardaki artışlarda, ABD ve NATO tarafından Rusya hakkında yapılmış olan açıklamaların etkisinin olduğu muhakkaktır. Hem Rusya hem de ABD'ye ait anketler incelendiğinde özellikle silahlı çatışmaların yaşandığı dönemler ile “çıkarcı”, “düşman”, “tehdit” gibi kavramları içeren söylemlerin kullanıldığı durumlarda olumsuz algıların ortaya çıktığı ve askeri tehdit algılarının başladığı görülmektedir. Silahlı çatışma ve tehdit durumlarının olduğu dönemlerde olumsuz algılar artmakta, silahlı çatışma ve tehdit durumlarının olmadığı dönemlerde ise olumsuz algılar azalmaktadır.

Rusya ve ABD/NATO öncelikle resmi kaynaklarında birbirlerini risk, tehdit, düşman gibi kavramlarla tanımlamışlar. Ardından bu görüşleri halklarıyla paylaşmışlar, akabinde halklar karşıdaki devleti/uluslararası örgütü silahların kullanıldığı (veya silah kullanım tehdidi olduğu) dönemlerde askeri tehdit olarak görmeye başlamışlardır. Halklar devlet tarafından ortaya konan askeri tehdidi kabul etmişlerdir. Bunun sonucu olarak ise devletler askeri alandaki politikalarını daha rahat yürütecek fırsata sahip olmuşlardır. Bu noktada bir konuyu hatırlatmakta fayda görülmektedir. Devletler arasındaki ilişkiler tek bir olayın etkisiyle değil süreç içerisinde şekillenmektedirler. Bundan dolayı incelemede özel ve tek bir olay üzerinden anlatım yapılmamış, genel olarak ilişkiler ele alınmıştır. Bu sebeple bir kaç yıllık periyoddaki açıklamalar ve anket sonuçları verilmiştir.

Hem Rusya hem de ABD hakkında yapılan araştırmalarda, 2014 yılında başlayan Ukrayna krizinden bu yana olan dönem özellikle ele alınmıştır. Bu durum ABD/NATO ile Rusya'nın direkt olarak karşı karşıya geldiği dönem olmasından kaynaklıdır. Ayrıca 2014 yılından günümüze kadar olan değişimin anlaşılması açısından yararlı olduğu düşünülmektedir.

Yapılan anketlerden her iki ülke vatandaşlarının ve dolayısıyla devletlerin birbirleri hakkındaki görüşleriyle ilgili çıkarılacak sonuç şudur. Rusya ile ABD/NATO birbirleriyle silahlı çatışmaya girmedikleri halde herhangi bir tarafın (2008 yılından bugüne kadar direkt olarak çatışmaya giren taraf Rusya'dır) üçüncü bir devletle çatışmaya girmesi vatandaşların düşüncelerini olumsuz olarak etkilemektedir. Peki her iki taraf birbiriyle çatışmadığı halde neden toplumlar birbirlerinin devletleri hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmaktadır? Buna

⁶⁹⁷ Russia, (t.y.), Erişim adresi: <https://news.gallup.com/poll/1642/russia.aspx>, Erişim tarihi: 06 Mayıs 2021.

verilebilecek cevap devletlerin kendi toplumlarını yönlendirmesi olabilir. Çünkü sokaktaki sade bir vatandaş, televizyonda seyrettiği veya internette okuduğu bir haberi “batı toplumunun değerleri”, “özgürlüklere karşı saldırı”, “milli çıkarlara müdahale”, “ülkenin stratejik çıkarlarının etkilenmesi” ve benzeri kavramlar çerçevesinde değerlendirmez. Sade vatandaş, sözü edilen bu kavramlar çerçevesinde düşünmek yerine “biz” ve “o” kavramları çerçevesinde düşünmeye meyillidir. Yukarıda sözü edilen “çıkar”, “özgürlük” gibi kavramlar, sade vatandaşlar tarafından söylem temelinde kullanılsa da toplumların içselleştirdiği kavramlar değildir. Çünkü evrensel değerler ile ilgili belgeler, milli çıkarların ve politikaların belirlenmesine yardımcı olan strateji belgeleri, konseptler ile diğer resmi dokümanlar toplumların genelinin okuyup içeriğine hakim oldukları belgeler değildir. Dolayısıyla sokaktaki halk, devletler arası ilişkiler ve politikalarla ilgili fikirlerini belli değerler ile normlar çerçevesinde oluşturmaz. Sade vatandaş, devletler arası ilişkilerle ilgili fikirlerini kendisine anlatılanlar çerçevesinde “biz” ve “o” denklemini kurmak suretiyle oluşturur.

Bununla ilgili olarak Rus halkının diğer devletler ile bilgileri %75 oranında devlet televizyonundan aldığı, bu %75’lik kesimin ise %91 oranında ABD’yi düşman gördüğü Rusya ile ilgili bölümde anlatılmıştı. Yani Rus halkı, devlet yöneticilerinin devlet televizyonu aracılığıyla kendilerini yönlendirmesi neticesinde ABD ve NATO’nun kendilerine karşı olduğu algısını edinmiş ve ABD/NATO’yu düşman olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla anlatılmak istenen şudur, devletleri tarafından yönlendirilen halklar birbirlerinin devletleri hakkında olumsuz düşüncelere sahip olup karşı tarafın kendilerini tehdit ettiği düşüncesine kapılmaktadır. Bu noktada milliyetçi duygular devreye girerek diğer devlet hakkında olumsuz düşünceler inşa edilmektedir. Bu duygular ve algılar uzun süre devam ettiği takdirde olumsuz algıların kalıcı hale gelmesine sebep olabilir.

SONUÇ

Devletlerin arasında yaşanan sıkıntılar zaman zaman ekonomi, siyaset gibi farklı alanlardan kaynaklanabilir. Tehdit algılarının temelinde ise askeri çerçevede hissedilen korkular yatmaktadır. Çünkü ekonomik, siyasi veya başka bir alanda problemin varlığı hissedilse de sonuçta belirleyici olarak askeri tehdit algılamaları sahneye çıkmaktadır. Örnek olarak verilen anket araştırmalarında sorulan sorular bile tehdit algılamalarının askeri çerçevedeki tehditler anlamına geldiğini doğrulamaktadır. Anketlerde, “Rusya’dan/ABD’den ekonomik tehdit algılıyor musunuz?”, “Rusya’dan/ABD’den siyasi tehdit algılıyor musunuz?” veya “Rusya’dan/ABD’den sosyal tehdit algılıyor musunuz?” gibi sorular sorulmamış aksine “Askeri tehdit algılıyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Yani “tehdit” kavramı askeri anlamda kullanılmıştır. Dolayısıyla tehdit kavramı askeri anlamda algılanıyorsa bu tehditin çözümünün de askeri alandan başlaması gerekmektedir.

Dünya tarihi incelendiğinde ve uluslararası ilişkilerin başlangıç tarihi sayılan Vestfalya Antlaşmasına kadar gidildiğinde dahi şöyle bir sahne ile karşılaşılmaktadır; her yumuşama dönemi öncelikle silahların bırakılması ve siyaset sahnesinden geri çekilmesiyle başlamaktadır. Bu durum hem savaşların bitmesini müteakip hem de savaşlar olmasa bile büyük gerginliklerin olduğu dönemlerde yaşanmaktadır. Savaşlara örnek vermek gerekirse, Vestfalya Antlaşmasının yapıldığı dönemde silahların kullanımı durdurulmuş, 1815 Avrupa Uyumunun ortaya çıktığı dönemde silahlar susmuş, Dünya Savaşları bitmiş ve akabinde düzen kurulmuştur. İkinci olarak ise savaş/çatışma yaşanmasa da devletlerin gerginlikleri sona erdirmek amacıyla göstermiş oldukları çabalar vardır. En zor olanı savaşlar veya çatışmalar olmadan bu tarz girişimlerle düzen tesis etmektir çünkü devletleri bu süreçlere katılmaları için zorlayan bir faktör yoktur ve devletler bu süreçlere kendi hür iradeleri ile katılmak zorundadırlar. İçinde zorlama barındırmadığı için bu tarz girişimler olumsuz algıların değiştirilmesi ve tehdit edilmişlik duygusunun azaltılması için daha uygun bir ortam sunmaktadırlar. Bu duruma Helsinki Nihai Senedinin imzalanması, AGİK süreci, AKKA ve VB’nin imzalanma süreçleri örnek olarak verilebilir. Tezde bu dönemlerdeki uygulamalar örnek alınmıştır.

Bu noktada önemli bir konu ortaya çıkmaktadır. Devletler, hür iradeleri ile bu tarz süreçlere dahil olmakla birlikte eğer süreçlerin devamlılığı sağlanamazsa

süreçler zarar görmekte ve görevlerini yerine getirememektedirler. Fazla müdahaleci olmak ve devletlerin hassasiyetlerini dikkate almamak devamlılığın sağlanmasına zarar vermektedir. Devamlılığın sağlanması algıların değişmesine katkı sağlayacak olan zamanı da sunar. Avrupa devletlerinin Almanya hakkındaki algılarının değişmesi bu duruma örnek verilebilir. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde uluslararası örgütlere katılımı ve uyumlu bir şekilde çalışması aradan geçen zamanda Almanya ile ilgili olumlu algıların oluşmasını sağlamıştır. Almanya'nın uyumluluğu konusunda devamlılık sağlanamadığı takdirde Almanya hakkındaki eski algıların tekrar gün yüzüne çıkma ihtimali vardır. Fakat devamlılık ne kadar uzun süre sağlanırsa sonraki nesillerin de eskiyi unutup yeni bir algı inşa etme şansları o derece yüksek olmaktadır.

Olay incelemelerinde ortaya konulduğu gibi devletler, askeri tehdit hissettikleri zaman topluma tehlike altında olduklarını belirtmek suretiyle alacakları tedbirlere yasal bir zemin hazırlamaktadırlar. Söz konusu askeri tehditler nükleerden çok konvansiyonel tehditlerdir. Çünkü dünya üzerinde nükleer silaha sahip devlet sayısı azdır ve konvansiyonel silahlar halen orduların temel silahlarıdır. Son dönemde üretilen yeni nesil konvansiyonel silahlar özellikle hızları ve görünmezlik teknolojileri ile dikkat çekmektedirler.

Devletler, algıladıkları askeri tehditlere karşılık yine askeri alanda yatırım yapmaktadırlar. Zira silah ihtiyacı, birbirlerine karşı güvensizlik duyan uluslar ve devletler arasındaki çıkar çatışmalarıyla ilişkili korkular ile hırslardan dolayı ortaya çıkmaktadır.⁶⁹⁸ Sözü edilen askeri tehditlere silah yoluyla cevap vermenin tehditleri azaltmaktan ziyade artırdığı fakat buna mukabil silahların geri çekildiği durumlarda tehditlerin azalma veya problemlerin çözülme yoluna girdiği tarihi olaylar ile sabittir. Hissedilen askeri tehditin giderilmesi için silahların devletler arası ilişkilerle ilgili denklemden çıkarılması veya önemlerinin azaltılması gerekmektedir.

Bir devleti askeri tehdit/düşman olmaktan çıkarılması için öncelikle konvansiyonel silahların ve orduların kontrol edilmesi lazımdır. Bunun için izlenecek en iyi yol silahsızlanma veya silahların kontrolü alanında imzalanmış antlaşmaların uygulanması ve zamanın gereklerine göre güncellenmeleridir. Bu yolla antlaşmaların devamlılığı sağlanabilecek ve sundukları katkı artacaktır. Bu devamlılık ise devletlerin ve dolayısıyla toplumların birbirlerine olan güvenlerinin artmasını

⁶⁹⁸ Ken Booth, "Disarmament and Arms Control"..., Holmes and Meier Publishers, 1987, s.145.

sağlayacaktır. Avrupa özelinde konuşmak gerekirse bu görevi yapabilecek olan iki adet antlaşma vardır. Bunlardan birincisi AKKA, ikincisi ise VB'dir.

Tezde bağımsız değişken olarak ele alınan AKKA ve VB'nin anlatıldığı bölümde antlaşmaların özleri itibariyle yararlı fakat değişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için güncellenmeleri gerektiği vurgulanmıştır. VB güncellenmeye açık bir antlaşma olmakla birlikte şu anda bu hususla ilgili sorunlar vardır. AKKA ise güncellenmeyerek zamanın gerisinde kalmıştır. AKKA, zaman zaman devletlerin birbirleri hakkında olumsuz algılar inşa etmesine zemin oluşturmakta ve bundan dolayı devletler birbirlerinin gizli ajandaya sahip oldukları yönünde fikirler edinmeye başlamaktadırlar. Bu kapsamda AKKA, devletlerin aralarındaki güvenin azalmaya başlamasına vesile olmaktadır. Bundan dolayı, günümüz ihtiyaçlarına cevap veremediği ortaya konan AKKA ve önümüzdeki dönemde AKKA ile aynı kaderi paylaşması muhtemel olan VB'nin hangi çerçevede güncellenebilecekleriyle ilgili teklifler aşağıda ortaya konmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde sunulan anket sonuçlarında AKKA ve VB'nin imzalandığı dönemlerde algıların olumlu yönde değiştiği gösterilmiştir. Anket verilerine göre, silahların kullanıldığı dönemlerde tehdit algısı ile olumsuz algıların yükseldiği, buna mukabil silahların kullanılmadığı dönemlerde ise tehdit algısı ile olumsuz algıların azaldıkları görülmektedir (AKKA ile VB'nin imzalanıp yürürlüğe girdikleri dönemde tezde bağımlı değişken olarak ele alınan algıların değiştiği görülmüş ve bu kapsamda tehdit algılarının en az seviyede, olumlu algıların ise en üst seviyede olduğu ortaya konmuştur.). Bu kapsamda tehdit algısının, silahlardan dolayı yükselişe geçtiği, bu algının azaltılmasının yolunun ise silahların kontrol edilmesi, azaltılması veya uluslararası ilişkilerde pazarlık unsuru olarak kullanılmaktan çıkarılması olduğu görülmektedir.

AKKA, sayısal/bölgesel sınırlamalar getirmesi ve halen Soğuk Savaş mantığı ile işlemeden dolayı artık işlerliğini yitirmiş bir antlaşma görüntüsü çizmektedir. Fakat bu antlaşmanın bazı önemli özellikleri ve gerisinde büyük bir tecrübe bulunmaktadır. Bundan dolayı antlaşmanın yaşatılması önemlidir.

Antlaşma silahların hareketlerini kısıtlamaktadır. Bu kapsamda silahların sayılarındaki artış ve azalışlar, silahların hangi birliğe gönderildiği, hangi birlikten geldiği gibi bilgiler diğer katılımcı devletlere bildirilmektedir. Askeri birlikte var

olduğu beyan edilen silahların hareketleri kontrol edilebilmektedir. Ancak AKKA'da bazı tadilatlar yapılması gerektiği de aşıkardır, gerekli düzenlemelerin yapılması antlaşmayı yine eskisi gibi önemli bir hale getirebilir. Bu kapsamda;

- Öncelikle bölgesel kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Çünkü kendi ülkesinin topraklarında birliklerini ve silahlarını ihtiyacına uygun şekilde intikal ettiremeyen devletler, Rusya örneğinde olduğu gibi bunu egemenliklerinin kısıtlanması olarak görüp antlaşmadan çıkmak veya uygulamamak yoluna gidebilmektedirler.
- Antlaşmada silahlar ile ilgili sayısal sınırlamaların devamı önemlidir. Fakat bu sınırlamaların düzenlenmesinde devletlerin tarihlerinin, siyasi kültürlerinin, coğrafyalarının, stratejilerinin ve sahip oldukları teknolojilerin birbirinden farklı olduğu göz önünde tutulmalıdır. Çünkü bu kavramlardan dolayı devletler, silahların kontrolü ve silahsızlanma çerçevesinde “adil denge” tanımının yapılması konusunda farklı bakış açılarına sahip olmaktadır.⁶⁹⁹ Ayrıca, sayısal dengelerin sağlanmasının operasyonel anlamda dengesizliğe sebep olabileceği⁷⁰⁰ ve caydırıcılık mantığının, rakiplerin birbirlerini kalıcı olarak tehdit ettikleri durumlarda düşmanlığı ve güvensizliği artırıcı bir etkisi olduğu unutulmamalıdır.⁷⁰¹ Bundan dolayı devletlerin sayısal kısıtlamalara dahil olacak birlikleri hakkında sadece sayısal eşitlik ölçütü değil farklı ölçütler de getirilmeli ve devletlerin hassasiyetleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- AKKA blok mantığı ile değil, devletler temelinde ve çok taraflı olarak yürütülmelidir. Uluslararası sistemin çalışması için ortak çıkarlar, ortak kurallar ve ortak kurumlar hakkında devletler arasında oluşan fikir birliğini korumak ve genişletmek gerekmektedir. Çünkü devletler sadece uluslararası sistem değil aynı zamanda uluslararası toplum da oluşturmaktadırlar.⁷⁰² Dolayısıyla silahların kontrolü ile ilgili olan işbirliği iki ülke arasındaki amaçlardan çok evrensel amaçları desteklemelidir. İki

⁶⁹⁹ Ken Booth, “Disarmament and Arms Control”..., Holmes and Meier Publishers, 1987, s.173.

⁷⁰⁰ David S.Yost, “Arms Control and European Security: An Overview Of Start, INF, MBFR, and CSCE/CDE”, **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984, s.39.

⁷⁰¹ Heinz Gartner, **Deterrence, Disarmament and Arms Control, Working Paper 68**, Vienna, Austrian Institute for International Affairs, 2013, s.15.

⁷⁰² Hedley Bull, “Arms Control and World Order”, **Hedley Bull on Arms Control**, (ed.: Robert O’Neill, David N. Schwartz), New York, Palgrave Macmillan, 1987, s.198.

devletin amacını gerçekleştirmek için yapılan işbirliği de silahların kontrolü sayılmakla birlikte silahların kontrolünün asıl amacının uluslararası toplumun bir bütün olarak onayladığı hedeflerin gerçekleştirilmesi olduğu kabul edilmelidir.⁷⁰³ Bunun ikinci sebebi ise iki taraflı ilişkide taraflardan bir tanesinin adil bir şekilde yapılmış ve doğrulanabilir silah kontrol antlaşmaları istemede samimi, diğer tarafın ise iki yüzlü davranabilmesi riskidir. Bu durum, iki kutuplu dünyada pazarlık yapılabilecek tek güç karşısındaki devlet olduğunda yaşanabilir. Ayrıca, samimi olan devletin hoşgörü göstermesine, iki yüzlü olanın ise aynı şekilde davranmaya devam etmesine sebep olabilir. Fakat artık günümüzde iki kutuplu bir dünya olmadığından dolayı silahların kontrolünün farklı devletlerin de katılacağı şekilde çok taraflı yapılmalıdır.⁷⁰⁴

- Avrupa'daki her devletin katılımına açık olmalıdır, kıtada denetlenemeyen bölge kalmamalıdır.
- Deniz kuvvetleri, füze birlikleri ve yeni silah sistemlerinin de antlaşmaya dahil edilmesi sağlanmalıdır.
- Denetim rejimi birliklerin silah sayılarının kontrol edilmesinin yanı sıra silahların intikallerini de içerecek şekilde genişletilmelidir.

VB-11 kapsamında ise

- AKKA'daki gibi deniz kuvvetleri, füze birlikleri ve yeni silah sistemleri antlaşmaya dahil edilmelidir.
- Askeri faaliyetler ile ilgili olan bildirim ve gözleme tabi eşikler kaldırılmalı, her türlü askeri faaliyet hakkında bildirim yapılmalıdır.

Bu antlaşmaların güncellenmesi için daha farklı öneriler ve yaklaşımlar da getirilebilir. Önerilen teklifler sadece bir çerçeve çizmek amacı taşımaktadır. Burada anlatılmak istenen, devletlerin birbirlerini askeri tehdit olarak algılamalarının önüne geçmek için bu antlaşmaların kullanılabilmesi ve bu antlaşmaların antlaşmaya taraf devletlerin hassasiyetlerini dikkate alması gerektiğidir. Ayrıca, antlaşmalardaki

⁷⁰³ Hedley Bull, "Arms Control and World Order"..., Palgrave Macmillan, 1987, s.201.

⁷⁰⁴ Steve Symms, David Sullivan, "Soviet Violations Of Existing Arms Control Treaties May Make Future Treaties Ineffective", **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984, s.414.

müdahaleci denetim ve gözlem usüllerinin, taraflar arasında oluşabilecek güven duygusunu engelleyeceği unutulmamalıdır. Zira güven inşası çabaları, eskiden düşman olan devletlerin genel güvensizlik duygusundan sıyrılıp birbirleri hakkında olumlu algılar oluşturmaya başladıkları durumlarda fayda göstermeye başlamaktadırlar. Bu geçiş aşaması, güven inşası çabaları için büyük önem arz etmektedir. Bu süreci etkileyen herhangi birşey taraflar arasında ters etki yaratabilir, bu kapsamda şüpheli bir yaklaşım ile çok fazla denetim ve gözlem yaklaşımı ters etki yaratarak bu süreci geri çevirme potansiyeline sahiptir.⁷⁰⁵ Ayrıca, antlaşma hükümlerine uygun davranmayan devletlere uygulanması muhtemel yaptırımların, taraflar arasındaki güveni veya güven inşası süreçlerini olumsuz yönde etkileme potansiyeli de bulunmaktadır.⁷⁰⁶

BM, devletlerin savaşa girmeleri ile ilgili olarak önemli düzenlemeler getirmiştir. BM'den önceki dönemlerde devletler, herhangi bir zamanda yasal olarak savaşa girebilmekteydiler. BM şartı ile bu durum engellenmiştir. Fakat şartın BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar meşru müdafaa hakkının kullanılmasını öngören 51. Maddesi aynı zamanda BM'nin henüz üyelerinin güvenliğini garanti edemeyeceğini göstermektedir. Bu, devletlerin silahlı kuvvetlerini güvenliklerinin ve bekalarının garantisi olarak görmeye devam ettikleri manasına gelmektedir.⁷⁰⁷ Yani kısacası silahlar hep var olacaklardır.

Silahların kontrolü ve devletlerin ulusal askeri stratejileri aynı hedefleri amaçlamalıdır. Bu hedefler, savaştan kaçınma, çatışma yaşanması durumunda oluşacak hasarın ve silahlanma yarışlarının sınırlanmasıdır.⁷⁰⁸ Fakat silahlanma yarışının sınırlanması oldukça zordur. Zira silahlanma yarışı, siyasi karar neticesinde ortaya çıkan ve birbiriyle etkileşim içinde olan faktörlerin bulunduğu bir durumdur. Bu kapsamda silah üreten firmaların menfaatleri dolayısıyla yapmış oldukları müdahaleler ile kurumsal baskıların etkisi görülebilir. Rakibin teknolojik anlamda yeni bir silaha sahip olmasından dolayı tehdit edildiğini hisseden devletler, karşı tarafın üstünlük kazandığına inanmaya başlamaktadırlar, buna “algıların asimetrisi”

⁷⁰⁵ Jim MacIntosh, “Future Verification Requirements:...”, Carleton International Proceedings, 1989, s.27.

⁷⁰⁶ Burak Akçapar, **The International Law...**, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996, s.226.

⁷⁰⁷ Jürgen Altmann, **Military Nanotechnology...**, Routledge, 2006, s.120.

⁷⁰⁸ “Thomas C.Schelling, Morton H. Halperin, (1985), Strategy and Arms Control, New York: Pergamon, p. 142.”, (aktaran: Herbert Dittgen) “Strategy, Arms Control and Reassurance: Dilemmas in German–American Security Relations”, **East–West Arms Control, Challenges for the Western Alliance**, (ed.: David Dewitt, Hans Rattinger), London, New York, Routledge, 2002, s.17.

adı verilmektedir. Bu algı da silahlanma yarışı için itici bir güç sağlamaktadır. Yeni teknolojilerle üretilen silahlar yeni siyasi ve stratejik doktrinlerin oluşturulmasına sebep olmaktadır. Bu noktada teknolojik gelişmelerin, silahlanma yarışının müzakereler yoluyla durdurulması veya şiddetinin azaltılması girişimlerine ciddi şekilde engel oluşturduğu, ayrıca bilimsel yenilikler silahlara uygulandığı sürece silahlanma yarışının bitmeyeceği söylenebilir.⁷⁰⁹ Bu problem, yeni teknolojiye sahip silahların silahlanmayı artırıp artırmadığı ve caydırıcılığın daha iyi işleyip işlemediği ile ilgilidir. Yeni teknolojilerin silahlanmayı artırdığını savunanlar bulunmaktadır ve söz konusu kesim özellikle iki devletin birbirine karşı düşmanlık beslediği durumlarda bazen haklıdır. Diğer bir kesim ise yeni teknolojiler sayesinde caydırıcılığın daha iyi sağlandığı düşüncesindedir. Bu kesim ise özellikle taraflardan bir tanesi daha zayıf olduğu veya iki tarafın da nükleer silahlar gibi toplu yıkıma sebep olabilecek silahlara sahip oldukları durumlarda haklıdır.⁷¹⁰

Silahlar, özelde de konvansiyonel silahlar ortadan kalkmayacaklardır, en azından şu anki durumda görüldüğü kadarıyla durum bu şekildedir. Kullanıldıkları zaman ölümcül olan silahların yıllarca kullanılmamaları durumunda bile caydırıcı etkileri bulunmaktadır. Bundan dolayı genel olarak silahların, özel olarak ise konvansiyonel silahların yok edilmesi gereken kötülükler olmaktan ziyade yönetilmeleri gereken araçlar oldukları unutulmamalıdır.⁷¹¹ Ayrıca, silahların kontrolünde iletişim kanallarının açık olması önemlidir. Çünkü iletişim, yanlış anlamaların giderilmesini, söylenmek istenenlerin açıkça konuşulmasını ve tarafların birbirlerini anlamasını sağlamaktadır. Müzakere süreci, kriz veya öngörülemeyen durumların ortaya çıktığı zamanlarda iletişim kanallarını açık tutmaya yardımcı olur. Bu konuda Winston Churchill'in söylediği gibi "çene-çene savaş-savaştan daha iyidir" yaklaşımı her zaman işe yaramaktadır.⁷¹²

Dönemin ABD Başkanı Reagan tarafından 17 Haziran 1982'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda belirtildiği gibi sadece antlaşmalar yapmak barış

⁷⁰⁹ Joseph Rotblat, "Technology, the Arms Race and Disarmament", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989, s.335.

⁷¹⁰ Paul S.Brown, "The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control"... , The Macmillan Press, 1989, ss.300-301.

⁷¹¹ William J.Durch, **Constructing Regional Security**..., Palgrave, 2000, s.2.

⁷¹² Winston Churchill, (aktaran: Paul S.Brown) "The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), The Macmillan Press, Hampshire, London, 1989, s.286.

getirmez. Antlaşmalar ancak muhafaza edildiklerinde barışı gerçekten güçlendirir. Aksi takdirde insanoğlu savaş rüzgarları tarafından uçurulacak kağıttan bir kale inşa etmiş olur.⁷¹³ Dolayısıyla silahların kontrol edilmeleri için antlaşmalar yapmak yetmez, kağıt üzerinde yazılanlar devletlerin ve insanların güvenliklerini sağlamaz. Bu antlaşmaların devamlılıklarının sağlanması da gerekmektedir. Ancak bu şekilde toplumlar ve devletlerin birbirleri hakkındaki algıları değiştirilebilir, karşılıklı güven ortamı oluşturulabilir. Devletler veya karmaşık problemlerin olduğu bir bölgedeki taraflar, barış istese ve taarruz güçlerini azaltma veya bu güçlerden vazgeçme durumunda olsalar bile silahların kontrolü yoluyla istikrarlı bir askeri denge kurmak zor olabilir. Böylesi durumlarda silahların kontrolü barışı garanti edemez.⁷¹⁴

Güvenliğin, özelde de askeri tehdit algısının maddi boyutunun yanı sıra psikolojik boyutu da bulunmaktadır.⁷¹⁵ Devletlerin inşa ettikleri olumsuz algıların, birbirlerini askeri tehdit olarak görmelerinde ve tanımlamalarında önemli bir unsur olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Bu konuyla ilgili olarak geniş grup kimliği ve toplumlar arası sorunlarla ilgili çalışmalar yapan Vamık Volkan'ın çalışmaları da bizlere yön gösterecek önemli bilgiler sunmaktadır. Volkan'a göre, toplumlar arasındaki -çatışmalar da dahil olmak üzere- sorunların ortaya çıkışında gruplar arasında yaşanan ve kronikleşmiş psikolojik sorunların etkisi çok büyüktür. Grupların birbirleri hakkında oluşturdukları algılar grupların ilişkilerini etkilemektedir.⁷¹⁶ Kişiler arası ilişkilerin tersine gruplar arası ilişkilerde anlayış yerini anlayışsızlığa bırakmaktadır. Bu durum iletişimin önemini ortaya çıkarmaktadır. Gruplar arasında iletişim bulunmadığı zamanlarda, her iki grubun da birbiri hakkında inşa ettiği algıların gerçek olduğu düşünülmektedir. Böyle bir duruma gelindiğinde, gerçeklikten kopuş yaşanmaya başlanmakta ve olumsuz duygular daha baskın hale gelmektedir.⁷¹⁷ Gerçeklikten uzaklaştıkça ait

⁷¹³ Ronald Reagan, (aktaran: Steve Symms, David Sullivan), "Soviet Violations Of Existing Arms Control Treaties May Make Future Treaties Ineffective", **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984, s.440.

⁷¹⁴ Michael A.Levi, Michael E.O'Hanlon, **The Future of Arms Control**, Washington D.C., Brooking Institution Press, 2005, s.121.

⁷¹⁵ Abdülkadir Çevik, **Politik Psikoloji...**, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s.26.

⁷¹⁶ Vamık Volkan, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar...**, Bağlam Yayıncılık, 2002, s.19.

⁷¹⁷ a.g.e., ss.213-214.

olunan grup içerisinde, düşman olarak tanımlanan grubun nasıl görüldüğü önemli hale gelmektedir.⁷¹⁸

Grupların oluşturdukları olumsuz algılardan dolayı ortaya çıkan korkular ise tehdit algılarını etkilemektedir. Tehdit duygusu her iki grubun da birbirine güvenmemesine yol açmaktadır. AKKA ve VB-11 çerçevesinde bakıldığında güven eksikliğinin antlaşmaların uygulanmasını etkilediği görülmektedir. Bu döngünün tersine döndürülmesi, yani antlaşmaların tam anlamıyla uygulanması ise güven inşasını sağlayabilir. Güvenin ortaya çıkması askeri tehdit algısının azalmasına, askeri tehditin algısının azalması ise korkuların azalmasına sebep olabilir. Antlaşmaların uygulanması, askeri tehditin büyük veya hiç olmadığını veyahut ortada yanlış anlaşılmanın bulunduğunu göstererek güvenin yeniden inşasına katkıda bulunabilirler. Güven yoluyla güvenliğin inşasını sağlayabilirler.

Bu noktada bir konuyu belirtmek önem taşımaktadır. Silahların karşı tarafa tehdit oluşturmadığının ve taraflarca birbirlerine karşı kullanılmayacaklarının gösterilmesi önemlidir. Bu, güven inşası için olmazsa olmaz önemdedir. Bu kapsamda silahların kontrolü ve tarafların birbirlerine silahları hakkında bilgi sunmaları güvenin oluşturulması için önem kazanmaktadır.

Şu ana kadar yazılanlarla ilgili olarak şunlar söylenebilir.

Tezde, devletlerin aralarında problem çıktığı dönemlerde, tarihi süreçte yaşanan ilişkilerin sonucu olarak inşa ettikleri olumsuz algılardan dolayı birbirlerini askeri tehdit haline getirmeye meyilli oldukları öne sürülmüştür.

Bunun çözümü olarak ise devletlerin birbirlerini askeri tehdit olmaktan çıkararak algılarını değiştirebilecekleri savunulmuştur. Bunun için en uygun yolun silahların kontrol edilmesi olduğu ve böylece tehdit algılarının azaltılabileceği ileri sürülmüştür. Avrupa özelinde bunu gerçekleştirmek için en önemli araçların AKKA ile VB-11 olduğu belirtilmiştir. Fakat bu antlaşmaların da günümüz şartlarına göre ve devletlerin hassasiyetleri göz önünde tutulmak suretiyle güncellenmelerinin gerektiği savunularak birtakım öneriler sunulmuştur.

Sonuç olarak, devletler halen ulusal güvenlik anlayışına sahip olduklarından dolayı, silahların kontrolü konusunda gerçek bir ilerleme ve başarıya ulaşamamaktadır. Devletler, askeri anlamda güvenliklerini sağlamak için büyük

⁷¹⁸ Vamık D.Volkan, **Politik Psikoloji...**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993, s.72.

miktarda paralar harcamaktadırlar. Fakat daha fazla silah ile daha fazla güvenlik sağlanamamaktadır. Artık günümüzdeki teknoloji sayesinde konvansiyonel ve nükleer silahlar ile dünyada erişilemeyen bölge kalmamıştır. Bu durum artık insanoğlunun dünyanın neresinde olursa olsun savunmasız bir şekilde kaldığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Hatta dünyanın en zengin ve en güçlü ülkesinin vatandaşı olursa bile bu kaçınılmazdır. Silahlara daha fazla para harcamak, daha teknolojik silahlara sahip olmak bu gerçeği ortadan kaldırmamaktadır. Devletler, başka bir devletin elindeki modern silahların aynısına veya daha iyisine sahip olmaya çalıştıklarından dolayı yeni teknolojilerle üretilen silahların uluslararası ortamı istikrarsızlaştırıcı etkisinin olduğu bile söylenebilir. Bu durum silahların kontrolü konusunda ilerlemeyi etkilemektedir.⁷¹⁹ Fakat yine de devletlerin birbirleri hakkındaki olumsuz algılarının değişmesi, birbirlerini askeri tehdit/düşman olarak gördükleri dönemlerde istikrarın sağlanması ile güven inşası için silahların kontrolünü ısrarla uygulamaya çalışmak ve silahların uluslararası ilişkilerde kullanılması daha az tercih edilen bir araç olması için çaba göstermekten daha iyi bir yol olmadığı düşünülmektedir.

⁷¹⁹ Edy Korthals Altes, “Progress and Failure in Arms Control”..., The Macmillan Press, 1989, s.311.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Akçapar Burak, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Munich, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996.

Altmann Jürgen, **Military Nanotechnology, Potential Applications and Preventive Arms Control**, London, New York, Routledge, 2006.

Amin Samir, **Değişim Halindeki Dünya Sistemi**, Çeviren: Fikret Başkaya, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı, 2000.

Aristoteles, **Oluş ve Bozuluş Üzerine**, Çeviren: Celal Gürbüz, İstanbul, Ara Yayıncılık, 1990.

Aristoteles, **Politika**, Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.

Austin John Langshaw, 1975, (1962), How to do Things with Words, 2nd edition, Oxford Univ.Press.”, (aktaran: Ole Waeber), **Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word, Paper Presented at the Research Training Seminar**, Sostrup Manor, Center of Peace and Conflict Research, June 1989.

Ayman Gülden, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994.

Birdişli Fikret, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, Kavram-Teori-Uygulama**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2019.

Booth Ken, **Dünya Güvenliği Kuramı**, Çeviren: Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

Bowlby John, **Attachment and Loss, Volume 1 Attachment**, New York, Basic books, 1982.

Bowlby John, **Attachment and Loss, Volume 2 Separation, Anxiety and Anger**, New York, Basic books, 1973.

Bowlby John, **Attachment and Loss, Volume 3 Loss, Sadness and Depression**, New York, Basic books, 1980.

Bull Hedley, **Anarchical Society**, New York, Palgrave, 2002.

Buran Bedia, Sinem Aydın Büyükçınar, Cem Erkat, Sevil Ceylan Erkat, Şenal Sarihan, **Savaş ve Hukuk**, Ankara, Ankara Barosu İnsan Hakları Kurulu, 2003.

Buzan Barry, **An Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations**, London, The Macmillan Press, 1987.

Buzan Barry, **İnsanlar, Devletler ve Korku**, Çeviren: Hüseyin Alper Özcan, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Buzan Barry, Ole Waever, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

Buzan Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework For Analysis**, London, Lynne Rienner Publishers, 1998.

Buzan Barry, Lene Hansen, **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

Calhoun Craig, **Milliyetçilik**, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Carr Edward Hallett, **Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)**, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Çevik Abdülkadir, **Politik Psikoloji**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007.

Çiçekçi Ceyhun, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, İstanbul, Kriter Yayınları, 2012.

d'Encausse Helene Carrere, **Tamamlanmamış Rusya**, Çeviren: Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken, 2003.

de Waal Thomas, **Black Garden, Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York and London, New York University Press, 2003.

Descartes Rene, **Ruhun Tutkuları**, İstanbul, Say Yayınları, 2016.

Deutsch Karl Wolfgang, **Political Community and the North Atlantic Area, International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 2015.

Durch William J., **Constructing Regional Security, The Role of Arms Transfers, Arms Control, and Reassurance**, Hampshire, Palgrave, 2000.

Erözden Ozan, **Ulus Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1997.

Freud Sigmund, **Ben ve O**, Çeviren: Oya Kasap, İstanbul, Telos Yayınevi, 2013.

Freud Sigmund, **Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi**, Çeviren: Elif Yıldırım, İstanbul, Oda Yayınları, 2017.

Freud Sigmund, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, Çeviren: Haluk Barışcan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Galtung Johan, **Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek, Çatışma Çözümüne Giriş**, Çeviren: Havva Kök, Ankara, Usak Yayınları, 2012.

Geller Daniel S., J.David Singer, **Nations at War, A Scientific Study of International Conflict**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

Goldblat Jozef, **Arms Control, The New Guide to Negotiations and Agreements**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 2003.

Grotius Hugo, **Savaş ve Barış Hukuku**, Çeviren: Seha L.Meray, İstanbul, Say Yayınları, 2011.

Habermas Jürgen, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çeviren: Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2008.

Hobbes Thomas, **Leviathan**, Çeviren: Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Holsti Kalevi, **Kalevi Holsti: Major Texts on War, the State, Peace, and International Order**, Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice 42, Switzerland, Springer, 2016.

Holthaus Leonie, **Pluralist Democracy in International Relations**, Cham, Switzerland, Palgrave, 2018.

Kagarlitski Boris, **Bugünkü Rusya, Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon**, Çeviren: Fatma Arıkan, Serdar Arıkan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2009.

Kant Immanuel, **Fikir Mimarları-2 Kant, “Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme”**, Çeviren: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 2005.

Kant Immanuel, **Toward Perpetual Peace: A Philosophical Sketch, Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace, and History**, New Haven and London, Yale University Press, 2006.

Kant Immanuel, **Yaşamın Anlamı, 200.Ölüm Yıldönümü Anısına, Immanuel Kant**, Çeviren: Gürsel Uyanık, Ahmet Sarı, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004.

Karabulut Bilal, **Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Ankara, Barış Kitap, 2015.

Kelly Raymond C., **Warless Societies and the Origin of War**, Michigan, The University of Michigan Press, 2003.

Keohane Robert O., **After Hegemony, Cooperation and Discord in the World Political Economy**, New Jersey, Princeton University Press, 1984.

Keohane Robert Owen, Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, Boston, Longman, 2012.

Kissinger Henry A., (1957), A World Restored: Castlereagh, Metternich and the Restoration of Peace, 1812–1822, Boston: Houghton Mifflin, s.146., (aktaran: Ole Waever) “Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory”, **European Integration and National Identity, The Challenge of the Nordic States**, (ed.: Lene Hansen, Ole Waever), Londra, Routledge, 2003.

Kitching Carolyn J., **Britain and the Geneva Disarmament Conference, A Study in International History**, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan, 2003.

Lachowski Zdzislaw, **The Adapted CFE Treaty and the Admission of the Baltic States to NATO**, Stockholm, SIPRI, 2002.

Lasswell Harold. D., **The Political Writings Of Harold D.Laswell**, Illinois, The Free Press, 1951.

Lenin Vladimir İlyiç, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, Çeviren: Cemal Süreyya, Ankara, Eriş Yayınları, 2003.

Lenin Vladimir İlyiç, **Sosyalizm ve Savaş**, (Çeviren bilgisi yok), Ankara, Eriş Yayınları, 2003.

Levi Michael A., Michael E. O'Hanlon, **The Future of Arms Control**, Washington D.C., Brooking Institution Press, 2005.

Lukes Steven, **Power a Radical View, Second Edition**, New York, Palgrave Macmillan, 2005.

Machiavelli Niccolo, **Prens**, Çeviren: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.

Mearsheimer John J., **The Great Delusion, Liberal Dreams and International Realities**, New Haven and London, Yale University Press, 2018.

Mearsheimer John J., **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, London, W.W.Norton&Company, 2001.

Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çeviren: Berna Günen, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Morgenthau Hans Joachim, **Scientific Man vs Power Politics**, London, Latimer House Limited, 1947.

Morgenthau Hans Joachim, **Uluslararası Politika**, Çeviren: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.

Niebuhr Reinhold, **Ahlaklı İnsan Ahlaksız Toplum**, Çeviren: Sara Akad, Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003.

Nye Jr. Joseph S., David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Kurama ve Tarihe Giriş**, Çeviren: Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Nye Joseph S., Robert Owen Keohane, **Power and Interdependence**, Boston, Longman, 2012.

Nye Jr. Joseph S., **Understanding International Conflicts, An Introduction to Theory and History**, New York, Longman, 2003.

Onuf Nicholas Greenwood, **Making Sense, Making Worlds, Constructivism in Social Theory and International Relations**, New York, Routledge, 2013.

Oran Baskın, **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1997.

Özcan Mesut, Muzaffer Şenel, **Modernite ve Dünya Düzen(ler)i**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2010.

Özdemir Haluk, **Avrupa Mantığı, Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015.

Özkırımlı Umut, **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.

Riasanovsky Nicholas V., Mark D. Steinberg, **Rusya Tarihi**, Çeviren: Figen Dereli, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011.

Rogozin Dimitri, **NATO i Rassiya, Naş Atvet na Ugrozı Zapada**, Moskova, Algoritm, 2015.

Rousseau Jan Jacques, **A Lasting Peace Through the Federation of Europe and the State of the War**, London, London Constable And Company Limited, 1917.

Rousseau Jan Jacques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çeviren: Rasih Nuri İleri, İstanbul, Say Yayınları, 2001.

Rousseau Jan Jacques, **Toplum Sözleşmesi**, Çeviren: Vedat Günyol, İstanbul, Adam Yayınları, 1994.

Sargisyan Yuri, **Kto Tıy Yest Armiyanin**, Erivan, 2010.

Sargisyan Yuri, **Tainı Araratskih Gor**, Erivan, 2014.

Singer J.David, Melvin Small, **The Wages of War, 1816-1965**, New York: John Wiley, 1972, (aktaran: John A.Vasquez) **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Smith Anthony D., **Milli Kimlik**, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Smith Michael E., **Uluslararası Güvenlik**, Çeviren: Ramazan Gözen, Ankara, Felix Kitap, 2020.

Soljenitsın Aleksandr, **Pryamaya Liniya: Nada Dumat ob Obşey Bede**, Moskova, İzdatelstvo AST, 2016.

Sönmezoğlu Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, DER Yayınları, 2014.

Spinoza Benedictus de, **Siyaset Üzerine Seçmeler**, Çeviren: Afşar Timuçin, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2003.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2011.

Trubetskoy Nikolay, **Avrupa ve Beşeriyet**, Çeviren: Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

Vasquez John A., **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Vernadsky George, **Rusya Tarihi**, Çeviren: Doğukan Mızrak, Egemen Ç.Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.

Viotti Paul R., Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, Çeviri Editörü: Metin Aksoy, Ankara, Nobel Yayınları, 2016.

Volkan Vamık, **Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, Çeviren: Berna Kılınçer, İstanbul, Everest Yayınları, 2008.

Volkan Vamık D., **Körü Körüne İnanç, Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, Çeviren: Özgür Karaçam, İstanbul, Okuyan Us, 2005.

Volkan Vamık D., **Politik Psikoloji**, Çeviren: Abdülkadir Çevik, Birsen Ceyhun, Ankara, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993.

Volkan Vamık, **Psychoanalysis, International Relations, and Diplomacy**, London, Karnac Books, 2014.

Volkan Vamık, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, Çeviren: M.Banu Büyükkal, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2002.

Wallerstein Immauel, **Avrupa Evrenselciliği, Gücün Retoriği**, Çeviren: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, BGST Yayınları, 2010.

Wallerstein Immauel, **Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş**, Çeviren: Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, İstanbul, BGST Yayınları, 2014.

Walt Stephen M., **The Origins of Alliances**, New York, Cornell University Press, 1987.

Waltz Kenneth, **Uluslararası Politika Teorisi**, Çeviren: Osman S.Binatlı, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015.

Wendt Alexander, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, Çeviren: Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul, Küre Yayınları, 2016.

Wood Ellen Meiksins, **Kapitalizmin Kökeni**, Çeviren: A.Cevdet Aşkın, Ankara, Epos Yayınları, 2003.

Wright Quincy, **A Study of War, Volume 2**, Chicago, Illinois, The University Of Chicago Press, 1942.

Yılmaz AYTEKİN, **İkinci Küreselleşme Dalgası**, Ankara, Vadi Yayınları, 2004.

Yükselen Hasan, **Strategy and Strategic Discourse in Turkish Foreign Policy**, Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2020.

Zinovyev Grigori Yevseyeviç, **Rusya Komünist Partisi Tarihi**, Çeviren: İ.Kılıç, A.Yalman, İstanbul, Akış Yayıncılık, 1991.

Makaleler

Adler Emanuel, Condition(s) of Peace, **The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Aktürk Şener, Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 38, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2006.

Altes Edy Korthals, Progress and Failure in Arms Control, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), London, The Macmillan Press, Hampshire, 1989.

Amin Samir, Bunalım, “Ulusçuluk ve Toplumculuk”, Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984.

Arrighi Giovanni, “Bir Hegemonya Bunalımı”, Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984.

Arrighi Giovanni, La Geometria Dell İmperialismo, (aktaran: Samir Amin) “Bunalım, Ulusçuluk ve Toplumculuk”, Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984.

Ashley Richard Kent, “The Eye of Power: The Politics of World Modeling”, **International Organization**, 37, 3, The Massachusetts Institute of Technology and the World Peace Foundation, 1983.

Ataman Muhittin, “Feminist Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, **Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayınları, 2012.

Baldwin David A., “The Concept of Security”, **Review of International Studies**, 1997, 23.

Balibar Etienne, Bir “Yeni Irkçılık” Var mı?, **İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler**, Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 1993.

Barth Fredrik, “Giriş”, Çeviren: Ayhan Kaya, Seda Gürkan, **Etnik Gruplar ve Sınırları, Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu**, (ed.: Fredrik Barth), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2001.

Baylis John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Çeviren: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008).

Bilgin Pınar, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, **Stratejik Araştırmalar**, 8 (14), Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Ocak 2010.

Booth Ken, “Bilmeye Cesaret Etme: Uluslararası İlişkiler Kuramına Karşı Gelecek”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Booth Ken, “Disarmament and Arms Control”, **Contemporary Strategy 1**, (ed.: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams), New York, London, Holmes and Meier Publishers, 1987.

Booth Ken, “Security and Emancipation”, **International Security, Volume II: The Transition to the Post-Cold War Security Agenda**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Boztemur Recep, “Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 38, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2006.

Brauch Hans Günter, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Çeviren: Zeynep Arkan, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Bremer Stuart, Cynthia Cannizzo, Charles W.Kegley, James Ray (1975) “The Scientific Study of War”, New York, **Learning Resources in International Studies**, reprinted in John Vasquez and M.Enehan (ed.), **The Scientific Study of Peace and War**, New York, Lexington Books, 1992, (aktaran: John A.Vasquez) **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Brown Paul S., “The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control”, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989.

Bull Hedley, “Arms Control and World Order”, **Hedley Bull on Arms Control**, (ed.: Robert O’Neill, David N. Schwartz), New York, Palgrave Macmillan, 1987.

Bull Hedley, “Uluslararası İlişkilerin İncelenmesinde Grotius’un Önemi”, Çeviren: Burç Beşgül, **Hugo Grotius ve Uluslararası İlişkiler**, (ed.: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, Adam Roberts), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2015.

Burchill Scott, “Liberalizm”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.

Buzan Barry, “Rethinking Security After the Cold War”, **Cooperation and Conflict**, vol. 32 (1):5-28, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Sage Publications, 1997.

Cazala Menent Savaş, “Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi”, (ed.: Tayyar Arı) **Post Modern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, Bursa, Dora Yayınları, 2014.

Churchill Winston, (aktaran: Paul S.Brown) “The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control”, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989.

Clausewitz Carl Von, “Carl Von Clausewitz (Savaş Üzerine)”, Çeviren: Alp İçen, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.:Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

Cox Robert W., “Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri, Etkileşim veya Bölgesellik”, Çeviren: Sezgi Durgun, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017.

Dahl Robert A., “The Concept of Power”, **Behavioral Science**, 2:3 (1957:July).

Dean Jonathan, “Conventional Arms Reduction in Europe: Past. Present and Future”, **Jonathan Dean Pioneer in Detente in Europe, Global Cooperative Security, Arms Control and Disarmament**, (ed.: Hans Günter Brauch, Teri Grimwood), Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, Springer, 2014.

Dedeoğlu Beril, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Derian James Der, “The (S)pace of International Relations, Simulation, Surveillance, and Speed”, **Critical Practices of International Relations, Selected Essays**, New York, Routledge, 2009.

Dettke Dieter, “Conventional Arms Control in the Context of European Security”, **Arms Control, History, Theory, and Policy, Volume 2: Contemporary Problems and Policies**, (ed.: Robert E.Williams, Paul R.Viotti), Santa Barbara, Denver, Oxford, Praeger Security International, 2012.

Devetak Richard, “Eleştirel Teori”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.

Donnelly Jack, “Realizm”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.

Doyle Michael W., “An International Liberal Community”, **Liberal Peace, Selected Essays**, New York, Routledge, 2012.

Ephraim Nimni, 1991, *Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Crisis*, Londra: Pluto, s.23, (aktaran: Umut Özkırımlı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.

Fabbro David, “Peaceful Societies: An Introduction”, **Journal of Peace Research**, No.1, Vol.XV, 1978.

Frederik J., M. Arends, “Homeros’tan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde “Güvenlik” Kavramı”, Çeviren: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Fontaine Richard, Daniel M. Kliman, “International Order and Global Swing States”, **The Washington Quarterly**, Washington, Center For Strategic And International Studies, 2013.

Galtung Johan, “Violence, Peace and Peace Research”, **Journal of Peace Research**, Vol. 6, No. 3 (1969).

Gartner Heinz, **Deterrence, Disarmament and Arms Control, Working Paper 68**, Viyana, Austrian Institute for International Affairs, 2013.

Gartner Heinz, Price Adrian Hyde, “Introduction”, **Europe’s New Security Challenges**, (ed.: Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, Erich Rieter), London, Lynne Rienner Publishers, 2001.

Gonçarov Vitali İgnoreviç, “Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obıchnımi Vooruzenhiyami”, (aktaran: Tolga Otabatmaz) **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

Gögebakan Yüksel, “Dörtlü Atlı Grup Olarak “Quadrıga” ile “Mahşerin Dört Atlısı”nın İlişkilendirilmesi ve Sanatsal Yansımaları”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2017.

Graham Thomas, “Prablema vı Rosii, a ni vı Putine”, **Tsivilizatsiya Pritvoryayuşayasya Stranoy, Veduşıye Zapadniye Analitiki o Rasii**, (ed.: Andrey Şusentsov), Moskova, İzdatelstvo Eksmo, 2016.

Gül Murat, “Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990’larda NATO’da Devamlılık ve Dönüşüm”, **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)**, Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2015.

Gündüz Onur, Göçoğlu Volkan, “Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD’nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 21, Yıl: 10, Ocak 2020.

Haas Ernst, “International Integration: The European and the Universal Process”, **International Organization**, Vol.15, No.3 (Summer, 1961).

Herz John, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, The John Hopkins University Press, **World Politics**, Vol. 2, No. 2 (Jan., 1950).

Hirst Paul, “The Eighty Years’ Crisis, 1919-1999-Power”, **The Eighty Years’ Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Ishay Micheline R., 1995, “Introduction”, Omar Dahbour vs Micheline R.Ishay (der.), *The Nationalism Reader*, New Jersey: Humanities Press International Inc. içinde: 1-21, (aktaran: Umut Özkırımlı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.

Gilpin Robert G., “No One Loves a Political Realist”, **Security Studies**, 5:3, 1996.

Jervis Robert, “Cooperation Under The Security Dilemma”, Cambridge University Press, Princeton University Press, **World Politics**, Vol. 30, No. 2 (Jan., 1978).

Keyman E.Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ed.: Atilla Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Keyman E.Fuat, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunu ve Demokratik Dünya Düzeni”, **Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayınları, 2012.

Kreile Michael, “Üretim Hizmetlerinin Uluslararası Hale Gelişi”, Çeviren: Müjdat Kayayerli, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, (ed.: Karl Kaiser, Hans-Peter Schwarz), Ankara, Sinemis Yayınları, 2005.

Kurat Akdes Nimet, “Slavların Maruz Kaldıkları Başlıca Medeni Tesirler”, **Prof.Dr.Akdes Nimet Kurat, Makaleler, I.Cilt**, (Hazırlayanlar: Nihat Yazılıtaş, Ahmet Vurgun), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2015.

Küçük Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Ramazan Gözen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.

Leffler Melvyn P., “National Security”, Michael J.Hogan and Thomas G.Paterson, eds., *Explaining the History of American Foreign relations*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.123-136., (aktaran: Faruk Sönmezoğlu) **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, DER Yayınları, 2014.

Leibniz, Gottfried Wilhelm, “Letter of 1705 in Die Werke von Leibniz”, (aktaran: Emma Rothschild), *What is Security*, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Lenin Vladimir İlyiç, “Savaş ve Rus Sosyal Demokrasisi”, Çeviren: Süheyla Kaya, **Seçme Eserler, Cilt 5, Emperyalizm ve Emperyalist Dünya Savaşı**, İstanbul, İnter Yayınları, 1995.

Linklater Andrew, “Kuramda ve Pratikte Neorealizm”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Long F.A., “Steps to Constrain Arms Races”, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989.

MacIntosh Jim, “Future Verification Requirements: Conventional Arms Control in Europe”, **Back to the Future: Lessons from Experience for Regional Arms Control and Verification**, (ed.: Brian S.Mandell), Ottawa, Carleton International Proceedings, 1989.

Mearsheimer John J., “Bound to Fail, The Rise and Fall of the Liberal International Order”, **International Security**, Vol. 43, No. 4 (Spring 2019).

Mitrany David, “The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), cilt 24, sayı 3 (Temmuz 1948), ss.351-353, (aktaran: Haluk Özdemir) **Avrupa Mantığı, Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.64.

Montesquieu, *De l'esprit des Lois*, (aktaran: Emma Rothschild) **What is Security, International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Morgan Patrick M., “Elements of a General Theory of Arms Control”, **Arms Control, Volume 1**, (ed.: Robert E.Williams, Paul R.Viotti), Santa Barbara, Denver, Oxford, Praeger Security International, 2012.

Morgenthau Hans Joachim, “Another "Great Debate": The National Interest of the United States”, **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Müller Harald, “Uluslararası Rejim ve Dünya Düzenine Katkısı”, Çeviren: Müjdat Kayayerli, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, (ed.: Karl Kaiser, Hans-Peter Schwarz), Ankara, Sinemis Yayınları, 2005.

Müller Harald, “Where It All Began”, **Norm Dynamics in Multilateral Arms Control, Interests, Conflicts, and Justice**, (ed.: Harald Müller, Carmen Wunderlich), Athens, London, The University of Georgia Press, 2013.

Nicholson Michael, “Realism and Utopianism Revisited”, **The Eighty Years’ Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

Özdemir Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-3, Ankara, 2008.

Price Adrian Hyde, “Beware The Jabberwock”, **Europe’s New Security Challenges**, (ed.: Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, Erich Rieter), London, Lynne Rienner Publishers, 2001.

Reagan Ronald, (aktaran: Steve Symms, David Sullivan) “Soviet Violations Of Existing Arms Control Treaties May Make Future Treaties Ineffective”, **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984.

Rittberger Volker, Manfred Efinger, Martin Mendler, “Confidence- and Security-Building Measures: An Evolving East–West Security Regime?”, **East–West Arms Control, Challenges for the Western Alliance**, (ed.: David Dewitt, Hans Rattinger), New York, London, Routledge, 2002.

Reus-Smit Christian, “Konstruktivizm”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.

Rotblat Joseph, “Technology, the Arms Race and Disarmament”, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), London, The Macmillan Press, Hampshire, 1989.

Rousseau Jan Jacques, “Rousseau (Avrupa Federasyonu Aracılığı ile Daimi Barış)”, Çeviren: Faruk Yalvaç, Nur Ziyal, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

Schelling Thomas C., Halperin Morton H., (1985), *Strategy and Arms Control*, New York: Pergamon, p. 142., (aktaran: Herbert Dittgen) “Strategy, Arms Control and Reassurance: Dilemmas in German–American Security Relations”, **East–West Arms Control, Challenges for the Western Alliance**, (ed.: David Dewitt, Hans Rattinger), London, New York, Routledge, 2002.

Singer J.David, “Deterrence, Arms Control and Disarmament: Towards a Synthesis in National Security Policy”, (Columbus, Ohio: Ohio State University Press, 1962), chapter 7, (aktaran: Ken Booth) “Disarmament and Arms Control”, **Contemporary Strategy 1**, (ed.: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams), New York, London, Holmes and Meier Publishers, 1987,

Slade Arietta, “The Place Of Fear In Attachment Theory And Psychoanalysis The Fifteenth John Bowlby Memorial Lecture”, **Terror Within and Without Attachment and Disintegration: Clinical Work on the Edge**, (ed.: Judy Yellin, Orit Badouk Epstein), Great Britain, Karnac Books Ltd., 2013.

Smith Anthony D., 1996, “Nationalism and the Historians”, Gopal Balakrishnan (der.), *Mapping the Nation*, Londra: Verso içinde: 175-97, (aktaran: Umut Özkırmı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.

Stargardt Nicholas, 1995, “Origins of the Constructivist Theory of the Nation”, Sukumar Periwal (der.), *Notions of Nationalism*, Budapeşte: Central European University Press içinde: 83-105, (aktaran: Umut Özkırmı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.

Stern Maria, Öjendal Joakim, “Mapping the Security–Development Nexus: Conflict, Complexity, Cacophony, Convergence?”, **Security Dialogue**, Vol. 41, No. 1, February 2010.

Symms Steve, David Sullivan, “Soviet Violations Of Existing Arms Control Treaties May Make Future Treaties Ineffective”, **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984.

Tanrısever Oktay F., “Güvenlik”, **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (ed.: Atila Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, “Avrupa’da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 419, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014.

Tickner J. Ann, “Güvenlik Revizyonu”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Ullman Richard, “Redifining Security”, **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Vasquez John A., “Komşular Neden Savaşır? Yakınlık, Etkileşim veya Bölgesellik”, Çeviren: Emre Erşen, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017.

von Arx Pierre, “Vienna Document 2011, Achievements and Prospects for Further Updates”, **OSCE Magazine**, Vienna, 2012.

Waever Ole, “Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory”, **European Integration and National Identity, The Challenge of the Nordic States**, (ed.: Lene Hansen, Ole Waever), Londra, Routledge, 2003.

Waever Ole, “Peace and Security, Two Concepts and Their Relationship”, **Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research**, (ed.: Stefano Guzzini, Dietrich Jung), London, Routledge, 2004.

Waever Ole, “Securitization and Desecuritization”, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Waever Ole, “The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders”, **International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community**, (ed.: Michael C. Williams, Morten Kelstrup), Londra, Routledge, 2000.

Waltz Kenneth, “Kenneth Waltz (Man, State and War)”, Çeviren: Asena Günalp, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

Waltz Kenneth, “The Stability of a Bipolar World”, **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

Wendt Alexander, “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992).

Wendt Alexander, “Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet”, Çeviren: Emre Erşen, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017.

Wendt Alexander, “Uluslararası Politikayı İnşa Etmek”, Çeviren: İbrahim Kurnaz, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, (yazarlar: Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi), Ankara, Nobel Yayınları, 2016.

Wolfers Arnold, “National Security as an Ambiguous Symbol”, **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No. 4. (Dec., 1952).

Yalvaç Faruk, “Savaş ve Barış”, **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (ed.: Atila Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Yost David S., “Arms Control and European Security: An Overview Of Start, INF, MBFR, and CSCE/CDE”, **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984.

Yurdusev A.Nuri, “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ed.: Atila Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Zagorski Andrei, “Conventional Arms Control in Europe: Is there a Way Out of the Stalemate?”, **Russia: Arms Control, Disarmament and International Security, IMEMO Supplement to the Russian Edition of the SIPRI Yearbook 2012**, (ed.: Alexei Arbatov, Alexandre Kaliadine), Moscow, IMEMO RAN, 2013.

Zalewski Marysia, Cynthia Enloe, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Hakkında Sorular”, Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Bildiriler

Gaskin Walter E., Security Perception of NATO in the Euro-Atlantic and Beyond, **Partnership for Peace Review, Selected Papers Presented at the Silk Road 2010 Flag Officers Seminar “Towards a New Strategic Concept, The Future of NATO-Partners Relations”**, Vol.1, No.1, Special Edition, Ankara, The Partnership for Peace Training Center, 2010.

Mearsheimer John J., “Kissing Cousins: Nationalism and Realism”, Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde Uluslararası İlişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri.

Mueller Geri, İsviçre Milli Konseyi üyesi Geri Mueller’in silahların kontrolü konusyla ilgili olarak Cenevre’de icra edilen çalıştaydaki konuşması, **The Role of Parliaments in Arms Control, Disarmament, and the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction (WMD), Geneva Papers 22**, Cenevre, 2011.

Sandıklı Atilla, Bilgehan Emeklier, “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, (ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar) **21’inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği**, Uluslararası Balkan Kongresi (International Balkan Congress), Kocaeli, 2011.

Waever Ole, **Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word, Paper Presented at the Research Training Seminar**, Sostrup Manor, Center of Peace and Conflict Research, June 1989.

Resmi Belgeler

ABD delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 3, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/934, 2019.

ABD delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 4, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/934, 2019.

ABD delegasyonu, **950th Plenary Meeting of the Forum, Annex 1, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/956, 2020.

ABD delegasyonu, **956th Plenary Meeting of the Forum, Annex 2, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/962, 2020.

ABD delegasyonu, **967th Plenary Meeting of the Forum, Annex 2, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/973, 2021.

ABD Devlet Başkanlığı, **National Security Strategy of The United States of America**, Washington D.C., ABD Devlet Başkanlığı, 2017.

ABD Dışişleri Bakanlığı, **Joint Regional Strategy, State Bureau of European and Eurasian Affairs (EUR) and USAID Bureau for Europe and Eurasia (E&E)**, Washington, ABD Dışişleri Bakanlığı, 2019.

ABD Savunma Bakanlığı, **Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America, Sharpening the American Military's Competitive Edge**, Washington, Savunma Bakanlığı, 2018.

AGİK, **Helsinki Final Act**, Helsinki, 1975.

AGİK, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe**, Paris, 1990.

AGİT, **Vienna Document-2011**, Viyana, 2011.

Carpenter Michael R., **Working Session II: Conventional Arms Control and Confidence- and Security-Building Measures: Problems and Prospects**, PC.DEL/984/16, Viyana, 2016.

Cooper Laura, **Closing Session of the U.S. FSC Chairpersonship, Remarks by Deputy Assistant Secretary for Russia, Ukraine and Eurasia, Office of the Secretary of Defense, Laura Cooper**, FSC.DEL/102/21, Viyana, 2021.

Delegation of the Russian Federation to the Vienna Negotiations on Military Security and Arms Control, **Otveti Rosiiskoy Federatsii na Voprosnik po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voенno-Političeskih Aspektov Besopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013.

Ermenistan delegasyonu, **2021 Annual Implementation Assessment Meeting, Annex 7, Statement by the Delegation of Armenia**, FSC-AIAM.JOUR/24, 2021.

European Union, **EU Statement at the Opening Session of the US FSC Chairpersonship**, FSC.DEL/12/21, Viyana, 2021.

European Union, **EU Statement on the Importance of Transparency and Reliability of Military Information**, FSC.DEL/19/18, Viyana, 2018.

European Union, **OSCE Forum for Security Co-operation 956th Plenary Meeting. Security Dialogue: Vienna Document**, FSC.DEL/224/20, Viyana, 2020.

Gilmore James S., **FSC Security Dialogue on Vienna Document, U.S. Right of Reply to Russian Federation**, FSC.DEL/145/20, Viyana, 2020.

Hollanda Dışişleri Bakanlığı, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Related Documents**, Hollanda, Hollanda Dışişleri Bakanlığı Yayını, 1996.

NATO, **NATO 2022 Strategic Concept**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2022.

NATO, **Brussels Declaration on Transatlantic Security and Solidarity, PR-CP(2018)094**, Brussels, Public Diplomacy Division, 2018.

NATO, **NATO El Kitabı, 50. Yıldönümü Sayısı**, Brüksel, Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998.

NATO, **NATO in Focus, An Introduction to the Transatlantic Alliance**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2010.

NATO, **Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2010.

Robinson Christopher, **Annual Security Review Conference Closing Session**, PC.DEL/774/20, Viyana, 2020.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **724th Plenary Meeting of the Forum, Annex 4, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 7, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/934, 2019.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **950th Plenary Meeting of the Forum, Annex 3, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/956, 2020.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **956th Plenary Meeting of the Forum, Annex 6, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/962, 2020.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **967th Plenary Meeting of the Forum, Annex 6, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/973, 2021.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal for a Draft FSC Vienna Document Plus Decision on Increasing of the Duration of Inspections and Evaluation Visits**, FSC.DEL/9/14, 2014.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal for a Draft FSC Vienna Document Plus Decision on Increasing the Size of Inspection and Evaluation Teams**, FSC.DEL/8/14, 2014.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/729, 2013.

Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013.

The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research, **Issue Brief, Public Opinion in Russia: Russians' Attitudes on Foreign Affairs and Social Issues**, The Associated Press and NORC, 2015.

The Joint Staff, **Description of the National Military Strategy 2018**, Strategy Development Division Deputy Directorate for Joint Strategic Planning Directorate for Strategy, Plans, and Policy (J-5), Washington, 2018.

Ulyanov Mikhail, **Statement by Mr.Mikhail Ulyanov, Head of the Delegation of the Russian Federation to the Vienna Talks on Military Security and Arms Control, at the 2008 OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/557/08/Corr.1, 2008.

Tezler

Amanov Şatlık, **Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Dabanlı İhsan Tuncer, **11 Eylül Sonrası Ortamda (2001–2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Otabatmaz Tolga, **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

Sulfaro Valerie A., **Factors Influencing Arms Control**, Honors Theses, Paper 296, Southern Illinois University Carbondale, Illinois, 1989.

Şimşek Fatma, **Popüler Milliyetçilik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Şişman Büşra, **Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Değişen Güvenlik Politikası ve Bu Politika Çerçevesinde ABD-Japonya İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2015.

Urul Abdullah, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Yazğan Şükrü, **Sistem ve Kriz: Sistemsel Kriz ve Uluslararası Sistemin Yeniden Kurgulanması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Elektronik Kaynaklar

Biden Says Russia Key Threat to US, (2020, 26 Ekim), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://tass.com/world/1216217> adresinden alınmıştır.

DIA Director Testifies on Top Five Global Military Threats (2017, 23 Mayıs), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1190834/dia-director-testifies-on-top-five-global-military-threats/> adresinden alınmıştır.

Dunford Describes U.S. Great Power Competition with Russia, China (2019, 21 Mart), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1791811/dunford-describes-us-great-power-competition-with-russia-china/> adresinden alınmıştır.

EU Statement on the Vienna Document Modernisation, (2021, 03 Şubat), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.norway.no/no/missions/osce/norway-and-the-osce/statements/statements-with-norwegian-alignment-2021/eu-statement-on-the-vienna-document-modernisation/> adresinden alınmıştır.

Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016), (2016, 01 Aralık), 11 Mayıs 2021 tarihinde https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248 adresinden alınmıştır.

Four Horsemen of the Apocalypse (t.y.), 31 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/four-horsemen-of-the-Apocalypse> adresinden alınmıştır.

Grzegorz Kuczynski, (2019, 04 Nisan), NATO-Russia Relations: The Return of the Enemy, 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://warsawinstitute.org/nato-russia-relations-return-enemy/> adresinden alınmıştır.

Güvenlik ne demek TDK Sözlük Anlamı, (t.y.), 13 Nisan 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

Intelligence Chiefs Say China, Russia are Biggest Threats to U.S. (2021, 14 Nisan), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.npr.org/2021/04/14/987132385/intelligence-chiefs-say-china-russia-are-biggest-threats-to-u-s> adresinden alınmıştır.

Kathy Frankovic, (2020, 23 Aralık), Russia Has Become an Enemy in the Eyes of Many Americans, 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://today.yougov.com/topics/international/articles-reports/2020/12/23/russia-has-become-enemy-eyes-many-americans> adresinden alınmıştır.

Kyle Amonson, (2018, 08 Ağustos), **International Security in the Post-Cold War Era: A Security Evaluation**, Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/international-security-post-cold-war-era-security-evaluation>, Erişim tarihi: 10 Haziran 2022.

Lavrov: NATO'nun Hala Rusya'yı Düşman Olarak Gördüğünü Düşünmüyoruz (2010, 01 Kasım), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.haberler.com/lavrov-nato-nun-hala-rusya-yi-dusman-olarak-2347021-haberi/> adresinden alınmıştır.

Lavrov, NATO'nun Rusya ile İlişkilerini Neden Dondurduğunu Açıkladı, (2017, 08 Mayıs), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201705081028381174-lavrov-nato-rusya-iliskilerini-neden-dondurdugunu-acikladi/> adresinden alınmıştır.

Milestones: 1801-1829, Monroe Doctrine, 1823, (t.y.), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe> adresinden alınmıştır.

Milestones: 1945–1952, NSC-68, 1950, (t.y.), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68> adresinden alınmıştır.

Monroe Doctrine (1823), (t.y.), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine> adresinden alınmıştır.

NATO Leader Says Russia Building 'Arc of Steel' in Europe (2015, 06 Ekim), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/622080/nato-leader-says-russia-building-arc-of-steel-in-europe/> adresinden alınmıştır.

NATO Needs 'Position of Strength' for Russia (2016, 18 Eylül), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/947851/nato-needs-position-of-strength-for-russia/> adresinden alınmıştır.

National Security Concept of the Russian Federation, (2000, 10 Ocak), 11 Mayıs 2021 tarihinde https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768 adresinden alınmıştır.

North Atlantic Council Statement Following the Announcement by the United States of Actions with Regard to Russia, (2021, 15 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_183168.htm?selectedLocale=en adresinden alınmıştır.

Otnoşeniye k1 SŞA, (t.y.), 15 Haziran 2022 tarihinde <https://www.levada.ru/indikatory/otnoshenie-k-stranam/> adresinden alınmıştır.

Otnoşeniye k1 Stranam, (2020, 18 Şubat), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.levada.ru/2020/02/18/otnoshenie-k-stranam-6/> adresinden alınmıştır.

Pompeo, Rusya'yı ABD'nin Düşmanı Olarak Niteledi, (2020, 12 Aralık), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/abd/202012191043432710-pompeo-rusyayi-abdnin-dusmani-olarak-niteledi/> adresinden alınmıştır.

Progress on Modernizing the Vienna Document Vital to Making the Agreement Effective in Current Challenging Security Environment (2017, 01 Şubat), 08 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.osce.org/fsc/296801> adresinden alınmıştır.

Public Opinion in Russia: Russians' Attitudes on Foreign Affairs and Social Issues, (t.y.), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://apnorc.org/projects/public-opinion-in-russia-russians-attitudes-on-foreign-affairs-and-social-issues/> adresinden alınmıştır.

Putin: Rusya'ya Karşı Eylem Düzenleyenler, Hiçbir Şeyden Pişman Olmadıkları Kadar Pişman Olacaklar, (2021, 21 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/348431/d%C3%BCnya/putin-rusyaya-kar%C5%9F%C4%B1-eylem-d%C3%BCzenleyenler-hi%C3%A7bir-%C5%9Feyden-pi%C5%9Fman-olmad%C4%B1klar%C4%B1-kadar> adresinden alınmıştır.

Russia (t.y.), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://news.gallup.com/poll/1642/russia.aspx> adresinden alınmıştır.

Russia Calls US an Adversary, Warns Its Warships to Avoid Crimea, (2021, 13 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.reuters.com/world/europe/russia-warns-us-warships-steer-clear-crimea-for-their-own-good-2021-04-13/> adresinden alınmıştır.

Russia is 'Primary Threat' to Euro-Atlantic Security, U.S. General Says, (2019, 13 Mart), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.rferl.org/a/russia-primary-threat-euro-atlantic-security-scaparrotti-general/29819782.html> adresinden alınmıştır.

Russia Remains Top Threat to U.S. Homeland, General Says (2021, 16 Mart), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-16/russia-remains-top-threat-to-u-s-homeland-general-says> adresinden alınmıştır.

Russia Sees No Sense in Modernizing Vienna Document Amid Containment Policy-Lavrov, (2019, 05 Aralık), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://tass.com/politics/1096069> adresinden alınmıştır.

Rusya Batı Sınırlarında 20 Yeni Askeri Birlik Kuracak (2021, 31 Mayıs), 04 Haziran 2021 tarihinde <https://www.dw.com/tr/rusya-bat%C4%B1-s%C4%B1n%C4%B1rlar-%C4%B1nda-20-yeni-askeri-birlik-kuracak/a-57730692> adresinden alınmıştır.

Rusya Dışişleri Sözcüsü Zaharova: ABD'nin de Dahil Olduğu Düşman Ülkeler Listesi Hazırlanıyor (2021, 25 Nisan), 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/350161/d%C3%BCnya/rusya-d%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri-s%C3%B6zc%C3%BCs%C3%BC-zaharova-abdnin-de-dahil-oldu%C4%9Fu-d%C3%BC%C5%9Fman-%C3%BClkeler-listesi> adresinden alınmıştır.

Rusya'dan NATO ve Norveç'e Füze Savunma Sistemleri Uyarısı, (2017, 30 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201704301028282677-rusyadan-nato-ve-norvece-fuze-savunma-sistemleri-uyarisi/> adresinden alınmıştır.

Sharp Drop in World Views of US, UK: Global Poll (2017, 04 Temmuz), 08 Mayıs 2021 tarihinde <https://globescan.com/sharp-drop-in-world-views-of-us-uk-global-poll/> adresinden alınmıştır.

Stratcom Leader Describes Growing Threat From Nuclear-Armed China and Russia (2021, 07 Mayıs), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2600122/stratcom-leader-describes-growing-threat-from-nuclear-armed-china-and-russia/> adresinden alınmıştır.

Sustainable Development Goals (t.y.), 06 Eylül 2020 tarihinde <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> adresinden alınmıştır.

Şoygu: NATO'nun Eylemleri, Rusya'yı Simetrik Stratejik Çevreleme Önlemleri Almak Zorunda Bırakıyor, (2021, 20 Nisan), 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/202104201044318517-soygu-natonun-eylemleri-rusyayi-simetrik-stratejik-cevreleme-onlemleri-almak-zorunda-birakiyor/> adresinden alınmıştır.

Şoygu: NATO, Norveç'te, Baltık ülkelerinde ve Arktik'te Etki Alanını Arttırmaya Çalışıyor, (2017, 26 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201704261028238811-soygu-nato-norvec-te-baltik-ulkelerinde-ve-arktikte-etki-alanini-artitirmaya-calisiyor/> adresinden alınmıştır.

Şoygu: Rusya, NATO'nun Tehditkar Askeri Faaliyetlerine Karşı Önlem Alıyor, (2021, 13 Nisan), 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/202104131044263181-soygu-rusya-natonun-tehditkar-askeri-faaliyetlerine-karsi-onlem-aliyor/> adresinden alınmıştır.

Şoygu: Rusya, Sınırlarını Korumak İçin Gereken Her Şeyi Yapacak, (2021, 27 Nisan), 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/savunma/202104271044366420-soygu-rusya-sinirlarini-korumak-icin-gereken-her-seyi-yapacak/> adresinden alınmıştır.

Ted Bromund, Luke Coffey, (2012, 29 Kasım), Understanding American Security, 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.heritage.org/defense/report/understanding-american-security> adresinden alınmıştır.

The Military Doctrine of the Russian Federation, (2015, 29 Haziran), 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://rusemb.org.uk/press/2029> adresinden alınmıştır.

Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), (t.y.), 05 Mayıs 2021 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit_.tr.mfa adresinden alınmıştır.

U.S. Relations With Russia (2020, 22 Temmuz), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.state.gov/u-s-relations-with-russia/> adresinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Tolga OTABATMAZ
Doğum Tarihi : -
Yabancı Dil : Rusça, İngilizce

Eğitim Durumu :
Lisans : Ankara Üniversitesi/DTCF/
Rus Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans : Atılım Üniversitesi/
Sosyal Bilimler Enstitüsü/
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl/Yıllar : Fırat Üniversitesi
2003-2005
2003-2005

Yayımları (SCI) : -
Yayımları (Diğer) : -

Araştırma Alanları : Silahların kontrolü, milliyetçilik,
inşacılık, uluslararası ilişkiler teorileri.